

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

**ОСВІТНІЙ ДИСКУРС:
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

ВИПУСК 52 (1-2)

**КИЇВ
2025**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

/Видання засновано у 2017 році/

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про включення до Реєстру суб'єктів у сфері медіа-реєстрантів Суб'єкту у сфері друкованих медіа від 05.09.2024 №2694 (перереєстрація у зв'язку зі зміною підпорядкування)

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України: категорія "Б" з Педагогіки та Філософії (наказ №1643 від 28.12.2019 року)

Друкується за рішенням

Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова* (протокол №10 від 27.02.2025 року)

*відповідно Наказу МОН України №949 від 25.10.2022 р. про реорганізації Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Шеф-редактор: Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Співредактори: Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Свириденко Д. Б., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Відповідальний редактор: Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Андрушкевич Ф., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Базалук О.О., доктор філософських наук, професор (Китай, Маомінг)

Бобрицька В. І., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Бондаренко В. Д., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вашкевич В. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вернидуб Р. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Воронкова В. Г., доктор філософських наук, професор (Україна, Запоріжжя)

Доній Н. Є., доктор філософських наук, професор (Україна, Чернігів)

Задорожна О. М., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Луценко І. О., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Матусевич Т. В., кандидат філософських наук (Україна, Київ)

Мезарос К.М., доктор філософії, доцент (Румунія, Тімішоар)

Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Нікітенко В. О., доктор філософських наук, професор (Україна, Запоріжжя)

Олефіренко Т. О., кандидат педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Путров С. Ю., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Савенкова Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Самчук З.Ф., доктор філософських наук, старший науковий співробітник (Україна, Київ)

Свириденко Д. Б., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Слабко В. М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Терепиций С. О., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Франчук В. М., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Цзоу Ч., кандидат філософських наук, доцент (Китай, Маомін)

Чорноморець Ю. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Шиндаулова Р., доктор філософських наук, доцент (Казахстан, Алмати)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної освіти і науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють всі освітні галузі (науки про освіту; філософія освіти; освітні вимірювання; дошкільна, початкова, середня, професійна, вища освіта, менеджмент освітньої діяльності тощо).

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС : ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ / Голов. ред. О. П. Кивлюк, Д. Б. Свириденко – Київ : ТОВ “Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”, 2025. – Випуск 52 (1-2). –118 с.

DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

**EDUCATIONAL
DISCOURSE:
COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS**

VOLUME 52 (1-2)

KYIV
2025

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

/The publication was founded in 2017 year/

Decision of the National Council on Television and Radio Broadcasting of Ukraine on the inclusion into the Media Subject Registry of a Subject in the Printed Media Sphere from 05.09.2024 No.2694 (re-registration due to change in subornation)

The publication is included in the list of scientific publications: Category "B" on **Pedagogy** and **Philosophy**

(order of the Ministry of Education and Science No. 1643 dated December 28, 2019)

Printed by decision

Academic Council of Dragomanov Ukrainian State University *
(protocol № 10 from February 27, 2025)

* In accordance with the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 949 dated October 25, 2022, on the reorganisation of the National Pedagogical Dragomanov University

Honored Editor-in-Chief: Viktor Andrushchenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Co-Editor-in-Chief: Olga Kyvliuk, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Denys Svyrydenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Responsible Editor: Iryna Mordous, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Editorial board:

Viktor Andrushchenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. Of NAPSU (Ukraine, Kyiv)

Fabian Andrushkevych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Oleg Bazaluk, Doctor of Philosophical Sciences, Profess (Maoming, China)

Valentyna Bobrytska, Doctor, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Bondarenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Vashkevych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Roman VERNYDUB, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Valentyna Voronkova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Nataliia Donii, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Chernihiv)

Olha Zadorozhna, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Olga Kyvliuk, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Iryna Lutsenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Tatiana Matusevych, PhD in Philosophy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Claudiu Mesaros, PhD in Philosophy, Associate Professor (Romania, Timisoara)

Iryna Mordous, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Vitalina Nikitenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Taras Olefirenko, PhD in Pedagogy, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Putrov, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Savenkova, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Zoreslav Samchuk, Doctor of Philosophical Sciences (Ukraine, Kyiv)

Denys Svyrydenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Slabko Volodymyr, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Terepyschyi, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Vasyl Franchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Chenzhan Zou, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

Yuriy Chernomorets, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Raushan Shyndaulova, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of modern education and science in terms of multicultural globalizational society. The main headings cover all educational areas (sciences about education; Philosophy of education; Educational measurements; Pre-school, primary, secondary, vocational, higher education, management of educational activities, etc.).

EDUCATIONAL DISCOURSE : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS / Chief Editor O. P. Kyvliuk, D. B. Svyrydenko – Kyiv : LLC “Scientific Information Agency “Science-technologies-information”, 2025. – Volume 52(1-2). – 118 p.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Вашкевич В. М.	Модернізація педагогічних стратегій мовної підготовки фахівців: досвід Великої Британії	7
Горінов П. В.	Філософія ціннісно-мотиваційних компонентів волонтерської діяльності: компаративістське дослідження	13
Воронкова В. Г. Нікітенко В. О. Метеленко Н. Г.	“Зелена” цифрова трансформація як драйвер сталого розвитку регіонів у повоєнному відновленні	22
Свириденко Д. Б.	Волонтерство як форма соціальної активності особистості: філософський дискурс	30
Гльоза О. С.	Теоретико-методологічні засади лідерства	36
Крилова С. А.	Філософські практики в освіті і культурі: проблема глибини та гуманістичності креативної дії	48
Крупа А. Г. Мар’єнко В.Ю.	Вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на цифрову трансформацію суспільства: соціально-філософський аналіз	53
Сливінський А. О.	Соціум як фактор особистісного розвитку: хиткий баланс перспектив та загроз	60
Слюсарь М. Ю.	Мережева свідомість як новий формат соціальної свідомості	68
Тернопільська В. І.	Світоглядні засади волонтерства в освітній сфері як чинник інтеграційних процесів	76
Gramchuk M. Nikitenko V.	The influence of smart technologies on quality of life: a multidimensional philosophical perspective	83

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

Войналович О. О. Шевченко А. Ф.	Ігрові технології у формуванні готовності до професійної діяльності викладачів ЗВО	89
Піхорович В. Д. Самарський А. Ю. Умрик М. А.	Тестування сервісу штучного інтелекту deepai.org на здатність дотримуватися правил формальної логіки	95
	Структура компетентностей освітян у галузі використання штучного інтелекту в цифровому суспільстві	100

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Бойченко М. І.	Повернення до розуму. Рецензія на книгу Віктора Андрущенка “Просвітницька одіссея розуму”	108
-----------------------	---	------------

CONTENT

PHILOSOPHICAL CONCEPTS: HISTORY AND MODERNITY

Viktor Vashkevich	Modernization of pedagogical strategies of language training of specialists: the experience of Great Britain	7
Pavlo Horinov	Philosophy of value-motivation components of volunteer activity: comparative study	13
Valentyna Voronkova Vitalina Nikitenko Natalya Metelenko	“Green” digital transformation as a driver of sustainable regional development in post-war recovery	22
Denys Svyrydenko	Volunteering as a form of social activity of the person: philosophical discussion	30
Oleksandr Gloza	Theoretical and methodological principles of leadership	36
Svitlana Krylova	Philosophical practices in education and culture: the problem of the depth and humanisticity of creative action	48
Andrii Krupa Victoriya Marienko	The impact of information and communication technologies (ICT) on the digital transformation of society: a socio-philosophical analysis	53
Andriy Slivinskyi	Society as a factor of personal development: a pressure balance of prospects and threats	60
Mykyta Slyusar	Network consciousness as a new format of social consciousness	68
Valentyna Ternopilska	Global principles of volunteering in the education sphere as a factor of integration processes	76
Marina Gramchuk Vitalina Nikitenko	The influence of smart technologies on quality of life: a multidimensional philosophical perspective	83

INNOVATIONS IN EDUCATION

Oleksandra Voinalovych Andrii Shevchenko	Game technologies in the formation of readiness for professional activity of university teachers	89
Vasil Pihorovich Andrii Samarskyi	Testing the artificial intelligence service deepai.org on its ability to follow the rules of formal logic	95
Mariia Umryk	Artificial intelligence competency framework for educators in the digital society	100

SCIENTIFIC LIFE

Mykhailo Boichenko	Return to reason. A review of Viktor Andrushchenko's book "The Enlightenment Odyssey of the Mind"	108
---------------------------	---	-----

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-1
УДК 378.091.3

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ: ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

В. М. Вашкевич

Анотація.

Актуальність теми дослідження. З позиції сучасної філософії освіти, яка приділяє особливу увагу індивідуальності, партнерській взаємодії та критичній рефлексії, модернізація педагогічних стратегій у мовній підготовці набуває першочергового значення. У глобалізованому середовищі володіння англійською, німецькою, французькою чи іншою міжнародною мовою є водночас і каналом комунікації, і інструментом розвитку креативності та міжкультурного порозуміння. Вільне опанування кількома мовами розглядається тут не просто як технічний навик, а як один із ключових чинників розширення світогляду, формування толерантності й гнучкості мислення майбутніх учителів, які далі стануть провідниками знань для своїх учнів.

Аналіз практик Великої Британії з підготовки вчителів-філологів показує комплексний підхід, коли стандартизація вищої педагогічної освіти водночас забезпечує єдиний рівень якості та відкриває простір для інновацій. Тут особливого значення набувають розвиток комунікативних навичок, неперервна педагогічна практика й активне застосування тьюторських технологій. У центрі такого підходу стоїть учитель як рефлексивний професіонал, здатний синтезувати креативні методи навчання з особистісно орієнтованим підходом, що наголошує на унікальності кожного учня. Саме тому глибоке вивчення британського досвіду та його критичне переосмислення має вагоме значення для удосконалення вітчизняної системи педагогічної освіти.

Постановка проблеми. З огляду на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і постійне оновлення змісту освіти, виникає потреба у створенні такої системи мовної підготовки, яка б відповідала сучасному філософському баченню освіти як простору діалогу, саморозвитку та спільного пошуку істини. Проблема полягає у визначенні оптимальних шляхів реформування навчальних планів, методик і форм організації освітнього процесу, аби майбутні педагоги набували вміння швидко адаптуватися до змін, розвивати в учнях гнучке критичне мислення та забезпечувати їм доступ до різноманітних культурно-мовних ресурсів. Для успішної реалізації такого завдання необхідні ґрунтовні дослідження світового досвіду, зокрема британського, а також урахування особливостей національної системи освіти, що загалом сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців і зміцненню міжнародного освітнього співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження особливостей професійної підготовки вчителів англійської мови зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема І. Задорюжніа, А. Подолянська, А. Сауляк, О. Семиног, Л. Стрельченко. Вони звертають увагу на важливість врахування психолого-педагогічних чинників у підготовці фахівців, а також на необхідність формування комунікативної, лінгвокультурної та інформаційно-технологічної компетентностей. У дослідженнях акцентується на широкому спектрі професійних якостей учителя, серед яких креативність, здатність до самоосвіти та готовність працювати з різновіковими аудиторіями.

Аспекти впровадження інноваційних педагогічних стратегій у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов розглядаються у працях В. Базуріної, Т. Гарбузи, І. Козаченко, Н. Колесніченко, О. Лазоренко та ін. Автори наголошують на важливості диференціації та індивідуалізації навчання, використанні тьюторських та дистанційних форм роботи, а також на залученні до програми навчання системи неперервної педагогічної практики й стажування за кордоном. Ці наукові розвідки підкреслюють ефективність комплексного підходу до професійної підготовки, де теорія підсилюється практичним досвідом під керівництвом кваліфікованих менторів.

Постановка завдання. З огляду на зазначені виклики і досвід дослідників, завданням даної статті є висвітлити основні вектори модернізації мовної підготовки фахівців на прикладі освітньої системи Великої Британії та окреслити практичні рекомендації щодо її застосування в умовах національної освіти. Виконання цього завдання сприятиме вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів, підвищенню рівня їхньої іншомовної компетентності та конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці.

Виклад основного матеріалу. У статті аналізується модернізація системи професійної підготовки вчителів на прикладі освітнього досвіду Великої Британії, зокрема з урахуванням основоположних державних документів у сфері педагогічної освіти: Національних стандартів кваліфікованого вчителя, Національного курікулуму базової підготовки вчителя тощо. Звертається увага на те, що модернізація системи вищої школи сприяє впровадженню інноваційних педагогічних технологій, перегляду традиційних лекційно-семінарських форм навчання та активнішому залученню студентів до тьюторських занять, дискусій,

рольових ігор, майстер-класів і проєктної діяльності. Важливу роль при цьому відіграє багаторічний досвід університетів та педагогічних коледжів, які поєднують теорію з розгалуженою системою практики в школах-партнерах. Така організація освіти дає змогу майбутнім учителям ще на етапі навчання випробувати різні підходи до викладання і, водночас, розвинути здатність рефлексувати та вдосконалювати власну професійну майстерність.

Поряд із цим, ключовим завданням вважається формування загальнопедагогічних і спеціально-предметних компетентностей, серед яких – оволодіння різноманітними методами та методиками викладання, розвиток комунікативних умінь, інформаційно-комунікаційних навичок і здатності до критичного аналізу власної діяльності. Водночас значна увага приділяється самостійній роботі студентів, зокрема підготовці ними есе, рефератів, методичних розробок та участі в дослідницьких мініпроєктах. Такий підхід відповідає європейським вимогам до підготовки освітян, згідно з якими викладачі повинні не лише володіти актуальними знаннями, а й уміти застосовувати їх у стрімко змінюваних умовах освітнього середовища, підтримуючи власну науково-педагогічну мобільність і здатність до безперервного професійного розвитку.

Висновки. Встановлено, що модернізація іншомовної педагогічної освіти передбачає оволодіння спеціально-предметними та професійно-педагогічними компетенціями, які мають забезпечити здатність майбутніх вчителів до ефективного використання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, здійснювати диференціацію та індивідуалізацію навчання іноземних мов, розвивати культурну та лінгвістичну обізнаність учнів, адекватно оцінювати знання учнів та контролювати їх успішність, а також загальними навичками роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, технічними засобами навчання та вмінні розробляти моделі оптимізації навчання іноземних мов з їх використанням.

Розкрито, що ключовими особливостями професійної підготовки майбутнього вчителя мови у Великій Британії є орієнтація на загально-дидактичні та спеціально-предметні державні стандарти професійної компетентності; вагома роль тьюторських технологій навчання; переважання самостійної роботи студентів над іншими видами навчальної діяльності; неперервна педагогічна практика під керівництвом менторів.

Ключові слова: мовна освіта, педагогічні компетенції, мовні стратегії, вчитель, тьюторські технології, ментор, освітня політика.

MODERNIZATION OF PEDAGOGICAL STRATEGIES OF LANGUAGE TRAINING OF SPECIALISTS: THE EXPERIENCE OF GREAT BRITAIN

Viktor Vashkev

Abstract.

Urgency of the research. From the perspective of modern philosophy of education, which pays special attention to individuality, partnership interaction and critical reflection, the modernization of pedagogical strategies in language training is of paramount importance. In a globalized environment, proficiency in English, German, French or another international language is both a channel of communication and a tool for developing creativity and intercultural understanding. Fluent mastery of several languages is considered here not simply as a technical skill, but as one of the key factors in broadening the worldview, forming tolerance and flexibility of thinking of future teachers, who will later become conductors of knowledge for their students.

An analysis of the practices of Great Britain in the training of philological teachers shows a comprehensive approach, when the standardization of higher pedagogical education at the same time ensures a single level of quality and opens up space for innovation. Here, the development of communicative skills, continuous pedagogical practice and active use of tutoring technologies are of particular importance. At the center of this approach is the teacher as a reflective professional, able to synthesize creative teaching methods with a personally oriented approach that emphasizes the uniqueness of each student. That is why a deep study of the British experience and its critical rethinking is of great importance for improving the domestic system of pedagogical education.

Target setting. Given the rapid development of information and communication technologies and the constant updating of the content of education, there is a need to create a system of language training that would correspond to the modern philosophical vision of education as a space for dialogue, self-development and joint search for truth. The problem is to determine the optimal ways of reforming curricula, methods and forms of organizing the educational process so that future teachers acquire the ability to quickly adapt to changes, develop flexible critical thinking in students and provide them with access to a variety of cultural and linguistic resources. To successfully implement such a task, thorough research into world experience, in particular British experience, is necessary, as well as taking into account the peculiarities of the national education system, which will generally contribute to improving the quality of specialist training and strengthening international educational cooperation.

Actual scientific researches and issues analysis. A significant contribution to the study of the features of the professional training of English teachers was made by domestic and foreign scientists, in particular I. Zadorozhnyia, A. Podolyanska, A. Sauliyak, O. Semynog, L. Strelchenko. They draw attention to the importance of taking into account psychological and pedagogical factors in the training of specialists, as well as the need to form communicative, linguistic and cultural and information and technological competencies. The studies emphasize a wide range of professional qualities of a teacher, including creativity, the ability to self-education and the willingness to work with audiences of different ages.

Aspects of implementing innovative pedagogical strategies in the process of training future teachers of foreign languages are considered in the works of V. Bazurina, T. Garbuza, I. Kozachenko, N. Kolesnichenko, O. Lazorenko and others. The authors emphasize the importance of differentiation and individualization of learning, the use of tutoring and distance forms of work, as well as the inclusion of a system of continuous pedagogical practice and internships abroad in the training program. These scientific investigations emphasize the effectiveness of a comprehensive

approach to professional training, where theory is reinforced by practical experience under the guidance of qualified mentors.

The research objective. Given the above challenges and the experience of researchers, the task of this article is to highlight the main vectors of modernization of language training of specialists using the example of the educational system of Great Britain and outline practical recommendations for its application in the conditions of national education. The implementation of this task will contribute to the improvement of the professional training of future teachers, increasing the level of their foreign language competence and competitiveness in the international labor market.

The statement of basic materials. The article analyzes the modernization of the system of professional training of teachers using the example of the educational experience of Great Britain, in particular, taking into account the fundamental state documents in the field of pedagogical education: National Standards of a Qualified Teacher, National Curriculum for Basic Teacher Training, etc. Attention is drawn to the fact that the modernization of the higher education system contributes to the introduction of innovative pedagogical technologies, the revision of traditional lecture-seminar forms of education and the more active involvement of students in tutoring, discussions, role-playing games, master classes and project activities. An important role in this is played by the many years of experience of universities and pedagogical colleges, which combine theory with an extensive system of practice in partner schools. Such an organization of education allows future teachers to try out different approaches to teaching at the training stage and, at the same time, develop the ability to reflect and improve their own professional skills.

Along with this, the key task is the formation of general pedagogical and subject-specific competencies, including mastering various teaching methods and techniques, the development of communication skills, information and communication skills and the ability to critically analyze their own activities. At the same time, considerable attention is paid to the independent work of students, in particular, their preparation of essays, abstracts, methodological developments and participation in research mini-projects. This approach meets European requirements for the training of educators, according to which teachers must not only possess relevant knowledge, but also be able to apply it to them in the rapidly changing conditions of the educational environment, supporting their own scientific and pedagogical mobility and ability for continuous professional development.

Conclusions. It has been established that the modernization of foreign language pedagogical education involves the mastery of subject-specific and professional-pedagogical competencies, which should ensure the ability of future teachers to effectively use traditional and innovative pedagogical technologies, to carry out differentiation and individualization of foreign language teaching, to develop students' cultural and linguistic awareness, to adequately assess students' knowledge and monitor their success, as well as general skills in working with information and communication technologies, technical means of teaching and being able to develop models for optimizing foreign language teaching with their use.

It has been revealed that the key features of the professional training of a future language teacher in the UK are the orientation on general-didactic and subject-specific state standards of professional competence; the significant role of tutoring learning technologies; the predominance of independent work of students over other types of educational activities; continuous pedagogical practice under the guidance of mentors.

Keywords: language education, pedagogical competencies, language strategies, teacher, tutoring technologies, mentor, educational policy.

Актуальність теми та проблема дослідження. Сучасна філософія освіти розглядає процес навчання як багатовимірне явище, що виходить за межі суто передачі знань і навичок. У цьому сенсі підготовка майбутнього вчителя-словесника постає особливо актуальною, адже від його здатності до рефлексії, формування ціннісного ставлення до світу та творчого підходу до педагогічної взаємодії залежить те, наскільки освіта зможе реалізувати свою гуманістичну місію. У глобалізованому суспільстві іноземна мова стає не лише інструментом комунікації, а й ключем до різноманіття культур, що вимагає від учителя осмислення власної професійної діяльності в широкому світоглядному контексті.

У такому підході відбувається переосмислення самого поняття "підготовка вчителя": воно має включати не лише засвоєння методик і технологій навчання, а й формування здібності до постійного оновлення знань, критичного й креативного мислення, саморефлексії та вміння співпрацювати на принципах поваги і довіри. Задоволення цих потреб вимагає модернізації педагогічних стратегій у галузі мовної підготовки, які поєднують класичні традиції університетської освіти з інноваційними формами й методами роботи. Крізь призму філософії освіти такий підхід сприяє формуванню освітнього середовища, що надихає студентів усвідомлено обирати власну траєкторію професійного й особистісного розвитку.

Найвні глобальні виклики, зокрема трансформація інформаційних технологій, активна інтернаціоналізація освітнього простору та переорієнтація освітніх систем на компетентнісний підхід, загострюють проблему пошуку ефективних моделей підготовки майбутніх учителів-філологів. Сутність цієї проблеми полягає в гармонізації раціонального й духовного начал у навчанні, у здатності майбутніх педагогів переосмислювати власну роль не лише як ретрансляторів знань, а як провідників у багатоманіттю культур і цінностей. У цьому контексті постає завдання створити таку систему підготовки, що поєднує концептуальну глибину, практичну спрямованість і відкритість до інновацій, забезпечуючи якісний перехід від традиційного "вчительського ремесла" до високого рівня професійної компетентності й загальної освіченості майбутнього педагога.

Постановка завдання. З огляду на зазначені виклики і досвід дослідників, завданням

даної статті є висвітлити основні вектори модернізації мовної підготовки фахівців на прикладі освітньої системи Великої Британії та окреслити практичні рекомендації щодо її застосування в умовах національної освіти. Виконання цього завдання сприятиме вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів, підвищенню рівня їхньої іншомовної компетентності та конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних дослідженнях, присвячених професійній підготовці вчителів іноземних мов у Великій Британії, наголошується на важливості врахування загально-дидактичних і спеціально-предметних компетентностей, оволодіння якими забезпечує гнучкість у побудові індивідуальної траєкторії професійного зростання майбутнього вчителя. Зокрема, автореферат В. М. Базуріної [1] акцентує увагу на сутнісних особливостях організації вищої педагогічної освіти та ролі університетів і педагогічних коледжів як партнерів у підготовці фахівців. Дослідниця визначає інноваційні форми навчання й оцінювання в британських університетах і вказує на необхідність їх адаптації в контексті інших національних освітніх систем.

У працях Т. В. Гарбузи [2] та І. В. Козаченко [3] розкрито механізми організаційної підтримки процесу професійної підготовки вчителів іноземних мов. Автори підкреслюють, що запровадження інноваційних технологій (зокрема дистанційних курсів та тьюторських методів) потребує створення ефективної системи контролю та моніторингу, а також розширення практичного компонента навчання. Н. Ю. Колесніченко [4] та О. Лазоренко [5] наголошують на тому, що модернізація системи педагогічної освіти повинна супроводжуватися розвитком міжкультурної компетентності та інформаційно-комунікаційних навичок, які дозволяють майбутнім фахівцям адаптуватися до глобальних викликів і брати активну участь у міжнародних освітніх проєктах.

Питання розбудови системи заочної освіти та її впливу на підготовку вчителів розглядає С. І. Никитюк [6], обґрунтовуючи історичні передумови й чинники, що зумовили розвиток дистанційного навчання у Великій Британії. О. Палеха [7], своєю чергою, звертає увагу на державну політику у сфері регулювання діяльності вчителя іноземної мови, акцентуючи на важливості офіційних освітніх стандартів та професійних вимог. Комплексний аналіз навчальних планів та програм бакалавра і магістра здійснює А. О. Подолянська [8], висвітлюючи специфіку підготовки в провідних британських університетах, зокрема Бірмінгемському.

Методичний аспект підготовки вчителів англійської мови розглядає А. Сауляк [9], яка наголошує на важливості комунікативного підходу та формуванні практичних, аналітичних і творчих умінь. Дослідження О. Семенов [10] демонструє тенденції культуромовної підготовки майбутніх учителів у зарубіжній школі, вказуючи на розвиток мовленнєвої компетентності в синтезі з культурологічним підходом. Л. В. Стрельченко [11; 12] виокремлює напрямки модернізації професійної підготовки в контексті європейських вимог, серед яких – орієнтація на неперервну педагогічну практику, тьюторські технології, активне використання інформаційно-комунікаційних інструментів та модульно-рейтингова система оцінювання.

Бачимо, що науковий доробок представлених авторів засвідчує цілісне бачення системи підготовки вчителів іноземних мов у Великій Британії як багатокомпонентного процесу, що передбачає синтез методичного, мовного, культурного та інформаційно-технологічного складників. У комплексі ці аспекти створюють підґрунтя для модернізації вітчизняної освітньої системи з урахуванням прогресивного світового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна філософія освіти розглядає процес підготовки майбутнього вчителя як інтегральний феномен, у якому відображаються головні цивілізаційні виклики: глобалізація, цифрова трансформація та постійна зміна парадигм знання. У контексті формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов такий підхід сприяє переосмисленню ролі студента як активного суб'єкта свого навчання, що вимагає від нього усвідомленого вибору індивідуальної траєкторії освіти та формування установок на неперервний саморозвиток [1].

Один із ключових трендів сучасної філософії освіти – перехід від парадигми “передачі” знань до взаємодії на засадах діалогу й партнерства. У цій парадигмі вчитель виступає не лише як регранслятор інформації, а як наставник і фасилітатор. За Базуріною, таким чином розширюється спектр професійних компетентностей учителя, що охоплюють критичне мислення, рефлексію, здатність до самооцінки та вміння працювати в багатокультурному середовищі [1; 4].

Зазначені зміни знаходять свій відбиток у структурі навчальних планів і програм, які дедалі частіше передбачають модульне навчання, тьюторські заняття й проєктну діяльність. Згідно з даними Т. В. Гарбузи, інтеграція цих елементів створює умови для формування автономного типу особистості студента, здатного не лише сприймати, а й активно продукувати знання [2]. При цьому акцент робиться на розвиток умінь співпраці і дослідницьких компетентностей, що є важливою передумовою постійного професійного самовдосконалення.

У світлі глобальної тенденції до міжкультурної взаємодії зростає попит на фахівців, які володіють мовними навичками та культурною обізнаністю, необхідними для транснаціональної комунікації [3]. Такий запит стимулює модернізацію педагогічних стратегій у галузі іноземної мови, які, з одного боку, повинні зберігати академічну складову, а з іншого – бути чутливими до стрімких

соціокультурних змін. З огляду на це, навчальні плани все частіше включають дисципліни, присвячені порівняльному культурознавству, міжкультурній комунікації та медіаграмотності.

Згідно з сучасною філософією освіти, неперервність педагогічної практики – це ще один критично важливий елемент підготовки майбутнього вчителя. Практична діяльність у школі дозволяє студентам застосовувати отримані знання і водночас формувати індивідуальні професійні навички [4; 7]. У британській практиці, на яку спираються дослідники, ця неперервність реалізується через “школу-партнер” та систему менторства, що створює умови для безперервного зворотного зв'язку та професійної рефлексії.

У працях О. Лазоренко акцентується на розширенні функцій учителя як куратора онлайн-проектів, зокрема за допомогою дистанційних платформ і технологій [5]. Такий формат дає можливість організувати навчання з огляду на індивідуальні інтереси й темпи опанування матеріалу кожного студента, що відповідає філософії персоніфікованого навчання й стратегіям “mixed-mode” або “blended learning”.

Тенденція до розширення дистанційних та заочних форм навчання безпосередньо пов'язана з філософським контекстом освітньої відкритості й доступності знань [6]. Як зазначає С. І. Никитюк, британський досвід демонструє ефективні механізми включення дистанційних модулів у традиційну структуру підготовки вчителів іноземних мов. Це не лише забезпечує гнучкість у виборі часу та простору, а й сприяє міжкультурному обміну завдяки участі викладачів і студентів з інших країн.

Не менш важливою складовою є державна політика, спрямована на стандартизацію й оцінювання професійних компетентностей у галузі викладання іноземних мов [7]. Завдяки чітким національним стандартам у Великій Британії створюється єдиний освітній простір, де визначені вимоги до рівня володіння мовою, методичної підготовки та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Саме ці вимоги формують базис, у межах якого заклади освіти впроваджують власні педагогічні інновації.

Згідно з результатами досліджень А. О. Подолянської, модернізація підготовки вчителів у британських університетах пов'язана з переходом на кредитно-модульну систему навчання, яка дає змогу структурувати освітній процес у формі “навчальних блоків” [8]. Така система полегшує взаємне визнання кваліфікацій і сприяє мобільності студентів та викладачів, чим повною мірою відповідає філософському баченню освіти як відкритої для міжнародного співробітництва.

Загалом, проаналізовані тенденції підтверджують, що ключем до реформування підготовки вчителів іноземних мов є зсув від традиційного знанневого підходу до особистісно орієнтованого, коли пріоритетними стають самореалізація, самопізнання й рефлексивний розвиток студента. При цьому філософія освіти звертає увагу на необхідність підтримувати збалансований синтез теоретичних знань і багатовимірної практики, забезпечуючи формування комплексної професійної ідентичності та здатності відповідати на виклики сучасного світу [13].

Таким чином, професійна підготовка вчителів у Великій Британії регулюється низкою державних документів, що встановлюють стандарти базової педагогічної освіти. Зокрема, Національні стандарти кваліфікованого вчителя (1998, 2002, 2007) визначають три ключові розділи: професійні ознаки, професійні знання і розуміння, а також професійні навички [11]. Ці положення зобов'язують майбутніх учителів продемонструвати широкий спектр знань і вмінь: від фундаментальної ерудиції та креативності до управління власною педагогічною діяльністю. Доповненням до цього є Національний курікулум базової підготовки вчителя, що описує обов'язкові загально-дидактичні й спеціально-предметні компетентності, але водночас залишає університетам свободу розробляти власні навчальні програми [12].

Акцент на багатомовній підготовці особливо помітний у формуванні сучасного вчителя-філолога. Пріоритетним вважається не лише ґрунтовне опанування рідної мови, а й інших європейських, що відкриває перспективи переходу до двомовності чи багатомовності. Розвиваючи критичне та аналітичне мислення, майбутні педагоги мають усвідомлювати мову як соціальний, культурний та історичний феномен, а також уміти адаптувати власне мовлення до різних аудиторій і комунікативних ситуацій [10].

Професійна освіта філологічного профілю поєднує фундаментальну підготовку у вищому навчальному закладі з обов'язковим практичним досвідом у школах-партнерах. Такий підхід сприяє формуванню в майбутніх учителів необхідних компетенцій як у плані методичного забезпечення (комунікативна й проектна діяльність, дистанційні технології), так і розвитку особистісних якостей (творчість, відповідальність, здатність до самостійної роботи). Завдяки цьому система підготовки британських учителів демонструє інноваційне й гнучке поєднання стандартів, багатокomпонентної мовної підготовки й практикоорієнтованого навчання, що забезпечує ефективну реалізацію освітніх цілей у глобальному середовищі.

Висновки. Встановлено, що модернізація іншомовної педагогічної освіти передбачає оволодіння спеціально-предметними та професійно-педагогічними компетенціями, які мають забезпечити здатність майбутніх вчителів до ефективного використання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, здійснювати диференціацію та індивідуалізацію навчання іноземних мов, розвивати культурну та лінгвістичну обізнаність учнів, адекватно оцінювати знання учнів та

контролювати їх успішність, а також загальними навичками роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, технічними засобами навчання та вмінні розробляти моделі оптимізації навчання іноземних мов з їх використанням.

Розкрито, що ключовими особливостями професійної підготовки майбутнього вчителя мови у Великій Британії є орієнтація на загально-дидактичні та спеціально-предметні державні стандарти професійної компетентності; вагома роль тьюторських технологій навчання; переважання самостійної роботи студентів над іншими видами навчальної діяльності; неперервна педагогічна практика під керівництвом менторів.

Аналіз сучасних підходів до підготовки вчителів у Великій Британії свідчить про цілеспрямовану модернізацію педагогічної освіти, що базується на балансі державних стандартів та університетської автономії. Зокрема, Національні стандарти кваліфікованого вчителя та Національний курікулум базової підготовки вчителя визначають ключові професійні компетентності, орієнтовані на формування в майбутніх педагогів глибоких фахових знань, умінь проектувати навчальний процес і застосовувати гнучкі підходи до викладання. Таке поєднання уніфікації та свободи сприяє як високому рівню академічної підготовки, так і розвитку індивідуальних професійних навичок.

Особливе значення приділяється підготовці вчителів-філологів, адже багатомовність і глибоке розуміння мовних явищ виступають важливими складниками глобалізованого освітнього простору. Університетська й коледжна підготовка вчителів у Великій Британії акцентує на філологічному фундаменті, методичних інноваціях і спирається на концепцію безперервної педагогічної практики. Важливу роль при цьому відіграють комунікативний, проектний і критично-аналітичний підходи, що дають змогу готувати фахівців, здатних самостійно адаптуватися до стрімких змін у суспільстві та відповідати потребам учнів різних вікових категорій.

Система професійної підготовки британських учителів, орієнтована на міжкультурний досвід, інноваційні освітні технології та активну практику в школах, може слугувати зразком для удосконалення вітчизняної педагогічної освіти. Вона демонструє, що ефективне поєднання чітких державних вимог із гнучким університетським менеджментом забезпечує підготовку конкурентоспроможних, професійно компетентних педагогів, готових до співпраці в умовах глобального освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Базуріна, ВМ 2006, *Професійна підготовка вчителів іноземних мов у Великій Британії*. Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук, Житомир, 20 с.
2. Гарбуза, ТВ 2013, 'Організаційне забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у Відкритому університеті Великобританії', *Вісник післядипломної освіти*, № 9 (22), с. 34–44.
3. Козаченко, ІВ 2016, 'Підготовка вчителів іноземних мов у Великій Британії: позитивний досвід для України', *Молодий вчений*, № 4 (31), с. 379–383.
4. Колесніченко, НЮ 2013, 'Іншомовна педагогічна освіта Великої Британії: сучасний стан та перспективи модернізації', *Наука і освіта*, № 1–2, с. 172–176.
5. Лазоренко, О 2011, 'Пріоритетні напрямки розвитку професійного іншомовного спілкування у вищих навчальних закладах Великої Британії кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя', *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 3, с. 311–317.
6. Никитюк, СІ 2014, 'Провідні чинники виникнення системи заочної освіти в Великобританії', *Збірник наукових праць*, вип. 16, с. 173–177.
7. Палеха, О 2012, 'Державна політика регулювання підготовки вчителів іноземної мови у Великій Британії', *Педагогічні науки*, № 3 (56), с. 74–79.
8. Подолянська, АО 2014, 'Аналіз навчальних планів програм бакалавра та магістра із гуманітарних наук із філологічних спеціальностей у Бірмінгемському університеті', *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 8 (42), с. 32–39.
9. Сауляк, А 2012, 'Особливості методичної підготовки вчителів англійської мови в Великобританії', *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*, вип. 81 (2), с. 443–447.
10. Семенов, О 2007, 'Тенденції культуромовної підготовки вчителя в зарубіжній школі', *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірн. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*, ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та ін., вип. 20, с. 51–59.
11. Стрельченко, ЛВ 2013, 'Особливості професійної підготовки вчителя англійської мови в системі вищих навчальних закладах Великобританії в контексті європейських вимог', *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*, вип. 121, ч. 1, с. 93–98.
12. Стрельченко, ЛВ 2013, 'Модернізація професійної підготовки вчителя англійської мови в системі вищої педагогічної освіти Великобританії', *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*, вип. 37, с. 268–270.
13. Crome, K, Farrar, R & O'Conner, P 2008, 'What is Autonomous Learning?', *Discourse*, № 1, pp. 11–16.

References:

1. Bazurina, VM 2006, *Profesiina pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov u Velykii Brytaniyi (Professional training of foreign language teachers in Great Britain)*. Avtoreferat dysertatsii kandydata pedahohichnykh nauk, Zhytomyr, 20 s.

2. Harbuza, TV 2013, 'Orhanizatsiine zabezpechennia protsesu profesiinoi pidhotovky maibutnix uchyteliv inozemnoi movy u Vidkrytomu universyteti Velykobrytanii (Organizational support of the professional training process for future foreign language teachers at the Open University of Great Britain)', *Visnyk pislidyplomnoi osvity*, № 9 (22), s. 34–44.
3. Kozachenko, IV 2016, 'Pidghotovka vchyteliv inozemnykh mov u Velykii Brytanii: pozytyvnyi dosvid dlia Ukrainy (Training of foreign language teachers in Great Britain: a positive experience for Ukraine)', *Molodyi vchenyi*, № 4 (31), s. 379–383.
4. Kolesnichenko, NYu 2013, 'Inshomovna pedahohichna osvita Velykoi Brytanii: suchasnyi stan ta perspektyvy modernizatsii (Foreign language pedagogical education in Great Britain: current state and prospects of modernization)', *Nauka i osvita*, № 1–2, s. 172–176.
5. Lazorenko, O 2011, 'Priorytetni napriamky rozvytku profesiinoho inozemnogo spilkuvannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh Velykoi Brytanii kintsia XX – pochatku XXI storichchia (Priority areas for the development of professional foreign language communication in higher education institutions of Great Britain in the late 20th – early 21st century)', *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, № 3, s. 311–317.
6. Nykytiuk, SI 2014, 'Providni chynnyky vynykennia systemy zaochnoi osvity v Velykobrytanii (Leading factors of the emergence of distance education in Great Britain)', *Zbirnyk naukovykh prats*, vyp. 16, s. 173–177.
7. Palekha, O 2012, 'Derzhavna polityka rehuliuвання pidhotovky vchyteliv inozemnoi movy u Velykii Brytanii (State policy of regulating the training of foreign language teachers in Great Britain)', *Pedahohichni nauky*, № 3 (56), s. 74–79.
8. Podolianska, AO 2014, 'Analiz navchalnykh planiv program bakalavra ta mahistra iz humanitarnykh nauk iz filolohichnykh spetsialnostei u Birmingemskom universyteti (Analysis of bachelor's and master's curricula in the humanities with philological specializations at the University of Birmingham)', *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, № 8 (42), s. 32–39.
9. Sauliak, A 2012, 'Osoblyvosti metodychnoi pidhotovky vchyteliv anhliiskoi movy v Velykobrytanii (Peculiarities of methodological training of English teachers in Great Britain)', *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*, vyp. 81 (2), s. 443–447.
10. Semenog, O 2007, 'Tendentsii kulturomovnoi pidhotovky vchytelia v zarubizhnii shkoli (Trends in the cultural and linguistic training of a teacher in a foreign school)', *Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyyny*, red. kol.: Pobirchenko NS (hol. red.) ta in., vyp. 20, s. 51–59.
11. Strelchenko, LV 2013, 'Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky vchytelia anhliiskoi movy v systemi vyshchykh navchalnykh zakladakh Velykobrytanii v konteksti yevropeiskykh vymoh (Peculiarities of professional training of English teachers in the system of higher education institutions in Great Britain in the context of European requirements)', *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*, vyp. 121, ch. 1, s. 93–98.
12. Strelchenko, LV 2013, 'Modernizatsiia profesiinoi pidhotovky vchytelia anhliiskoi movy v systemi vyshchoi pedahohichnoi osvity Velykobrytanii (Modernization of professional training of English language teachers in the system of higher pedagogical education in Great Britain)', *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*, vyp. 37, s. 268–270.
13. Crome, K, Farrar, R & O'Conner, P 2008, 'What is Autonomous Learning?', *Discourse*, № 1, pp. 11–16.

Прорецензовано / Reviewed

20.12.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

14.01.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-2

УДК 17.022.01:364-322

ФІЛОСОФІЯ ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНИХ КОМПОНЕНТІВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: КОМПАРАТИВІСТСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

П. В. Горінов

Анотація.

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатньою концептуалізацією філософського розуміння ціннісно-мотиваційних компонентів волонтерської діяльності в межах світового досвіду та компаративного аналізу. Сутнісно-змістовна невизначеність цих компонентів в емпіричному вимірі посилює наукову дискусію серед дослідників гуманітарних наук щодо необхідності теоретичного обґрунтування філософсько-світоглядних засад волонтерської діяльності.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток системи протистояння ворогу в російсько-українській війні залучив до наукових дискусій тематику волонтерської діяльності в контексті її ціннісно-мотиваційних компонентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження є праці українських і західних науковців у сфері гуманітарних наук. Особливу увагу приділено дослідженням волонтерської

діяльності, зокрема напрацюванням Я. Блохи, В. Бліхара, Р. Драпушка, О. Ілюка, Н. Гапон, А. Худзіцької-Чупали та інших. Важливими є дослідження закордонних філософів і соціологів, зокрема P. Aleksandrowicz, D. Bockermann, F. Frerichs щодо волонтерства в Німеччині, а також P. Dekker та L. Halman, які проаналізували цінності волонтерської діяльності. В. Voicu та M. Voicu дослідили специфіку волонтерства в Європі.

Постановка завдання. Завданнями дослідження є аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних дослідників до філософсько-світоглядних детермінант, що визначають ціннісні аспекти волонтерської діяльності; вивчення мотиваційних чинників, які спонукають людей до волонтерства в різних країнах світу, та їхньої залежності від домінуючих систем цінностей; обґрунтування концептуальних засад формування системи ціннісних компонентів волонтерської діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Волонтерська діяльність набуває нової активності, відіграючи ключову роль у громадянському суспільстві України. Вона сприяє підтримці воїнів, ветеранів, постраждалих і біженців, а також мобілізації ресурсів громадянського суспільства. Волонтерський рух поширює філософію “доброї волі як волі до добра”, де особистість знаходить сенс через допомогу іншим, морально та професійно зростаючи, переосмислюючи власні ціннісні орієнтири, що є предметом нашого дослідження.

Висновки. Ціннісно-мотиваційні компоненти волонтерської діяльності варіюються залежно від країни, віку, освіти, соціального статусу та сфери застосування. Для західних суспільств ключовими мотивами є культурні традиції, кар’єрний розвиток, навчання та соціальна взаємодія, тоді як в Україні волонтерство пов’язане із безпековими викликами, допомогою військовим і постраждалим, а також повоєнним відновленням. Наразі воно ґрунтується на цінностях солідарності, гуманності, соціальної справедливості, співробітництва, емпатії та патріотизму.

Ключові слова: волонтерська діяльність, філософія волонтерської діяльності, волонтерський рух як дух свободи, добротність, ціннісно-мотиваційні компоненти.

PHILOSOPHY OF VALUE-MOTIVATION COMPONENTS OF VOLUNTEER ACTIVITY: COMPARATIVE STUDY

Pavlo Gorinov

Abstract.

Urgency of the research. The topicality of the topic is due to the insufficient conceptualization of the philosophical understanding of the value-motivational components of volunteering within the limits of world experience and comparative analysis. The substantive and substantive uncertainty of these components in the empirical dimension has intensified scientific discussions among humanities researchers regarding the need for theoretical substantiation of the philosophical and worldview foundations of volunteering.

Target setting. The formation and development of the system of opposing the enemy in the Russian-Ukrainian war involved the topic of volunteering in the context of its value-motivational components into scientific discussions.

Actual scientific researches and issues analysis. The source base of the research is the works of Ukrainian and Western scientists in the field of humanitarian sciences. Special attention is paid to the research of volunteer activities, in particular to the work of Ya. Blokha, V. Blihar, R. Drapushka, O. Ilyuk, N. Gapon, and A. Khudzitskaya-Chupala and others. Important are the studies of foreign philosophers and sociologists, in particular P. Aleksandrowicz, D. Bockermann, F. Frerichs regarding volunteering in Germany, as well as P. Dekker and L. Halman, who analyzed the values of volunteering. B. Voicu and M. Voicu investigated the specifics of volunteering in Europe.

The research objective. The tasks of the research are the analysis of the scientific approaches of domestic and foreign researchers to the philosophical and worldview determinants that determine the value aspects of volunteering; study of motivational factors that encourage people to volunteer in different countries of the world and their dependence on dominant value systems; substantiation of the conceptual foundations of the formation of the system of value components of volunteer activity in Ukraine.

The statement of basic materials. Volunteer activity is gaining new activity, playing a key role in the civil society of Ukraine. It contributes to the support of soldiers, veterans, victims and refugees, as well as to the mobilization of civil society resources. The volunteer movement spreads the philosophy of “good will as the will to good”, where a person finds meaning through helping others, growing morally and professionally, rethinking their own value orientations, which is the subject of our research.

Conclusions. The value-motivational components of volunteering vary depending on the country, age, education, social status, and field of application. For Western societies, the key motivations are cultural traditions, career development, learning and social interaction, while in Ukraine, volunteering is related to security challenges, helping the military and victims, as well as post-war recovery. Currently, it is based on the values of solidarity, humanity, social justice, cooperation, empathy and patriotism.

Keywords: volunteer activity, philosophy of volunteer activity, volunteer movement as a spirit of freedom, charity, value-motivational components.

Актуальність дослідження. У контексті глобальних трансформацій безпекового, геополітичного та кліматичного характеру, а також стрімкого розвитку штучного інтелекту, особливої значущості набуває питання про роль і місце людини у динамічному світі, напрями еволюції глобальних процесів та їхні наслідки. Ці виклики спричинили розширення предметного поля філософських досліджень, активізували нові дискурси та сприяли включенню додаткових тем для наукового осмислення. Як фундаментальна наука, філософія забезпечує концептуальні засади формування світогляду, сприяє осмисленню світу, поясненню соціальних і природних явищ, а також визначенню взаємовідносин між людиною та дійсністю.

Універсальність філософської науки полягає в її здатності адаптувати наукові методології до різних сфер людської діяльності, суспільних процесів і технологічного розвитку. Філософські концепції змінюються відповідно до світоглядних, історичних і наукових здобутків, а також під впливом культурних, політичних, релігійних і воєнних чинників, що визначають напрями розвитку сучасного філософського пізнання.

Однією з важливих тем філософських дискусій є тематика свободи, справедливості, перехід від практики егоїзму до концепції взаємодопомоги, жертвовності, добродійності, поваги до людської гідності та прав людини тощо. Відзначимо, що в контексті заявлених тем логічно, що тематика волонтерської діяльності та феномен інституту волонтерства зазнав свого якісного наукового та практичного осмислення та реалізації. Це пояснюється і тим, що “світове співтовариство визнає волонтерський рух способом збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав і обов’язків громадян, особистісного зростання шляхом усвідомлення людського потенціалу. У Всесвітній Декларації Волонтерства відзначається, що волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості” [5, с. 3].

Актуальність подібних дискусій в науковому і суспільному соціумі обумовлюється тим, що більшість із заявлених до дискурсу тем є взаємопов’язані між собою і формують цілісний філософський погляд на роль і місце кожного українця у системі захисту своєї країни через волонтерство і волонтерську діяльність, зокрема. В цьому контексті ми погоджуємося із науковцями Д. Демент та Л. Юрченко, що “війна є екстремальною ситуацією, яка радикально змінює світогляд як окремої людини, так і суспільства. У таких умовах філософія виконує надважливу функцію: вона допомагає осмислити жорстокі реалії війни, шукати моральні орієнтири і зберігати надію на майбутнє. Філософія під час війни не лише допомагає краще зрозуміти теперішні події, але й впливає на формування післявоєнного світогляду” [9, с. 40].

Варто зазначити, що кожна велика війна, поряд із катастрофічними людськими та економічними втратами, руйнуваннями та суспільним розчаруванням, водночас зумовлює глибокі соціальні, політичні та економічні трансформації, а також переосмислення фундаментальних понять, принципів суспільного устрою та ціннісних орієнтирів. У цьому контексті процес євроінтеграції України посилює філософський дискурс щодо зазначених питань, які нині активно обговорюються в українському науковому середовищі.

Зважаючи на те, що “волонтерська діяльність – є добровільною, соціально спрямованою, неприбутковою діяльністю, що здійснюється волонтерами, завдяки наданню волонтерської допомоги, вона є формою благодійної діяльності” [6, с. 266], можна стверджувати, що залучення молоді до волонтерської діяльності сприяє зміцненню їхніх ціннісних орієнтирів, професійному розвитку, а також інтеграції у громадянське суспільство та систему державного управління.

Сучасні світові події розвитку нашої країни висувають нові вимоги до державного управління та підготовки державних службовців з новими компетенціями. Залучаючи талановиту молодь до державної діяльності та поєднуючи досвід людей фахівців з інноваційним мисленням молодого покоління, можна перетворити адміністративну систему на живу, органічну структуру [10, с. 57], що є метою для повоєнного відновлення України.

Окремо зазначимо, що волонтерська діяльність є цінним ресурсом для розвитку “становлення національної ідентичності українців як основи національної безпеки Української держави” [8], що набуває особливої актуальності в умовах триваючої боротьби за незалежність і територіальну цілісність України.

Методологія дослідження. Досягнення мети та реалізація завдань дослідження здійснювалися на основі застосування комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують всебічний та обґрунтований аналіз предмета дослідження.

Методологічну основу становить аксіологічний метод, який дозволяє дослідити ціннісно-мотиваційні компоненти волонтерської діяльності, їхню роль у формуванні соціальної відповідальності та громадянської активності. Застосування порівняльного методу сприяє вивченню міжнародного досвіду щодо визначення ціннісних аспектів волонтерства, що набуває особливої актуальності в контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

Науковий метод використано для системного аналізу поняття волонтерства як соціального феномену, його еволюції та сучасних тенденцій розвитку. Водночас системний підхід забезпечує комплексне дослідження взаємозв’язків між ціннісними та мотиваційними компонентами волонтерської діяльності, що дає змогу обґрунтувати її суспільну значущість та перспективи розвитку в умовах трансформаційних процесів сучасного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу дослідження становлять наукові напрацювання українських філософів, соціологів та західних дослідників у сфері гуманітарних наук. Багатомірність волонтерської діяльності зумовлює необхідність комплексного аналізу її філософських, мотиваційних, ціннісних і соціальних аспектів, що, своєю чергою, сприяє формуванню прогностичних моделей, здатних окреслити перспективи розвитку інституту волонтерства в умовах протидії воєнній агресії російської федерації.

Особливу увагу привертають дослідження Д. Демент та Л. Юрченко, які розглядають вплив війни на світогляд людини. Дослідники підкреслюють, що “війна радикально змінює світогляд як окремої людини, так і суспільства цілком” [9, с. 39], що є важливим для розуміння трансформаційних процесів у соціальній свідомості та ролі волонтерської діяльності в умовах кризових викликів.

Важливими є напрацювання дослідників волонтерської діяльності, серед яких: Я. Блоха, В. Бліхар, Р. Драпушко, О. Ільюк, Н. Гапон, А. Худзіцка-Чупало, Н. Заверико, А. Карась, О. Касперович, Н. Калатаєнко, О. Панькова, О. Іщенко, Т. Лях та інші.

Так, наприклад, мотиваційні та організаційні аспекти волонтерської роботи були предметом дослідження вітчизняних науковців Н. Гапон та А. Худзіцка-Чупалої, які з позиції філософської науки та психології досліджують зазначену тематику та приходять до висновків, що “залучення ширшого кола волонтерів, збільшення волонтерських організацій, посилення мотивації до волонтерства є надзвичайно важливим завданням багатьох країн, зокрема й нашої країни в час війни” [4, с. 171].

Не дивлячись на те, що практична філософія є такою ж давньою, як і теоретична, саме поняття “цінності” не так вже й давно стало предметом філософського аналізу, стверджує Н. Мозгова, а тематика цінностей волонтерської діяльності представлена лише фрагментарними дослідженнями, що надає нашому дослідженню особливе науково-практичне значення [15, с. 27].

Р. Драпушко та О. Ільюк зазначають, що особливості суспільної гостроти тема волонтерства в Україні набула з початком збройної агресії росії проти України, коли з 2014 р. спротив цій агресії був системно забезпечений майже на рівних із зусиллями державних інституцій також і широким громадським волонтерським рухом, який спонтанно поширився в Україні [11, с. 41].

Для аналізу мотиваційних та ціннісних аспектів волонтерської діяльності важливе значення мають наукові напрацювання зарубіжних філософів і дослідників, які вивчають ціннісні орієнтири, зокрема у сфері волонтерства. Серед них варто відзначити дослідження Р. Aleksandrowicz, D. Wockermann та F. Frerichs, присвячені особливостям волонтерської діяльності в Німеччині, а також праці Р. Dekker і L. Halman, які здійснили ґрунтовний аналіз структури та змісту цінностей волонтерства. Значний внесок у вивчення специфіки волонтерської діяльності в європейському контексті зробили В. Voicu та М. Voicu, чий дослідження охоплюють широкий спектр соціальних і культурних детермінант цього феномену.

Постановка завдання. Зважаючи на те, що волонтерська діяльність є важливим середовищем соціалізації особистості та формування її ціннісних орієнтирів, метою дослідження є філософсько-світоглядний аналіз ціннісно-мотиваційних компонентів волонтерства через осмислення їхньої ролі у соціокультурній динаміці як окремих країн, так і України.

Відповідно, основними завданнями дослідження є: аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних дослідників до філософсько-світоглядного осмислення детермінант, що визначають ціннісні аспекти волонтерської діяльності; дослідження мотиваційних чинників, які спонукають людей до волонтерства в різних країнах світу, а також їхньої залежності від домінуючих систем цінностей; обґрунтування концептуальних засад формування системи ціннісних компонентів волонтерської діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Світ переживає нову активність волонтерства та волонтерської діяльності, адже “волонтерство є потужним засобом залучення людей до розв’язання проблем розвитку, і воно може змінити темп і характер розвитку. Волонтерство приносить користь як суспільству в цілому, так і окремим волонтерам, зміцнюючи довіру, солідарність і взаємність між громадянами, а також цілеспрямовано створюючи можливості для участі” [3].

Ціннісну трансформацію відношення людини до волонтерської діяльності можна прослідкувати на прикладі досвіду поширення цього феномену в західних країнах.

Так, наприклад, за даними Бюро статистики праці США у середньому в день у 2022 році понад 11 мільйонів людей тим чи іншим чином були волонтерами. З них приблизно 7 мільйонів жінок і 4 мільйони чоловіків. За видами “у середньому в день у 2022 році близько 4,7 мільйона людей займалися адміністративною та допоміжною діяльністю, яка включає використання комп’ютера та збір коштів, витрачаючи в середньому 1,56 години на день на цю діяльність. Близько 3,2 мільйона людей добровільно займалися соціальними послугами та доглядом, зазвичай витрачаючи на це близько 2,23 години на день. Ці волонтери надавали такі послуги, як приготування їжі, збір одягу та товарів, відвідування інших, навчання, наставництво та шиття” [23].

Волонтерство є невід’ємною частиною і канадської культури. До волонтерства заохочують і дітей (старшокласники повинні пройти обов’язкові години волонтерства), а старші люди відомі тим, що допомагають іншим. Дорослі добровольці віддають свій час і навички благодійним організаціям, некомерційним організаціям, політичним партіям, релігійним організаціям, молодіжним групам і багатьом іншим місцям. За даними Статистичного управління Канади, у 2013 році 44 відсотки населення віком від 15 років брали участь у тій чи іншій формі волонтерської роботи [19].

Статистичне управління Канади визначає волонтерів “як людей, які надають послуги, без грошової винагороди, для групи або організації принаймні один раз протягом 12 місяців, що передують опитуванню. Це включає будь-яку безоплатну допомогу, надану школам, релігійним організаціям, спорту чи громаді асоціації” [22].

В європейській культурній традиції досвід волонтерства історично виник як форма реагування на соціально-гуманітарні наслідки військових конфліктів у Європі кінця 18 століття у формі благодійної, гуманітарної допомоги потребуючим. Так, першою організаційною формою благодійності був Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця – рух допомоги, гуманності, підтримки та порятунку, який був заснований 17 лютого 1863 року, за ініціативи швейцарського підприємця і громадського діяча Жан Анрі Дюнан. Після заснування Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця у 1863 році осередки Червоного Хреста почали поступово з'являтися у країнах Європи, а потім і у всьому світі. Осередки Червоного Хреста надавали гуманітарну допомогу постраждалим від голоду та стихійних лих, боролися з епідеміями чуми, висипного тифу, натуральної віспи та інших небезпечних захворювань, відкривали безкоштовні лікувальні та реабілітаційні заклади, навчали сестер милосердя, які надавали медичну допомогу пораненим та всім потребуючим [16].

Волонтерська робота в Німеччині міцно вкорінена в сильному громадянському суспільстві, і, зокрема, бере участь у наданні соціальних послуг через церкви та великі благодійні організації. Проте, волонтерство в Німеччині не обмежується лише соціальним сектором, який включає діяльність щодо догляду за людьми похилого віку та допомогу людям з обмеженими можливостями, але також розвинуто в таких сферах, як спорт, культура та політика. Хоча дані про волонтерські організації як такі відсутні, кількість волонтерів (про що відомо) значно зросла в останні десятиліття, сягнувши в наші дні приблизно однієї третини німецького населення [18].

В українській культурній традиції волонтерська діяльність історично проявлялася у формах добродійності, меценатства та соціального піклування про вразливі категорії населення, зокрема сиріт і вдів. З часом ці практики еволюціонували, а в новітній історії України набули форми потужного суспільного феномена та масштабного волонтерського руху, що відіграє ключову роль у громадянському суспільстві.

Історія волонтерського руху в Україні має понад столітню традицію. Першими організованими формами волонтерської діяльності можна вважати ініціативи Червоного Хреста, який залучав добровольців, зокрема сестер милосердя, для роботи у шпиталях та лікарнях, що обслуговували малозабезпечене населення. Волонтерство є фундаментом громадянського суспільства, адже воно не лише сприяє розвитку громадських організацій і благодійності, а й забезпечує ефективний суспільний контроль за діяльністю влади та бізнесу [12, с. 72].

У незалежній Україні становлення волонтерського руху активізувалося на початку 1990-х років, коли була створена служба “Телефон довіри”, що функціонувала на основі волонтерської участі, зокрема через ініціативу добродійного телефону довіри в Одесі [21].

Згодом благодійні ініціативи набули тематичного спрямування, проте масова мобілізація населення у волонтерську діяльність розпочалася у 2013 році та значно активізувалася у 2014 році у зв'язку з військовим протистоянням проти російської федерації. Саме через волонтерство було реалізовано масштабну мобілізацію ресурсів громадянського суспільства України для протидії зовнішній загрози втрати державної територіальної цілісності.

Ця особливість волонтерського руху є унікальною для України, оскільки в більшості країн світу уряди сприяють розвитку національного волонтерства як інструменту соціального прогресу, а не як реакції на екзистенційні виклики державності. Як зазначено у дослідженнях, “мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерство у зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави. Такий чинник не є типовим для активізації волонтерського руху в інших країнах світу. Це – наша українська специфіка. Уряди понад 80 країн, серед яких і найбільш розвинуті, сприяють розвиткові у своїх країнах національного волонтерського руху, розглядаючи його як діючий інструмент розвитку глобального суспільства, тому волонтерський рух має глобальний характер, а Україна вносить у нього гідну інноваційність” [17, с. 27].

Волонтерська діяльність в Україні на сучасному етапі характеризується значною кількістю нестандартних для світової практики волонтерства напрямів діяльності, створюючи часом не тільки систему допомоги особам і структурам, що її потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на більш ефективне виконання функцій відповідними державними структурами, насамперед, у військовій сфері [17, с. 30].

Паралельно, “волонтерську діяльність можна вважати показником соціального розвитку суспільства. Це унікальний соціальний ресурс з різними видами, формами, методами діяльності, що доповнює подальші перспективи для активізації духовного, культурного й інтелектуального потенціалу нації” [8, с. 5].

Як вагоме соціальне явище волонтерство має свої світоглядні засади, які визначають його основні цінності та принципи. Основою волонтерства є бажання допомагати людям та природі безвідносно до їх статусу, національності, релігії та політичних переконань [2, с. 80].

Волонтерський рух дав можливість розвивати та поширювати філософію “доброї волі як волі до добра”, де кожна особистість може знайти сеанс життя через допомогу ближньому, вдосконалюючись при цьому морально, професійно, розвивати відповідні чесноти, сприяти

формуванню та переосмисленню власних ціннісних орієнтирів, адже, “людство знову вимагає ґрунтовного переосмислення свого відношення до цінностей, опинившись перед такими явищами, як: ціннісний релятивізм, суб’єктивізм, індивідуалізм, хаос та зіткнення різних аксіологічних світів” [15, с. 3].

Формування світоглядних основ особистості значною мірою зумовлене системою цінностей, які відображають значущість певних об’єктів у життєдіяльності людини та виступають як властивості предметів і явищ, здатних задовольняти її потреби. Структурування ієрархії цінностей визначає ставлення людини до навколишнього світу, її життєві орієнтири, цілі та сенс існування.

Наукові дослідження підкреслюють, що “саме на рівні узагальнення людиною ціннісного аспекту світогляду ми маємо справу зі становленням тих ідеалів, які є вершиною ціннісних орієнтацій. Під їх впливом створюється нормативна база світогляду, що дає можливість зблизити ціннісне для людини з практично затребуваним сьогодні. У цьому разі маємо справу з необхідністю розвитку тих елементів світогляду, що мають загальнообов’язковий та наказний характер” [1, с. 12]. Таким чином, ціннісні орієнтації не лише визначають поведінкові моделі особистості, а й впливають на соціальну регуляцію, формуючи нормативні засади суспільного розвитку.

Звертаючись до проблеми цінностей, на думку І. Загрійчука, “ми завжди зіштовхуємось з тим, що вони, будучи характеристикою особистості, виходять за межі індивідуального буття, і при тому належать тільки людині і ніякій іншій живій істоті. Банально звучить, проте, у зв’язку з таким протиставленням, це питання виводить нас на міркування: а чи може людина прожити без сповідування певних цінностей. Іншими словами, чи дана характеристика людини є необхідною складовою особистісного буття, чи вона є випадковою, а значить такою, без якої можна обійтись” [15, с. 18].

На думку Н. Мозгової, філософські дослідження цінностей є такими ж давніми, як і філософія, поняття “цінність” було внесено у філософію лише у другій половині XIX століття. Аксіологія як окрема гілка філософії значно молодша за такі її гілки, як онтологія, гносеологія, соціальна філософія. Отже, “оцінка цінності” може претендувати на цілком самостійну галузь філософського дослідження, що не виключає, а, навпаки, передбачає її зв’язок з традиційними філософськими практиками [15, с. 37].

Дослідники Paul Dekker та Loek Halman зазначають, що волонтерську діяльність можуть мотивувати різні цінності, серед яких не лише альтруїзм, а й солідарність, взаємність, благодійність, справедливість, рівність та релігійні переконання. Взаємність означає готовність допомагати іншим без негайної винагороди, сподіваючись на підтримку в майбутньому. Благодійність поєднує обов’язок і співчуття, часто ґрунтуючись на релігійних цінностях. Солідарність як мотиваційний чинник пов’язана з ідентичністю та соціальною відповідальністю, спонукаючи до активної участі в суспільному житті. Волонтерство може також бути реакцією на несправедливість та прагнення усунути соціальну нерівність. Отже, цінності на індивідуальному рівні є ключовими детермінантами залучення до волонтерської діяльності [20].

Волонтерство в різних країнах формується як культурний феномен, що відображає рівень розвитку громадянського суспільства та домінуючі цінності. Його особливості, масштаби залученості, мотивація та види діяльності суттєво відрізняються залежно від соціокультурного контексту.

Європейські дослідники Bogdan Voicu та Mălina Voicu розглядають волонтерство в Центральній та Східній Європі як “вираз культури участі”, водночас зазначаючи, що його поширеність у посткомуністичних країнах є нижчою, ніж у західних демократіях [24].

У західній соціологічно-філософській традиції виокремлюють два основні підходи до пояснення залучення людей у волонтерську діяльність. Перший акцентує на наявності індивідуальних та локальних ресурсів, вказуючи, що особи з вищим рівнем доходу, соціального та людського капіталу частіше долучаються до волонтерства, оскільки володіють більшими можливостями для допомоги та є більш привабливими для волонтерських організацій. Другий підхід наголошує на ключовій ролі особистих переконань і цінностей, стверджуючи, що саме культурний вимір є визначальним у залученні до волонтерської діяльності [24].

В українському досвіді розуміння філософії ціннісно-мотиваційних компонентів волонтерської діяльності виділяють три основні групи мотивацій, які безпосередньо впливають на ціннісні характеристики волонтерів та їхню активність.

Одна з ключових мотиваційних складових – причетність, що передбачає прагнення бути частиною спільноти, працювати задля спільної мети та відчувати свою роль у суспільних трансформаціях. В умовах війни цей тип волонтерів часто керується потребою уникнути ізоляції, знаходячи підтримку серед однодумців.

Інший тип мотивації – досягнення, який орієнтує волонтерів на отримання конкретного результату. Особи з таким типом мотивації менше зосереджуються на соціальній взаємодії, натомість ефективно виконують поставлені завдання. Для координації їхньої діяльності важливо наголошувати на досягнутих успіхах і прогресі. Наприклад, серед таких волонтерів є ті, хто, попри загрози, здійснював евакуацію сімей із тимчасово окупованих територій, не прагнучи публічного визнання, а фокусуючись виключно на безпосередньому наданні допомоги.

Третій вид – мотивація влади та визнання. Не варто сприймати волонтерів із такою мотивацією, як егоїстів. Зазвичай вони мають амбіції та навички, аби керувати волонтерськими акціями або проектами. Їм навпаки можна делегувати координаторські функції. Важливо зазначити, що види мотивації людей у роботі та житті можуть відрізнятися, а також змінюватися протягом життя [13].

Вітчизняні дослідники зазначають, що основним мотивом волонтерської діяльності є прагнення допомагати іншим, що ґрунтується на особистій відповідальності за громаду або релігійних переконаннях. Водночас ця діяльність може включати певні егоїстичні мотиви, що залишаються в межах соціально прийнятних норм. Альтруїстична мотивація, яка ідеально мала б бути домінуючою, часто є нестійкою, оскільки зазвичай підкріплюється прагненням отримати додаткові нематеріальні вигоди, зокрема моральне задоволення, розширення соціальних зв'язків або усвідомлення власної значущості в суспільстві [14, с. 38].

Нерідко залучення до волонтерської діяльності відбувається через знайомих, незалежно від збігу філософсько-світоглядних позицій, або з прагнення бути в соціальному тренді та розширити мережу контактів. Однак така мотивація зазвичай є нестійкою, оскільки не базується на чітких внутрішніх переконаннях і часто має ситуативний характер. Як зазначається у дослідженні, “якщо напругу спитати людину про те, який мотив для неї є провідним, то навряд чи вона відповість швидко і точно. Часто люди навіть не усвідомлюють, що рухає їхніми вчинками, але співбесіда може допомогти виявити мотивації” [13]. Отже, формування ціннісно-мотиваційних компонентів волонтерської діяльності є актуальним завданням сучасного суспільства, що набуває особливої значущості в процесі організації повоєнного відновлення України, зокрема за активної участі волонтерських ініціатив.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що філософія та ціннісно-мотиваційні компоненти волонтерської діяльності формуються під впливом соціокультурних, історичних та економічних факторів, що зумовлює їхню специфіку в різних країнах. Визначальними чинниками таких розбіжностей є культурні традиції, глобалізаційні процеси, рівень розвитку громадянського суспільства та суспільно-політичний контекст.

При аналізі волонтерської діяльності необхідно враховувати як зовнішні виклики, характерні для певного регіону, так і особливості мотиваційного залучення волонтерів, їхні світоглядні орієнтації та соціальні передумови участі у волонтерському русі. Мотивація особи до волонтерства не завжди відповідає її базовим ціннісним орієнтирам і може значною мірою залежати від механізму залучення. Зокрема, ефективність волонтерської діяльності значно вища, якщо вона здійснюється через професійні спільноти, релігійні або ветеранські організації, у той час як випадкове долучення до волонтерських ініціатив нерідко має ситуативний і нестабільний характер.

Для України волонтерський рух є не лише засобом надання соціальної допомоги, а й важливим інструментом суспільної мобілізації в умовах воєнного протистояння та повоєнного відновлення держави. Відповідно, подальші дослідження мають бути спрямовані на визначення механізмів підвищення стійкості волонтерської активності, оптимізації системи залучення волонтерів та їхньої інтеграції в суспільно значущі процеси.

У західних суспільствах волонтерська діяльність значною мірою детермінується культурними традиціями, можливостями професійного розвитку, освітою, прагненням до соціальної взаємодії та участі у благодійних ініціативах. Водночас в українському контексті мотивація до волонтерства формується під впливом безпекових викликів, необхідності захисту держави, підтримки постраждалих, військових та сприяння відновленню країни.

Сучасний етап протистояння російській агресії зумовлює домінування таких цінностей, як солідарність, гуманність, соціальна справедливість, співпраця, емпатія, відповідальність та громадянська активність. Водночас волонтерська діяльність виконує важливу суспільну функцію, сприяючи вільній комунікації, самореалізації особистості та ефективній координації зусиль у сферах безпеки, гуманітарної допомоги, освіти та соціальної підтримки. У цьому контексті вирішальну роль відіграє взаємозв'язок між мотиваційними чинниками та ціннісними орієнтирами особистості, що визначає готовність до волонтерської діяльності та рівень її ефективності.

Список використаних джерел:

1. Бліхар, В, Карась, А & Требін, М 2015, *Філософія: підручник*. Доступно: <https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/218480/mod_resource/content/1/blikhar_vs_karas_af_trebin_mp_ta_in_filosofia.pdf>. [3 Січень 2025].
2. Блоха, Я 2023, ‘Світоглядні засади волонтерства в Україні в умовах війни’, *Філософські обрії*, № 47, с. 80-88. Доступно: <<https://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/282578/279264>>. [30 Січень 2025].
3. Вікіпедія 2018, *Волонтери ООН*. Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D>. [3 Січень 2025].
4. Гапон, Н & Худзіцка-Чупала, А 2023, ‘Соціально-психологічні аспекти дослідження волонтерства: мотивація та організаційні очікування волонтерів’, *Габітус*, № 47, с. 171-175. Доступно: <http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/30.pdf>. [3 Січень 2025].

5. Горелов, Д & Корнієвський, О 2015, *Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики*, НІСД. Доступно: <<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf>>. [3 Січень 2025].
6. Горінов, ПВ & Драпушко, РГ 2022, 'Адміністративно-правове регулювання волонтерського руху в Україні', *Юридичний науковий електронний журнал*, № 8, с. 266–269. Доступно: <<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/57>>. [3 Січень 2025].
7. Горінов, П & Драпушко, Р 2022, *Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія*. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики.
8. Горінов, ПВ & Драпушко, РГ 2022, 'Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки Української держави', *Юридичний науковий електронний журнал*, № 10, с. 26-30. Доступно: <http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf>. [3 Січень 2025].
9. Демент, Д 2024, 'Філософія і світогляд в часи війни', в *Наука в соціокультурному розвитку людства: історичне становлення і сучасний стан.*: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, Харків, Україна, с. 39-40. Доступно: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2024/zbirnyk_materialiv_konferentsii14_11_2024.pdf>. [3 Січень 2025].
10. Драпушко, РГ, Горінов, ПВ & Міненко, ЄС 2022, 'Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень', *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, Том 33 (72), № 3, с. 54-59.
11. Драпушко, Р & Льюк, О 2023, 'Становлення філософії волонтерського руху як теоретичної основи особливого розуміння свободи', *Мультиверсум. Філософський альманах*, № 1(177), Том 1, с. 40-58.
12. Заверико, Н 2013, 'Соціально-педагогічна практика: зміст та оцінювання її результатів', *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, № 2, с. 72-79. Доступно: <<https://kntiis.od.ua/sites/default/files/files/volonterstvo2.pdf>>. [3 Січень 2025].
13. Калатаєнко, Н 2024, *Мотивація волонтерів: як берегти й плекати довіру до організації*. Доступно: <<https://cs.detector.media/community/texts/186077/2024-04-19-motyvatsiya-volonteriv-yak-beregty-y-plekatty-doviru-do-organizatsii/>>. [3 Січень 2025].
14. Лях, Т 2011, 'Види мотивації до волонтерської діяльності', *Вісник Запорізького національного університету*, № 2(15), с. 37-41. Доступно: <<https://core.ac.uk/download/19666975.pdf>>. [3 Січень 2025].
15. Мозгова, Н 2021, 'Онтологічна основа духовних цінностей як етико-естетичний синтез', в *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід III Міжнародна науково-практична конференція*, Тернопіль, Україна, с. 36-39. Доступно: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19806/3/Tsinnisni_Oriien_Suchasn_Sv.pdf>. [3 Січень 2025].
16. Національний комітет Товариства Червоного Хреста України 2022, *Історія Українського Червоного Хреста*. Доступно: <<https://redcross.org.ua/about-urcs/history/#collapse1768028564>>. [3 Січень 2025].
17. Панькова, О, Касперович, О & Іщенко, О 2016, 'Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи', *Український соціум*, № 2(57), с. 25-40. Доступно: <https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40_no-2_vol-57_2016_UKR.pdf>. [3 Січень 2025].
18. Aleksandrowicz, P, Bockermann, D & Frerichs, F (n. d.), *Older volunteers in Germany: opportunities and restrictions in the welfare mix*. Available from : <<https://bristoluniversitypressdigital.com/display/book/9781447307211/ch005.xml>>. [3 January 2025].
19. Canadian Abilities Foundation 2022, *The benefits of volunteering as a newcomer TO Canada*. Available from : <<https://www.canadianabilities.org/archives/1755>>. [3 January 2025].
20. Dekker, P & Halman, L (n. d.), *Volunteering and Values: An Introduction*. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/227004799_Volunteering_and_Values_An_Introduction>. [3 January 2025].
21. SupportME 2023, *Волонтерство: самореалізація з користю для себе та суспільства*. Available from : <<https://supportme.org.ua/opportunities-and-dangers/volunteering>>. [3 January 2025].
22. The Conference Board of Canada 2018, *The Value of Volunteering in Canada*. Available from : <<https://volunteer.ca/wp-content/uploads/2024/06/Value-of-Volunteering-in-Canada-Conf-Board-Final-Report-EN.pdf>>. [3 January 2025].
23. The Economics Daily 2024, *More than 11 million people volunteered on an average day in 2022*. Available from : <<https://www.bls.gov/opub/ted/2024/more-than-11-million-people-volunteered-on-an-average-day-in-2022.htm>>. [3 January 2025].
24. Voicu, B & Voicu, M 2022, *Volunteers and volunteering in Central and Eastern Europe*. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/242022883_Volunteers_and_volunteering_in_Central_and_Eastern_Europe>. [3 January 2025].

References:

1. Blikhar, V, Karas, A & Trebin, M 2015, *Filosofia: pidruchnyk (Philosophy: textbook)*. Dostupno: <https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/218480/mod_resource/content/1/blikhar_vs_karas_af_trebin_mp_ta_in_filosofia.pdf>. [3 Sichen 2025].
2. Blokha, Ya 2023, 'Svitohliadni zasady volonterstva v Ukraini v umovakh viiny (Worldview foundations of volunteering in Ukraine in wartime conditions)', *Filosofski obrii (Philosophical Horizons)*, № 47, pp. 80-88. Dostupno: <<https://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/282578/279264>>. [3 Sichen 2025].
3. Wikipedia 2018, *Volontery OON (United Nations Volunteers)*. Dostupno: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D>. [3 Sichen 2025].

4. Hapon, N & Khudzitska-Chupala, A 2023, 'Sotsialno-psykholohichni aspekty doslidzhennia volonterstva: motyvatsiia ta orhanizatsiini ochikuvannia volonteriv (Socio-psychological aspects of volunteering research: motivation and organizational expectations of volunteers)', *Habitus*, № 47, pp. 171-175. Dostupno: <<http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/30.pdf>>. [3 Sichen 2025].
5. Horielov, D & Korniiievskiy, O 2015, *Volonterskyi rukh: svitovyi dosvid ta ukraïnski hromadianski praktyky (Volunteer movement: global experience and Ukrainian civic practices)*, NISD. Dostupno: <<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf>>. [3 Sichen 2025].
6. Horinov, PV & Drapushko, RG 2022, 'Administratyvno-pravove rehuliuвання volonterskoho rukhu v Ukraini (Administrative and legal regulation of the volunteer movement in Ukraine)', *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal (Legal Scientific Electronic Journal)*, № 8, pp. 266–269. Dostupno: <<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/57>>. [3 Sichen 2025].
7. Horinov, P & Drapushko, R 2022, *Volonterska diialnist v Ukraini: sotsialno-pravove doslidzhennia (Volunteering in Ukraine: socio-legal research)*. Monohrafiia, Kyiv : Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky, 256 s.
8. Horinov, PV & Drapushko, RG 2022, 'Stanovlennia natsionalnoi identychnosti ukraïntsiiv yak osnova natsionalnoi bezpeky Ukraïnskoï derzhavy (Formation of the national identity of Ukrainians as the basis of the national security of the Ukrainian state)', *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal (Legal Scientific Electronic Journal)*, № 10, pp. 26-30. Dostupno: <http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf>. [3 Sichen 2025].
9. Dement, D 2024, 'Filosofia i svitohliad v chasy viiny (Philosophy and worldview in times of war)', in *Nauka v sotsiokulturnomu rozvytku liudstva: istorychne stanovlennia i suchasnyi stan (Science in the sociocultural development of mankind: historical formation and current state)*: Vseukraïnska naukovo-praktychna konferentsiia molodykh vchenykh, Kharkiv, Ukraina, pp. 39-40. Dostupno: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2024/zbirnyk_materialiv_konferentsii14_11_2024.pdf>. [3 Sichen 2025].
10. Drapushko, RG, Horinov, PV & Minenko, YeS 2022, 'Efektyvnist zaluchennia molodi do pryiniattia upravlinskykh rishen (Efficiency of youth involvement in decision-making)', *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia (Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Public Administration and Management)*, Tom 33 (72), № 3, pp. 54-59.
11. Drapushko, R & Iliuk, O 2023, 'Stanovlennia filosofii volonterskoho rukhu yak teoretychnoi osnovy osoblyvoho rozuminnia svobody (Formation of the philosophy of the volunteer movement as a theoretical basis for a special understanding of freedom)', *Multiversum. Filosofskiyi almanakh*, № 1(177), Tom 1, pp. 40-58.
12. Zaveryko, N 2013, 'Sotsialno-pedahohichna praktyka: zmist ta otsiniuvannia yii rezultativ (Social-pedagogical practice: content and evaluation of its results)', *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka (Social Pedagogy: Theory and Practice)*, № 2, pp. 72-79. Dostupno: <<https://kntiis.od.ua/sites/default/files/files/volonterstvo2.pdf>>. [3 Sichen 2025].
13. Kalataienko, N 2024, *Motyvatsiia volonteriv: yak berehty y plekaty doviru do orhanizatsii (Volunteer motivation: how to maintain and cultivate trust in the organization)*. Dostupno: <<https://cs.detector.media/community/texts/186077/2024-04-19-motyvatyia-volonteriv-yak-berehty-y-plekaty-doviru-do-orhanizatsii/>>. [3 Sichen 2025].
14. Liakh, T 2011, 'Vydy motyvatsii do volonterskoï diialnosti (Types of motivation for volunteering)', *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu (Bulletin of Zaporizhzhia National University)*, № 2(15), pp. 37-41. Dostupno: <<https://core.ac.uk/download/19666975.pdf>>. [3 Sichen 2025].
15. Mozhova, N 2021, 'Ontolohichna osnova dukhovnykh tsinnostei yak etyko-estetychnyi syntez (Ontological basis of spiritual values as an ethical-aesthetic synthesis)', in *Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid (Value orientations in the modern world: theoretical analysis and practical experience)*, III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, Ternopil, Ukraina, pp. 36-39. Dostupno: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19806/3/Tsinnisni_Oriientyry_Suchas_Sv.pdf>. [3 Sichen 2025].
16. Natsionalnyi komitet Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrainy 2022, *Istoriia Ukraïnskoho Chervonoho Khresta (History of the Ukrainian Red Cross)*. Dostupno: <<https://redcross.org.ua/about-ures/history/#collapse1768028564>>. [3 Sichen 2025].
17. Pankova, O, Kasperovych, O & Ishchenko, O 2016, 'Rozvytok volonterskoï diialnosti v Ukraini yak proïav aktyvizatsii sotsialnykh resursiv hromadianskoho suspilstva: spetsyfika, problemy ta perspektyvy (Development of volunteering in Ukraine as a manifestation of the activation of social resources of civil society: specifics, problems, and prospects)', *Ukraïnskyi sotsium (Ukrainian Society)*, № 2(57), pp. 25-40. Dostupno: <https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40__no-2__vol-57__2016__UKR.pdf>. [3 Sichen 2025].
18. Aleksandrowicz, P, Bockermann, D & Frerichs, F (n. d.), *Older volunteers in Germany: opportunities and restrictions in the welfare mix*. Available from : <<https://bristoluniversitypressdigital.com/display/book/9781447307211/ch005.xml>>. [3 January 2025].
19. Canadian Abilities Foundation 2022, *The benefits of volunteering as a newcomer TO Canada*. Available from : <<https://www.canadianabilities.org/archives/1755>>. [3 January 2025].
20. Dekker, P & Halman, L (n. d.), *Volunteering and Values: An Introduction*. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/227004799_Volunteering_and_Values_An_Introduction>. [3 January 2025].
21. SupportME 2023, *Volonterstvo: samorealizatsiia z korystiu dlia sebe ta suspilstva (Volunteering: self-realization with benefits for oneself and society)*. Available from : <<https://supportme.org.ua/opportunities-and-dangers/volunteering>>. [3 January 2025].
22. The Conference Board of Canada 2018, *The Value of Volunteering in Canada*. Available from : <<https://volunteer.ca/wp-content/uploads/2024/06/Value-of-Volunteering-in-Canada-Conf-Board-Final-Report-EN.pdf>>. [3 January 2025].

23. The Economics Daily 2024, *More than 11 million people volunteered on an average day in 2022*. Available from : <<https://www.bls.gov/opub/ted/2024/more-than-11-million-people-volunteered-on-an-average-day-in-2022.htm>>. [3 January 2025].
24. Voicu, B & Voicu, M 2022, *Volunteers and volunteering in Central and Eastern Europe*. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/242022883_Volunteers_and_volunteering_in_Central_and_Eastern_Europe>. [3 January 2025].

Прорецензовано / Reviewed

20.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

04.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-3
УДК 004:330.34:316.42:504(477)

“ЗЕЛЕНА” ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ

В. Г. Воронкова
В. О. Нікітенко
Н. Г. Метеленко

Анотація.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах відбудови України після війни особливої уваги набуває концепція “зеленої” цифрової трансформації як ключового чинника сталого розвитку регіонів. Поєднання екологічних принципів із цифровими технологіями дозволяє не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й зробити її більш ефективною, екологічною та інноваційною. Актуальність цієї теми зумовлена з тим, що відбудова міст та сільських територій потребує впровадження сталих рішень, що мінімізують негативний вплив на довкілля; використання цифрових технологій необхідне для оптимізації міської інфраструктури, транспорту та управління ресурсами.

Постановка проблеми. Україна рухається у напрямку європейської інтеграції, що передбачає імплементацію “зеленого курсу” ЄС (European Green Deal), спрямованого на зниження вуглецевого сліду та екологічну стійкість економіки, фінансування проектів “зеленої” цифрової трансформації. Велику роль відіграє “зелена” цифрова трансформація для економіки та соціальної сфери, інноваційного розвитку “зеленого” бізнесу та нових можливостей для підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У представленому дослідженні ми спираємося на концепції мережевої свідомості, розроблені українськими науковцями, зокрема В. Воронковою, В. Нікітенко, О. Кивлюк, О. Сорокіною та іншими.

Цифрова трансформація виступає фундаментальним елементом економічної безпеки, на що вказують С. Співаковський, О. Кочубей, О. Шебаніна, О. Сохацька, І. Ярошенко та Т. Нич.

Водночас роботи І. Бурлакової, Б. Ковальова, П. Зауера та А. Дворжак акцентують увагу на необхідності переходу до моделі “зеленої” економіки, що є не лише екологічним, а й цивілізаційним викликом.

Постановка завдання. Дослідити можливості інтеграції екологічних принципів у процес цифрової модернізації інфраструктури міст і сільських територій.

Вклад основного матеріалу. “Зелена” цифрова трансформація є не просто технологічним трендом, а необхідною умовою сталого відновлення України. Вона сприятиме економічному зростанню, екологічній безпеці, соціальному добробуту та інтеграції України у світовий простір сталого розвитку. Європейський вектор розвитку України націлений на підвищення якості життя населення завдяки екологічно чистому міському середовищу, “розумним” енергетичним мережам та цифровій доступності послуг. “Зелена” цифрова трансформація не є лише технологічним процесом, а глибоким філософським вибором, який визначає наше майбутнє.

Технології, які ми розвиваємо, повинні служити не тільки людським потребам, але й благу природи та її ресурсів. Від цього залежить не тільки наша економіка, але й моральна відповідальність перед майбутніми поколіннями.

Висновки. “Зелена” цифрова трансформація є відображенням нашої здатності до змін - змін, які ґрунтуються на любові до природи, турботі про довкілля і відповідальності перед людьми. Це можливість не тільки будувати нові технології, але й формувати нові відносини з навколишнім світом, створюючи основу для справжнього, стійкого та гармонійного розвитку. І хоча шлях до цього ще далеко, саме ця трансформація може стати фундаментом для кращого майбутнього - майбутнього, в якому техніка і природа, економіка і етика існують у глибокій взаємодії та гармонії.

Ключові слова: цифрова трансформація економіки, сталий розвиток, концепція “зеленої” цифрової трансформації.

“GREEN” DIGITAL TRANSFORMATION AS A DRIVER OF SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT IN POST-WAR RECOVERY

Valentyna Voronkova
Vitalina Nikitenko
Natalya Metelenko

Abstract.

Urgency of the research. In the current context of Ukraine's post-war reconstruction, the concept of “green” digital transformation is gaining particular attention as a key factor in the sustainable development of regions. The combination of environmental principles with digital technologies allows not only for the restoration of destroyed infrastructure but also for making it more efficient, environmentally friendly, and innovative. The relevance of this topic lies in the fact that rebuilding cities and rural areas requires the implementation of sustainable solutions that minimize the negative impact on the environment, while the use of digital technologies is essential for optimizing urban infrastructure, transport, and resource management.

Target setting. Ukraine is moving towards European integration, which includes the implementation of the European Green Deal aimed at reducing the carbon footprint and ensuring the ecological sustainability of the economy, as well as financing projects related to “green” digital transformation. Green digital transformation plays a significant role in the economy and social sphere, in the innovative development of green business, and in creating new opportunities for entrepreneurship.

Actual scientific researches and issues analysis. This study draws upon the concepts of network consciousness developed by Ukrainian scholars such as V. Voronkova, V. Nikitenko, O. Kyuliuk, O. Sorokina, and others. Digital transformation is viewed as a fundamental element of economic security, as emphasized by S. Spivakovskii, O. Kochubei, O. Shebanina, O. Sokhatska, I. Yaroshenko, and T. Nych. At the same time, the works of I. Burlakova, B. Kovalov, P. Zauer, and A. Dvorzhak highlight the necessity of transitioning to a “green” economy model, which presents not only an environmental but also a civilizational challenge.

The research objective is to explore the possibilities of integrating environmental principles into the digital modernization of urban and rural infrastructure.

The statement of basic materials. The “green” digital transformation is not merely a technological trend, but a necessary condition for the sustainable recovery of Ukraine. It will contribute to economic growth, environmental security, social well-being, and Ukraine's integration into the global sustainable development framework. The European vector of Ukraine's development is aimed at improving the population's quality of life through environmentally clean urban environments, smart energy networks, and digital service accessibility. The “green” digital transformation is not only a technological process but also a profound philosophical choice that defines our future.

The technologies we develop should serve not only human needs but also the well-being of nature and its resources. This affects not only our economy but also our moral responsibility to future generations.

Conclusions. “Green” digital transformation reflects our ability to embrace changes rooted in love for nature, care for the environment, and responsibility to people. It is an opportunity not only to build new technologies but also to form new relationships with the surrounding world, creating a foundation for genuine, sustainable, and harmonious development. Although the path toward this goal is still long, this transformation may become the foundation for a better future in which technology and nature, economy and ethics, coexist in deep interaction and harmony.

Keywords: digital transformation of the economy, sustainable development, concept of “green” digital transformation.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах відбудови України після війни особливої уваги набуває концепція “зеленої” цифрової трансформації як ключового чинника сталого розвитку регіонів. Поєднання екологічних принципів із цифровими технологіями дозволяє не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й зробити її більш ефективною, екологічною та інноваційною. Актуальність цієї теми зумовлена з тим, що відбудова міст та сільських територій потребує впровадження сталих рішень, що мінімізують негативний вплив на довкілля; використання цифрових технологій необхідне для оптимізації міської інфраструктури, транспорту та управління ресурсами.

Постановка проблеми. Україна рухається у напрямку європейської інтеграції, що передбачає імплементацію “зеленого курсу” ЄС (European Green Deal), спрямованого на зниження вуглецевого сліду та екологічну стійкість економіки, фінансування проектів “зеленої” цифрової трансформації. Велику роль відіграє “зелена” цифрова трансформація для економіки та соціальної сфери, інноваційного розвитку “зеленого” бізнесу та нових можливостей для підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному світі цифрова трансформація виходить за межі суто технологічних змін, перетворюючись на фундаментальний процес переосмислення економічних моделей, суспільних відносин і взаємодії з природою. Вона стає не лише рушійною силою інновацій, а й ключовим елементом переходу до екологічно відповідального розвитку. Зміна стратегій управління, трансформація бізнес-процесів і створення цифрових екосистем - усе це вже не просто питання ефективності, а необхідність адаптації до нової реальності, де стале зростання та дбайливе ставлення до природних ресурсів визначають майбутнє. Цифровізація чинить багатовимірний вплив на економічну систему, вимагаючи міждисциплінарного аналізу та цілісного підходу. У контексті “зеленої” трансформації вона стає не просто інструментом оптимізації, а засобом для пошуку балансу між прогресом і екологічною стійкістю. У контексті “зеленої”

трансформації цифровізація набуває ще глибшого змісту. Вона стає не просто інструментом оптимізації чи інновації, а ключовим фактором гармонізації економічного зростання з екологічною рівновагою. Вплив цифрових технологій на економічну систему є багатограним і вимагає комплексного міждисциплінарного осмислення, адже йдеться не лише про ефективність, а й про етичні аспекти використання ресурсів, відповідальність перед майбутніми поколіннями та пошук балансу між розвитком і збереженням довкілля.

Безперечно актуальність досліджень цифрової трансформації економіки не тільки в її економічному аспекті, а й у ширшому - цивілізаційному. В епоху, коли екологічні виклики змушують переосмислювати підходи до виробництва, споживання та взаємодії з природними системами, цифрові технології стають містком між традиційною економікою та новою, "зеленою" парадигмою. Вони дозволяють створювати стійкі цифрові екосистеми, що мінімізують вплив на навколишнє середовище, сприяють циркулярній економіці, розумному використанню ресурсів і впровадженню відновлюваної енергетики.

Проведений нами аналіз свідчить, що цифрова трансформація в умовах "зеленої" еволюції - це не лише технологічний процес, а й культурний феномен, що визначає майбутнє людства. Це виклик і водночас можливість побудови економіки нового покоління, яка не просто зростає, а гармонійно співіснує з природою, трансформуючи не лише бізнес-процеси, а й саму сутність економічного буття. У сучасному світі, де цифрові технології стають не лише інструментом, а й визначальним чинником суспільного розвитку, формується новий тип світогляду - мережева свідомість. Вона є не просто результатом технологічного прогресу, а потужним імпульсом до трансформації суспільства, змінюючи спосіб взаємодії між людьми, їхнє сприйняття реальності та роль держави в новій економічній парадигмі.

У представленому дослідженні ми спираємося на концепції мережевої свідомості, розроблені українськими науковцями, зокрема В. Воронковою [3, 4], В. Нікітенко [7], О. Кивлюк [5], О. Сорокіною [8] та іншими. Їхні роботи висвітлюють ключові аспекти цього феномена, що, з одного боку, відкриває безмежні можливості для суспільної та економічної модернізації, а з іншого - ставить перед людством складні виклики, пов'язані з етичним використанням технологій, інформаційною безпекою та збереженням гуманістичних цінностей.

У світлі післявоєнного відновлення України постає питання про стратегічні пріоритети, які потребують комплексного аналізу та наукового осмислення. Цій проблематиці присвячено праці О. Акімова [1], О. Марченко та О. Грабіна [6], які досліджують виклики та можливості відбудови держави, з урахуванням як економічних, так і соціокультурних аспектів.

Цифрова трансформація виступає фундаментальним елементом економічної безпеки, на що вказують С. Співаковський, О. Кочубей, О. Шهبаніна, О. Сохацька, І. Ярошенко та Т. Нич [9]. Їхні дослідження підкреслюють, що в умовах глобальної цифрової революції економічна стійкість держави неможлива без модернізації технологічної інфраструктури, впровадження штучного інтелекту та великих даних, що, у свою чергу, вимагає нових механізмів регулювання та захисту цифрового простору.

Водночас роботи І. Бурлакової, Б. Ковальова, П. Зауера та А. Дворжак [2] акцентують увагу на необхідності переходу до моделі "зеленої" економіки, що є не лише екологічним, а й цивілізаційним викликом. Інтеграція принципів сталого розвитку в економічні стратегії України передбачає використання цифрових рішень для зменшення вуглецевого сліду, впровадження циркулярних моделей виробництва та раціонального використання ресурсів.

На перетині цифрової та "зеленої" трансформації народжується новий підхід до державного управління, соціальної взаємодії та економічного розвитку, який спирається не лише на технологічний прогрес, а й на етичні імперативи відповідального використання природних та цифрових ресурсів. Саме на цьому наголошують у своїх дослідженнях Д. Тищенко [10]; та інші автори, підкреслюючи, що без глибокої цифрової модернізації Україна не зможе повною мірою реалізувати свій потенціал у світовій економіці.

Таким чином, цифрова та "зелена" трансформації є двома взаємопов'язаними процесами, що визначатимуть майбутнє нашої держави. Вони вимагають не лише технологічних рішень, а й нового суспільного мислення, де інновації поєднуються з відповідальністю, а економічне зростання - з екологічною гармонією.

Завдання дослідження: 1. Визначити сутність і значення "зеленої" цифрової трансформації в контексті післявоєнної відбудови України., 2. Проаналізувати основні виклики та перспективи впровадження цифрових технологій для екологічно стійкого розвитку регіонів. 3. Дослідити можливості інтеграції екологічних принципів у процес цифрової модернізації інфраструктури міст і сільських територій. 4. Оцінити вплив "зеленої" цифрової трансформації на соціально-економічний розвиток України.

Виклад основного матеріалу. Цифрові технології активно сприяють сталому розвитку, що вимагає розробки екологічно відповідальних цифрових рішень - стимулювання "зелених" технологій, які зменшують вуглецевий слід; забезпечення цифрової інклюзії - надання доступу до інтернету та цифрової освіти всім верствам населення; посилення регулювання та етичних стандартів - створення

міжнародних механізмів контролю за цифровими технологіями для їх відповідності принципам сталого розвитку. “Зелена” цифрова трансформація як чинник сталого розвитку регіону є вкрай важливою для розуміння майбутнього повоєнного відновлення регіонів України та формування зеленої філософії, яка б сприяла сталому розвитку. “Зелена” цифрова трансформація не лише сприяє екологічній модернізації економіки, а й створює нову парадигму розвитку, де цифрові рішення інтегруються з принципами стійкості. Вона відкриває можливості для розумного управління ресурсами, використання відновлюваних джерел енергії, впровадження циркулярної економіки та мінімізації екологічного впливу інфраструктури. Ключовими напрямками такої трансформації є розвиток інтелектуальних систем моніторингу довкілля, використання великих даних для прогнозування кліматичних змін, автоматизація управління міським простором та аграрними територіями. Усі ці процеси повинні враховувати соціальні аспекти, адже забезпечення цифрової інклюзії та рівного доступу до технологій є невід’ємною частиною справедливого сталого розвитку.

Таким чином, “зелена” цифрова трансформація стає не лише інструментом технологічної модернізації, а й основою нової “зеленої” філософії, що визначатиме майбутній курс відновлення та розвитку регіонів України. Вона має інтегрувати економічні, соціальні та екологічні аспекти, створюючи передумови для якісних змін, що дозволять Україні стати частиною глобального руху до стійкого майбутнього. “Зелена” цифрова трансформація, як філософія майбутнього, покликається на новий погляд на взаємодію людини з природою та технологіями. Це не просто зміна інфраструктури чи впровадження нових технологій - це глибока зміна самих основ нашого розуміння прогресу. Вона вимагає переосмислення цінностей, де розвиток і процвітання не вимірюються лише економічними показниками, а базуються на принципах гармонії між технічними досягненнями та збереженням навколишнього середовища. Це процес, який не лише дає можливість зменшити екологічний слід, але й сприяє духовному зростанню суспільства. Сталий розвиток через цифрові технології означає пошук балансу між інноваціями та етикою, між економічним прогресом і відповідальністю перед наступними поколіннями. У цьому контексті, “зелена” трансформація стає не лише технічним процесом, але й шляхом до внутрішньої зміни, де кожен крок технологічного прогресу буде супроводжуватися розумінням його екологічних і соціальних наслідків. Переходячи від механістичного до більш органічного способу розвитку, ми формуємо нову екологічну свідомість, яка впливає на кожен аспект нашого життя: від вибору енергетичних ресурсів до способу організації міського середовища. З цією метою важливо не тільки застосовувати цифрові інструменти для досягнення конкретних цілей, а й глибше інтегрувати ці технології у наше сприйняття світу, адже майбутнє, яке ми будемо, має бути таким, що взаємодіє з природними процесами, а не підкоряє їх собі.

Відновлення України після війни повинно стати саме таким шляхом — шляхом усвідомленої цифрової трансформації, яка стане основою для глибших змін у суспільстві. Відновлення регіонів країни, у своєму корінні, повинно бути не просто відновленням інфраструктури, але й відновленням взаємодії з природним світом, де технології служать для збереження, а не для експлуатації ресурсів. Тому “зелена” цифрова трансформація - це більше, ніж стратегія розвитку, це нова філософія, яка формує майбутнє, де стійкість і гармонія є основою цивілізаційного прогресу. “Зелена” цифрова трансформація є процесом інтеграції сучасних цифрових технологій у розвиток екологічно стійких рішень, що сприяють сталому розвитку. Вона передбачає використання інтелектуальних систем, великих даних, автоматизації та штучного інтелекту для оптимізації використання природних ресурсів, зменшення викидів вуглецю та поліпшення екологічного стану регіонів. У контексті післявоєнної відбудови України, цей процес набуває особливого значення, оскільки дозволяє створити нову економічну модель, що поєднує технологічний прогрес із екологічною відповідальністю. Важливим аспектом є відновлення інфраструктури, з урахуванням принципів “зеленого” розвитку, що не тільки відновить економіку, але й зменшить негативний вплив на навколишнє середовище. Відбудова за допомогою цифрових технологій також може стати каталізатором для трансформації соціальних та економічних структур, що сприятиме стійкому розвитку в поствоєнний період. “Зелена” цифрова трансформація в умовах післявоєнної відбудови України відкриває нові можливості для створення стійких та економічно ефективних рішень, що здатні забезпечити баланс між відновленням та збереженням екологічних стандартів. Враховуючи масовані руйнування, яких зазнали інфраструктура та навколишнє середовище, ключовим завданням є не лише відновлення фізичних об’єктів, але й впровадження принципів сталого розвитку в саму основу відбудови. Це дозволить не тільки мінімізувати екологічні наслідки, а й закласти фундамент для довгострокової стабільності економіки та суспільства.

Проведене дослідження засвідчує, що одним із основних аспектів “зеленої” цифрової трансформації є перехід до відновлюваних джерел енергії, використання цифрових технологій для оптимізації енергетичних ресурсів, зменшення споживання енергії та впровадження енергоефективних рішень у відбудованих містах і сільських територіях. Інтелектуальні енергетичні системи, засновані на великих даних, дозволяють прогнозувати та регулювати споживання енергії в реальному часі, знижуючи викиди вуглецю та зменшуючи навантаження на енергетичні мережі. Важливим напрямом “зеленої” цифрової трансформації є розвиток “розумних” міст, які поєднують

цифрові технології з екологічними стандартами для підвищення якості життя мешканців та ефективного використання ресурсів. Це включає інтелектуальні транспортні системи, системи управління водними та відходами, а також енергетичні мережі, які автоматично регулюють споживання та виробництво енергії, знижуючи вплив на навколишнє середовище. Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють зменшити енергетичні витрати, покращити інфраструктуру та зробити міста більш стійкими до кліматичних змін.

Доцільно зазначити, що в умовах післявоєнної відбудови важливо також звертати увагу на цифрову інклюзію. Відновлення країни не повинно призвести до поглиблення соціальних та економічних розривів, тому доступ до цифрових технологій та інтернет-ресурсів для усіх верств населення є необхідною умовою. Цифровізація не тільки забезпечує доступ до сучасних технологій, а й надає можливості для навчання, підвищення кваліфікації та працевлаштування, що сприяє економічному зростанню та соціальній стабільності.

Таким чином, “зелена” цифрова трансформація в контексті післявоєнної відбудови України є не просто інструментом відновлення, а фундаментальною складовою побудови стійкої та сучасної економіки, що відповідає викликам XXI століття. Вона відкриває нові можливості для розвитку, інновацій та сталого економічного прогресу, що базується на принципах екологічної та соціальної відповідальності.

Однак, впровадження цифрових технологій для екологічно стійкого розвитку регіонів потребує подолання ряду інших викликів, таких як недостатній рівень кваліфікації кадрів у сферах цифрових технологій та екології, а також наявність технічних бар'єрів для реалізації комплексних інновацій. Це може призвести до уповільнення процесу впровадження нових рішень, особливо в регіонах, що пережили руйнування інфраструктури та де бракує належних навичок для роботи з високими технологіями. Одним із способів подолання цього виклику є розвиток програм навчання та перекваліфікації, спрямованих на підготовку місцевих спеціалістів, здатних впроваджувати і обслуговувати “зелені” технології.

Роль цифрових “зелених” технологій у сталому розвитку

Цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку, сприяючи економічному зростанню, соціальній рівності та екологічній безпеці. Їхній вплив можна розглядати через три основні виміри сталого розвитку: 1) Економічний аспект, що включає оптимізацію виробництва через автоматизацію та штучний інтелект (AI); використання блокчейн-технологій для прозорості фінансових операцій; розвиток цифрової економіки та електронної комерції. 2) Соціальний аспект, в основі якого розширення доступу до освіти через онлайн-платформи та EdTech, покращення якості медичних послуг завдяки телемедицині та Big Data, інклюзивність та рівність у цифровому просторі. 3) Екологічний аспект, націлений на використання IoT для ефективного управління ресурсами (розумні міста, енергозбереження), розвиток цифрових рішень для моніторингу та захисту довкілля, впровадження “зеленої” цифрової трансформації в енергетиці.

Як свідчить аналіз, цифрові технології є інструментом сталого розвитку, що дозволяє суспільству рухатися до більш ефективного, безпечного та екологічного майбутнього. Цифрові технології є потужним драйвером сталого розвитку, що сприяє екологічній стійкості, соціальній рівності та економічному зростанню. Проте для ефективного використання їхнього потенціалу необхідно враховувати ризики, пов'язані з цифровою нерівністю, безпекою даних та екологічним впливом. Лише комплексний та відповідальний підхід до цифрової трансформації забезпечить гармонійний розвиток суспільства у XXI столітті.

Цифровізація сприяє переходу до екологічно відповідального виробництва та споживання, що є основою концепції “зеленої” економіки. Вона включає цифровий моніторинг навколишнього середовища, в основі якого супутникові системи та датчики IoT дозволяють відстежувати рівень забруднення повітря, води та ґрунтів у реальному часі; розумні мережі (Smart Grids): цифрові технології забезпечують ефективний розподіл енергії, зменшуючи її втрати та сприяючи переходу до відновлюваних джерел; штучний інтелект у кліматичному прогнозуванні аналізує великі обсяги кліматичних даних, допомагаючи прогнозувати та запобігати природним катастрофам.

Цифрові технології є важливим фактором сталого розвитку, оскільки вони сприяють ефективному використанню ресурсів, підвищенню продуктивності та зниженню екологічного впливу. Загалом, цифрові технології можуть значно сприяти сталому розвитку, якщо їх використовувати розумно та відповідально. Виклики та перспективи цифрових технологій у сталому розвитку. Попри значні переваги, цифрові технології також несуть певні виклики, які необхідно враховувати для забезпечення їхньої ефективності та сталого використання.

Виклики цифровізації для сталого розвитку; 1) Цифрова нерівність, так як не всі країни та соціальні групи мають рівний доступ до цифрових технологій; відсутність якісної інфраструктури в сільській місцевості та країнах, що розвиваються, уповільнює цифрову трансформацію; недостатній рівень цифрової грамотності ускладнює використання сучасних технологій. 2) Кібербезпека та приватність, в основі якої збільшення обсягу цифрових даних потребує надійного захисту від кібератак. Використання штучного інтелекту та великих даних має супроводжуватися етичними стандартами та захистом особистої інформації. 3) Вплив на екологію, хоча цифровізація сприяє

екологічній безпеці, вона також створює нові загрози, зокрема електронні відходи (e-waste) та високе енергоспоживання дата-центрів. Виробництво електронних пристроїв вимагає значних природних ресурсів, що може призводити до екологічного виснаження (Табл. 1)

Таблиця 1

Вплив цифрові технології сприяють сталому розвитку

Економічне зростання	<ul style="list-style-type: none"> ○ Автоматизація процесів підвищує продуктивність праці та зменшує витрати. ○ Розвиток електронної комерції та фінансових технологій (FinTech) створює нові ринки та можливості для підприємництва. ○ Штучний інтелект і великі дані допомагають оптимізувати управління виробництвом і логістикою.
Соціальна рівність	<ul style="list-style-type: none"> ○ Доступ до цифрових освітніх платформ розширює можливості навчання для всіх верств населення. ○ Онлайн-медицина дозволяє людям у віддалених районах отримувати якісну медичну допомогу. ○ Соціальні мережі та цифрові комунікації сприяють залученню громадян до процесів управління та прийняття рішень.
Екологічна безпека	<ul style="list-style-type: none"> ○ Розумні міста (Smart Cities) використовують IoT (Інтернет речей) для зниження споживання енергії та управління відходами. ○ Цифрові платформи допомагають моніторити стан довкілля та прогнозувати екологічні ризики. ○ Перехід на цифрові документи зменшує використання паперу та збереження природних ресурсів.

Ще одним важливим викликом є недостатня співпраця між державними структурами, приватним сектором та громадянським суспільством для створення та реалізації стратегії цифрової трансформації. Для успішного впровадження екологічно стійких цифрових технологій важливо забезпечити узгодженість політик на всіх рівнях управління, а також створення інституційних механізмів, що стимулюють інвестиції в інновації та підтримують екологічні ініціативи.

Перспективи впровадження цифрових технологій у розвиток регіонів мають потенціал стати каталізатором не лише для екологічних змін, а й для соціально-економічної трансформації. “Розумні” міста, що використовують автоматизовані системи для керування енергоспоживанням, транспортом, водними ресурсами та відходами, здатні зменшити вуглецеві викиди, знижувати витрати на енергію та покращувати якість життя жителів. Це також може забезпечити ефективне використання землі та збереження природних ресурсів, що важливо в умовах зміни клімату.

Впровадження технологій для автоматизації сільського господарства є ще однією великою перспективою. Застосування точного землеробства, яке використовує датчики, дрони, супутникові знімки та аналітику даних для управління сільськогосподарськими процесами, може не лише підвищити врожайність, але й зменшити використання хімічних добрив та пестицидів, що, в свою чергу, сприяє збереженню ґрунтів і водних ресурсів.

Цифрові технології також можуть суттєво трансформувати транспортні системи в регіонах, роблячи їх більш ефективними та екологічно чистими. Впровадження електричних транспортних засобів, системи каршерінгу, інтелектуальних систем управління дорожнім рухом та оптимізації транспорту дозволяє знизити забруднення повітря та зменшити енергоспоживання.

Загалом, перспективи впровадження цифрових технологій в екологічно стійкий розвиток регіонів України є величезними. Вони відкривають нові можливості для розвитку інноваційної економіки, створення “зелених” робочих місць і покращення якості життя населення, що, в свою чергу, сприяє забезпеченню стійкого та збалансованого розвитку в умовах постконфліктного відновлення. Можливості інтеграції екологічних принципів у процес цифрової модернізації інфраструктури міст і сільських територій.

Інтеграція екологічних принципів у процес цифрової модернізації інфраструктури міст та сільських територій є ключовим етапом для досягнення сталого розвитку. У містах можливості включають впровадження “розумних” енергетичних систем, які дозволяють моніторити і контролювати споживання енергії, оптимізувати освітлення та тепло, що веде до зменшення витрат і викидів. Впровадження “розумного” транспорту та управління міськими потоками також може сприяти зменшенню заторів і забруднення повітря. Для сільських територій основні можливості полягають у використанні технологій для автоматизації агрономічних процесів, таких як точне землеробство, що дозволяє зменшити використання хімічних добрив та пестицидів, зберігати водні ресурси і підвищувати врожайність. Безперечним є той факт, що важливо впроваджувати системи збору та переробки відходів, використовуючи цифрові технології для моніторингу та управління відходами, що дозволяє знизити їх кількість і полегшити переробку. Це також сприятиме розвитку циркулярної економіки, де ресурси використовуються максимально ефективно, а відходи мінімізуються.

“Зелена” цифрова трансформація має великий потенціал для соціально-економічного

розвитку України, оскільки вона створює нові можливості для економічного зростання та сприяє соціальному прогресу. Економічно, перехід до сталих і цифрових технологій може стимулювати розвиток нових секторів економіки, таких як “зелені” технології, енергоефективність, відновлювані джерела енергії, а також інноваційні індустрії, пов’язані з цифровими платформами та даними. Це призведе до створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації кадрів і залучення інвестицій в країну.

З соціальної точки зору, “зелена” цифрова трансформація сприяє розвитку цифрової інклюзії, забезпечуючи доступ до новітніх технологій, освіти та інформації для різних соціальних груп, що особливо важливо для малозабезпечених верств населення і сільських територій. Завдяки цьому, можна досягти більшої рівності в доступі до можливостей та ресурсів, підвищуючи рівень життя та створюючи більш стійке і справедливе суспільство.

Однак важливим є також забезпечення ефективного управління та контролю за впровадженням цифрових та екологічних технологій, щоб уникнути потенційних ризиків, таких як цифрове розшарування, зловживання даними або екологічні шкоди від неправильного використання нових технологій. “Зелена” цифрова трансформація здатна стати потужним рушієм для подальшого соціально-економічного розвитку України, сприяючи не лише відновленню після війни, але й створенню інноваційної та стійкої економічної моделі. Впровадження “зелених” технологій та цифрових рішень дозволяє країні адаптуватися до нових умов глобальної економіки, де важливими є екологічна відповідальність та ефективне використання ресурсів.

Економічний вплив цієї трансформації виявляється в ряді аспектів. Перехід до сталих технологій створює нові можливості для бізнесу, стимулюючи розвиток галузей, які орієнтовані на енергоефективність, відновлювані джерела енергії та переробку відходів. Це дозволяє не лише знижувати витрати та енергоспоживання, але й залучати інвестиції у ці перспективні сектори, що може стати основою для економічного зростання та модернізації промисловості. “Зелена” цифрова трансформація також стимулює створення нових робочих місць, зокрема в галузях енергозбереження, відновлювальної енергетики, сталого транспорту та інноваційних технологій, що сприяє зростанню зайнятості та розвитку середнього класу.

З соціальної точки зору “зелена” цифрова трансформація має величезний потенціал для покращення рівня життя населення. Забезпечення рівного доступу до новітніх цифрових технологій та освіти, особливо для віддалених та сільських регіонів, дозволяє зменшити цифровий розрив між різними соціальними групами. Розширення доступу до інтернет-освіти, онлайн-курсів, програм для професійного розвитку дозволяє створити більш рівні умови для всіх громадян, незалежно від їхнього місцезнаходження чи економічного становища. Це також сприяє розвитку інновацій та підприємництва в малих і середніх містах, де виникає потреба в нових бізнесах, орієнтованих на екологічно чисті та цифрові технології.

Крім того, “зелена” цифрова трансформація може сприяти покращенню якості медичних послуг, освіти та соціальних інфраструктур, забезпечуючи доступ до телемедицини, онлайн-навчання та електронного урядування, що дозволяє ефективно надавати послуги навіть в умовах обмеженого доступу до традиційних інфраструктур.

Висновки. Підсумовуючи результати нашого дослідження зазначимо, що “зелена” цифрова трансформація є не просто технологічним трендом, а необхідною умовою сталого відновлення України. Вона сприятиме економічному зростанню, екологічній безпеці, соціальному добробуту та інтеграції України у світовий простір сталого розвитку. Європейський вектор розвитку України націлений на підвищення якості життя населення завдяки екологічно чистому міському середовищу, “розумним” енергетичним мережам та цифровій доступності послуг. “Зелена” цифрова трансформація не є лише технологічним процесом, а глибоким філософським вибором, який визначає наше майбутнє. Вона закликає нас до гармонії між прогресом і природою, між інноваціями та збереженням довкілля. Вона нагадує, що справжній розвиток не може бути сталим без відповідальності за планету, на якій ми живемо. Технології, які ми розвиваємо, повинні служити не тільки людським потребам, але й благу природи та її ресурсів. Від цього залежить не тільки наша економіка, але й моральна відповідальність перед майбутніми поколіннями.

У контексті післявоєнної відбудови України, “зелена” цифрова трансформація стає свого роду випробуванням на зрілість нашого суспільства. Вона вимагає від нас бачення, яке не обмежується лише миттєвими вигодами, а охоплює довготривалі наслідки для екології, економіки та соціальної справедливості. Це шлях до не лише відновлення, але й до формування нової філософії розвитку, де технології служать не лише економічним інтересам, а й високим моральним принципам.

Перехід до сталих і цифрових технологій - це не лише економічне завдання, а духовний виклик, що вимагає від нас перегляду власних пріоритетів і цінностей. Нам потрібно зважати на кожен ресурс, на кожен хвилину, витрачену на інновації, і кожен викид, який ми зменшуємо. Сталий розвиток є не лише практикою, а й ідеалом, до якого ми прагнемо не лише для збереження планети, а й для збереження людяності у кожному аспекті нашого життя.

Соціальний аспект цієї трансформації - це шанс на оновлення суспільних відносин, на створення рівних можливостей для кожної людини, незалежно від її соціального статусу чи

місцезнаходження. “Зелена” цифрова трансформація надає нам унікальну можливість створити суспільство, де знання і можливості є доступними для всіх, де соціальна справедливість і цифрова інклюзія - це не лише терміни, а реальна частина нашої реальності.

В кінцевому підсумку, “зелена” цифрова трансформація є відображенням нашої здатності до змін - змін, які ґрунтуються на любові до природи, турботі про довкілля і відповідальності перед людьми. Це можливість не тільки будувати нові технології, але й формувати нові відносини з навколишнім світом, створюючи основу для справжнього, стійкого та гармонійного розвитку. І хоча шлях до цього ще далеко, саме ця трансформація може стати фундаментом для кращого майбутнього - майбутнього, в якому техніка і природа, економіка і етика існують у глибокій взаємодії та гармонії.

Список використаних джерел:

1. Akimov, O 2022, ‘Post-war Economy of Ukraine: Innovation and Investment Development Project’, *Economic Affairs*, Vol. 67, № 5, pp. 943–959.
2. Burlakova, I, Kovalov, B, Sauer, P & Dvořák, A 2018, ‘Transformation Mechanisms of Transition to the Model of “Green” Economy in Ukraine’, *Journal of Environmental Management and Tourism*, № 8, pp. 1029–1040.
3. Voronkova, VH & Nikitenko, VO 2022, *Philosophy of the digital human and digital society: Theory and practice (Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика)*, Lviv-Toruń: Liha-Pres.
4. Воронкова, В, Нікітенко, В & Метеленко, Н 2024, ‘Праксеологічні засади реалізації концепції цифрова людина і цифрове суспільство в умовах глобальних змін’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. Voronkova, V, Zaporizhzhia: Publishing house “Helvetica”, № 21 (98), с. 22–31. Доступно : <<https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-03>>. [8 Січень 2025].
5. Кивлюк, О, Гарбар, Г, Пунченко, О, Арабаджієв, Д & Андриюкайтене, Р 2024, ‘Філософія сталого розвитку в умовах цифрової трансформації як основа збалансованого економічного зростання, соціального добробуту та екологічної стійкості’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, № 21 (98), с. 45–54. Доступно : <<https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-06>>. [8 Січень 2025].
6. Марченко, ОЮ & Грабін, ОЮ 2024, ‘Зелена та цифрова трансформації економіки України: пріоритети післявоєнного відновлення економіка та суспільство’, *Економіка та суспільство*, Випуск 59. Доступно : <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-173>>. [8 Січень 2025].
7. Nikitenko, V, Voronkova, V, Oleksenko, R, Matviienko, H & Butkevych, O 2023, ‘Sustainable agricultural development paradigm formation in the context of managerial experience of industrialized countries’, *Revista de la universidad del ZULIA*, 3ª época. Año 14, № 39, pp. 81-97. Available from : <<http://dx.doi.org/10.46925/rdluz>>. [8 January 2025].
8. Сорокіна, О 2024, ‘Вплив ІІІ на трансформацію життя сучасної людини’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, № 21 (98), pp. 110–115. Доступно : <<https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-13>>. [8 Січень 2025].
9. Spivakovsky, S, Kochubey, O, Shebanina, O, Sokhatska, O, Yaroshenko, I & Nych, T 2021, ‘The Impact of Digital Transformation on the Economic Security of Ukraine’, *Studies of Applied Economics*, № 3, 9 (5), Special Issue: Innovation in the Economy and Society of the Digital Age. Available from : <<https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.5040>>. [8 January 2025].
10. Тищенко, Д 2023, ‘Цифрова трансформація як драйвер розвитку економіки’, *Цифрова економіка та економічна безпека*, № 4 (04), с. 38-45. Доступно : <<https://doi.org/10.32782/dees.4-7>>. [8 Січень 2025].

References:

1. Akimov, O 2022, ‘Post-war Economy of Ukraine: Innovation and Investment Development Project’, *Economic Affairs*, Vol. 67, № 5, pp. 943–959.
2. Burlakova, I, Kovalov, B, Sauer, P & Dvořák, A 2018, ‘Transformation Mechanisms of Transition to the Model of “Green” Economy in Ukraine’, *Journal of Environmental Management and Tourism*, № 8, pp. 1029–1040.
3. Voronkova, VH & Nikitenko, VO 2022, *Philosophy of the digital human and digital society: Theory and practice (Filosofia tsyfrovoyi liudyny i tsyfrovoho suspilstva: teoriia i praktyka)*, Lviv-Toruń: Liha-Pres.
4. Voronkova, V, Nikitenko, V & Metelenko, H 2024, ‘Prakseolohichni zasady realizatsii kontseptsii tsyfrova liudyna i tsyfrove suspilstvo v umovakh hlobalnykh zmin (Praxeological foundations for the implementation of the concept of digital human and digital society in the context of global change)’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. Voronkova, V, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, № 21 (98), s. 22–31. Dostupno : <<https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-03>>. [8 Sichen 2025].
5. Kyvliuk, O, Harbar, H, Puchenko, O, Arabadzhyiev, D & Andriukaitene, P 2024, ‘Filosofia staloho rozvytku v umovakh tsyfrovoyi transformatsii yak osnova zbalansovanoho ekonomichnoho zrostannia, sotsialnoho dobrobutu ta ekolohichnoi stiikosti (Philosophy of sustainable development in the context of digital transformation as a basis for balanced economic growth, social well-being and environmental sustainability)’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, № 21 (98), s. 45–54. Dostupno : <<https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-06>>. [8 Sichen i 2025].
6. Marchenko, OYu & Hrabyn, OYu 2024, ‘Zelena ta tsyfrova transformatsii ekonomiky Ukrainy: priorytety pislivoiennoho vidnovlennia ekonomika ta suspilstvo (Green and digital transformation of the Ukrainian economy: priorities of post-war recovery of the economy and society)’, *Ekonomika ta suspilstvo*, Vypusk 59. Dostupno : <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-173>>. [8 Sichen 2025].
7. Nikitenko, V, Voronkova, V, Oleksenko, R, Matviienko, H & Butkevych, O 2023, ‘Sustainable agricultural development paradigm formation in the context of managerial experience of industrialized countries’, *Revista de la universidad del ZULIA*, 3ª época. Año 14, № 39, pp. 81-97. Available from :

- <<http://dx.doi.org/10.46925//rdluz>>. [8 January 2025].
8. Sorokina, O 2024, 'Vplyv ShI na transformatsiiu zhyttia suchasnoi liudyny (The impact of AI on the transformation of modern human life)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", № 21 (98), pp. 110–115. Dostupno : <<https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-13>>. [8 Sichen 2025].
  9. Spivakovsky, S, Kochubey, O, Shebanina, O, Sokhatska, O, Yaroshenko, I & Nych, T 2021, 'The Impact of Digital Transformation on the Economic Security of Ukraine', *Studies of Applied Economics*, № 3, 9 (5), Special Issue: Innovation in the Economy and Society of the Digital Age. Available from : <<https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.5040>>. [8 January 2025].
  10. Tyshchenko, D 2023, 'Tsyfrova transformatsiia yak draiver rozvytku ekonomiky (Digital transformation as a driver of economic development)', *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, № 4 (04), c. 38-45. Dostupno : <<https://doi.org/10.32782/dees.4-7>>. [8 Sichen 2025].

Прорецензовано / Reviewed

20.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

31.01.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-4
УДК 141.7:364 -322

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС

Д. Б. Свириденко

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Волонтерство є важливим соціальним явищем, особливо в умовах сучасних викликів в Україні. Воно стало ключовим елементом суспільної мобілізації, проте його філософські аспекти досліджені недостатньо. Необхідний глибший аналіз волонтерства як форми соціальної активності, що ґрунтується на моральних цінностях, альтруїзмі та відповідальності.

Постановка проблеми. З початком війни в Україні волонтерський рух значно розширився, демонструючи самоорганізацію, мотивацію та інноваційність. Водночас його філософські засади, зокрема зв'язок із свободою вибору, моральним обов'язком і сенсом життя, залишаються недостатньо вивченими. Потребує дослідження і його вплив на особистість та громадянську свідомість, що зумовлює необхідність комплексного аналізу цього явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовано праці українських науковців, що досліджують різні аспекти соціальної активності. М. Уїсімбаєва розкриває її сутність і значення для суспільного розвитку. С. Чернета розглядає це поняття з філософського, психологічного, соціологічного та педагогічного поглядів, визначаючи спільні підходи до його розуміння. Н. Ковтун аналізує співвідношення понять "активність", "соціальна активність" і "діяльність". А. Котелевець уточнює сутність соціальної активності та досліджує її розвиток у студентів через волонтерську діяльність. В. Болотова, Н. Ляшенко та Т. Байдак характеризують волонтерство як форму соціальної активності.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні філософського змісту волонтерства як форми соціальної активності особистості.

Виклад основного матеріалу. Волонтерство в Україні набуло значного розвитку, особливо в умовах сучасних викликів. Його досліджують у межах соціальної філософії, соціології, психології та педагогіки. У статті розглянуто філософський зміст волонтерства як прояву соціальної активності.

Соціальна активність трактується як якість особистості або як діяльність, що виникає у взаємодії з суспільством. Вона охоплює такі прояви, як волонтерство, громадські рухи, політичну участь. На думку дослідників, соціальна активність сприяє розвитку особистості, формуванню громадянської свідомості та гармонізації суспільних відносин.

Волонтерство – це не лише допомога іншим, а й засіб самореалізації, що базується на моральних цінностях, альтруїзмі та відповідальності. Воно має глибокий філософський зміст, пов'язаний із поняттями свободи вибору та сенсу життя.

Українське волонтерство вирізняється масштабністю, швидкістю мобілізації, різноманітністю напрямків та децентралізацією. Воно стало важливим інструментом соціальної інтеграції, об'єднуючи людей навколо спільних цілей.

Висновки. Таким чином, волонтерство як форма соціальної активності має глибокий філософський зміст. Воно є не лише способом допомоги іншим, а й шляхом до самопізнання, побудови гармонійних відносин із суспільством і пошуку сенсу життя. Через цю діяльність людина реалізує себе як моральну істоту, утверджуючи цінності добра, свободи та відповідальності. Волонтерство підкреслює, що сенс життя розкривається через служіння іншим і творення добра, яке залишає слід у світі.

Ключові слова: соціальна активність, якість особистості, соціальна діяльність, волонтерство, мотивація, соціалізація волонтерів, соціальна інтеграція.

VOLUNTEERING AS A FORM OF SOCIAL ACTIVITY OF THE PERSON: PHILOSOPHICAL DISCUSSION

Denys Svyrydenko

Abstract.

Urgency of the research. Volunteering is an important social phenomenon, especially in the context of modern challenges in Ukraine. It has become a key element of social mobilization, but its philosophical aspects have not been sufficiently studied. A deeper analysis of volunteering as a social activity based on moral values, altruism, and responsibility is needed.

Target setting. Since the beginning of the war in Ukraine, the volunteer movement has expanded significantly, demonstrating self-organization, motivation, and innovation. At the same time, its philosophical foundations remain insufficiently studied, particularly the connection with freedom of choice, moral duty, and the meaning of life. Its impact on personality and civic consciousness also requires research, which necessitates a comprehensive analysis of this phenomenon.

Actual scientific researches and issues analysis. The article analyzes the works of Ukrainian scientists who study various aspects of social activity. M. Uysimbaeva reveals its essence and significance for social development. S. Cherneta considers this concept from philosophical, psychological, sociological, and pedagogical points of view, identifying common approaches to its understanding. N. Kovtun analyzes the relationship between the concepts of "activity", "social activity" and "activity". A. Kotelevets clarifies the essence of social activity and explores its development in students through volunteering. V. Bolotova, N. Lyashenko, and T. Baydak characterize volunteering as a form of social activity.

The research objective. The purpose of the study is to determine the philosophical essence of volunteering as a form of social activity of an individual.

The statement of basic materials. Volunteering in Ukraine has developed significantly, especially in the face of modern challenges. It is studied within the framework of social philosophy, sociology, psychology, and pedagogy. The article examines the philosophical content of volunteering as a manifestation of social activity.

Social activity is interpreted as a quality of personality or an activity that arises in social interaction. It includes manifestations such as volunteering, public movements, and political participation. According to researchers, social activity contributes to the development of personality, the formation of civic consciousness, and the harmonization of social relations.

Volunteering is helping others and is a means of self-realization based on moral values, altruism, and responsibility. It has a deep philosophical content associated with the concepts of freedom of choice and the meaning of life.

Ukrainian volunteering is distinguished by its scale, speed of mobilization, diversity of directions, and decentralization. It has become an important tool for social integration, uniting people around common goals.

Conclusions. Thus, volunteering as a form of social activity has a deep philosophical meaning. It is a way to help others and a path to self-knowledge, building harmonious relations with society, and finding the meaning of life. Through this activity, a person realizes himself as a moral being, affirming the values of goodness, freedom, and responsibility. Volunteering emphasizes that the meaning of life is revealed through serving others and creating good that leaves a mark in the world.

Key words: social activity, personality characteristics, social activity, volunteering, motivation, socialization of volunteers, social integration.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Волонтерський рух в Україні став одним із ключових аспектів суспільного життя. З початком повномасштабної війни РФ в Україні збільшується кількість волонтерських організацій та індивідуальних волонтерів, спостерігається підвищення результативності їх діяльності. Феномен волонтерства досліджується вченими різних напрямків, зокрема соціологами, психологами, культурологами, політологами та педагогами. Кожна з цих дисциплін аналізує волонтерство через призму своїх підходів, досліджуючи його мотиваційні аспекти, культурні традиції, роль у формуванні громадянського суспільства. Водночас, на сьогодні для повного розкриття цього явища в усій його багатогранності недостатньо досліджень, пов'язаних із філософськими аспектами розвитку волонтерства як форми соціальної активності особистості. Волонтерство, як унікальне явище, що базується на ідеях альтруїзму, солідарності та відповідальності, потребує більш ґрунтовного філософського осмислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. При написанні статті досліджувались публікації українських науковців, присвячені окремим аспектам зазначеної проблематики. Зокрема, М. В. Уйсімбаєва розкриває сутність категорії "соціальна активність", підкреслює її роль як чинника суспільного розвитку [12]. У публікації С. Чернети теж висвітлено трактування сутності соціальної активності особистості з позиції філософського, психологічного, соціологічного, педагогічного аспектів, а також визначено спільні позиції до розуміння цього поняття [13]. Н. Ковтун у своїй статті аналізує співвідношення понять "активність", "соціальна активність" та "діяльність" у вітчизняній науковій парадигмі [7]. У дисертації А. М. Котелевець уточнено сутність поняття "соціальна активність", розкрито проблему розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в закладі вищої освіти, охарактеризовано вплив волонтерської діяльності на розвиток соціальної активності студентів [8]. Науковці В. О. Болотова, Н. О. Ляшенко та Т. М. Байдак характеризують

волонтерську діяльність як один із типів прояву соціальної активності [1].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні філософського змісту волонтерства як форми соціальної активності особистості.

Виклад основного матеріалу. Волонтерство сьогодні, у період його неймовірного злету в Україні, досліджують в межах соціальної філософії, соціології, психології, педагогіки. Трагування цього феномену в руслі кожної окремої науки має свої особливості. У цій статті зроблено спробу охарактеризувати філософський зміст волонтерства як форми соціальної активності особистості.

Логічно, що для цього варто, перш за все, розглянути сутність соціальної активності. Огляд трактувань цього поняття різними дослідниками показує, що воно розглядається у двох значеннях – як якість та рівень соціальності особистості і як її соціальна діяльність. Так, М. В. Уйсімбаєва визначає соціальну активність як вихідну соціальну якість особистості, яка виявляється у її активному ставленні до суспільства та його проблем [12, с. 248]. Практично аналогічну думку щодо змісту цієї категорії має А. М. Котелевець, яка трактує соціальну активність як “комплексну характеристику особистості, що виявляється в її схильності та здатності до дій, спрямованих на формування та перетворення об’єктивних соціальних умов своєї життєдіяльності відповідно до власних потреб, інтересів і цінностей та на самоствердження в суспільстві” [8, с. 43].

Водночас, на думку В. О. Болотової, Н. О. Ляшенко та Т. М. Байдак, соціальна активність – це “діяльна, мотивована участь індивідів у перетворенні об’єктивних соціальних умов, у такому їх зміненні, яке сприяє більш повному досягненню інтересів та задоволенню потреб суспільства” [1, с. 49]. До подібної позиції схиляється і С. Чернета, яка зазначає, що з філософського погляду соціальну активність слід трактувати як особливий стан діяльності, що характеризується позитивно вираженою стороною, як специфічну форму взаємодії суб’єкта з навколишнім середовищем [13, с. 178].

Грунтовний аналіз співвідношення соціальної активності та діяльності проводить Н. Ковтун, розглядаючи спільні та відмінні риси активності, порівняно з діяльністю. В результаті дослідника приходить до висновку, що поняття “соціальна активність” є ширшим за обсягом щодо поняття “діяльність” хоча б у тому, що соціальна активність містить як раціональну, так й ірраціональну складові, тоді як “діяльність постає як свідома, цілеспрямована, раціональна, соціально вмотивована активність, спрямована на перетворення світу природи й культури” [7, с. 134].

Два підходи до трактування змісту категорії “соціальна активність” (особистісний та діяльнісний) поєднані у визначенні, наведеному у Великій Українській Енциклопедії, де цей термін визначається як “характеристика способу життєдіяльності соціального суб’єкта, що полягає у свідомій спрямованості його дій на перетворення соціальних умов відповідно до актуальних потреб, інтересів, цілей та ідеалів, у реалізації соціальних ініціатив, участі у вирішенні соціальних проблем, формуванні у себе необхідних соціальних якостей. Соціальна активність виражає рівень соціальних потенцій суб’єкта, його культуру, вміння, знання та навички, здатність охоплювати своєю діяльністю навколишній світ, змінювати його і разом з ним самого себе” [3].

Отже, у науковій літературі існує декілька підходів до трактування суті поняття “соціальна активність особистості”. З одного боку, соціальна активність може розглядатися як соціальна якість, властивість особистості. Вона є проявом усвідомленості, ініціативності, здатності до співпраці та відповідальності. У цьому сенсі соціальна активність відображає рівень моральної та інтелектуальної зрілості людини. Ж.-П. Сартр, говорячи про людську свободу, наголошував, що людина несе відповідальність за свої дії та має обирати спосіб свого існування у світі [11]. Соціальна активність, як якість, є наслідком такого вибору: вона народжується з прагнення особистості бути частиною змін і брати участь у формуванні суспільства.

З іншого боку, соціальна активність може розглядатися як діяльність, що виникає у процесі взаємодії людини з іншими. Тут вона набуває форми конкретних дій: волонтерство, участь у громадських рухах, політична діяльність або соціальні проекти. Соціальна активність у цьому контексті є не стільки внутрішньою якістю, скільки процесом, у якому людина реалізує себе через діяльність.

Взаємозв’язок між цими двома аспектами соціальної активності (внутрішнім і зовнішнім) полягає в наступному. Людина, яка має сильну внутрішню потребу діяти в інтересах суспільства, буде шукати відповідні форми самореалізації. Водночас, досвід соціальної діяльності сприяє формуванню та зміцненню якостей, пов’язаних із соціальною активністю.

У розвиток розуміння соціальної активності зробили значний внесок філософи різних часів, підкреслюючи її важливість як для індивідуальної самореалізації, так і для соціальних перетворень. Так, у працях античних філософів Платона та Аристотеля активна участь у житті поліса вважалася найвищим проявом добродетності. Платон у “Державі” розглядав ідею активної участі громадян у суспільному житті, як основу ідеальної держави, а Аристотель у трактаті “Політика” наголошував на тому, що активна участь у громадському житті сприяє реалізації чеснот і досягненню евдемонії (щасливого, досконалого життя).

У філософії Нового часу соціальна активність аналізується в контексті громадянського суспільства, де людина бере участь у створенні суспільних норм через суспільний договір. Ж.-Ж. Руссо

вважав, що людина досягає своєї справжньої свободи не в ізоляції, а через активну взаємодію з іншими в суспільстві.

У марксистській традиції соціальна активність розглядається як рушійна сила історичного розвитку, а ключовою формою активності називається боротьба за соціальну рівність і перебудову суспільства.

Екзистенціалісти Ж.-П. Сартр та А. Камю вважали, що соціальна активність є проявом автентичності людини, яка усвідомлює абсурдність світу, але продовжує діяти, створюючи сенс у безглуздому [11].

Українські науковці зазначають, що соціальна активність має дві цілі: 1) принесення користі іншим людям чи суспільству загалом; 2) бажання отримати певну користь для себе. При цьому вони пояснюють, що бажання отримати користь для себе не завжди є прагматичним, воно може виявлятися у прагненні здобути певні знання чи досвід, знайти нових друзів, отримати переваги під час працевлаштування або ж конкретну матеріальну винагороду за затрачені зусилля [13].

Визначальними показниками соціальної активності є: прояви ініціативи, самостійність, незалежність, повага до відмінностей, емпатія, рефлексія, комунікабельність, критичність, громадянськість, патріотизм.

Соціальна активність, як філософське поняття, відображає глибинний зв'язок між свободою, свідомістю, творчістю та відповідальністю, формуючи основу для суспільного поступу та самореалізації людини. Значення соціальної активності полягає в тому, що вона є основою для розвитку суспільства, підтримання соціальної рівноваги та вирішення нагальних проблем. Через активну участь у житті суспільства людина реалізує свої потенціали, сприяє прогресу та гармонізації відносин між особистістю і суспільством. Про те, які переваги дає людині соціальна активність (при переході від природного до громадянського стану) Ж.-Ж. Руссо у своїй праці "Про суспільну угоду, або принципи політичного права" пише так: "Але хоча людина в цьому стані позбавляється деяких переваг, котрі мала від природи, натомість вона отримує набагато більші - вдосконалюються і розвиваються її здатності, розширюються її ідеї, стають шляхетнішими її почуття..." [10].

Отже, соціальна активність – це соціальна якість особистості, яка виявляється у її активному ставленні до суспільства; це одна із форм активності людини, яка спрямована на вирішення соціальних проблем; це вмотивована, творча та усвідомлена діяльність, яка задовольняє як суспільні інтереси, так і власні потреби особистості.

Соціологи виділяють декілька форм соціальної активності:

- громадянська активність - участь у виборах, петиціях, мітингах;
- волонтерство - добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність;
- громадські рухи - участь у кампаніях за права людини, екологічну свідомість, гендерну рівність тощо;
- соціальні ініціативи - організація культурних подій, благодійних акцій, освітніх програм.

Волонтерство як форму соціальної активності особистості ми трактуємо у нашому дослідженні як *внутрішню потребу* людини діяти згідно з моральними цінностями і основу на цій потребі *безоплатну, безкорисливу діяльність*, спрямовану на допомогу іншим. Наголосимо, що рушійною силою волонтерства є внутрішня потреба допомогти іншому чи взяти цілеспрямовану участь у житті суспільства.

Волонтерство - це глибокий філософський феномен, що відображає взаємозв'язок особистості та суспільства. Ця форма соціальної активності відкриває простір для осмислення таких фундаментальних понять, як альтруїзм, свобода вибору та сенс життя. Людина, яка присвячує час і зусилля іншим, виходить за межі власного "Я" і долучається до вирішення глобальних або локальних проблем. Це дозволяє їй знайти новий сенс життя, вдосконалювати його, розвивати особистісні якості, професійні навички, когнітивні функції. Філософ-екзистенціаліст Віктор Франкл наголошував на тому, що життя стає осмисленим, коли людина знаходить ціль, більшу за власне "Я". Волонтерство стає таким шляхом, де індивід знаходить себе, допомагаючи іншим.

Трансцендентний характер волонтерства проявляється в його здатності виходити за межі буденності, матеріальних інтересів та егоїстичних мотивів, торкаючись духовних, етичних і суспільних аспектів людського існування. Волонтери діють з альтруїстичних мотивів, віддаючи свій час, ресурси та енергію іншим людям або спільнотам, часто не очікуючи нічого взамін. Це дозволяє їм подолати власні обмеження та розширити світогляд.

На цьому наголошують П. Горінов та Р. Драпушко, зазначаючи, що в процесі здійснення волонтерської діяльності, відбувається соціалізація волонтерів, вони накопичують свій особистий соціальний капітал та підвищують соціальний капітал суспільства. Оволодіваючи загальнолюдськими цінностями та зразками поведінки, волонтер постійно пізнає себе та оцінює свій внутрішній потенціал [2, с. 58]. Процес самопізнання часто приносить глибоке задоволення та почуття причетності до чогось значущого.

Феномен українського волонтерства як форми соціальної активності громадян України вражає своєю масштабністю, глибокою мотивацією, різноманітністю напрямів, інноваційністю та рівнем

соціальної інтеграції (рис. 1).

Рис. 1. Складові феномену українського волонтерства [Джерело: авторська розробка]

Вражаючою складовою українського волонтерства є *масштабність та швидкість мобілізації*. За даними компанії OpenDatabot, на кінець листопада 2024 р. кількість офіційно зареєстрованих волонтерів складала 10454 особи, що у 10 разів більше на відповідну дату у 2022 р. (1048 волонтерів). Водночас, в Україні багато волонтерів працюють без реєстрації, ними у 2024 р. було зібрано на допомогу фронту біля 40 млрд. грн., що майже у 5 разів більше, ніж у 2022 р. [9]. До початку повномасштабної війни (січень 2022 р.) в Україні налічувалось лише 320 волонтерів.

Різноманітність напрямків. З початком війни основними формами волонтерської діяльності індивідуальних волонтерів стали: плетіння сіток для маскування; пошук дефіцитного обладнання для армії; збирання продуктів харчування та передача їх військовим; приготування їжі для військових; збір коштів на потреби армії; участь в евакуації населення; збір ліків для передової та госпіталів; збір теплих речей та продуктів першої необхідності для переселенців; забезпечення кормами притулків для тварин та зоопарків [2, с. 114].

Глибока мотивація. За результатами дослідження стану волонтерського руху в Україні, проведеного компанією “Active group” за підтримки посольства США у червні 2023 р., ключовим фактором участі у волонтерській діяльності визначено моральну мотивацію (покликання душі, бажання допомогти іншим, відчуття єдності, потреба в моральній підтримці) [4, с. 26]. Серед інших мотиваційних чинників респондентами називались такі: бажання наблизити Перемогу; наявність близьких у силах оборони України; просте відчуття емпатії до людей, що воюють; нагадування про героїв, які загинули; важливість відчувати себе корисним для інших.

Децентралізованість та самоорганізація. Українське волонтерство унікальне своєю децентралізованістю. Багато ініціатив створюються на місцях, без зовнішнього керування чи бюрократичних процедур. Ця риса особливо яскраво проявилась в роботі волонтерів західних областей України, пов'язаній з евакуацією населення. Внаслідок кооперації сил ініціативних місцевих підприємців та небайдужих містян за 14 днів вдалося евакуювати за кордон більше 1 млн. осіб. В цей період волонтери надавали гуманітарну та медичну допомогу біженцям, здійснювали психологічну підтримку, допомагали зорієнтуватися щодо розкладу поїздів.

Винахідливість та інноваційність. Українські волонтери відзначаються винахідливістю та інноваційністю: вони створюють дрони, ремонтують військову техніку, адаптують цивільні речі для фронту, застосовують сучасні технології для збору коштів.

Наприклад, волонтери з Кременчука розробили прилад “Око”, який дозволяє вести спостереження за військами РФ і коригувати вогонь артилерії на відстані до 8 км. Волонтери з організації “Обманки для фронту Arate” налагодили виробництво різних макетів для ЗСУ, зокрема: літака F-16, автоматичних мінометів, американських радарів Sentinel, терміналів Starlink. Чернівецькі волонтери розробили боеприпаси дистанційного мінування, які в разі дешевші від закордонних та відповідають стандартам НАТО [5].

Соціальна інтеграція. Волонтерство слід також розглядати як форму соціальної інтеграції. Взаємодіючи з іншими, особистість не лише долучається до суспільного життя, а й розвиває емпатію, критичне мислення та здатність до співпраці. Про цю рису українського волонтерства свідчить значна кількість створених волонтерських організацій. Для об'єднання волонтерських організацій та індивідуальних волонтерів зі всієї України у березні 2021 р. Українською Волонтерською Службою, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту була запущена Волонтерська Платформа.

Під час війни Платформа стала тим інструментом, який допомагає волонтерам швидко реагувати на запити тих, хто потребує допомоги. На сьогодні Волонтерська Платформа об'єднує **більше 1 млн. користувачів**, **1037 організацій** і локальних волонтерських ініціатив та **160**

волонтерських можливостей [6]. Використання цього ресурсу дозволяє швидко налагодити зв'язок між волонтерами та отримувачами допомоги.

Глобальний вплив. Українські волонтери не обмежуються допомогою всередині країни. Вони активно залучають міжнародну підтримку, організують гуманітарні проекти за кордоном і поширюють правду про Україну у світі.

Висновки. Таким чином, волонтерство як форма соціальної активності має глибокий філософський зміст. Воно є не лише способом допомоги іншим, а й шляхом до самопізнання, побудови гармонійних відносин із суспільством і пошуку сенсу життя. Через цю діяльність людина реалізує себе як моральну істоту, утверджуючи цінності добра, свободи та відповідальності. Волонтерство підкреслює, що сенс життя розкривається через служіння іншим і творення добра, яке залишає слід у світі.

Список використаної літератури:

1. Болотова, ВО, Ляшенко, НО & Байдак, ТМ 2018, 'Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності', *Грані*, Том 21, № 9, с. 47-57.
2. Горінов, П & Драпушко, Р 2022, *Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження*. Монографія, Київ : *Державний інститут сімейної та молодіжної політики*, 240 с.
3. Електронна версія "Великої української енциклопедії" 2015-2024, *Активність соціальна*. Доступно : <https://vue.gov.ua/Активність_соціальна>. [2 Січень 2025].
4. Єременко, А & Безрукова, О 2023, 'Характеристика волонтерського руху та мотивація волонтерів в умовах російсько-української війни (за результатами якісного дослідження)', *Соціологічні студії*, № 2, с. 26-37.
5. *Волонтери на Полтавщині створили пристрій на основі електронного мікроскопа для стеження за російською армією (n.d.)*. Доступно : <<https://dev.ua/news/oko-saurona-stezhytyme-za-rosiianamy-1731320281>>. [2 Січень 2025].
6. *Волонтерська Платформа : матеріали веб-сайту (n.d.)*. Доступно : <<https://platforma.volunteer.country/>>. [2 Січень 2025].
7. Ковтун, Н 2014, 'До проблеми визначення поняття "соціальна активність"', *Українська полоністика*, Вип. 11, с. 129-137.
8. Котелевцев, АМ 2024, *Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності*. Дисертація доктора філософії, Київ : *Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*, 212 с.
9. *Реєстр волонтерів виріс у 1,5 рази цьогоріч 2024*. Доступно : <<https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-2024>>. [2 Січень 2025].
10. Руссо, Жан-Жак 2001, *Про суспільну угоду, або принципи політичного права*, пер. з фр. та ком. О. Хома, Київ : *Port-Royal*, 349 с.
11. Сартр, Ж-П 2001, *Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології*, пер. В. Лях, П. Тарашук. Київ : *Видавництво Соломії Павличко "Основи"*, 855 с.
12. Уйсімбаєва, М 2014, 'Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку', *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 132, с. 247-250.
13. Чернета, С 2015, 'Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства', *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*, № 1, с. 177-180.

References:

1. Bolotova, VO, Liashenko, NO & Baidak, TM 2018, 'Volonterska diialnist v Ukraini yak vyd sotsialnoi aktyvnosti (Volunteering in Ukraine as a type of social activity)', *Hrani*, Tom 21, № 9, с. 47-57.
2. Horinov, P & Drapushko, R 2022, *Volonterska diialnist v Ukraini: sotsialno-pravove doslidzhennia (Volunteer activity in Ukraine: a socio-legal study)*. Monohrafiia, Kyiv : *Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky*, 240 s.
3. *Elektronna versiia "Velykoi ukrainskoi entsyklopedii" (Electronic version of the "Great Ukrainian Encyclopaedia") 2015-2024*, Aktyvnist sotsialna. Dostupno : <https://vue.gov.ua/Aktyvnist_sotsialna>. [2 Sichen 2025].
4. Ieremenko, A & Bezrukova, O 2023, 'Kharakterystyka volonterskoho rukhu ta motyvatsiia volonteriv v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (za rezultatamy yakisnoho doslidzhennia) (Characteristics of the volunteer movement and motivation of volunteers in the context of the Russian-Ukrainian war (based on the results of a qualitative study))', *Sotsiologichni studii*, № 2, с. 26-37.
5. *Volontery na Poltavshchyni stvoryly prystrii na osnovi elektronnoho mikroskopa dlia stezhennia za rosiiskoiu armiieiu (Volunteers in Poltava region have created a device based on an electron microscope to monitor the Russian army) (n.d.)*. Dostupno : <<https://dev.ua/news/oko-saurona-stezhytyme-za-rosiianamy-1731320281>>. [2 Sichen 2025].
6. *Volonterska Platforma : materialy veb-saitu (Volunteer Platform: website materials) (n.d.)*. Dostupno : <<https://platforma.volunteer.country/>>. [2 Sichen 2025].
7. Kovtun, N 2014, 'Do problemy vyznachennia poniattia "sotsialna aktyvnist" (To the problem of defining the concept of "social activity")', *Ukrainska polonistyka*, Vyp. 11, с. 129-137.
8. Kotelevets, AM 2024, *Rozvytok sotsialnoi aktyvnosti studentiv u volonterskii diialnosti (Development of students' social activity in volunteering)*. Dysertatsiia doktora filosofii, Kyiv : *Kyivskiy stolychniy universytet imeni Borysa Hrinchenka*, 212 s.
9. *Reiestr volonteriv vyris u 1,5 razy tshohorich (The register of volunteers has grown 1.5 times this year) 2024*. Dostupno : <<https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-2024>>. [2 Sichen 2025].
10. Russo, Zhan-Zhak 2001, *Pro suspilnu uhodu, abo pryntsypy politychnoho prava (On the Social Contract, or Principles of Political Law)*, per. z fr. ta kom. O. Khoma, Kyiv : *Port-Royal*, 349 s.

11. Sartr, Zh-P 2001, *Buttia i nishcho: narys fenomenolohichnoi ontolohii (Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology)*, per. V. Liakh, P. Tarashchuk. Kyiv : Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy", 855 s.
12. Uisimbaieva, M 2014, 'Sotsialna aktyvnist osobystosti yak chynnyk suspilnoho rozvytku (Social activity of the individual as a factor of social development)', *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky*, Vyp. 132, s. 247-250.
13. Cherneta, S 2015, 'Sotsialna aktyvnist osobystosti yak umova rozvytku suchasnoho ukrainskoho suspilstva (Social activity of a personality as a condition for the development of modern Ukrainian society)', *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Pedahohichni nauky*, № 1, s. 177-180.

Прорецензовано / Reviewed

20.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

4.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-5

УДК 1:17:17:005.44

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛІДЕРСТВА

О. С. Гльоза

Анотація.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючою роллю лідерів у сучасному суспільстві, особливо в умовах швидких змін і глобалізаційних процесів. Лідерство є ключовим фактором ефективного управління, прийняття рішень та мотивації, що робить його дослідження важливим для різних сфер діяльності – від бізнесу до державного управління. Водночас існує велика кількість підходів до визначення природи лідерства, що потребує їхньої систематизації та осмислення. Методологічна база вивчення цього феномену також продовжує розвиватися, поєднуючи міждисциплінарні підходи та новітні дослідницькі методи. Оскільки лідерство є динамічним явищем, що змінюється відповідно до соціокультурного контексту, його теоретичне осмислення має важливе значення для розробки ефективних моделей лідерської поведінки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростаючої невизначеності українське суспільство потребує лідерів, які здатні не лише брати на себе відповідальність, але й передбачати майбутнє, критично оцінювати ситуацію, знаходити креативні рішення, будувати партнерські стосунки та досягати високих результатів у командній роботі. Модернізація освіти, армії та економіки країни вимагає нових підходів до лідерства і змінює уявлення про необхідні якості лідера. У цьому контексті особливого значення набуває філософське осмислення лідерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній філософії феномен лідерства досліджували і продовжують розвивати Б.Аволіо та Б.Басс, Дж.Антонакіс і Д.Убанкс, К.Арджиріс, Р.Блейк і Дж.Моутон, Дж.Гарднер, Р.Грінліф, Б.Джордж, Д.Мак-Грегор, Дж.Скуллер, Ф.Фідлер, С.Фрідмен, та ін. Окремі аспекти проблематики лідерства знайшли відображення також в дослідженнях вітчизняних науковців, таких як І.Гриценко, В.Гошовська та С.Головащенко, М.Логунова та інші.

Постановка завдання. Дослідження теоретико-методологічних засад феномену лідерства, його основних концепцій та еволюції в науковій думці, а також систематизація існуючих підходів до визначення лідерства, його ключових характеристик та ролі в управлінських процесах.

Виклад основного матеріалу. Лідерство є багатовимірним феноменом, який поєднує особистісні якості, соціальні взаємодії та управлінські підходи. Існуючі теорії лідерства можна систематизувати за класичними, поведінковими, ситуаційними та сучасними підходами, що включають трансформаційне та етичне лідерство. Важливим аспектом є філософське осмислення лідерства як особистісної практики та як наукової дисципліни з власними методологічними принципами. Лідер не лише формує візію та спрямовує послідовників, а й відіграє ключову роль у прийнятті рішень та розвитку організації. Ефективне лідерство базується на когнітивних підходах, стратегічному мисленні та гнучкому адаптуванні до змінних умов середовища.

Висновки. Лідерство є складним багатовимірним феноменом, що поєднує особистісні якості, соціальні взаємодії та управлінські підходи. Його ефективність залежить від здатності лідера до адаптації, стратегічного мислення та врахування соціального контексту.

Ключові слова: лідерство, теорії лідерства, філософія лідерства, лідерські компетенції.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF LEADERSHIP

Oleksandr Gloza

Abstract.

Urgency of the research. The relevance of the research topic is driven by the growing role of leaders in modern society, especially in the context of rapid changes and globalization processes. Leadership is a key factor in effective management, decision-making process, and motivation, which makes its study essential for various fields—from

business to public administration. At the same time, a wide range of approaches to defining the nature of leadership necessitates their systematization and conceptualization. The methodological framework for studying this phenomenon continues to evolve, integrating interdisciplinary approaches and innovative research methods. Since leadership is a dynamic phenomenon that adapts to socio-cultural contexts, its theoretical understanding is crucial for developing effective models of leadership behavior.

Target setting. In the current conditions of growing uncertainty, Ukrainian society needs leaders who are not only capable of taking responsibility but also of anticipating the future, critically assessing the situation, finding creative solutions, building partnerships, and achieving high results in teamwork. The modernization of education, the military, and the country's economy requires new approaches to leadership and reshapes the understanding of essential leadership qualities. In this context, the philosophical comprehension of leadership becomes particularly significant.

Actual scientific researches and issues analysis. In foreign philosophy, the phenomenon of leadership has been studied and continues to be developed by B. Avolio and B. Bass, J. Antonakis and D. Ubank, C. Argyris, R. Blake and J. Mouton, J. Gardner, R. Greenleaf, B. George, D. McGregor, J. Schuller, F. Fiedler, S. Friedman, and others. Various aspects of leadership issues have also been reflected in the research of domestic scholars, such as I. Hryshchenko, V. Hoshovska and S. Holovashchenko, M. Lohunova and others.

The research objective. The study of the theoretical and methodological foundations of the leadership phenomenon, its key concepts, and evolution in scientific thought, as well as the systematization of existing approaches to defining leadership, its core characteristics, and its role in management processes.

The statement of basic materials. Leadership is a multidimensional phenomenon that combines personal qualities, social interactions, and managerial approaches. Existing leadership theories can be systematized into classical, behavioral, situational, and modern approaches, including transformational and ethical leadership. An important aspect is the philosophical comprehension of leadership as both a personal practice and a scientific discipline with its own methodological principles. A leader not only shapes a vision and guides followers but also plays a key role in decision-making process and organizational development. Effective leadership is based on cognitive approaches, strategic thinking, and flexible adaptation to changing environmental conditions.

Conclusions. Leadership is a complex multidimensional phenomenon that integrates personal qualities, social interactions, and managerial approaches. Its effectiveness depends on the leader's ability to adapt, engage in strategic thinking, and consider the social context.

Keywords: leadership, leadership theories, philosophy of leadership, leadership competencies.

Постановка проблеми. Суттєве зростання ролі лідерства у забезпеченні нормального функціонування та розвитку суспільства зумовило пильну увагу дослідників до глибинного розуміння цього явища та пов'язаних з ним проблем. Разом зі зростанням потреби суспільства в ефективних лідерах, філософія лідерства набуває статусу важливої прикладної галузі в системі філософських знань. Однак, і серед самих лідерів, і в середовищі філософів досі немає однозначного розуміння сутності та змісту цього поняття.

У сучасних умовах зростаючої невизначеності українське суспільство потребує лідерів, які здатні не лише брати на себе відповідальність, але й передбачати майбутнє, критично оцінювати ситуацію, знаходити креативні рішення, будувати партнерські стосунки та досягати високих результатів у командній роботі. Модернізація освіти, армії та економіки країни вимагає нових підходів до лідерства і змінює уявлення про необхідні якості лідера. У цьому контексті особливого значення набуває філософське осмислення лідерства.

Лідерство стає ключовим елементом, що дозволяє розширити світогляд, підвищити продуктивність праці та дбайливо ставитися до людської гідності та потреб. Застосування принципів лідерства сприяє вдосконаленню внутрішніх управлінських відносин в організаціях, підвищенню ефективності роботи та орієнтації на результат. Хоча потреба в лідерстві не є новою, вона значно загострилася в умовах соціальної напруженості, що підкреслює необхідність чіткого визначення його ролі та філософського осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній філософії феномен лідерства досліджували і продовжують розвивати Б. Аволіо та Б. Басс [1], Дж. Антонакіс і Д. Убанкс [2], К. Арджиріс [3], Р. Блейк і Дж. Моутон [4], Дж. Гарднер [5], Р. Грінліф [6], Б. Джордж [7], Д. Мак-Грегор [8], Дж. Скуллер [9], Ф. Фідлер [10], С. Фрідмен [11] та ін. Окремі аспекти проблематики лідерства знайшли відображення також в дослідженнях вітчизняних науковців, таких як І. Грищенко [12], В. Гошовська та С. Головащенко [13], М. Логунова [14] та інші. У цих працях висвітлено як теоретичні засади, так і практичні аспекти ефективного лідерства. Однак для створення цілісного уявлення про лідерство як феномен групи та визначення його особливостей у цьому контексті потрібні подальші дослідження.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад феномену лідерства, його основних концепцій та еволюції в науковій думці, а також систематизація існуючих підходів до визначення лідерства, його ключових характеристик та ролі в управлінських процесах.

Виклад основного матеріалу. Наукове вивчення лідерства почалося з аналізу самих лідерів. Які саме особливості або риси роблять людину лідером? Це питання намагалися вирішити ще в Древній Греції та Римі, адже проблема лідерства вже тоді мала важливе теоретичне та практичне значення. Перш ніж перейти до аналізу понять, варто нагадати, що дефініція (від лат. "definitio" — визначення, точна вказівка, припис; походить від "finitio" — обмеження, завершення) — це коротке

пояснення будь-якого явища шляхом перерахування його основних, найважливіших ознак, якостей і властивостей, з метою уточнення меж і звуження змісту відповідного поняття. Залежно від рівня точності, дефініції можуть бути суворими, що характерно для математики, або описовими, які складаються з простого переліку ознак та вказівок. Визначення можуть мати як аналітичний, так і узагальнюючий, синтетичний характер; вони можуть пояснювати одне поняття через інше шляхом порівняння, позначати явище через символ або замінювати його умовним знаком.

Визначити онтологічний статус лідерства неможливо без врахування різних інтерпретацій сутності цього явища. Так, Ральф Стогдилл (Ralph Stogdill) зазначав, що лідерство є процесом, що виникає з взаємодії між лідером і його послідовниками, а не лише сукупністю особистісних рис. Лідер — це особа, яка здатна впливати на поведінку інших людей, стимулюючи їх до досягнення спільних цілей [15].

Бернард Бас (Bernard Bass) розрізняв транзакційне лідерство (обмін винагородами) і трансформаційне лідерство (що спонукає людей виходити за межі своїх інтересів на благо організації). На його думку, лідер — це людина, яка має здатність надихати, мотивувати та впливати на інших для досягнення організаційних цілей [16]. Джеймс МакГрегор Бернс (James MacGregor Burns) зазначає, що лідер — це особа, яка здатна до трансформаційного впливу, змінюючи як своїх послідовників, так і саму організацію або суспільство. Бернс вважав, що лідерство базується на моральних засадах і прагне досягати спільного блага [17]. Джон Максвелл (John Maxwell) пише, що лідер — це той, хто знає шлях, іде цим шляхом та показує його іншим. Лідерство, за Максвеллом, полягає у впливі на людей і здатності направляти їх до спільної мети [18]. Фред Фідлер (Fred Fiedler) визначає лідера як особу, чий стиль керівництва найкраще відповідають специфічним умовам і ситуаціям. Згідно з його ситуаційною теорією лідерства, ефективність лідера залежить від контексту та його здатності адаптувати свій стиль до конкретних умов [19]. Уоррен Бенніс (Warren Bennis) під поняттям лідера має на увазі людину, яка має бачення, спроможність формувати та мотивувати своїх послідовників для досягнення цього бачення. Бенніс підкреслював, що лідерство передбачає інноваційність і здатність до стратегічного мислення [20].

Також, питанню визначення поняття “лідер” та “лідерство” у своїх працях приділяли увагу: Курт Левін (Kurt Lewin), Джон Коттер (John Kotter), Гері Юклі (Gary Yukl), Роберт Грінліф (Robert Greenleaf) [21, 22, 23, 24].

Отже, аналіз літератури з філософії лідерства показує, що ця галузь наразі перебуває на стадії становлення. Це пояснює значну різноманітність підходів до розуміння її сутності та призначення. Така ситуація зумовлена як плюралізмом думок у сучасній філософії щодо різних об'єктів та явищ, так і відсутністю чіткої системи поглядів на філософський зміст феномену лідерства.

Теоретичні погляди на лідерство: еволюційний аналіз. Лідерство тривалий час залишалось основною темою організаційних досліджень, що призвело до появи численних теорій, які досліджують, як лідери можуть сприяти успіху організацій та підвищувати залученість працівників. Лідерство — це динамічна концепція, яка зазнала широкого аналізу та теоретичних розробок протягом останніх століть, відображаючи складність людських суспільств і організацій [25, 26]. Еволюція теорій лідерства відбувалася постійно, об'єднуючи погляди з різних академічних дисциплін, таких як менеджмент, психологія, соціологія, біологія, антропологія, економіка та політичні науки [27, 28]. Відстежуючи еволюцію концепцій лідерства та методів їх дослідження, можна виявити наступну динаміку розвитку цієї проблеми за останні 100 років: теорії “великих людей” (кін. XIX - поч. XX ст.) → теорії “особистісних рис” (кін. 1920-х - середина XX ст.) → ситуаційні, мотиваційно-цільові та поведінкові теорії (1950-1970-ті рр.) → сучасні теорії лідерства (інтераціоналізм, трансформаційні, харизматичні теорії 1980-2000-ті рр.). Однією з найперших концепцій лідерства була теорія великої людини [29, 33], яка підкреслювала роль видатних особистостей, стверджуючи, що лідери — це унікальні люди, народжені з вродженими якостями, які визначають їхню здатність до лідерства [29, 31]. Ця теорія, заснована на героїчно-центричному підході, припускала, що деякі “великі люди” історично були покликані змінювати хід подій завдяки своїм природним якостям [29], [31]. Хоча ця концепція мала значний вплив у минулому, вона зазнала критики за детермінізм і неврахування впливу середовища та ситуаційних факторів [31].

Згодом дослідження лідерства зосередилися на теорії рис [32], яка стверджує, що люди мають вроджені особистісні характеристики, такі як впевненість, інтелект і соціальні навички, що робить їх природженими лідерами [29]. Ці риси, у поєднанні з відповідними навичками та знаннями, можуть сприяти ефективному лідерству, що приносить значну користь організації [29, 33]. Однак критики зауважують, що ця теорія ігнорує роль ситуаційних факторів і динаміки взаємодії між лідерами та послідовниками, що призвело до розвитку нових теорій [32].

Як протипоказ до попередніх підходів, поведінкові теорії стверджують, що лідерство не залежить від вроджених якостей, а визначається набутими навичками та діями [34]. На відміну від класичних теорій, ці підходи наголошують, що лідерами стають, а не народжуються, і будь-хто може навчитися лідерських навичок через навчання та спостереження. Однією з основних поведінкових теорій є теорія обміну між лідерами та підлеглими (LMX), яка акцентує увагу на взаєминах між лідерами та членами організації. Ця теорія припускає, що лідери формують унікальні відносини з кожним членом

команди, що може суттєво впливати на організаційні результати та динаміку [35, 36].

Подальший розвиток теорії лідерства ознаменував перехід від орієнтованих на лідера підходів до контекстуальних поглядів [30]. Це сприяло виникненню ситуаційних теорій, які стверджують, що ефективність лідерства залежить від того, наскільки його стиль відповідає вимогам конкретних обставин [37]. Відповідно до цих теорій, універсального стилю керівництва не існує; оптимальний підхід визначається такими чинниками, як рівень підготовки команди, особливості завдань та організаційний контекст [38]. Однією з важливих моделей є теорія найменш бажаного колеги (LPC) Фідлера, яка передбачає, що лідери, орієнтовані на завдання, досягають успіху в несприятливих умовах, тоді як лідери, орієнтовані на стосунки, краще проявляють себе у помірно сприятливих ситуаціях [37]. Інші відомі ситуаційні теорії включають модель ситуативного лідерства Херсі та Бланшара, яка підкреслює узгодженість між стилем лідерства і готовністю послідовників [38, 39, 40], теорію шляху до цілі, яка фокусується на ролі лідера в уточненні шляху до успіху для команди [41], а також модель прийняття рішень Врума-Йеттона, яка надає керівникам структуру для визначення рівня залучення підлеглих у процес прийняття рішень, зважаючи на такі фактори, як якість рішення, відданість команди та потенційні конфлікти [42].

Подальший розвиток досліджень лідерства привів до формування концепцій транзакційного та трансформаційного лідерства, представлених Бернсом (1978) та пізніше розширених Бассом (1985). Транзакційне лідерство базується на обміні, де послідовники виконують завдання своїх лідерів в обмін на винагороду, таку як підвищення зарплати або кар'єрне зростання [43, 44]. Натомість, трансформаційне лідерство йде далі, мотивуючи послідовників діяти на благо організації, виходячи за межі власних інтересів [44, 45]. Цей підхід спирається на харизму лідера та інтелектуальну стимуляцію [44]. Хоча трансформаційне лідерство може значно підвищити мотивацію та продуктивність [43, 45] та може призвести до надмірної залежності від лідера й обмеження креативності та самостійного мислення серед команди [46].

Подальші дослідження лідерства зосередилися на більш цілісних підходах. Теорія лідерства через служіння, запропонована Грінліфом (1977), підкреслює, що справжнє лідерство ґрунтується на внутрішньому бажанні служити іншим [47, 43]. Лідери, які дотримуються цього підходу, ставлять пріоритет на цілісний добробут і розвиток своїх послідовників, акцентуючи увагу на створенні згуртованої спільноти [43], що може посилювати командну єдність [48], підвищувати задоволеність роботою [49, 50], а також сприяти більшій залученості [49, 51] та мотивації працівників [49, 52]. Відповідно до цієї теорії лідер насамперед має служити людям, піклуючись про задоволення їхніх потреб. Лідер-слуга не розглядає себе як вищого за тих, кого веде. Навпаки, він вважає себе рівним із командою та бере на себе роль провідника для досягнення спільної мети. Для такого лідера статусна позиція не є визначальним фактором, і він не вважає себе кращим за інших. Основний акцент робиться на розвитку команди: лідер допомагає кожному розкрити свої сильні сторони та займатися тим, у чому він найкращий, замість покладатися лише на накази чи директиви. Етичне лідерство, у свою чергу, акцентує увагу на керуванні на основі моральних принципів [53], що зміцнює доброчесність в організації, підвищуючи її репутацію та довіру зацікавлених сторін [54], а також сприяє впровадженню сталих практик [54, 55]. Інша сучасна концепція лідерства, що ґрунтується на принципах гуманістичної психології, - концепція автентичного лідерства Б Джорджа. На думку автора, більшість теорій лідерства звертають увагу лише на стилі лідерства, які базуються на певних рисах і якостях лідера, що призводить до втрати особистості та індивідуальності. Б. Джордж вважає, що світ потребує автентичних лідерів, щирих і відданих побудові довготривалих організацій. Такі лідери мають чітко усвідомлювати власну мету та жити відповідно до своїх ключових цінностей. Першочерговим завданням своїх компаній вони вважають задоволення потреб співробітників та інвесторів, а також визначають важливість служіння суспільству [56]. Таким чином, концепція автентичного лідерства фокусується на щирості та прозорості лідера, включаючи самосвідомість, справжню взаємодію та відкритість у прийнятті рішень [57, 30, 58], що позитивно впливає на довіру, залученість до роботи та добробут послідовників [59].

На початку 21-го століття відбулися значні зміни в дослідженнях лідерства, зокрема розвиток концепцій спільного та розподіленого лідерства. Ці моделі розглядають лідерство як колективний феномен, який виходить за межі традиційних ієрархічних структур і включає численні джерела впливу всередині організації [60, 61]. Розподілене лідерство визначає його як властивість групи або мережі взаємодіючих осіб, де керівні ролі та функції розподіляються по всій організації, а не обмежуються офіційно призначеними лідерами [62, 60]. Такий підхід сприяє відкритій співпраці, стимулює інновації [63, 64], підтримує спільну відповідальність [65] та організаційне навчання [64]. Спільне лідерство, тісно пов'язане з розподіленням, передбачає, що лідерські функції та вплив здійснюються колективно членами команди, а не концентруються в одній особі [66]. Ця модель ефективна в командах, де учасники динамічно розподіляють лідерські обов'язки між собою. Дослідження свідчать, що спільне лідерство підвищує ефективність команди [67], покращує якість прийняття рішень [66] та стимулює інновації [68]. Крім того, концепція "надихаючого лідерства" зосереджується на розвитку самоефективності, автономії та здатності до самостійних дій серед послідовників. Завдяки активному делегуванню та підтримці самолідерства, цей підхід сприяє більш

гнучкому та адаптивному організаційному середовищу. Він також доповнює принципи розподіленого та спільного лідерства, сприяючи цілісній інтегрованій структурі управління [69, 70, 71].

Нарешті, важливою структурою, яка набула популярності в останні роки, є теорія складних адаптивних систем (CAS). Цей підхід пропонує унікальне бачення лідерства в умовах, що характеризуються нестабільністю та невизначеністю (VUCA). Згідно з цією теорією, організації сприймаються не як окремі суб'єкти, а як системи, здатні адаптуватися до свого середовища. Лідерство в CAS не зводиться до окремих осіб чи ієрархічних посад, а розглядається як нова властивість самої системи. Лідери в рамках CAS виступають фасилітаторами, які допомагають системі самоорганізуватися та адаптуватися до змін. Вони підтримують культуру експериментального навчання та сприяють підвищенню здатності до адаптації [72, 73, 74, 75].

Еволюція теорій лідерства пройшла довгий шлях, відображаючи складну динаміку людських суспільств і організацій [25, 26]. З часом уявлення про лідерство змінилося від класичних теорій, які підкреслюють вроджені лідерські якості, такі як теорія великої людини та теорія рис [29, 30, 32], до теорій, що акцентують увагу на навчанні та контексті, таких як поведінкові теорії та теорії випадковостей [35, 34, 30]. Сучасніші теорії, такі як транзакційне та трансформаційне лідерство, зосереджуються на мотиваційних аспектах [43, 44], тоді як інші, такі як служіння, етичне та автентичне лідерство, надають пріоритет моральному та щирому керівництву [47, 53, 57]. У XXI столітті з'явилися теорії, що підкреслюють спільне та розподілене лідерство, визнаючи лідерство як колективний процес поза традиційними ієрархіями [60, 61]. Крім того, сучасна точка зору включає теорію складних адаптивних систем, яка розглядає лідерство в контексті гнучких і адаптивних систем, особливо в умовах VUCA [72, 75, 76]. Розуміння прогресу та різноманітності цих теорій лідерства має важливе значення для вирішення сучасних організаційних проблем.

Таким чином, підсумовуючи всі розглянуті теорії лідерства, можна виділити ключові підходи, які дозволяють систематизувати їх у єдину структуру. Ці теорії відображають різні аспекти лідерства – від особистісних якостей до стилів управління та впливу на групу. Кожна з них пояснює певний бік цього феномену, пропонуючи унікальні інструменти та підходи до його вивчення. Умовно всі існуючі теорії можна класифікувати за їх спрямованістю на характеристики лідера, процеси взаємодії з групою, умови зовнішнього середовища та результативність лідерства. Це дозволяє не лише краще зрозуміти природу лідерства, але й знайти практичні способи його розвитку. Отже, структуру теорій лідерства можна представити наступним чином:

Теорії лідерства.

Класичні теорії (Classical Theories): теорія великої людини (Great Man Theory); теорія рис (Trait Theory).

Поведінкові теорії (Behavioral Theories): теорія обміну лідерами та членами (LMX) (Leader Member exchange (LMX) Theory).

Ситуаційні або непередбачувані теорії (Situational or Contingency Theories): теорія найменш бажаного колеги (LPC) Фідлера (Fiedler`s LPC Theory); модель лідерства Херсі та Бланшара (Hersey and Blanchard`s Model); теорія шляху-мети (Path-Goal Theory); модель прийняття рішень Врума-Йеттона (Vroom Yetton Model).

Сучасні теорії лідерства (Modern Leadership Theories):

- транзакційне лідерство (Transactional Leadership);
- трансформаційне лідерство (Transformational Leadership);
- лідерство через служіння (Servant Leadership);
- автентичне лідерство (Authentic Leadership);
- розподілене лідерство (Distributed Leadership);
- спільне лідерство (Shared Leadership);
- надихаюче лідерство (Empowering Leadership);
- теорія складних адаптивних систем (CAS) (CAS Theory).

Два аспекти філософії лідерства. Розвиток філософії лідерства охоплює два основних аспекти. Перший стосується філософського осмислення лідером сенсу своєї діяльності, а також пошуку шляхів і методів для підвищення її ефективності. Другий аспект пов'язаний із розумінням філософії лідерства як окремої прикладної дисципліни в системі філософських знань, яка має власну структуру та понятійно-категоріальний апарат. У цьому контексті можна виокремити такі напрямки, як онтологія, гносеологія, аксіологія лідерства та інші. Кожен справжній лідер, особливо досягнувши певної вершини у своїй діяльності, час від часу відчуває потребу в її глибокому осмисленні та узагальненні. Це вимагає від нього володіння культурою філософського мислення, яка формується через освіту і самоосвіту, досвід взаємодії з прихильниками та послідовниками, його світоглядні установки, загальну культуру та дисципліну мислення. Постійна потреба лідера аналізувати власну діяльність і зрозуміти свою суспільну місію сприяє формуванню і поступовому розвитку системи принципів і положень, які у своїй єдності утворюють основу світоглядних та логіко-методологічних засад філософії конкретного лідера. Незалежно від індивідуальних особливостей, сфери діяльності, стилю лідерства чи характеру взаємин із людьми, сенс суспільної місії більшості лідерів залишається

подібним. Саме цей сенс стає одним із ключових джерел філософії лідерства.

Перший аспект розуміння філософії лідерства, а також основний сенс цього поняття, доцільно пов'язувати із системою світоглядних позицій та узагальненим підходом лідерів до усвідомлення своєї суспільної місії і ролі в забезпеченні функціонування та розвитку спільноти, на яку поширюється їхній лідерський вплив. Водночас значне розмаїття особистісних характеристик лідерів, інтенсивності їхнього впливу на прихильників і послідовників, а також рівнів освіченості, духовності, культури та виховання значно ускладнюють завдання узагальнення їхніх поглядів і світоглядних позицій. Зміст цього поняття слід розглядати крізь призму суперечності між філософією лідерства в її загальному, дещо абстрактному розумінні та її конкретними проявами, що відображають індивідуальні системи принципів, поглядів і положень кожного лідера. Індивідуальна філософія лідера формується на основі його особистого життєвого досвіду, цінностей і світоглядних переконань. Від ступеня відповідності цієї індивідуальної філософії загальноновизначаним засадам філософії лідерства залежить як ефективність його діяльності, так і досягнення життєвого успіху.

В. Стрижко у своїх дослідженнях підкреслює, що найбільший вплив на життя суспільства здійснюють лідери, які незалежно від сфери своєї діяльності втілюють справжнє лідерство, будучи носіями глибокої освіченості та високої духовності. На її думку, лідер такого рівня повинен створювати нові знання, формулювати високі цілі, ідеали, норми та принципи життєдіяльності. Крім того, він має брати на себе всю відповідальність, виконуючи роль критичного мислителя та трансформатора суспільства [77]. Його відповідальність тісно пов'язана зі світоглядними позиціями, морально-етичними принципами та переконаннями, які є складовими його філософії.

О. Нестуля звертає увагу на те, що під час формування місії (особистої філософії або кредо) слід зосереджуватися на тому, ким людина хоче бути (характер), що прагне робити (досягнення), а також на цінностях і принципах, що формують основу її характеру та вчинків. Його розуміння "особистої філософії" можна розглядати як конкретизацію положень загальної філософії лідерства. На думку вченого, відчуття місії повинно виникати з внутрішнього кола впливу особистості, яке формує основні парадигми, тобто своєрідні призми, через які людина сприймає навколишній світ [78]. Оскільки сприйняття світу завжди має індивідуальний характер, ці особливості відіграють важливу роль у формуванні лідерської філософії. Сприйняття зовнішнього світу лідером значною мірою визначається культурою його філософського мислення, що включає систему життєвих цілей, цінностей і переконань. К. Ходжкінсон зазначає: "квінтесенція лідерства може бути викладена коротко. Філософія – це ніщо, лише письмена на папері чи вібрації повітря до тих пір, доки вона не укорениться в цінностях людини й не змінить її життя". За його словами, феномен лідерства полягає у здатності однієї людини докорінно змінити життя інших [78, с. 170].

Таким чином, особливістю першого аспекту філософії лідерства є те, що з одного боку, визначення його сенсу та сутності, а також основних принципів і положень передбачає абстрагування від конкретних обставин. З іншого боку, ці принципи набувають індивідуального вираження, коли мова йде про конкретного лідера з його особистими рисами та якостями. Така суперечлива і навіть парадоксальна характеристика проявляється в процесі прийняття рішень різними лідерами в однакових ситуаціях. Це призводить до того, що завдяки різноманітності індивідуальностей лідерів їхні швидкість мислення, здатність до системного підходу та розвиток інтуїції можуть суттєво відрізнятися. Такий стан справ впливає на харизму лідера та характер його взаємодії з іншими людьми, посилюючи або послаблюючи ці взаємозв'язки. "На прихильників і послідовників справляє істотне враження впевненість і енергія, з якими лідери діють у складних умовах невизначеності й ризику. Людей при цьому вражає, що у більшості випадків рішення лідера виявляється правильним, воно і забезпечує успішне досягнення заздалегідь визначених цілей у складній, а то й на перший погляд безвихідній ситуації. Парадоксальна здатність лідера бачити вихід у безнадійній ситуації посилює віру людей в нього і збільшує число його прихильників" [79]. Ці аргументи є переконливим підтвердженням існування специфічного аспекту філософії лідерства, який відображає світоглядні позиції лідерів та їхнє розуміння своєї місії, а також підкреслюють структурну складність і суперечливість цього феномена.

Другий аспект сутності філософії лідерства полягає в тому, що вона повинна розглядатися не лише як форма суспільної свідомості, а й як окрема наукова дисципліна, яка має свій об'єкт дослідження, чітко визначений понятійно-категоріальний апарат і структурну організацію. Об'єктом цієї дисципліни є основні закономірності лідерства як складного соціально-індивідуального явища, а також процеси розуміння і практичного застосування лідерських принципів. Понятійно-категоріальний апарат філософії лідерства, як частини прикладної філософії, базується на загальнофілософських концепціях, доповнених специфічними категоріями теорії лідерства. На перший погляд, знання цього аспекту філософії лідерства може не здаватися обов'язковим для самих лідерів. Проте потреба у розвитку їхньої загальної культури та культури мислення, а також у здатності свідомо використовувати логіко-методологічні підходи до організації та виконання лідерських функцій робить поглиблене ознайомлення з цим аспектом філософії лідерства доцільним і корисним для них. Лише чітке уявлення про філософію лідерства як цілісну систему та її структуру як сукупність основних напрямів загальнофілософських ідей, що стосуються феномена лідерства, може

забезпечити бажаний рівень ефективності діяльності лідерів і їхнього впливу на інших. Лише глибоке розуміння лідером основ філософії лідерства дозволяє йому застосовувати “панорамне філософське бачення” для аналізу конкретних, насамперед складних ситуацій. Без цього важко очікувати на успішне вирішення проблем. Аспект філософії лідерства, який розглядає її як наукову дисципліну, відзначається такою характерною рисою, як єдність і системна цілісність її структурних елементів. Ця риса є природним наслідком онтологічного статусу лідерства як важливого компонента життєдіяльності соціуму, основи його організації та розвитку, а також ефективного механізму подолання пасивності і лінощів, які часто притаманні більшості людей. Не випадково І. Кант колись зазначав, що “лінь і боягузтво – ось причини того, що люди, яких природа давно звільнила від чужого керівництва, все ж охоче залишаються все життя неповнолітніми. І з цих же причин так легко інші привласнюють собі право бути їхніми опікунами” [80]. Класик філософії дещо обмежено розкриває корені лідерства. “Привласнюють собі право” бути лідерами окремі індивіди. Однак значно важливішу роль у цьому процесі відіграє сама спільнота, яка, з огляду на свої потреби в організації спільної діяльності, висуває лідерів. Саме ці потреби є одним з основних факторів, які визначають онтологічний статус лідерства. Аналіз другого аспекту філософії лідерства виявляє його глибокий зв'язок з гносеологічними можливостями лідерства як специфічного феномена з когнітивної точки зору. Це проявляється в постійному вивченні лідером своїх підлеглих чи прихильників, з метою раціонального використання їхніх здібностей і креативного потенціалу. Одночасно в процесі своєї діяльності лідер пізнає власні здібності та можливості, а також методи і підходи для ефективного вирішення складних проблем. Таким чином, він постійно навчається, розвиваючи і втілюючи в практиці свій лідерський потенціал.

У загальній структурі філософії лідерства, розуміння її як наукової дисципліни включає також феноменологію лідерства, етику, телеологію та герменевтику. Ключову роль у розвитку філософії лідерства та її вплив на практичну діяльність лідерів відіграють логіка, методологія та праксеологія лідерства. Кожен з цих елементів не тільки відображає основні цілі та функції філософії лідерства, але й сприяє підвищенню загальної та професійної культури лідера, допомагаючи йому максимально реалізувати свій лідерський потенціал. Їхній глибинний зміст, предмет та завдання потребують додаткового системного аналізу. Обидва аспекти філософії лідерства можуть співіснувати та взаємодіяти між собою в свідомості кожного конкретного лідера в різних пропорціях, сприяючи один одному або вступаючи в конфлікт, в залежності від рівня освіченості, загальної культури та культури філософського мислення цього лідера. Характер цієї взаємодії безпосередньо впливає на діяльність лідера, його стосунки з іншими людьми, досягнення життєвого успіху, а також на ефективність та результати його роботи. Окрім того, така взаємодія може позитивно впливати на особистісний розвиток і культуру лідера.

Висновки. Лідерство є багатовимірним феноменом, що поєднує особистісні характеристики, соціальні взаємодії та управлінські підходи, формуючи ефективні моделі прийняття рішень та організаційного розвитку. Аналіз існуючих теорій лідерства дозволяє виділити ключові концепції, які пояснюють природу та механізми лідерської діяльності. Особливе значення має філософське осмислення лідерства як особистісного процесу та як наукової дисципліни, що розкриває його структурні та методологічні аспекти. Визначено, що ефективність лідера залежить не лише від вроджених якостей, а й від здатності до саморефлексії, адаптації та врахування соціального контексту. Сучасні тенденції підкреслюють важливість когнітивного підходу, орієнтованого на стратегічне мислення, інноваційність та гнучкість у прийнятті рішень.

Враховуючи динамічність соціально-економічних змін, подальші дослідження повинні бути спрямовані на інтеграцію класичних і сучасних підходів до лідерства, їх адаптацію до нових викликів суспільства. Особливої уваги потребує дослідження взаємозв'язку лідерства з етичними принципами, корпоративною культурою та цифровою трансформацією управління. Формування нової парадигми лідерства, що поєднує філософські, психологічні та управлінські аспекти, сприятиме розвитку ефективних моделей керівництва та соціального впливу.

Список використаних джерел:

1. Bass, B. M., & Avolio, B. J. (Eds.). 1994. *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Thousand Oaks, CA : Sage Publications.
2. Antonakis, J., & Eubanks, D. L. 2017. Looking Leadership in the Face. *Current Directions in Psychological Science*, 26, 270–275.
3. Argyris, C. 1990. *Integrating the Individual and the Organization*. New York : Routledge.
4. Blake, R. R., & Mouton, J. S. 1982. Theory and Research for Developing a Science of Leadership. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 18 (3), 275–291.
5. Gardner, J. 1989. *Leadership Development*. NASSP Bulletin, 73 (515), 73.
6. Greenleaf, R. 2008. *Servant as a Leader*. Atlanta, GA : Greenleaf Center for Servant Leadership.
7. George, B. 2003. *Authentic Leadership: Rediscovering the Secrets to Creating Last Value*. San-Francisco, California : Jossey-Bass Publisher.
8. McGregor, D. 1966. *Leadership and motivation*. Cambridge, MA : M. I. T. Press.
9. Scouller, J. 2016. *The Three Levels of Leadership: How to Develop Your Leadership Presence, Knowhow and Skill*. Oxford : Management Books 2000

10. Fiedler, F. E. 1972. The Effects of Leadership Training and Experience: A Contingency Model Interpretation. *Administrative Science Quarterly*, 17 (4), 453–470.
11. Friedman, S. D. 2014. *Leading the life you want: skills for integrating work and life*. Boston, Massachusetts : Harvard Business Review Press.
12. Грищенко І. М. Шляхи удосконалення програми розвитку лідерства в системі підготовки керівних кадрів. Підготовка фахівців у галузі знань “Державне управління” : вимоги до змісту та відповідність сучасним викликам : матеріали щоріч. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 6-7 листоп. 2014 р.) / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. М. Білинської, В. М. Сороко. К. : НАДУ, 2014. 316 с.
13. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1, 732 с. / Гошовська В.А., Головащенко С.М. // Політичний лідер. С. 447-448.
14. Логунова М. М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності / М. М. Логунова. К. : Вид-во, 2006. 256 с.
15. Stogdill, R. M. *Handbook of Leadership: A Survey of Theory and Research* / R. M. Stogdill. New York : Free Press, 1974. 613 p.
16. Bass, B. M. 1985. *Leadership and Performance Beyond Expectations*. New York: Free Press, 1985. 256 p.
17. Burns, J. M. *Leadership* / J. M. Burns. New York : Harper & Row, 1978. 530 p.
18. Maxwell, J. C. *Developing the Leader Within You*. Nashville: Thomas Nelson, 1993. 207 p.
19. Fiedler, F. E. 1967. *A Theory of Leadership Effectiveness*. New York: McGraw-Hill. 310 p.
20. Bennis, W., & Nanus, B. 1985. *Leaders: Strategies for Taking Charge*. New York: Harper & Row. 244 p.
21. Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. 1939. Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *The Journal of Social Psychology*, 10(2), 271-299.
22. Kotter, J. P. 1996. *Leading Change*. Boston: Harvard Business School Press. 208 p.
23. Yukl, G. 2013. *Leadership in organizations* (8th ed.). Boston: Pearson. 528 p.
24. Greenleaf, R. K. 1977. *Servant leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness*. New York: Paulist Press. 300 p.
25. Hallinger, Philip, and Jasna Kovačević. 2022. Mapping the intellectual lineage of educational management, administration and leadership, 1972–2020. *Educational Management Administration and Leadership* 50: 192–216.
26. Zhao, Liming, Miles Yang, Zhenyuan Wang, and Grant Michelson. 2023. Trends in the Dynamic Evolution of Corporate Social Responsibility and Leadership: A Literature Review and Bibliometric Analysis. *Journal of Business Ethics* 182: 135–57.
27. Antonakis, John, George Banks, Nicolas Bastardoz, Michael Cole, David Day, Alice Eagly, Olga Epitropaki, Roseanne Foti, William Gardner, Alex Haslam, and et al. 2019. The Leadership Quarterly: State of the journal. *The Leadership Quarterly* 30: 1–9.
28. Vugt, Mark, and Christopher Rueden. 2020. From genes to minds to cultures: Evolutionary approaches to leadership. *The Leadership Quarterly* 31: 101404.
29. Judge, Timothy A., Joyce E. Bono, Remus Ilies, and Megan W. Gerhardt. 2002. Personality and leadership: A qualitative and quantitative review. *Journal of Applied Psychology* 87: 765–80.
30. Sarwar, Uzma, Muhammad Aamir, Yu Bichao, and Zhongwen Chen. 2023. Authentic leadership, perceived organizational support, and psychological capital: Implications for job performance in the education sector. *Frontiers in Psychology* 13: 1084963.
31. Mouton, Nico. 2019. A literary perspective on the limits of leadership: Tolstoy’s critique of the great man theory. *Leadership* 15: 81–102.
32. Zaccaro, Stephen J. 2007. Trait-based perspectives of leadership. *American Psychologist* 62: 6–16.
33. Caldwell, Cam, and Linda A. Hayes. 2016. Self-efficacy and self-awareness: Moral insights to increased leader effectiveness. *Journal of Management Development* 35: 1163–73.
34. Brower, Holly H., F. David Schoorman, and Hwee Hoon Tan. 2000. A model of relational leadership. *The Leadership Quarterly* 11: 227–50.
35. Lord, Robert G., Paola Gatti, and Susanna L. M. Chui. 2016. Social-cognitive, relational, and identity-based approaches to leadership. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 136: 119–34.
36. Graen, George B., and Mary Uhl-Bien. 1995. Relationship-based approach to leadership: Development of leader-member exchange (LMX) theory of leadership over 25 years: Applying a multi-level multi-domain perspective. *The Leadership Quarterly* 6: 219–47.
37. Fiedler, Fred E. 1964. A Contingency Model of Leadership Effectiveness. In *Advances in Experimental Social Psychology* 1: 149–90.
38. Hersey, Paul, Kenneth H. Blanchard, and Walter E. Natemeyer. 1979. Situational Leadership, Perception, and the Impact of Power. *Group & Organization Studies* 4: 418–28.
39. Itzkovich, Yariv, Sibylle Heilbrunn, and Ana Aleksic. 2020. Full range indeed? The forgotten dark side of leadership. *Journal of Management Development* 39: 851–68.
40. Thompson, Geir, and Lars Glasø. 2018. Situational leadership theory: A test from a leader-follower congruence approach. *Leadership & Organization Development Journal* 39: 574–91.
41. Salhieh, Loay, Ala’a Mehiar, Ismail Abushaikha, Hendrik Reefke, and Loay Bani-Ismael. 2023. The strategic fit between strategic purchasing and purchasing involvement: The moderating role of leadership styles. *International Journal of Quality & Reliability Management* 41: 559–84.
42. Pate, Larry B., and Donald C. Heimann. 1987. A Test of the Vroom-Yetton Decision Model in Seven Field Settings. *Personnel Review* 16: 22–26.
43. Abbas, Muhammad, and Raza Ali. 2023. Transformational versus transactional leadership styles and project success: A meta-analytic review. *European Management Journal* 41: 125–42.
44. Martinez, Seth-Aaron, and Nahari Leija. 2023. Distinguishing Servant Leadership from Transactional and Transformational Leadership. *Advances in Developing Human Resources* 25: 141–88.

45. Pulido-Martos, Manuel, Leire Gartzia, José María Augusto-Landa, and Esther Lopez-Zafra. 2023. Transformational leadership and emotional intelligence: Allies in the development of organizational affective commitment from a multilevel perspective and time-lagged data. In *Review of Managerial Science*. Berlin and Heidelberg: Springer.
46. Magasi, Chacha. 2021. The role of transformational leadership on employee performance: A perspective of employee empowerment. *European Journal of Business and Management Research* 6: 21–28.
47. Amah, Okechukwu Ethelbert, and Kabiru Oyetuunde. 2020. The effect of servant leadership on employee turnover in SMEs in Nigeria: The role of career growth potential and employee voice. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 27: 885–904.
48. Christensen-Salem, Amanda, Marco Tulio F. Zanini, Fred O. Walumbwa, Ronaldo Parente, Daniel M. Peat, and Jaclyn Perrmanngraham. 2021. Communal solidarity in extreme environments: The role of servant leadership and social resources in building serving culture and service performance. *Journal of Business Research* 135: 829–39.
49. Anshori, Lutfi Isa, Purnamie Titisari, Sri Wahyu Lelly Hana Setyanti, Raden Andi Sularso Handriyono, and Arnis Budi Susanto. 2023. The Influence of Servant Leadership on Motivation, Work Engagement, Job Satisfaction and Teacher Performance of Vocational High School Teachers in Jember City. *Quality—Access to Success* 24: 261–73.
50. Gil, Alfonso J., Gabriela Bittencourt Gonzalez Mosegui, Rosana Zenezi Moreira, and Mauro J. Eguizabal. 2023. The moderating role of employee proactive behaviour in the relationship between servant leadership and job satisfaction. *International Journal of Organizational Analysis* 32: 422–34.
51. Canavesi, Alice, and Eliana Minelli. 2022. Servant leadership and employee engagement: A qualitative study. *Employee Responsibilities and Rights Journal* 34: 413–35.
52. Hartnell, Chad, Amanda Christensen-Salem, Fred O. Walumbwa, Derek Stotler, Flora Chiang, and Thomas A. Birtch. 2023. Manufacturing motivation in the mundane: Servant leadership's influence on employees' intrinsic motivation and performance. *Journal of Business Ethics* 188: 533–52.
53. Kim, Sunmi, Seok Hee Jeong, and Myoung Hee Seo. 2022. Nurses' ethical leadership and related outcome variables: Systematic review and meta-analysis. *Journal of Nursing Management* 30: 2308–23.
54. Nguyen, Nguyen Thi Thao, Nguyen Phong Nguyen, and Tu Thanh Hoai. 2021. Ethical leadership, corporate social responsibility, firm reputation, and firm performance: A serial mediation model. *Heliyon* 7: e06809. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33898855/>
55. Ogunfowora, Babatunde, Meena Andiappan, Madelynn Stackhouse, and Christianne Varty. 2023. CEO ethical leadership as a unique source of substantive and rhetorical ethical signals for attracting job seekers: The moderating role of job seekers' moral identity. *Journal of Organizational Behavior* 44: 1380–99.
56. George, B. 2003. *Authentic Leadership: Rediscovering the Secrets to Creating Lasting Value*. San Francisco: Jossey-Bass, 226 p.
57. Lewis, Clif P., and Maryam Aldossari. 2022. "One of these things is not like the others": The role of authentic leadership in cross-cultural leadership development. *Leadership and Organization Development Journal* 43: 1252–70.
58. Tate, Kaitlyn, Tatiana Penconek, Bruna Moreno Dias, Greta G. Cummings, and Andrea Bernardes. 2023. Authentic leadership, organizational culture and the effects of hospital quality management practices on quality of care and patient satisfaction. *Journal of Advanced Nursing* 79: 3102–14.
59. Baquero, Asier. 2023. Authentic leadership, employee work engagement, trust in the leader, and workplace well-being: A moderated mediation model. *Psychology Research and Behavior Management* 16: 1403–24.
60. Hickey, Niamh, Aishling Flaherty, and Patricia Mannix McNamara. 2022. Distributed Leadership: A Scoping Review Mapping Current Empirical Research. *Societies* 12: 15.
61. Zhu, Jinlong, Zhenyu Liao, Kai Chi Yam, and Russell E. Johnson. 2018. Shared leadership: A state-of-the-art review and future research agenda. *Journal of Organizational Behavior* 39: 834–52.
62. Cordoba, Emmeline Lagunes, Suzanne Shale, Rachel Clare Evans, and Derek Tracy. 2022. Time to get serious about distributed leadership: Lessons to learn for promoting leadership development for non-consultant career grade doctors in the UK. *BMJ Leader* 6: 45–49.
63. Berraies, Sarra. 2023. Mediating effects of employees' eudaimonic and hedonic well-being between distributed leadership and ambidextrous innovation: Does employees' age matter? *European Journal of Innovation Management* 26: 1271–92.
64. Fu, Lihua, Zhiying Liu, and Suqin Liao. 2018. Is distributed leadership a driving factor of innovation ambidexterity? An empirical study with mediating and moderating effects. *Leadership & Organization Development Journal* 39: 388–405.
65. Xhemajli, Ariana, Mimoza Luta, and Emin Neziraj. 2022. Applying distributed leadership in micro and small enterprises of kosovo. *WSEAS Transactions On Business And Economics* 19: 1860–66.
66. Cristofaro, Matheo, Christopher Neck, Pier Luigi Giardino, and Christopher B. Neck. 2023. Self and shared leadership in decision quality: A tale of two sides. *Management Decision* 61: 2541–63.
67. Shoukat, Muhammad Haroon, Syed Asim Shah, and Dilnaz Muneeb. 2023. Shared leadership and team performance in health care: How intellectual capital and team learning intervene in this relationship. *The Learning Organization* 30: 426–45.
68. Singh, Sanjay Kumar, Manlio Del Giudice, Shlomo Y. Tarba, and Paola De Bernardi. 2022. Top Management Team Shared Leadership, Market-Oriented Culture, Innovation Capability, and Firm Performance. *IEEE Transactions on Engineering Management* 69: 2544–54.
69. Hoang, Giang Hien, Elisabeth Wilson-Evered, Leonie Lockstone-Binney, and Tuan Trong Luu. 2021. Empowering leadership in hospitality and tourism management: A systematic literature review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 33: 4182–214. Hickey
70. Shahab, Moh Ali, Agus Sobari, and Udin Udin. 2018. Empowering Leadership and Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Roles of Psychological Empowerment and Emotional Intelligence in Medical Service Industry. *International Journal of Economics and Business Administration* VI: 80–91.

71. Jönsson, Thomas Faurholt, Esther Bahat, and Massimiliano Barattucci. 2021. How are empowering leadership, self-efficacy and innovative behavior related to nurses' agency in distributed leadership in Denmark, Italy and Israel? *Journal of Nursing Management* 29: 1517–24.
72. Castillo, Elizabeth A., and Mai P. Trinh. 2019. Catalyzing capacity: Absorptive, adaptive, and generative leadership. *Journal of Organizational Change Management* 32: 356–76.
73. Adobor, Henry, William Phanuel Kofi Darbi, and Obi Berko O. Damoah. 2021. Strategy in the era of “swans”: The role of strategic leadership under uncertainty and unpredictability. *Journal of Strategy and Management*.
74. Crabtree, Benjamin F., Jenna Howard, William L. Miller, DeANN Crompt, Clarissa Hsu, Katie Coleman, Brian Austin, Margaret Flinter, Leah Tuzzio, and Edward H. Wagner. 2020. Leading Innovative Practice: Leadership Attributes in LEAP Practices. *The Milbank Quarterly* 98: 399–445.
75. Lin, Qin, and Lingfeng Yi. 2023. Survival of the fittest: The multiple paths of entrepreneurial leadership driving adaptive innovation in uncertain environment. *European Journal of Innovation Management* 26: 1150–67.
76. Olin, Karolina, Charlotte Klinga, Mirjam Ekstedt, and Karin Pukk-Härenstam. 2023. Exploring everyday work as a dynamic non-event and adaptations to manage safety in intraoperative anaesthesia care: An interview study. *BMC Health Services Research* 23: 1–15.
77. Стрижко В. А. 2016. Лидер XXI века и философия. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.. Філософія*. Вип. 46(2), с. 9–102.
78. Нестуля О. О., Нестуля С. І., 2016, Основы лидерства. *Научные концепции (середина XX – початок XXI ст.)*, Навч. посіб. Полтава: ПУЕТ 2016, с. 375.
79. Романовський О. Г., Пономарьов О. С. 2017. Парадоксальна природа харизматичного лидерства. *Щоквартальний журнал “Теорія і практика управління соціальними системами”*. №1. 2017. С. 5–16.
80. Кант, І 2004, *Рефлексії до критики чистого розуму*, перек. з нем. Буковський І., Київ : Юніверс, 464 с.

References:

1. Bass, B. M., & Avolio, B. J. (Eds.). 1994. *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Thousand Oaks, CA : Sage Publications.
2. Antonakis, J., & Eubanks, D. L. 2017. Looking Leadership in the Face. *Current Directions in Psychological Science*, 26, 270–275.
3. Argyris, C. 1990. *Integrating the Individual and the Organization*. New York : Routledge.
4. Blake, R. R., & Mouton, J. S. 1982. Theory and Research for Developing a Science of Leadership. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 18 (3), 275–291.
5. Gardner, J. 1989. Leadership Development. *NASSP Bulletin*, 73 (515), 73.
6. Greenleaf, R. 2008. *Servant as a Leader*. Atlanta, GA : Greenleaf Center for Servant Leadership.
7. George, B. 2003. *Authentic Leadership: Rediscovering the Secrets to Creating Last Value*. San-Francisco, California : Jossey-Bass Publisher.
8. McGregor, D. 1966. *Leadership and motivation*. Cambridge, MA : M. I. T. Press.
9. Scouller, J. 2016. *The Three Levels of Leadership: How to Develop Your Leadership Presence, Knowhow and Skill*. Oxford : Management Books 2000.
10. Fiedler, F. E. 1972. The Effects of Leadership Training and Experience: A Contingency Model Interpretation. *Administrative Science Quarterly*, 17 (4), 453–470.
11. Friedman, S. D. 2014. *Leading the life you want: skills for integrating work and life*. Boston, Massachusetts : Harvard Business Review Press.
12. Hryshchenko I. M. Shlyakhy udoskonalennya prohramy rozvytku liderstva v systemi pidhotovky kerivnykh kadriv. *Pidhotovka fakhivtsiv u haluzi znan' “Derzhavne upravlinnya” : vymohy do zmistu ta vidpovidnist' suchasnym vyklykam : materialy shchorich. nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastyu (Kyiv, 6-7 lystop. 2014 r.) / za zah. red. Yu. V. Kovbasyuka, M. M. Bilynskoi, V. M. Soroko. K. : NAPA, 2014. 316 s.*
13. *Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya : u 8 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy ; nauk.-red. kolehiya : Yu. V. Kovbasyuk, (holova) ta in. K. : NAPA, 2011. T. 1, 732 s. / Hoshov'ska V. A., Holovashchenko S. M. // Politychnyy lider. S. 447-448.*
14. Lohunova M. M. *Sotsial'no-psykholohichni aspekty upravlins'koi diyal'nosti / M. M. Lohunova. K. : Vyd-vo, 2006. 256 s.*
15. Stogdill, R. M. *Handbook of Leadership: A Survey of Theory and Research / R. M. Stogdill. New York : Free Press, 1974. 613 p.*
16. Bass, B. M. 1985. *Leadership and Performance Beyond Expectations*. New York: Free Press, 1985. 256 p.
17. Burns, J. M. *Leadership / J. M. Burns. New York : Harper & Row, 1978. 530 p.*
18. Maxwell, J. C. *Developing the Leader Within You*. Nashville: Thomas Nelson, 1993. 207 p.
19. Fiedler, F. E. 1967. *A Theory of Leadership Effectiveness*. New York: McGraw-Hill. 310 p.
20. Bennis, W., & Nanus, B. 1985. *Leaders: Strategies for Taking Charge*. New York: Harper & Row. 244 p.
21. Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. 1939. Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *The Journal of Social Psychology*, 10(2), 271-299.
22. Kotter, J. P. 1996. *Leading Change*. Boston: Harvard Business School Press. 208 p.
23. Yukl, G. 2013. *Leadership in organizations (8th ed.)*. Boston: Pearson. 528 p.
24. Greenleaf, R. K. 1977. *Servant leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness*. New York: Paulist Press. 300 p.
25. Hallinger, Philip, and Jasna Kovačević. 2022. Mapping the intellectual lineage of educational management, administration and leadership, 1972–2020. *Educational Management Administration and Leadership* 50: 192–216.
26. Zhao, Liming, Miles Yang, Zhenyuan Wang, and Grant Michelson. 2023. Trends in the Dynamic Evolution of Corporate Social Responsibility and Leadership: A Literature Review and Bibliometric Analysis. *Journal of Business Ethics* 182: 135–57.

27. Antonakis, John, George Banks, Nicolas Bastardoz, Michael Cole, David Day, Alice Eagly, Olga Epitropaki, Roseanne Foti, William Gardner, Alex Haslam, and et al. 2019. The Leadership Quarterly: State of the journal. *The Leadership Quarterly* 30: 1–9.
28. Vugt, Mark, and Christopher Rueden. 2020. From genes to minds to cultures: Evolutionary approaches to leadership. *The Leadership Quarterly* 31: 101404.
29. Judge, Timothy A., Joyce E. Bono, Remus Ilies, and Megan W. Gerhardt. 2002. Personality and leadership: A qualitative and quantitative review. *Journal of Applied Psychology* 87: 765–80.
30. Sarwar, Uzma, Muhammad Aamir, Yu Bichao, and Zhongwen Chen. 2023. Authentic leadership, perceived organizational support, and psychological capital: Implications for job performance in the education sector. *Frontiers in Psychology* 13: 1084963.
31. Mouton, Nico. 2019. A literary perspective on the limits of leadership: Tolstoy's critique of the great man theory. *Leadership* 15: 81–102.
32. Zaccaro, Stephen J. 2007. Trait-based perspectives of leadership. *American Psychologist* 62: 6–16.
33. Caldwell, Cam, and Linda A. Hayes. 2016. Self-efficacy and self-awareness: Moral insights to increased leader effectiveness. *Journal of Management Development* 35: 1163–73.
34. Brower, Holly H., F. David Schoorman, and Hwee Hoon Tan. 2000. A model of relational leadership. *The Leadership Quarterly* 11: 227–50.
35. Lord, Robert G., Paola Gatti, and Susanna L. M. Chui. 2016. Social-cognitive, relational, and identity-based approaches to leadership. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 136: 119–34.
36. Graen, George B., and Mary Uhl-Bien. 1995. Relationship-based approach to leadership: Development of leader-member exchange (LMX) theory of leadership over 25 years: Applying a multi-level multi-domain perspective. *The Leadership Quarterly* 6: 219–47.
37. Fiedler, Fred E. 1964. A Contingency Model of Leadership Effectiveness. In *Advances in Experimental Social Psychology* 1: 149–90.
38. Hersey, Paul, Kenneth H. Blanchard, and Walter E. Natemeyer. 1979. Situational Leadership, Perception, and the Impact of Power. *Group & Organization Studies* 4: 418–28.
39. Itzkovich, Yariv, Sibylle Heilbrunn, and Ana Aleksic. 2020. Full range indeed? The forgotten dark side of leadership. *Journal of Management Development* 39: 851–68.
40. Thompson, Geir, and Lars Glasø. 2018. Situational leadership theory: A test from a leader-follower congruence approach. *Leadership & Organization Development Journal* 39: 574–91.
41. Salhieh, Loay, Ala'a Mehiar, Ismail Abushaikha, Hendrik Reefke, and Loay Bani-Ismail. 2023. The strategic fit between strategic purchasing and purchasing involvement: The moderating role of leadership styles. *International Journal of Quality & Reliability Management* 41: 559–84.
42. Pate, Larry B., and Donald C. Heiman. 1987. A Test of the Vroom-Yetton Decision Model in Seven Field Settings. *Personnel Review* 16: 22–26.
43. Abbas, Muhammad, and Raza Ali. 2023. Transformational versus transactional leadership styles and project success: A meta-analytic review. *European Management Journal* 41: 125–42.
44. Martinez, Seth-Aaron, and Nahari Leija. 2023. Distinguishing Servant Leadership from Transactional and Transformational Leadership. *Advances in Developing Human Resources* 25: 141–88.
45. Pulido-Martos, Manuel, Leire Gartzia, José María Augusto-Landa, and Esther Lopez-Zafra. 2023. Transformational leadership and emotional intelligence: Allies in the development of organizational affective commitment from a multilevel perspective and time-lagged data. In *Review of Managerial Science*. Berlin and Heidelberg: Springer.
46. Magasi, Chacha. 2021. The role of transformational leadership on employee performance: A perspective of employee empowerment. *European Journal of Business and Management Research* 6: 21–28.
47. Amah, Okechukwu Ethelbert, and Kabiru Oyetuunde. 2020. The effect of servant leadership on employee turnover in SMEs in Nigeria: The role of career growth potential and employee voice. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 27: 885–904.
48. Christensen-Salem, Amanda, Marco Tulio F. Zanini, Fred O. Walumbwa, Ronaldo Parente, Daniel M. Peat, and Jaclyn Permanngraham. 2021. Communal solidarity in extreme environments: The role of servant leadership and social resources in building serving culture and service performance. *Journal of Business Research* 135: 829–39.
49. Anshori, Lutfi Isa, Purnamie Titisari, Sri Wahyu Lelly Hana Setyanti, Raden Andi Sularso Handriyono, and Arnis Budi Susanto. 2023. The Influence of Servant Leadership on Motivation, Work Engagement, Job Satisfaction and Teacher Performance of Vocational High School Teachers in Jember City. *Quality—Access to Success* 24: 261–73.
50. Gil, Alfonso J., Gabriela Bittencourt Gonzalez Mosegui, Rosana Zenezi Moreira, and Mauro J. Eguizabal. 2023. The moderating role of employee proactive behaviour in the relationship between servant leadership and job satisfaction. *International Journal of Organizational Analysis* 32: 422–34.
51. Canavesi, Alice, and Eliana Minelli. 2022. Servant leadership and employee engagement: A qualitative study. *Employee Responsibilities and Rights Journal* 34: 413–35.
52. Hartnell, Chad, Amanda Christensen-Salem, Fred O. Walumbwa, Derek Stotler, Flora Chiang, and Thomas A. Birtch. 2023. Manufacturing motivation in the mundane: Servant leadership's influence on employees' intrinsic motivation and performance. *Journal of Business Ethics* 188: 533–52.
53. Kim, Sunmi, Seok Hee Jeong, and Myoung Hee Seo. 2022. Nurses' ethical leadership and related outcome variables: Systematic review and meta-analysis. *Journal of Nursing Management* 30: 2308–23.
54. Nguyen, Nguyen Thi Thao, Nguyen Phong Nguyen, and Tu Thanh Hoai. 2021. Ethical leadership, corporate social responsibility, firm reputation, and firm performance: A serial mediation model. *Heliyon* 7: e06809. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33898855/>
55. Ogunfowora, Babatunde, Meena Andiappan, Madelynn Stackhouse, and Christianne Varty. 2023. CEO ethical leadership as a unique source of substantive and rhetorical ethical signals for attracting job seekers: The moderating role of job seekers' moral identity. *Journal of Organizational Behavior* 44: 1380–99.

56. George, B. 2003. *Authentic Leadership: Rediscovering the Secrets to Creating Lasting Value*. San Francisco: Jossey-Bass, 226 p.
57. Lewis, Clif P., and Maryam Aldossari. 2022. "One of these things is not like the others": The role of authentic leadership in cross-cultural leadership development. *Leadership and Organization Development Journal* 43: 1252–70.
58. Tate, Kaitlyn, Tatiana Penconek, Bruna Moreno Dias, Greta G. Cummings, and Andrea Bernardes. 2023. Authentic leadership, organizational culture and the effects of hospital quality management practices on quality of care and patient satisfaction. *Journal of Advanced Nursing* 79: 3102–14.
59. Baquero, Asier. 2023. Authentic leadership, employee work engagement, trust in the leader, and workplace well-being: A moderated mediation model. *Psychology Research and Behavior Management* 16: 1403–24.
60. Hickey, Niamh, Aishling Flaherty, and Patricia Mannix McNamara. 2022. Distributed Leadership: A Scoping Review Mapping Current Empirical Research. *Societies* 12: 15.
61. Zhu, Jinlong, Zhenyu Liao, Kai Chi Yam, and Russell E. Johnson. 2018. Shared leadership: A state-of-the-art review and future research agenda. *Journal of Organizational Behavior* 39: 834–52.
62. Cordoba, Emmeline Lagunes, Suzanne Shale, Rachel Clare Evans, and Derek Tracy. 2022. Time to get serious about distributed leadership: Lessons to learn for promoting leadership development for non-consultant career grade doctors in the UK. *BMJ Leader* 6: 45–49.
63. Berraies, Sarra. 2023. Mediating effects of employees' eudaimonic and hedonic well-being between distributed leadership and ambidextrous innovation: Does employees' age matter? *European Journal of Innovation Management* 26: 1271–92.
64. Fu, Lihua, Zhiying Liu, and Suqin Liao. 2018. Is distributed leadership a driving factor of innovation ambidexterity? An empirical study with mediating and moderating effects. *Leadership & Organization Development Journal* 39: 388–405.
65. Xhemajli, Ariana, Mimoza Luta, and Emin Neziraj. 2022. Applying distributed leadership in micro and small enterprises of kosovo. *WSEAS Transactions On Business And Economics* 19: 1860–66.
66. Cristofaro, Matheo, Christopher Neck, Pier Luigi Giardino, and Christopher B. Neck. 2023. Self and shared leadership in decision quality: A tale of two sides. *Management Decision* 61: 2541–63.
67. Shoukat, Muhammad Haroon, Syed Asim Shah, and Dilnaz Muneeb. 2023. Shared leadership and team performance in health care: How intellectual capital and team learning intervene in this relationship. *The Learning Organization* 30: 426–45.
68. Singh, Sanjay Kumar, Manlio Del Giudice, Shlomo Y. Tarba, and Paola De Bernardi. 2022. Top Management Team Shared Leadership, Market-Oriented Culture, Innovation Capability, and Firm Performance. *IEEE Transactions on Engineering Management* 69: 2544–54.
69. Hoang, Giang Hien, Elisabeth Wilson-Evered, Leonie Lockstone-Binney, and Tuan Trong Luu. 2021. Empowering leadership in hospitality and tourism management: A systematic literature review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 33: 4182–214. Hickey
70. Shahab, Moh Ali, Agus Sobari, and Udin Udin. 2018. Empowering Leadership and Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Roles of Psychological Empowerment and Emotional Intelligence in Medical Service Industry. *International Journal of Economics and Business Administration* VI: 80–91.
71. Jønsson, Thomas Faurholt, Esther Bahat, and Massimiliano Barattucci. 2021. How are empowering leadership, self-efficacy and innovative behavior related to nurses' agency in distributed leadership in Denmark, Italy and Israel? *Journal of Nursing Management* 29: 1517–24.
72. Castillo, Elizabeth A., and Mai P. Trinh. 2019. Catalyzing capacity: Absorptive, adaptive, and generative leadership. *Journal of Organizational Change Management* 32: 356–76.
73. Adobor, Henry, William Phanuel Kofi Darbi, and Obi Berko O. Damoah. 2021. Strategy in the era of "swans": The role of strategic leadership under uncertainty and unpredictability. *Journal of Strategy and Management*.
74. Crabtree, Benjamin F., Jenna Howard, William L. Miller, DeANN Crompt, Clarissa Hsu, Katie Coleman, Brian Austin, Margaret Flinter, Leah Tuzzio, and Edward H. Wagner. 2020. Leading Innovative Practice: Leadership Attributes in LEAP Practices. *The Milbank Quarterly* 98: 399–445.
75. Lin, Qin, and Lingfeng Yi. 2023. Survival of the fittest: The multiple paths of entrepreneurial leadership driving adaptive innovation in uncertain environment. *European Journal of Innovation Management* 26: 1150–67. Hallinger
76. Olin, Karolina, Charlotte Klinga, Mirjam Ekstedt, and Karin Pukk-Härenstam. 2023. Exploring everyday work as a dynamic non-event and adaptations to manage safety in intraoperative anaesthesia care: An interview study. *BMC Health Services Research* 23: 1–15.
77. Stryzhko, V. A. 2016. Leader of the 21st Century and Philosophy. *Visnyk of Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda. Philosophy*, 46(2), 9–102.
78. Nestulia, O. O., Nestulia, S. I. 2016, "The basics of leadership", "Scientific concepts (middle of XX - beginning of XXI century)", Navch. posib., Poltava: PUET, p. 375.
79. Romanovskyi, O. H., & Ponomariov, O. S. 2017. The Paradoxical Nature of Charismatic Leadership. *Quarterly Journal "Theory and Practice of Social Systems Management"*, (1), 5–16, p. 11.
80. Kant, I 2004, *Refleksii do krytyky chystoho rozumu (Reflections on the Critique of Pure Reason)*, perek. z nem. Bukovskiy I., Kyiv : Yunivers, 464 s.

Прорецензовано / Reviewed

25.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

10.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-6

УДК 130.2+37.013.73

ФІЛОСОФСЬКІ ПРАКТИКИ В ОСВІТІ І КУЛЬТУРІ: ПРОБЛЕМА ГЛИБИНИ ТА ГУМАНІСТИЧНОСТІ КРЕАТИВНОЇ ДІЇ

С. А. Крилова

Анотація.

Актуальність теми дослідження. В сучасному світі, де все більше розвивається штучний інтелект, актуальною стає творча діяльність людини. Проте така діяльність може бути і деструктивною, і такою, в якій немає глибокого світоглядного сенсу. Тому надзвичайно значущими для сучасної людини є філософські практики, які задають творчій діяльності сенс і світоглядну глибину, особливо в освіті і культурі загалом. Це й обумовлює актуальність даної роботи.

Постановка проблеми. Важливими проблемними питаннями статті є наступні. Що таке креативна дія та в чому її специфіка у філософських практиках? Хто такий дієвець як суб'єкт креативності у філософських практиках? Результатом цього стане підсилення глибини і гуманістичності креативної дії в філософських практиках сучасної освіти і культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Креативність як здатність переходить з можливості у дійсність у креативній дії – дії по створенню нових ідей, за допомогою якої можна як маніпулювати людьми, їх свідомістю та позасвідомим, так і актуалізувати їх потенціал. Тому на перший план виходить постать дієвця, його інтелектуальних й моральних потенцій. Американський дослідник дії як феномену людського буття Г. Франкфурт зазначає, що дієвець є особистістю, яка керується різними вольовими інтенціями. Ч. Тейлор пише про інтенціональність як усвідомлену спрямованість активності дієвця як особистості. Х. Йоас говорить про креативність як спосіб прояву в діяльності Самості людини. А. Лактіонова аналізує проблему дієвця в контексті специфіки його активності. Аналізуючи постать креативної особистості, Н. Хамітов пропонує плідну методологію метаантропології, на основі якої розгортається дане дослідження.

Постановка завдання. Завданням даної статті є усвідомлення сутності й плюральності філософських практик в контексті креативної дії в сучасних освіті і культурі.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про плюральність філософських практик, робиться висновок, що не буває однієї-єдиної правильної філософської практики, їх завжди багато. Пропонується класифікація на основі двох груп параметрів:

- “Академічні – неакадемічні” філософські практики.
- “Публічні – непублічні” філософські практики.

В результаті маємо чотири варіанти філософських практик і, відповідно, креативної дії в них:

1. Академічні публічні філософські практики (наприклад, публічні лекції або філософські есе викладачів чи вчених, філософські радіо- і телепрограми, які вони ведуть).
2. Академічні непублічні філософські практики (наприклад, філософські проекти, що обговорюються в студентській групі).
3. Неакадемічні публічні філософські практики (наприклад, виступ людини без філософської освіти на світоглядні теми).
4. Неакадемічні та непублічні філософські практики (наприклад, філософський щоденник, есе або афоризми, написані “в стилі” для зняття екзистенціальної напруги).

В кожному з цих варіантів можлива креативна дія, якщо дієвець набуває особистісного та філософського світогляду. Але саме академізм, який присутній в філософських практиках, наповнює креативну дію як системністю, так і креативністю.

Висновки. Філософські практики в освіті і культурі сприяють як глибині, так і гуманістичності креативної дії.

Ключові слова: філософські практики, освіта, культура, креативна дія, метаантропологія, буденне, граничне, метаграничне буття людини

PHILOSOPHICAL PRACTICES IN EDUCATION AND CULTURE: THE PROBLEM OF THE DEPTH AND HUMANISTICITY OF CREATIVE ACTION

Svitlana Krylova

Abstract.

Urgency of the research. In the modern world, where artificial intelligence is increasingly developing, human creative activity is becoming relevant. However, such activity can be both destructive and one that does not have a deep worldview meaning. Therefore, philosophical practices that give creative activity meaning and worldview depth are extremely significant for modern man, especially in light and culture. This determines the relevance of this work.

Target setting. The important problematic issues of the article are the following: What is creative action and what are its specificities in philosophical practices? Who is the actor as a subject of creativity in philosophical practices? The result of this will be to strengthen the depth and humanism of creative action in the philosophical practices of modern education and culture.

Actual scientific researches and issues analysis. Creativity as an ability moves from possibility to reality in creative action – the action of creating new ideas, with the help of which it is possible to manipulate people, their consciousness and subconscious, and actualize their potential. Therefore, the figure of the actor, his intellectual and moral potentials, comes to the fore. American researcher of action as a phenomenon of human existence Harry

Frankfurt notes that the actor is a person who is guided by various volitional intentions. Charles Taylor writes about intentionality as a conscious direction of the activity of the agent as a person. Hans Joas speaks of creativity as a way of manifestation in the activity of the human Self. A. Laktionova analyzes the problem of the actor in the context of the specifics of his activity. Analyzing the figure of a creative personality, N. Khamitov offers a fruitful methodology of metaanthropology, on the basis of which this study is developed.

The research objective. The task of this article is to realize the essence and plurality of philosophical practices in the context of creative action in modern education and culture in general.

The statement of basic materials. Speaking about the plurality of philosophical practices, we first of all state that there is no single correct philosophical practice, there are always many of them. However, we should find an obvious principle for their classification. I propose to make the classification based on two groups of parameters:

- “Academic - non-academic” philosophical practices.
- “Public - non-public” philosophical practices.

As a result, we have four options for philosophical practices and, accordingly, creative action in them:

1. Academic public philosophical practices (for example, public lectures or philosophical essays by teachers or scientists, philosophical radio and television programs that they conduct).
2. Academic non-public philosophical practices (for example, philosophical projects discussed in a student group).
3. Non-academic public philosophical practices (for example, a speech by a person without philosophical education on worldview topics).
4. Non-academic and non-public philosophical practices (for example, a philosophical diary, essays or aphorisms written “on the table” to relieve existential tension).

In each of these options, creative action is possible if the actor acquires a personal and philosophical worldview. But it is the academicism that is present in philosophical practices that fills creative action with both systematicity and creativity.

Conclusions. Philosophical practices in education and culture contribute to both the depth and humanism of creative action.

Keywords: philosophical practices, education, culture, creative action, metaanthropology, ordinary human existence, boundary human existence, meta-boundary human existence.

Актуальність дослідження. В сучасному світі, де все більше розвивається штучний інтелект, актуальною стає творча діяльність людини. Проте така діяльність може бути і деструктивною, і такою, в якій немає глибокого світоглядного сенсу. Тому надзвичайно значущими для сучасної людини є філософські практики, які задають творчій діяльності сенс і світоглядну глибину. Особливо це є важливим в освіті і культурі загалом. Це й обумовлює актуальність даної роботи.

Поняття “філософські практики” означає, що ми говоримо про плюральність їх проявів в освіті та культурі й конкретність в креативній діяльності людини. Окремим актом креативної діяльності людини є *креативна дія*.

Ми можемо констатувати, що в сучасній освіті і культурі загалом, творчі особистості доволі реалізовані в філософських практиках, проявляючи креативне мислення і дію в конкретних освітніх проектах. При цьому є виражена потреба в теоретичному осмисленні цих практик, що є вельми актуальним для сучасної філософської спільноти і суспільства загалом.

Постановка проблеми. Важливими питаннями є те, що таке креативна дія та в чому її специфіка у філософських практиках? Хто такий дієвець як суб’єкт креативності у філософських практиках? Результатом цього стане підсилення глибини і гуманістичності креативної дії в філософських практиках сучасної освіти і культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Креативність – це здатність людини породжувати незвичайні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення і відмовлятися від стереотипних способів мислення. В координатах методології метаантропології [6, с. 32] ми можемо констатувати, що креативність актуалізується у граничному вимірі людського буття [5, с. 68], яке долає буденне буття [5, с. 67] й конститується волею до влади [5, с. 68] і волею до пізнання і творчості [5, с. 68], а конструктивною стає у метаграничному вимірі [5, с. 70], який визначається волею до співтворчості [5, с. 70].

Креативність як здатність переходить з можливості у дійсність у креативній дії – дії по створенню нових ідей, за допомогою якої можна як маніпулювати людьми, їх свідомістю та позасвідомим, так і актуалізувати їх потенціал. Тому на перший план виходить постать дієвця, його інтелектуальних й моральних потенцій.

Не можна не погодитися з одним з авторів підручника “Теоретична і практична філософія” А. Лактіоновою про те, що дієвець може бути собою “завдяки власній спроможності, здатності бути активним” [4, с. 66].

Відомий американський дослідник дії як феномену людського буття Гаррі Франкфурт наголошував, що дієвець є особистістю, яка керується різними вольовими інтенціями [15, с. 157–162]. Можна погодитися, що є кореляція підходу даного автора з метаантропологією, – з її різними вольовими інтенціями, які конституують екзистенціальні і соціокультурні виміри людського буття.

При цьому, з точки зору Г. Франкфурта, дієвець, який розвивається до рівня особистості, постійно аналізує свої мотиви, а також осмислює ієрархію прагнень. Активність дієвця як особистості

набуває ієрархічної структури, дівці як особистості виділяють пріоритетні мотиви і відповідно, цілі [15, с. 157–162].

На цій основі Г. Франкфурт типізує людську активність як позасвідому і свідому. Важливо усвідомити, що дієвець буденного буття, свідомості і світогляду здатен діяти не тільки позасвідомо, а й свідомо: інша справа, що він знаходиться під впливом волі іншого суб'єкта, який скеровує його свідомі дії [15, с. 157–162].

Ч. Тейлор, так само як і Г. Франкфурт, заявляє про інтенціональність як усвідомлену спрямованість активності дівця як особистості – тобто суб'єкта, який керується власною волею, мотивами і власним цілепокладанням [14].

Важливі ідеї щодо особистості дівця як носія креативності маємо у німецького дослідника Х. Йоаса [2]. Цей автор говорить про креативність як спосіб прояву в діяльності Самості людини. Він виділяє раціональний та нормативний компоненти дії, і говорить про необхідність третього компонента, яким є креативний характер дії.

Проте у Г. Йоаса немає розгорнутих міркувань про те, чому одні дівці демонструють окрім раціональності і нормативності креативність, а інші – ні. Іншими словами, залишається питання про те, чому в діяльності не завжди проявляється Самість людини.

Постановка завдання. Завданням даної роботи є усвідомлення сутності й плюральності філософських практик в контексті креативної дії у сучасній освіті і культурі загалом.

Виклад основного матеріалу. На жаль, в сучасному світі креативність більше розуміється як здатність маніпулювати як індивідуальною, так і суспільною свідомістю.

Креативщиками називаються представники бізнесу, які в умовах споживання здатні змушувати купувати ті товари і послуги, які не дуже потрібні людині. Ще більш небезпечною і морально потворною є креативність у проведенні так званих інформаційно-психологічних операцій, метою яких є не просто зміна емоційних станів, а й світоглядних принципів, цінностей і установок людини, – настільки, щоб зробити особистостей і суспільство підкореними певному світоглядному впливу.

Проте креативна дія може мати і інший, актуалізуючий характер. Саме такий характер вона має у філософських практиках.

Дія у філософських практиках актуалізує особистість і розвиває не лише критичне, творче, самостійне мислення, а й мислення філософське – системне і гуманістичне, більше того, розвиває філософський світогляд – самостійний, критичний творчий, системний і гуманістичний. Але для того, щоб зрозуміти специфіку креативної дії в філософських практиках, нам треба усвідомити, що таке дія і хто такий дієвець в координатах сучасного філософського дискурсу.

Для відповіді на це та інші питання необхідно усвідомити, до якого типу світогляду відноситься дієвець: буденного, особистісного чи філософського? [5, с. 308–310].

Дієвець з буденним світоглядом діє або позасвідомо, або його дія обумовлена Іншим. В результаті у його діях ми маємо певну раціональну нормативність, але в них немає креативності.

Дієвець з особистісним світоглядом вже усвідомлює свої мотиви і вольові інтенції, що дає йому можливість креативно проявляти себе. Проте цього недостатньо для креативної дії у філософських практиках.

Креативна дія у філософських практиках потребує дівця з філософським світоглядом – самостійним, критичним, системним, – дівця, який усвідомлює не лише вольові інтенції і мотиви, а й цінності. Більше того, систематизує їх, що робить його діяльність більш осмисленою і стратегічною, і цілісною.

Якщо дієвець з філософським світоглядом займається власне філософськими практиками, такі практики не є симулякрами, а постають справжнім проникненням філософії у повсякденну структуру життя. Ці практики стають насправді життєвими практиками культури, і філософської культури, зокрема.

Міркуючи про креативну дію у філософських практиках, важливо усвідомити, що поняття “філософські практики” є близькими до поняття “публічна філософія”, але не тотожне йому.

Філософські практики – це вихід за межі філософського академічного кола у більш широкий контекст інтелектуального життя. Тому ми можемо припустити, що більшість філософських практик постають проявами публічної філософії. Проте є філософські практики, які мають виражено особистісний або міжособистісний характер, наприклад, написання філософських есе або новел, які автор не планує публікувати для широкого загалу, філософське консультування або філософський психоаналіз.

В цьому контексті для нас може бути цікавою типологія форм публічного філософського дискурсу, що корелює з філософськими практиками, яку пропонує дослідниця Іламі Ясна в своїх дослідженнях [11, 12]. Авторка виокремлює такі форми публічного філософського дискурсу як література, медіа, усне мовлення й діалог, освіта і виховання, експертна думка і роз'яснення, повсякденна практика, терапія, дозвілля. Можна дискутувати з виділеними формами сучасного публічного дискурсу, а також з самим принципом даної класифікації, але це одна з небагатьох спроб такої класифікації.

Говорячи про плюральність філософських практик, можна констатувати, що не буває однієї-єдиної правильної філософської практики, їх завжди багато. Проте нам слід знайти очевидний принцип їх класифікації. Пропоную зробити найбільш глобальну класифікацію на основі двох груп параметрів:

- Академічні – неакадемічні філософські практики.
- Публічні – непублічні філософські практики.

В результаті маємо чотири варіанти філософських практик і, відповідно, креативної дії в них:

1. Академічні публічні філософські практики (наприклад, публічні лекції або філософські есе викладачів чи вчених, філософські радіо- і телепрограми, які вони ведуть).
2. Академічні непублічні філософські практики (наприклад, філософські проекти, що обговорюються в студентській групі).
3. Неакадемічні публічні філософські практики (наприклад, виступ людини без філософської освіти на світоглядні теми).
4. Неакадемічні та непублічні філософські практики (наприклад, філософський щоденник, есе або афоризми, написані “в стіл” для зняття екзистенціальної напруги).

В кожному з цих варіантів можлива креативна дія, якщо дієвець набуває особистісного та філософського світогляду. Але саме академізм, який присутній в філософських практиках, наповнює креативну дію як системністю, так і креативністю.

Важливою філософською практикою сьогодні є *філософська публіцистика*, яка розвиває критичне й креативне мислення в широких колах мислячих людей. В статті “Філософська публіцистика як мужність відкритися Іншому: актуальність для академічної науки і освіти” [7] я і мій співавтор пишемо, що академічна філософія може набувати статус суспільної відкритості, коли вона існує не лише для філософів, а й для широкого кола інтелектуалів.

При цьому, на мою думку, філософська публіцистика і публічна філософія є близькими, але не тотожними поняттями. Філософська публіцистика є *однією з філософських практик*, в яких креативна дія відбувається завдяки літературній майстерності дієвця – в опублікованих текстах, телевізійних і радіо-програмах, блогах. Тоді як публічна філософія, як ми вже побачили, може охоплювати *цілу низку філософських практик*, і при цьому вона не завжди може мати літературну довершеність. Наприклад, публічна лекція – це не завжди публіцистичний виступ, хоча на відміну від академічної лекції – це вже крок до публіцистики.

У тоталітарному й авторитарному суспільствах логіка і міра суспільної відкритості академічної філософії, її публіцистичність вирішується закритою групою осіб. У демократичному суспільстві міра й стиль академічної відкритості вирішується авторами і можлива лише в публічній дискусії, живому просторі дискурсу. Мова іде передусім про філософську публіцистику, яка здатна як інтегрувати академічне знання, так і поширювати його в суспільстві, здатна узагальнювати спільні цінності й генерувати сенси.

Вважаю, що “справжній академізм іманентно тяжіє не стільки до публічності, скільки до публіцистичності – чим вищий академічний статус освітянина та науковця, тим більшої міри публіцистичності він вимагає – міри відкритості текстів та виступів, здатності говорити доступно і цікаво, щоб бути почутим колегами сусідніх галузей знання і всім суспільством” [7].

Філософська публіцистика є елементом філософського мистецтва в широкому сенсі слова, яке включає в себе також філософську есеїстику, афористику, романістику й філософський кінематограф.

Особливе значення в сучасній культурі має актуалізація філософських практик в процесі навчання студентів-філософів, які, вивчаючи практичну філософію, повинні усвідомити, що її предметом є плюральність філософських практик в освіті і культурі й надалі перейти до самих філософських практик у власній креативній дії. Авторка цієї статті, викладаючи курс “Філософські практики: філософія креативної дії” для студентів-бакалаврів з курсу філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, проаналізувала традиційні й новітні філософські практики, серед яких були такі як інтерв’ю з філософом, філософсько-літературна студія, презентація філософської книги, філософська кав’ярня, філософська радіо-і телепрограма, подкаст, філософський театр, філософський фільм, філософське консультування, філософська літня школа, філософський журнал, філософське відео-есе, філософський дискусійний клуб та ін.

В межах названого курсу студенти креативно підійшли до підготовки *власних* проектів у царині філософських практик, куди увійшли: філософське відео-есе, філософський анімаційний фільм “Що таке істина?”; проект семінару філософського аналізу кіно; проект філософського театру; музичний кліп, що популяризує ідеї І. Канта; проект журналу “Філософія музики”; презентація філософського роману; проект філософського клубу; інтерв’ю з філософом.

Дані проекти відображають великий креативний потенціал студентів-філософів, актуальний для практичного осмислення і впровадження теоретичних знань, а також необхідність системного розвитку цього потенціалу.

Висновки. Отже, філософські практики в освіті і культурі сприяють як глибині, так і гуманістичності креативної дії, що особливо актуально для сучасної України в часи екзистенціальної

війни, набуття справедливого миру й подальшого повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Дем'янов, ВО, Бойченко, МІ & Приходько, ВВ 2017, *Теоретична і практична філософія*. Навчальний посібник, заг. ред. Шашкової, ЛО, Київ: ВПЦ "Київський університет", 464 с.
2. Йоас, Г 2014, *Культурні цінності Європи*, ред. Йонас, Г & Віганд, К, пер. укр. Дмитренко, К & Швед, В, Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, с. 7-35.
3. Крилова, СА 2022, *Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу*. Монографія, видання 2-е, видання, виправлене і доповнене, Київ: КНТ., 536.
4. Крилова, С & Крилова, В 2023, 'Феномен академічної харизми вченого в науці та освіті', *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*, № 2, с. 46-52.
5. *Філософія науки і культури 2024*, Словник, ред. Хамітов, Н, Київ: КНТ, 437 с.
6. Хамітов, Н 2023, *Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту*, 5-е видання, виправлене і доповнене, Київ: КНТ, 405 с.
7. Хамітов, Н & Крилова, С 2019, 'Феномен філософської публіцистики та соціокультурна відкритість академічної освіти і науки', *Актуальні проблеми філософії та соціології*, Вип. 25. Доступно: <<https://dspace.onua.edu.ua/items/ba91d7db-8293-46c4-9589-d6533e46a042>>.
8. Хамітов, НВ 2021, 'Філософська антропологія: світовий та вітчизняний контексти', *Вісник НАН України*, № 5, с. 81-94.
9. Хамітов, НВ 2022, 'Академічна філософія як наука і мистецтво', *Вісник НАН України*, № 4, с. 59-73.
10. Хамітов, НВ 2023, 'Філософське мистецтво Григорія Сковороди і дискусії щодо розвитку гуманітарної сфери України', *Вісник НАН України*, № 6, с. 84-99.
11. Ясна, І 2021, 'Форми сучасного публічного філософського дискурсу', *Грані*, Том 24, № 12, с. 94-103.
12. Ясна, І 2022, 'Форми сучасного публічного філософського дискурсу. Частина 2. Експертна думка, практика, терапія, дозвілля', *Грані*, Том 5, № 22, с. 12-16.
13. Khamitov, N 2023, "The War in Ukraine and the New Humanism: David Versus Goliath", *KIBEA Publishing*, 124 p.
14. Taylor, Ch 2012, *Human Agency and Language. Philosophical Papers. Cambridge*, Cambridge University Press. <<https://www.cambridge.org/core/books/philosophical-papers/AD137DE8003D16E96690293751476CBA>>. [12 January 2025].
15. Frankfurt, H 1978, *The Problem of Action. American Philosophical Quarterly*, № 15, p. 157-162.

References:

1. Demianov, VO, Boichenko, MI & Prykhodko, VV 2017, *Teoretychna i praktychna filosofii (Theoretical and practical philosophy)*. Navchalnyi posibnyk, zah. red. Shashkovoї, LO, Kyiv: VPTs "Kyivskiy universytet", 464 s.
2. Yoas, H 2014, *Kulturni tsinnosti Yevropy (Cultural values of Europe)*, red. Yonas, H & Vihand, K, per. ukr. Dmytrenko, K & Shved, V, Kyiv: DUKh I LITERA, s. 7-35.
3. Krylova, SA 2022, *Krasa liudyny v zhyttievykh praktykakh kultury. Dosvid sotsialnoi ta kulturnoi metaantropologii i androhin-analizu (Human Beauty in the Life Practices of Culture. Experience of social and cultural metaanthropology and androgyny analysis)*. Monohrafiia, vydannia 2-e, vydannia, vypravlene i dopovnene, Kyiv: KNT., 536.
4. Krylova, S & Krylova, V 2023, 'Fenomen akademichnoi kharyzmy vchenoho v nautsi ta osviti (The phenomenon of academic charisma of a scientist in science and education)', *Vyshcha osvita Ukrainy: teoretychnyi ta naukovometodychnyi chasopys*, № 2, с. 46-52.
5. *Filosofiiia nauky i kultury (Philosophy of Science and Culture) 2024*, Clovnyk, red. Khamitov, N, Kyiv: KNT, 437 s.
6. Khamitov, N 2023, *Filosofska antropohiia: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu (Philosophical anthropology: topical issues. From Theoretical to Practical Turn)*, 5-e vydannia, vypravlene i dopovnene, Kyiv: KNT, 405 с.
7. Khamitov, N & Krylova, S 2019, 'Fenomen filofskskoi publitsystyky ta sotsiokulturna vidkrytist akademichnoi osvity i nauky (The phenomenon of philosophical journalism and the socio-cultural openness of academic education and science)', *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, Vyp. 25. Dostupno: <<https://dspace.onua.edu.ua/items/ba91d7db-8293-46c4-9589-d6533e46a042>>. [].
8. Khamitov, NV 2021, 'Filosofska antropohiia: svitovy i vitchyzniani konteksty (Actual Problems of Philosophy and Sociology)', *Visnyk NAN Ukrainy*, № 5, s. 81-94.
9. Khamitov, NV 2022, 'Akademichna filosofiiia yak nauka i mystetstvo (Academic philosophy as a science and art)', *Visnyk NAN Ukrainy*, № 4, s. 59-73.
10. Khamitov, NV 2023, 'Filosofske mystetstvo Hryhoriia Skovorody i dyskusii shchodo rozvytku humanitarnoi sfery Ukrainy (Philosophical art of Hryhorii Skovoroda and discussions on the development of the humanitarian sphere of Ukraine)', *Visnyk NAN Ukrainy*, № 6, s. 84-99.
11. Yasna, I 2021, 'Formy suchasnoho publichnoho filofskskoho dyskursu (Forms of modern public philosophical discourse)', *Hrani*, Tom 24, № 12, s. 94-103.
12. Yasna, I 2022, 'Formy suchasnoho publichnoho filofskskoho dyskursu. Chastyna 2. Ekspertna dumka, praktyka, terapiia, dozvillia (Forms of Modern Public Philosophical Discourse. Part 2. Expert Opinion, Practice, Therapy, Leisure)', *Hrani*, Tom 5, № 22, с. 12-16.
13. Khamitov, N 2023, "The War in Ukraine and the New Humanism: David Versus Goliath", *KIBEA Publishing*, 124 p.
14. Taylor, Ch 2012, *Human Agency and Language. Philosophical Papers. Cambridge*, Cambridge University Press. <<https://www.cambridge.org/core/books/philosophical-papers/AD137DE8003D16E96690293751476CBA>>. [12 January 2025].
15. Frankfurt, H 1978, *The Problem of Action. American Philosophical Quarterly*, № 15, p. 157-162.

Прорецензовано / Reviewed

26.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

14.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-7
УДК 316.4:004.7:101

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІКТ) НА ЦИФРОВУ ТРАНСФОРМАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

А. Г. Крупа
В. Ю. Мар'єнко

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють фундаментальну роль у цифровій трансформації суспільства, змінюючи способи ведення бізнесу, комунікації та управління державою. Проте, важливо враховувати як переваги, так і виклики, щоб забезпечити сталий розвиток цифрового суспільства. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є основою сучасного суспільства, що динамічно розвивається, тим більше що пандемія COVID-19 прискорила його розвиток.

Постановка проблеми. Їхній вплив на різні сфери життя в умовах глобалізації, цифровізації та технологічного прогресу робить дослідження цього питання вкрай актуальним. Прискорення цифрової трансформації пов'язані з впровадженням ІКТ у бізнес, освіту, охорону здоров'я та державне управління зумовлює необхідність глибокого аналізу їхнього впливу. Перехід до інформаційного суспільства характеризується домінуванням ІКТ у всіх сферах життя. Ці технології визначають сучасний етап розвитку людства, впливаючи на економічні, соціальні та культурні процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації підкреслюють значний вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на цифрову трансформацію суспільства. Ми орієнтуємося на сучасні наукові роботи Т. Бутченка, В. Воронкової, О. Масюка, О. Данільяна, В. Нікітенко, О. Кивлюк, М. Лепського, О. Поліщук, О. Поліщук, О. Сорокіної, М. Козловця, І. Утюж, І. Чайки та ін.

Постановка завдання: Метою дослідження є аналіз впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на цифрову трансформацію суспільства з урахуванням соціально-філософських аспектів. Виконання зазначених завдань дозволить сформулювати цілісне уявлення про соціально-філософські аспекти впливу ІКТ на цифрову трансформацію суспільства та сприятиме подальшим дослідженням у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. В статті розглядається розвиток цифрової економіки, в основі якої перехід на цифрові платформи, електронну комерцію та безготівкові розрахунки потребує вивчення ефективності та наслідків таких змін; штучний інтелект, блокчейн та Інтернет речей змінюють економічні моделі, створюючи нові можливості та виклики для розуміння майбутнього інформаційного суспільства.

Висновки. У висновках розкрито, що інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є ключовим рушієм цифрової трансформації суспільства, змінюючи всі сфери життя – від економіки та освіти до охорони здоров'я та державного управління. Дослідження впливу ІКТ на цифрову трансформацію суспільства є важливим для розуміння майбутніх тенденцій, розробки стратегій сталого розвитку та мінімізації ризиків цифровізації. Врахування технологічних, економічних та соціальних аспектів дозволить сформулювати ефективні політики для забезпечення цифрової інклюзії та безпечного використання технологій. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) постійно розвиваються, впливаючи на різні сфери життя

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), трансформація суспільства, штучний інтелект, інформаційна культура

THE IMPACT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) ON THE DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIETY: A SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Andrii Krupa
Victoriya Marienko

Abstract.

Urgency of the research. Information and communication technologies (ICTs) play a fundamental role in the digital transformation of society, changing the way we do business, communicate and govern. However, it is important to consider both the benefits and challenges to ensure the sustainable development of the digital society. Information and communication technologies (ICTs) are the backbone of a modern, dynamically developing society, especially since the COVID-19 pandemic has accelerated its development.

Target setting. Their impact on various spheres of life in the context of globalization, digitalization and technological progress makes the study of this issue extremely relevant. The acceleration of digital transformation associated with the introduction of ICTs in business, education, healthcare, and public administration necessitates an in-depth analysis of their impact. The transition to the information society is characterized by the dominance of ICT in all spheres of life. These technologies determine the current stage of human development, influencing economic, social and cultural processes.

Actual scientific research and issues analysis. Recent studies and publications emphasize the significant impact of information and communication technologies (ICT) on the digital transformation of society. We focus on the modern scientific works of T. Butchenko, V. Voronkova, O. Masyuk, O. Danilian, V. Nikitenko, O. Kivliuk, M. Lepsky, O. Polishchuk, O. Polishchuk, O. Sorokina, M. Kozlovets, I. Utuzh, I. Chaika, and others.

The research objective. *The aim of the study is to analyze the impact of information and communication technologies (ICT) on the digital transformation of society, taking into account socio-philosophical aspects. The fulfillment of these tasks will allow to form a holistic view of the socio-philosophical aspects of the impact of ICT on the digital transformation of society and will contribute to further research in this area.*

The statement of basic materials. *The article discusses the development of the digital economy, based on which the transition to digital platforms, e-commerce and cashless payments requires studying the effectiveness and consequences of such changes; artificial intelligence, blockchain and the Internet of Things are changing economic models, creating new opportunities and challenges for understanding the future of the information society.*

Conclusions. *The conclusions reveal that information and communication technologies (ICT) are a key driver of the digital transformation of society, changing all spheres of life - from the economy and education to healthcare and public administration. Studying the impact of ICTs on the digital transformation of society is important for understanding future trends, developing sustainable development strategies, and minimizing the risks of digitalization. Taking into account technological, economic, and social aspects will help to formulate effective policies to ensure digital inclusion and safe use of technology. Information and communication technologies (ICTs) are constantly evolving, affecting various spheres of life*

Keywords: *information and communication technologies (ICT), transformation of society, artificial intelligence, information culture*

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною частиною сучасного суспільства, впливаючи на всі аспекти життя – від економіки та освіти до державного управління і повсякденного спілкування. Цифрова трансформація охоплює широкий спектр змін, що відбуваються під впливом новітніх технологій, таких як штучний інтелект, великі дані, блокчейн та Інтернет речей. Основні фактори, що підкреслюють актуальність дослідження: 1) глобальні тенденції цифровізації, у контексті яких країни світу активно впроваджують цифрові стратегії для підвищення ефективності економічних і соціальних процесів; 2) швидка еволюція технологій, результатом чого постійно з'являються нові рішення, які змінюють традиційні підходи до управління бізнесом, освіти та охорони здоров'я; 3) цифровий розрив, так як доступ до технологій нерівномірний, що створює соціальні та економічні бар'єри між різними групами населення; 4) кібербезпека та захист даних, так як зростання обсягу цифрової інформації викликає нові загрози, пов'язані з безпекою персональних даних та інфраструктури [1].

Постановка проблеми. Цифрова трансформація суспільства є складним процесом, що потребує аналізу як позитивних аспектів, так і викликів, пов'язаних із технологічними змінами. Основними проблемами, що виникають у цьому контексті, є: 1) необхідність забезпечення рівного доступу до цифрових технологій, що сприяє виникненню відмінностей між містами та сільськими регіонами; низький рівень цифрової грамотності у певних соціальних груп; 2) вплив цифровізації на ринок праці, у результаті якої з'являється автоматизація робочих місць і ризик втрати традиційних професій; потреба у нових компетенціях і перекваліфікації працівників; 3) кібербезпека та правове регулювання цифрового простору, з появою якої з'являються загрози кіберзлочинності та витоку персональних даних, відсутність ефективних міжнародних механізмів регулювання; 4) державне управління та електронна демократія, яка сприяє використанню цифрових технологій у державному секторі, забезпеченню прозорості та захисту прав громадян у цифровому середовищі [2].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю оцінки впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток суспільства, визначення потенційних ризиків та розробки ефективних стратегій адаптації. Глибокий аналіз цієї теми дозволить сформулювати рекомендації для оптимального використання цифрових технологій, що сприятиме сталому розвитку суспільства [6].

Аналіз досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації підкреслюють значний вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на цифрову трансформацію суспільства. Перш за все праці В. Воронкової, В. Нікітенко, Н. Метеленко свідчать про розвиток цифрової культури. Вони акцентують увагу на впливі глобальної цифрової культури на інтелектуальне та культурне середовище. Автори окреслюють ключові проблеми, що перешкоджають повномасштабному впровадженню цифрових технологій в українське суспільство, та надають рекомендації щодо їх подолання [3].

У дослідженнях Т. Бученка, О. Сорокіної, М. Козловця О. Поліщука, О. Поліщук мова йде про вплив штучного інтелекту на свідомість особистості, зокрема, підкреслюється, що Інтернет здатен підвищити рівень громадянської участі в політичній діяльності та впливати на формування суспільної думки.

Міжнародний досвід реалізації програм та стратегії ІКТ у різних країнах, впровадження ІКТ та розвиток елементів цифрового суспільства аналізуються у статтях М. Ажажа, Н. Метеленко, Р. Олексенко, які підкреслюють, що цифрові технології визначають економічний та інноваційний потенціал держави, рівень освіти та людського розвитку, а також обумовлюють соціальний прогрес та ефективність державного управління.

У статтях О. Кивлюк, В. Воронкової, В. Нікітенко розглядається питання забезпечення належного рівня інформаційного обслуговування навчального процесу. Автори наголошують на

активному використанні ІКТ у пошуку та отриманні додаткової інформації, що сприяє підвищенню якості освіти та розвитку професійних компетенцій студентів [4].

Цифровізація економіки націлена на впровадження цифрових технологій у всі сфери життя як ключовий фактор економічного розвитку. Автори підкреслюють, що цифровізація забезпечує перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні, що сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності економіки [5].

Узагальнюючи, сучасні дослідження підтверджують, що ІКТ є рушійною силою цифрової трансформації, впливаючи на всі аспекти життя та діяльності суспільства. Розуміння цих процесів та активна участь у них є необхідними для забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності в сучасному світі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на цифрову трансформацію суспільства з урахуванням соціально-філософських аспектів. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) дослідити теоретичні засади цифрової трансформації суспільства; 2) визначити роль ІКТ у формуванні цифрової реальності; 3) запропонувати перспективи та можливі сценарії розвитку цифрової політики Сінгапура Service 4.0 Виконання зазначених завдань дозволить сформулювати цілісне уявлення про соціально-філософські аспекти впливу ІКТ на цифрову трансформацію суспільства та сприятиме подальшим дослідженням у цій галузі [6].

Виклад основного матеріалу.

Теоретичні засади цифрової трансформації суспільства

Цифрова трансформація – це процес інтеграції цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. Вона передбачає автоматизацію процесів, глобальну взаємодію та інформаційну відкритість. Важливо розрізняти цифровізацію, автоматизацію та інформатизацію, оскільки кожне з цих понять має свої особливості. Цифровізація – це процес переведення даних, процесів та послуг у цифровий формат із використанням сучасних технологій. Вона охоплює широкі зміни в організації роботи, бізнес-моделях і суспільному житті за рахунок використання цифрових технологій. Наприклад, перехід від паперових документів до електронного документообігу. Автоматизація – це процес заміни або скорочення участі людини в різних операціях шляхом використання технічних засобів та програмного забезпечення. Автоматизація може бути локальною (наприклад, автоматизоване виробництво на заводі) або комплексною (автоматизовані бізнес-процеси в компанії). Інформатизація – це процес впровадження інформаційних технологій у різні сфери суспільного життя для підвищення ефективності управління, обробки даних та комунікації. Вона включає створення інформаційних систем, баз даних, корпоративних мереж та інших інструментів для зберігання, обробки та передачі інформації. Таким чином, інформатизація створює інформаційну основу, автоматизація оптимізує робочі процеси, а цифровізація змінює підходи до роботи та управління за рахунок цифрових технологій [7].

Інформаційне суспільство пройшло кілька основних етапів розвитку:

1-й етап (1950–1970-ті) – поява комп'ютерних технологій. 2-й етап (1980–2000-ті) – поширення Інтернету та мобільного зв'язку. 3-й етап (з 2010-х) – цифровізація всіх сфер життя, розвиток ШІ, Big Data, IoT. Існує кілька підходів до розгляду цифрової трансформації: 1) Технологічний – ІКТ як рушійна сила змін. 2) Соціально-філософський – вплив цифровізації на культуру, соціальні відносини, етику. 3) Економічний – цифровізація як чинник економічного розвитку [8].

Можемо відмітити, що цифрові технології у сучасному суспільстві мають великий вплив на комунікацію та соціальні зв'язки (соціальні мережі, віртуальні спільноти); відбуваються зміни в освіті та професійній діяльності (дистанційне навчання, автоматизація праці) та виникають виклики та ризики цифрової трансформації (цифровий розрив, питання конфіденційності, кібербезпека). Цифрова трансформація докорінно змінює всі аспекти суспільного життя. Вона відкриває нові можливості для економічного розвитку, освіти, медицини та комунікації, але також створює виклики у сфері безпеки, конфіденційності та соціальної рівності. Розуміння цих процесів є необхідним для ефективного використання цифрових технологій у сучасному суспільстві [9].

Дигітизація - це початковий процес перетворення аналогової кількості на цифрове. Після 2010 року було запропоновано концепцію цифровізації. Вона відрізняється від попередньої. Вона відноситься до використання підприємствами низки нових інформаційних технологій для досягнення цілей зниження витрат, покращення якості, підвищення ефективності або розробки інновацій. Так звані нові інформаційні технології – це те, що ми часто називаємо великими даними, штучним інтелектом, мобільним Інтернетом, хмарними обчисленнями, Інтернетом речей (IoT) та блокчейном.

Впровадження цифрових технологій для зміни способу надання послуг або ведення бізнесу шляхом заміни нецифрових або ручних процесів на цифрові або заміни старих цифрових технологій на нові. Окрім підвищення ефективності за рахунок автоматизації, цифрові рішення можуть відкривати нові типи інновацій та творчості, а не просто доповнювати та підтримувати традиційні підходи [10].

Цифрова трансформація - це глибоке зміна ділової та організаційної діяльності, процесів,

можливостей і моделей, що здійснюється стратегічно та з розстановкою пріоритетів, щоб повною мірою використовувати зміни та можливості цифрових технологій та їх прискорюваний вплив на суспільство з урахуванням поточних та майбутніх змін. Цифрову трансформацію можна розуміти як стратегічне застосування існуючих нових технологій, що дозволяє підприємствам проводити масштабні та далекосяжні зміни чи перетворення. Суть трансформації – інновації. Це може бути трансформація підприємства з виробничого заводу до науково-дослідного інституту, з виробничої одиниці до інноваційної одиниці або з індивідуальної інновації до колективної.

Роль ІКТ у формуванні цифрової реальності

Інноваційна діяльність завжди існувала в переважній більшості компаній і в даний час, але в сучасних компаніях, незалежно від галузі або сфери діяльності, інновації стають все більшими, глибшими і фундаментальнішими, що є загальною тенденцією [11].

Три причини, з яких цифровізація є напрямом трансформації:

1) Цифровізація спрошує неінноваційну діяльність підприємств. Іншими словами, за допомогою цифрових технологій можна автоматизувати такі низькоінноваційні завдання на підприємствах, як фізична праця і проста розумова праця, що повторюється. В результаті частка справді творчої діяльності на підприємствах відповідно зростає.

2) Цифровізація дозволяє підприємствам набувати нового активу: дані. Особливістю інформаційних активів є те, що їхня вартість найбільш схильна до “судження”, і їм важко визначити ринкову ціну, як іншим активам.

3) Цифровізація створює більш сприятливе середовище для корпоративної інноваційної діяльності. Цифрові засоби уможливили для багатьох інноваційних видів діяльності, які спочатку вимагали великих інвестицій в експерименти, мати простішу, легку у використанні та недороге віртуальне експериментальне середовище.

Цифрова трансформація - це не просто оцифрування, а використання цифрових технологій та інноваційних способів вирішення існуючих проблем. Рішення на основі цифрових технологій, що використовуються в цьому процесі, можуть мати різні форми та впливи залежно від стратегічного позиціонування тем вирішення проблем та розвитку. Трансформація – це не просто допомога чи покращення існуючої системи, вона може навіть призвести до комплексних коригувань існуючих проблем [12].

Таким чином, цифрова трансформація не може бути досягнута одним проєктом чи новою технологією. Для цього потрібна інноваційна система на основі платформи, яка інтегрує безліч технологій та різноманітні дані. При розробці політики необхідно приділяти більше уваги комбінаціям політик та їхнім зв'язкам один з одним. Деякі країни також включили концепцію цифрової трансформації до своїх політичних заходів. Наприклад, політика Японії “Суспільство 5.0” закликає до використання цифрових технологій для вирішення проблем соціальної трансформації; сінгапурська “Розумна нація” використовує цифрові технології для сприяння національній трансформації. У рамках “Середньо- та довгострокових комплексних заходів щодо створення інтелектуального інформаційного суспільства, здатного впоратися з четвертою промисловою революцією”, Південна Корея реалізує цифрову трансформацію та розвиток з погляду промислової та економічної трансформації. Загалом сфера дії цих політик охоплює розробку цифрових додатків у всіх аспектах життя суспільства загалом, таких як традиційні виробничі галузі, сфера послуг, державні послуги тощо; однак через різні видіння та цілі трансформації, переслідуювані країнами, можна також спостерігати відмінності в темах трансформації та відповідних конотаціях [13].

Цифрова політика Сінгапура Service 4.0

Уряд Сінгапуру висунув ініціативу “Розумна нація” у 2014 році, в основному просуваючи національну трансформацію за трьома напрямками: цифрова економіка, цифровий уряд та цифрове суспільство. Щодо цифрового уряду, Сінгапур запропонував план розвитку цифрового уряду, спрямований на сприяння цифровій трансформації всієї державної установи, яка знаходиться у віданні Групи з розвитку розумної нації та цифрового уряду (SNDGG). Два інших – це План цифрової готовності та Рамкова програма дій у галузі цифрової економіки, які переважно знаходяться у віданні Міністерства зв'язку та інформації (MCI). План цифрової готовності в першу чергу спрямований на трансформацію всього суспільства Сінгапуру, наголошуючи, що громадяни також повинні мати достатню цифрову грамотність, щоб адаптуватися до соціального розвитку в цифрову епоху. Рамкова програма дій щодо розвитку цифрової економіки спрямована на цифровізацію галузей та активно спрямовує трансформацію різних галузей з метою адаптації до розвитку цифрової епохи. Крім того, задіяно три основні елементи просування, у тому числі: мережну безпеку, дані та кадрові ресурси, а також розвиток людських ресурсів.

В цілому, бачення Сінгапуру як “розумної нації” означає, що кожна галузь, бізнес та державна установа повинні прискорити виконання завдань із цифровізації, а громадяни та спільноти повинні мати цифрову грамотність, щоб перетворити впровадження цифрового розвитку на загальнонаціональний рух. Ініціатива Service 4.0 – це нова політика, запропонована для впровадження концепції цифрової трансформації галузей. Це відповідь уряду Сінгапуру на Дорожню карту технологій у сфері послуг та цифрової економіки. Вона спрямована на те, щоб допомогти

компаніям легше використовувати нові технології та створювати нові цифрові можливості для використання майбутніх можливостей розвитку послуг, реалізації бачення Service 4.0 та створення технологічної рушійної сили для економічного розвитку Сінгапуру у найближчі 3–5 років. Управління розвитку інфокомунікаційних медіа Сінгапуру (IMDA) запропонувало концепцію послуг наступного покоління, яка потребує використання нових технологій для надання наскрізних, безперервних, чуйних та прогнозованих послуг для задоволення потреб клієнтів [14].

Мета IMDA з розвитку Service 4.0, окрім підкреслення того, що послуги задовольняють попит, створюють нову цінність та високу продуктивність, а також створюють та зміцнюють можливості працевлаштування, також має дві характеристики, які відрізняються від минулих розробок. Одна з них - збільшення використання нових технологій, а інша - створення екосистеми, яка може забезпечити співіснування великих і малих підприємств. З погляду розширення використання нових технологій, йдеться не лише про просте впровадження конкретних нових технологій для використання, а й необхідність розпочати з фундаментальних реформ; це означає, що підприємствам необхідно перейти від традиційних архітектур розробки програмного забезпечення до хмарних архітектур, що надають програми або послуги; Service 4.0 називає цю архітектуру Cloud Native Architecture. Основна мета – спростити для підприємств впровадження нових технологій, забезпечивши при цьому економічну ефективність та масштабованість, що допоможе підприємствам більш гнучко задовольняти потреби клієнтів.

Чому ця трансформація є важливою? Це означає, що спосіб роботи сфери послуг у майбутньому зазнає фундаментальних змін. Основна причина полягає в тому, що, коли компанії перейдуть на хмарну архітектуру, метод закупівлі обладнання, програмного забезпечення та нових технологій буде змінено на модель закупівель модульних пакетів (компонентних послуг). Виходячи з потреб у наданні послуг, модулі систем обслуговування з різними функціями можуть бути поєднані з ринку для створення необхідних рішень на основі потреб компанії, що також може дозволити компаніям швидко реагувати на потреби клієнтів. Наприклад, зіткнувшись із значним тимчасовим зростанням попиту, можна швидко розширити та мобілізувати необхідні ресурси. У порівнянні з традиційними моделями він більш гнучкий та економічно ефективний. Проте міжнародний досвід показує, що підприємствам непросто перейти на хмарну архітектуру. Існують дві основні причини: одна з них – висока вартість впровадження, а інша - складність організаційної реформи, наприклад відсутність спеціальних IT-навичок для розробки та управління хмарною архітектурою [15].

Інформаційна, постінформаційна, цифрова, алгоритмічна, культура

Інформаційна культура – це сукупність знань, навичок і цінностей, пов'язаних із створенням, збереженням, передачею та аналізом інформації. У філософському аспекті вона відображає епоху, в якій інформація стає основним ресурсом розвитку суспільства, а знання – ключовим фактором соціального прогресу. Інформаційна культура формує нові етичні й когнітивні норми, змінюючи спосіб пізнання та взаємодії з реальністю, рівень розвитку суспільства, пов'язаний із вмінням працювати з інформацією.

Постінформаційна культура – це наступний етап розвитку суспільства, коли інформація перестає бути ключовим фактором і стає лише одним із елементів складніших систем взаємодії, де пріоритет віддається глибокому розумінню, критичному мисленню, штучному інтелекту та новим формам свідомості. З філософської точки зору, постінформаційна культура виходить за межі класичного раціоналізму, акцентуючи увагу на інтеграції знання, емоційного інтелекту та машинного мислення культури майбутнього, де інформація вже не головний ресурс, а акцент зміщується на її осмислення та інтеграцію [16].

Цифрова культура – це спосіб існування людини у світі цифрових технологій, інтернету, соціальних мереж і штучного інтелекту. взаємодії людини з цифровим світом, що включає технології, алгоритми, соціальні мережі, цифрову комунікацію та нові форми творчості. Філософськи цифрова культура символізує перехід до нової онтології, де реальність доповнюється віртуальними та змішаними середовищами, а традиційні межі між матеріальним і нематеріальним світом розмиваються. Вона також піднімає питання цифрової етики, правди в епоху постправди та ролі людини в світі алгоритмі, включає весь спектр цифрового світу, від взаємодії у соцмережах до віртуальної реальності. Таким чином, ці три типи культури відображають еволюцію суспільного розвитку від домінування інформації до її трансформації та глибшої інтеграції з цифровим світом.

Так, між *цифровою та алгоритмічною* культурою є суттєва різниця, хоча вони взаємопов'язані. *Цифрова культура* – це ширше поняття, яке охоплює всі аспекти взаємодії людини з цифровими технологіями. Вона включає цифрову комунікацію, соціальні мережі, кіберпростір, віртуальну та доповнену реальність, а також цифрове мистецтво, цифрову етику та права. Цифрова культура формується завдяки можливості кожного створювати, ділитися та обробляти інформацію у цифровому середовищі.

Алгоритмічна культура – це більш вузьке поняття, яке стосується впливу алгоритмів на суспільство, культуру та спосіб мислення. Вона відображає те, як алгоритми керують контентом у соцмережах, визначають результати пошуку, автоматизують прийняття рішень та навіть впливають на творчість. В алгоритмічній культурі людина взаємодіє з реальністю не лише через цифрові

технології, а й через алгоритмічні системи, які структурують інформацію та нав'язують певні моделі поведінки, показує вплив алгоритмів на прийняття рішень, споживання контенту та формування соціальних відносин, фокусується на тому, як алгоритми формують наші знання, рішення та культурні практик [17].

Висновки. Під так званим “цифровим” як соціальним феноменом маються на увазі цифрові технології, такі як штучний інтелект (ІІ), віртуальна реальність (VR), блокчейн, великі дані, Інтернет речей, 5G та інші інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які компанії можуть використовувати для підвищення операційної ефективності та якості обслуговування клієнтів, а також використовувати їх для трансформації.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють ключову роль у цифровій трансформації сучасного суспільства. Вони змінюють способи комунікації, освіти, економічної діяльності та навіть політичного устрою. Соціально-філософський аналіз цього явища дозволяє усвідомити не лише технічні аспекти, а й глибокі соціокультурні зміни, що відбуваються під впливом цифрових технологій. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють ключову роль у цифровій трансформації сучасного суспільства. Вони змінюють способи комунікації, освіти, економічної діяльності та навіть політичного устрою. Соціально-філософський аналіз цього явища дозволяє усвідомити не лише технічні аспекти, а й глибокі соціокультурні зміни, що відбуваються під впливом цифрових технологій. Розвиток соціальних мереж, месенджерів та інших платформ спростило комунікацію, водночас створивши виклики, такі як дезінформація, кібербулінг та цифрове розшарування суспільства. ІКТ сприяють автоматизації, розвитку електронної комерції та нових бізнес-моделей, що змінюють традиційні уявлення про працю та зайнятість. Дистанційне навчання, онлайн-курси, цифрові бібліотеки та штучний інтелект у навчанні відкривають нові можливості для освіти, але водночас породжують ризики нерівного доступу до якісного навчання. Цифрові технології впливають на демократичні процеси, даючи можливість громадянам брати активнішу участь у політичному житті через електронні голосування, петиції, а також нові форми політичного активізму.

Практичне значення цифрової трансформації сприяє оптимізації управлінських процесів – розвиток електронного урядування та цифрових послуг для громадян; підвищення якості життя – впровадження “розумних” технологій у міську інфраструктуру; появі нових можливостей працевлаштування – розвиток віддаленої роботи та фрілансу. ІКТ є потужним чинником цифрової трансформації суспільства, що впливає на всі сфери життя. Важливо забезпечити збалансований розвиток технологій, враховуючи етичні, соціальні та економічні аспекти, щоб досягти гармонійного та інклюзивного цифрового майбутнього. Цифрова трансформація – це використання цифрових технологій, які допомагають компаніям досягти загальних змін у довгострокових напрямках свого бізнесу та операційних моделях. У процесі трансформації метою є інноваційна трансформація, а засобом цифрові технології.

Список використаних джерел:

1. Бугайчук, О 2024, ‘Філософські засади цифрової стратегії організації: аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 19 (96), с. 9–18.
2. Бутченко, Т & Сорокіна, О 2024, ‘Актуалізація філософських засад інформаційної свідомості як виклик сучасності’, *Humanities studies : Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 18 (95), с. 24–31.
3. Воронкова, ВГ, Нікітенко, ВО & Кивлюк, ОП 2024, ‘Філософія штучного інтелекту у контексті викликів, можливостей та змін’, *Modern innovative strategies in education and science : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov, Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 90-103.
4. Воронкова, В, Нікітенко, В & Кивлюк, О 2024, ‘Цифрова освіта у добу штучного інтелекту: філософські аспекти суспільних змін’, *Theoretical and practical research in 2024 : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 127-136.
5. Глазунов, В, Масю, О & Краснокутський О 2024, ‘Російсько-українська міждержавна війна: філософсько-комунікативний контекст’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 20 (97), с. 31–38. doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-03>
6. Кивлюк, ОП, Воронкова, ВГ & Нікітенко, ВО 2024, ‘Філософія комунікаційної парадигми постінформаційного суспільства: виклики і перспективи розвитку’, *Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 138-154.
7. Кивлюк, О, Гарбар, Г, Пунченко, О, Арабаджиев, Д & Андрукайтене, Р 2024, ‘Філософія сталого розвитку в умовах цифрової трансформації як основа збалансованого економічного зростання, соціального добробуту та екологічної стійкості’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house “Helvetica”, 21 (98), с. 45–54.
8. Козловець, М 2024, ‘Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 19 (96), с. 55–66. <https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-06>
9. Крупа, АГ 2022, ‘Машинне навчання і штучний інтелект як чинники удосконалення інформаційно-комп’ютерних технологій’, *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук.*

- праць, редкол. Козловець, МА, Горохова, ЛВ, Чаплінська, ОВ та ін., Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, с. 99-102.
10. Крупа, АГ 2022, 'Місце і роль чат-ботів у цифровому суспільстві', *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т.* Том 2, Дніпро: *Університет митної справи та фінансів*, с. 443-445.
  11. Мар'єнко, ВЮ 2023, 'Вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток суспільства, людини, техніки: соціально-філософський аналіз', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, голов. ред. Кивлюк, ОП, Київ : ТОВ "Науково-інформаційне агентство "Наука-технології-інформація", Випуск 47 (12), с. 61-72.
  12. Масюк, ОП 2024, 'Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 21 (98), с. 55-62.
  13. Nikitenko, V, Andriukaitiene, R & Puchenko, O 2019, 'Formation of sustainable digital economical concept: challenges, threats, priorities', *Humanities Studies*, Випуск 1 (78), с. 140-153.
  14. Поліщук, О & Поліщук, О 2024, 'Освіта в умовах діджиталізації та глобалізації', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 20 (97), с. 186-192.
  15. Сорокіна, О 2024, 'Вплив ІІІ на трансформацію життя сучасної людини', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 21 (98), с. 110-115.
  16. Череп, АВ, Воронкова, ВГ, Череп, ОГ & Нікітенко, ВО 2024, 'Інтелект як інструмент забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку', *Ukrainian science and education in the conditions of European integration : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 39-54.
  17. Утуж, І & Коноваленко, О 2024, 'Сутність, атрибути та модули соціальної сингулярності', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 21 (98), с. 131-140.

References:

1. Buhaichuk, O 2024, 'Filosofski zasady tsyfrovoy strategii orhanizatsii: aksiolohichni, ontolohichni, hermenevtychni pidkhody (Philosophical foundations of the organization's digital strategy: axiological, ontological, hermeneutical approaches)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 19 (96), с. 9-18.
2. Butchenko, T & Sorokina, O 2024, 'Aktualizatsiia filosofskykh zasad informatsii-noi svidomosti yak vyklyk suchasnosti (Actualization of the philosophical foundations of information consciousness as a challenge of our time)', *Humanities studies : Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 18 (95), с. 24-31.
3. Voronkova, VH, Nikitenko, VO & Kyvliuk, OP 2024, 'Filosofiiia shtuchnoho intelektu u konteksti vyklykiv, mozhlyvostei ta zmin (Philosophy of artificial intelligence in the context of challenges, opportunities and changes)', *Modern innovative strategies in education and science : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov, Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 90-103.
4. Voronkova, V, Nikitenko, V & Kyvliuk, O 2024, 'Tsyfrova osvita u dobu shtuchnoho intelektu: filosofski aspekty suspilnykh zmin (Digital education in the age of artificial intelligence: philosophical aspects of social change)', *Theoretical and practical research in 2024 : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 127-136.
5. Hlazunov, V, Masiu, O & Krasnokutskiyi O 2024, 'Rosiisko-ukrainska mizhderzhavna viina: filosofsko-komunikativnyi kontekst (The Russian-Ukrainian interstate war: philosophical and communicative context)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 20 (97), с. 31-38.
6. Kyvliuk, OP, Voronkova, VH & Nikitenko, VO 2024, 'Filosofiiia komunikatsiinoi paradyhmy postinformatsiinoho suspilstva: vyklyky i perspektyvy rozvytku (Philosophy of the communication paradigm of the post-information society: challenges and prospects for development)', *Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, с. 138-154.
7. Kyvliuk, O, Harbar, H, Puchenko, O, Arabadzhiev, D & Andriukaitiene, R 2024, 'Filosofiiia staloho rozvytku v umovakh tsyfrovoy transformatsii yak osnova zbalanso-vanoho ekonomichnoho zrostantia, sotsialnoho dobrobutu ta ekolohichnoi stiikosti (Philosophy of sustainable development in the context of digital transformation as a basis for balanced economic growth, social well-being and environmental sustainability)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 21 (98), с. 45-54.
8. Kozloveets, M 2024, 'Tekhnolohii shtuchnoho intelektu ta yikh vplyv na buttievist liudyny (Artificial intelligence technologies and their impact on human existence)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 19 (96), с. 55-66. <https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-06>
9. Krupa, AH 2022, 'Mashynne navchannia i shtuchnyi intelekt yak chynnyky udoskonalennia informatsiino-kompiuternykh tekhnolohii (Machine learning and artificial intelligence as factors of improvement of information and computer technologies)', *Aktualni problemy suchasnoi filosofii ta nauky: vyklyky sohodennia: zb. nauk. prats, redkol. Kozlovets, MA, Horokhova, LV, Chaplinska, OV ta in., Zhytomyr: Vydavnychiy tsentr ZhDU imeni Ivana Franka*, с. 99-102.
10. Krupa, AH 2022, 'Mistse i rol chat-botiv u tsyfrovomu suspilstvi (The place and role of chatbots in the digital society)', *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т.* Том 2, Дніпро: *Університет митної справи та фінансів*, с. 443-445.
11. Marienko, VIu 2023, 'Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii (ІКТ) на розвиток суспільства, людини, техніки: соціально-філософський аналіз (The impact of information and communication technologies (ICT) on the development of society, man, technology: socio-philosophical analysis)', *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats,*

- holov. red. Kyvliuk, OP, Kyiv : TOV "Naukovo-informatsiine ahentstvo "Nauka-tehnolohii-informatsiia", Vypusk 47 (12), c. 61-72.
12. Masiuk, OP 2024, 'Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na tsyfrovizatsiiu suspilstva v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (The impact of information and communication technologies on the digitalization of society in the context of the Russian-Ukrainian war)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 21 (98), c. 55–62.
  13. Nikitenko, V, Andriukaitiene, R & Puchenko, O 2019, 'Formation of sustainable digital economical concept: challenges, threats, priorities', *Humanities Studies*, Vypusk 1 (78), c. 140-153.
  14. Polishchuk, O & Polishchuk, O 2024, 'Osvita v umovakh didzhytalizatsii ta hlobaliza-tsii (Education in the context of digitalization and globalization)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 20 (97), c. 186–192.
  15. Sorokina, O 2024, 'Vplyv ShI na transformatsiiu zhyttia suchasnoi liudyny (The impact of AI on the transformation of modern human life)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 21 (98), c. 110–115.
  16. Cherep, AV, Voronkova, VH, Cherep, OH & Nikitenko, VO 2024, 'Shtuchnyi intelekt yak instrument zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky ta staloho rozvytku (Artificial intelligence as a tool for ensuring environmental safety and sustainable development)', *Ukrainian science and education in the conditions of European integration : collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, c. 39-54.
  17. Utiuzh, I & Konovalenko, O 2024, 'Sutnist, atrybuty ta modusy sotsialnoi synhuliar-nosti (The essence, attributes and modes of social singularity)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 21 (98), c. 131–140.

Прорецензовано / Reviewed

11.12.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

24.12.2024

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-8

УДК 316.7:17.021.4-043.86

СОЦІУМ ЯК ФАКТОР ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ: ХИТКИЙ БАЛАНС ПЕРСПЕКТИВ ТА ЗАГРОЗ

А. О. Сливінський

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Однією з характерних і визначальних ознак нашої сучасності є прискорення процесів соціальної динаміки в усіх сферах життєдіяльності. За таких умов і обставин відчутно актуалізується аспект конкурентних переваг одних соціумів над іншими. Аспект конкурентних переваг має чимало складових, однак в усіх ієрархіях смислів і значень ключові позиції відводяться фактору особистісного розвитку, який визначає рівень як індивідуальної, так і суспільної капіталізації.

Постановка проблеми. У соціальній філософії та філософії історії аксіоматичний статус має теза про те, що перспективи розвитку суспільства визначаються сукупністю особистісного розвитку його членів. За логікою речей суспільство повинно бути зацікавленим у максимальному особистісному розвитку своїх членів. Але наскільки часто ви натрапляли на такий стан речей? Чому він є радше винятком із правил, аніж самим правилом? Можливо, щось не так із логікою? А може те, що ми тривалий час вважали аксіомою, насправді є теоремою чи гіпотезою?

Зрештою, має право на існування ще одне припущення: фундаментальна проблема пов'язана з тим, що суспільство володіє умовною суб'єктністю – в тому сенсі, що, навіть усвідомлюючи свої інтереси, воно не в змозі їх забезпечити на практиці, оскільки змушене вдаватися до послуг посередників в особі політико-управлінської вертикалі, яка завжди маніфестує дотримання інтересів суспільства, але з різних причин не завжди реалізовує оприлюднені маніфести на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідженнями нами було акцентовано увагу на роботах: Бондаренко Н., Гоцалюк А., Гурківської А., Левчук І., Самчука З., Рафальського О. та інших українських вчених.

Міжнародний аспект даної проблематики розглянуто через призму робіт: Cosentino G., Fluck M., Ford D., Fromm E., Fuller S. & Kivisto P. і т.д.

Постановка завдання. Цільовим орієнтиром даного дослідження є аналіз причинно-наслідкових зв'язків, які визначають наявність труднощів і перешкод, що виникають на шляху особистісного розвитку з часів античності й мають виразне ілюстративне продовження в епоху інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. В статті висвітлюються філософські питання соціуму як фактору особистого розвитку починаючи з античності і до нині. Аналізується поняття соціалізації, виділяються

змістовні імперативи соціальності, зміст та завдання соціальної адаптації, принципи культурації та інші питання

Висновки. Основні перешкоди особистісного розвитку з античності до сьогодення зумовлені двома факторами. Перший – механізм соціалізації, який, будучи непомітним, призводить до стандартизації та нівелювання індивідуального потенціалу. Другий – апріорна репрезентативність: навіть якщо суспільство усвідомлює важливість розвитку особистості, його інтереси часто спотворюються політичною владою, яка переважно керується власною вигодою.

Попри нездоланність цих факторів, їхній вплив можна зменшити завдяки критичному мисленню, системному аналізу, свободі слова та деліберативній демократії. Однак ці інструменти потребують постійного розвитку, захисту та готовності до боротьби за власні права, що є ключовим викликом історичної динаміки.

Ключові слова: особистісний розвиток, соціокультурний дослідницький підхід, причинно-наслідкові зв'язки, ефективність суспільства, інформаційна епоха, концептуальні виклики сучасності, деліберативна демократія.

SOCIETY AS A FACTOR OF PERSONAL DEVELOPMENT: A PRESSURE BALANCE OF PROSPECTS AND THREATS

Andriy Slivinskyi

Abstract.

Urgency of the research. One of the characteristic and defining features of our modernity is the acceleration of social dynamics in all spheres of life. Under such conditions and circumstances, the aspect of competitive advantages of some societies over others is noticeably actualized. The aspect of competitive advantages has many components, but in all hierarchies of meanings and values, key positions are assigned to the factor of personal development, which determines the level of both individual and social capitalization.

Target setting. In social philosophy and philosophy of history, the thesis that the prospects for the development of society are determined by the totality of the personal development of its members has an axiomatic status. According to the logic of things, society should be interested in the maximum personal development of its members. But how often have you come across such a state of affairs? Why is it an exception to the rule rather than the rule itself? Maybe something is wrong with logic? Or maybe what we have long considered an axiom is actually a theorem or hypothesis?

Finally, another assumption has the right to exist: the fundamental problem is related to the fact that society has a conditional subjectivity - in the sense that even realizing its interests, it is unable to ensure them in practice, since it is forced to resort to the services of intermediaries in the person of the political and administrative vertical, which always manifests compliance with the interests of society, but for various reasons does not always implement the published manifestos in practice.

Actual scientific researches and issues analysis. In the process of research, we focused on the works of: Bondarenko N., Gotsalyuk A., Gurkiuska A., Leuchuk I., Samchuk Z., Rafalsky O. and other Ukrainian scientists.

The international aspect of this issue was considered through the prism of the works of: Cosentino G., Fluck M., Ford D., Fromm E., Fuller S. & Kivisto P., etc.

The research objective. The target orientation of this study is the analysis of cause-and-effect relationships that determine the presence of difficulties and obstacles that have arisen on the path of personal development since antiquity and have a clear illustrative continuation in the era of the information society.

The statement of basic materials. The article highlights the philosophical issues of society as a factor of personal development from antiquity to the present. The concept of socialization is analyzed, the substantive imperatives of sociality, the content and tasks of social adaptation, the principles of acculturation and other issues are highlighted.

Conclusions. The main obstacles to personal development from antiquity to the present day are due to two factors. The first is the mechanism of socialization, which, being imperceptible, leads to the standardization and leveling of individual potential. The second is a priori representativeness: even if society is aware of the importance of personal development, its interests are often distorted by political power, which is mainly guided by its own benefit.

Despite the insurmountability of these factors, their impact can be reduced through critical thinking, systemic analysis, freedom of speech and deliberative democracy. However, these tools require constant development, protection and readiness to fight for one's own rights, which is a key challenge of historical dynamics.

Keywords: personal development, sociocultural research approach, cause-and-effect relationships, societal efficiency, information age, conceptual challenges of modernity, deliberative democracy.

Актуальність. Однією з характерних і визначальних ознак нашої сучасності є прискорення процесів соціальної динаміки в усіх сферах життєдіяльності. За таких умов і обставин відчутно актуалізується аспект конкурентних переваг одних соціумів над іншими. Аспект конкурентних переваг має чимало складових, однак в усіх ієрархіях смислів і значень ключові позиції відводяться фактору особистісного розвитку, який визначає рівень як індивідуальної, так і суспільної капіталізації.

Мета. Цільовим орієнтиром даного дослідження є аналіз причинно-наслідкових зв'язків, які визначають наявність труднощів і перешкод, що виникають на шляху особистісного розвитку з часів античності й мають виразне ілюстративне продовження в епоху інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Той факт, що термін “соціалізація” був вперше введений у науковий обіг Франкліном Генрі Гідінгсом (Franklin Henry Giddings) у книзі “Теорія соціалізації” лише в 1887 році, не може не викликати здивувань, оскільки, як влучно зауважив Макс Шелер, реальність

суспільства – це та єдина реальність, яка не підлягає сумніву в нашому сповненому сумніві повсякденному бутті. З огляду на зауважену Шелером обставину понятійна демаркація соціалізації як єдності пристосування та адаптації мала б відбутися значно раніше – можливо, ще в часи грецької античності, коли очевидних ознак набула інтерпретаційна формула “людина – це соціальна тварина”.

Між іншим, у часи тієї ж грецької античності словом “ідіот” позначали буквально “приватну особу”. Втім, така приватність не була змістовно нейтральною: вона містила виразно негативний підтекст, оскільки констатувала добровільну відстороненість індивіда від життя поліса, а якщо людина не бере участі в загальних зборах громадян полісу та в інших формах демократичного управління, то вона автоматично втрачає значення для соціуму, а її життєва позиція ототожнюється із девіацією і соціальною патологією, що часто призводило до позбавлення таких індивідів громадянського статусу й подальшої депортації за межі території полісу (Діоген із цього приводу міг би поділитися розкішними спогадами).

Зрозуміло, що за відсутності соціалізації як симбіотичного поєднання результуючого ефекту у формі пристосування індивіда до соціального середовища та засвоєння ним норм, цінностей і зразків поведінки, виявилось б неможливим або існування суспільства, або перетворення індивіда на соціальну істоту, що знову-таки призвело б до дезінтеграції соціуму й розпаду його на атомарні одиниці, які не відповідають критеріальним ознакам суспільства.

За станом на сьогодні існує розлогий діапазон різнотлумачень із приводу змістовно-функціонального наповнення соціалізації – щоправда, відмінності між ними є радше стилістичними та ієрархічними, аніж концептуальними й семантичними: наприклад, якщо Ігор Кон позиціонує соціалізацію як насамперед “засвоєння й відтворення для індивідуальних потреб соціального досвіду”, то Джордж Герберт Мід акцентує увагу на “перманентному примірянні на себе ролі Іншого”, а Альберт Бандура зводить інтригу соціалізації до процедур “уподібнення моделі”, до засвоєння тих зразків поведінки, які індивід вважає дієвими, ефективними, інструментально виграшними.

На думку Еміля Дюркгейма, *фундаментальна й визначальна в своїх наслідках специфіка суспільства пов'язана з тим, що його ніхто не створює, а всі застають вже готовим (принаймні, в конкретно-історичному форматі)*. Це пояснює позиціонування Огюстом Контом суспільства як “Найвищої Істоти”. Такий *онтологічний привілей* логічно й закономірно втілюється в *привілей епістемологічний*: позаяк суспільство – це одне з небагатьох явищ, яке не підлягає сумніву, то воно може слугувати інтерпретаційною точкою відліку практично для будь-чого. З огляду на такий причинно-наслідковий зв'язок, чому Мішель Маффесолі позначав соціум термінологічним маркером “божественне соціальне”, а Серж Московічі відрекомендував “машиною, яка творить Богів”.

До переліку змістовних імперативів соціальності можна віднести: спроможність до спільної життєдіяльності та комунікування; надіндивідуальний характер досягнення результатів; здатність до ефективної взаємодії із соціальним світом; усвідомлення взаємозумовленості індивідуального буття людей тощо. Розвиваючи цю тезу в “Соціальному конструюванні реальності”, Пітер Бергер та Томас Лукман відрекомендували соціалізацію комплексним входженням індивіда в об'єктивну дійсність суспільства загалом чи, принаймні, в його окрему частину.

Оскільки явище соціалізації є доволі багатоманітним, то цей фактор спонукає до його структуризації з метою змістовного впорядкування та причинно-наслідкової ієрархізації. Зокрема, виокремлюють первинну та вторинну соціалізацію. Первинна соціалізація є де-факто безальтернативною, оскільки від людини жодним чином не залежить той факт, що вона народжується в певній соціальній структурі, в межах якої їй доводиться мати справу зі “Значущими Іншими” – батьками, однолітками, найближчим соціальним оточенням. Натомість вторинна соціалізація відображає процес подальшого входження індивіда в нові соціальні сфери: на цьому рівні взаємодії із соціумом індивід добудовує свій об'єктний статус суб'єктивним реноме – можливістю робити вибір на користь тієї чи іншої альтернативи.

Важливе значення має інструментальна складова соціалізації – тобто фактор механізмів досягнення соціалізаційної мети. Наприклад, Габріель Тард вважав основним механізмом наслідування, а Урі Бронфенбренер вирішального значення надавав спроможності людини без надмірних психосоматичних збитків пристосовуватися до зовнішніх умов і обставин.

Якщо соціальна складова постає зовнішньою детермінованою соціалізацією, то індивідуальність є внутрішньою, інтеріоризованою соціальною сутністю індивідуальності людини. Можна простежити показовий цикл: спочатку індивід створює довкола себе (екстерналізує) світ, потім він об'єктивує його за рахунок повсякденних практик відтворення, а ще згодом уже об'єктивований соціальний світ піддає інтерналізації – тобто переводиться його в свідомість (усвідомлює) в процесі соціалізації.

Еміль Дюркгейм обґрунтовував неухильність соціалізації з огляду на те, що суспільство може ефективно функціонувати лише за умови наявності між його членами значного ступеня однорідності. Саме з цієї причини в кожному суспільстві генеалогічно закладене прагнення сформувати людину “за своїм образом і подобою”.

Теорія інтеграції індивіда в соціальну систему Талкотта Парсонса пов'язує місію соціалізації із засвоєнням фундаментальних соціальних алгоритмів для потреб успішного функціонування в певній соціальній ролі. На думку Парсонса, завдання соціалізації полягає у формуванні в неофітів як

мінімум – почуття лояльності, а як максимум – почуття відданості системі.

Не підлягає сумніву, що **соціальна адаптація** є об'єктивною і безальтернативною потребою, способом і результатом пристосування до вимог, табу і життєдіяльнісних стандартів суспільства. Втім, треба розуміти, що продуктом пристосування є пристосуванці. В цьому контексті виникає закономірне запитання: наскільки ефективним є (може бути) суспільство, що складатиметься не з творчих і критично мислячих **індивідів і суб'єктів**, а з *дивідів-об'єктів*, чийм буттєвим кредо є тотальне пристосуванство і соціальна мімікрія? З огляду на очевидність відповіді на сформульоване запитання воно є вочевидь риторичним, а його потреба і значення пов'язані з необхідністю загострення і проблематизації аспекту інтеріоризації, здійснюваної на принципах **критично-рефлексійного**, а не *механічного* засвоєння соціальних регламентацій.

Будь-яка мімікрія є імперативною ознакою *об'єкта*, а не **суб'єкта**: вона призводить до деперсоналізації, уніфікації та нівелювання людської суб'єктивності. На додаток до вже згаданого Емілем Дюркгеймом генеалогічно закладеного в кожному соціумі прагнення сформувати людину “за своїм образом і подобою”, дієвим інструментом соціалізації є так зване “стадне почуття”, яке формалізоване на рівні соціологічного “закону 5%”. Його специфіка полягає в наступному: якщо 5% представників будь-якого соціального кластера недвозначно визначають своїм пріоритетом певний напрям дій, то решта соціуму (а це 95%) таку дію інерційно, некритично й нерелекційно повторює.

Між іншим, означена закономірність притаманна не лише людському суспільству, а й практично будь-якому типу соціальних зв'язків у живій природі. Для прикладу: якщо 5% світлячків раптово синхронізують свій спалах, то автоматично буде запущено принцип доміно, внаслідок чого спалахнуть усі світлячки; якщо змусити тікати 5% табуна коней, то решта коней також зірвуться з місця. Попри те, що існують величезні теоретико-концептуальні труднощі з обґрунтуванням “закону 5%”, він не підлягає сумніву з огляду на величезну кількість експериментальних підтверджень того, що 5% осіб, які синхронізують свої дії чи наміри, на рівні підсвідомого навіювання змушують решту 95% підпорядковувати себе “універсальному мегатренду”, який насправді не є ні універсальним, ні мегатрендом.

У книзі “Цивілізація Ренесансу в Італії” Якоб Буркхардт слушно наголошував на потребі “цілеспрямованої корекції соціалізаційної інерції”. Він привертая увагу до того, що *людині притаманна фундаментальна фобія особистого й особистісного суверенітету, яка виразно простежується на прикладі того, що абсолютна більшість індивідів усвідомлюють себе лише в контексті якихось загальних категорій* – як громадян країни, членів сім'ї чи партії, репрезентантів ідеології чи корпорації тощо. Закономірним наслідком цього є той беззаперечний факт, що наш сучасник чим далі, тим більше втрачає почуття екзистенційного суверенітету, стає залежним від схвалення якихось зовнішніх чинників і прагне того конформізму, який “людина з підпілля” Достоєвського позначила таким життєвим кредо: “Миру бы провалиться – а мне чтоб чай всегда пить!”.

Подібна “життєва філософія” призводить до того, що наші сучасники все більше невдоволені, їм швидко все набридає, вони витрачають значну частину своєї життєвої енергії на те, щоб приховати занепокоєність чи гіперкомпенсувати її за рахунок якихось чергових “панацей”, які насправді приречені на фіаско в недалекому майбутньому. “Як тут не згадати гомункулуса Парацельса як алегоричне уособлення недолюдини – істоти, наділеної лише *формальними ознаками людини*, а насправді (в змістовному й фактичному сенсі) **людини неповноцінної** за одним із субстанційних (світоглядним, ментальним, моральним, фізичним) чи за всіма одразу критеріями” [1, с. 168].

Соціалізаційний ідеал “узгодженої колективної точки зору” призводить до ще однієї далекосяжної за своїми наслідками проблеми, яку зауважив Альберт Швейцер: критерії аргументаційної переконливості й навіть здорового глузду часто поступаються місцем аргументам користі й зручності. В такій системі смислових і значеннєвих координат девальвується значення етики й спотворюється уявлення про неї: відбувається монополізація розуміння етики як суспільного, можливо корпоративного, але аж ніяк не індивідуального феномена.

Індивіду фактично відмовляють у привілеї особистого етичного барометра, бо такий інструмент нібито має бути соціальним, у крайньому разі – груповим, але не індивідуальним. У цієї медалі є ще один неприємний бік: за аргументами суспільних, національних, корпоративних і групових інтересів на практиці здебільшого приховані наміри досягти індивідуальні чи інші інтереси, які не мають нічого спільного з афішованими пріоритетами.

Слід зазначити, що основний обсяг інтерпретаційних контроверз і різнотлумачень у наш час стосується значущості соціалізаційного тренду в життєдіяльності людини. Також ознак значного теоретико-концептуального виклику набуває процес перегляду змістовних складових соціалізації і дослідження її специфіки за різних історичних епох. Сучасній людині притаманна істотна соціальна дезадаптація. Це дещо іронічно й курйозно, адже все більш досконалі механізми соціалізації недвозначно регламентують поведінкові алгоритми індивіда, тому, за логікою речей, вони повинні були б забезпечити бездоганну адаптацію до соціальної дійсності. Але зручний пазл формальної логіки розсипається внаслідок прискореної динаміки суспільних змін і світоглядної аморфності наших сучасників.

Концептуальне невдоволення соціалізацією, її де-факто репресивним і тоталітарним стрижнем закономірно спонукає до пошуку альтернатив, які володітимуть усіма функціональними перевагами соціалізації, але разом із тим позбудуться всього негативного “бекграунду” жорсткої соціалізаційної табуїзованості та нормативістики. Прикладом таких теоретико-концептуальних пошуків може слугувати понятійний конструкт “культурація”: якщо соціалізація перетворює індивіда на репрезентанта, висловлюючись терміном Карла Маркса, “ансамблю суспільних відносин”, то культурація акцентує увагу на максимальному засвоєнні культурних і аксіологічних надбань різних соціокультурних середовищ. Однак тут залишається чимало “але”, починаючи з об’єктивної обмеженості можливостей узяти на озброєння культурну спадщину всього людства й закінчуючи проблемою принципової неможливості органічного симбіозу різних культурних преференцій з огляду на антагоністичність їхньої взаємодії.

У резонансній книзі “Здорове суспільство” Еріх Фромм слушно наполягав на недоречності спроб визнати психічне здоров’я кризь призму **“приспосовання” індивіда до суспільства**; на думку автора, все має бути з точністю до навпаки – перспективи психічного здоров’я обумовлені рівнем **приспосовання суспільства до потреб людини** [14]. Еріх Фромм провів переконливий аргументаційний паралелізм між здоровим (повноцінним) індивіда та здоровим суспільством, а саме: якщо суспільство здорове (тобто якщо воно не збочене в пріоритетах своєї життєдіяльності), то воно не намагається підпорядкувати собі волю і думки людини, а навпаки – максимально розкріпачує онтологію індивіда, стимулює творчу працю і мотивує розвиток власного “Я”.

Чому здорове суспільство обирає саме таку поведінкову стратегію? Бо воно усвідомлює, що повноцінний особистісний розвиток – це найкоротший шлях (а відтак – оптимальний метод) до надособистого (тобто соціального) успіху, до того, що нині прийнято позначати терміном *соціальний капітал*. Усе дуже просто: *соціальний капітал* є закономірним наслідком і арифметичною (інколи синергетичною) сумою *індивідуальних капіталів*, тому чим вищі показники *індивідуального капіталу*, тим оптимістичніші перспективи *соціального капіталу*.

Натомість нездорове (світоглядно, психологічно й концептуально збочене) суспільство, згідно з концептуалістикою Фромма, намагається перетворити індивіда на об’єкта маніпуляцій, на слухняного блязня, керуючись тими міркуваннями, що будь-яке особистісне зростання є екзистенційним викликом і ледве не смертельною загрозою на свою соціуму. Нездорове суспільство маніакальне, авторитарне, тоталітарне й інтелектуально примітивне. Воно неспроможне до емпатії, катарсису, жертвовності й стратегічного мислення: горизонт його мислення обмежується отриманням сьогочасних дивідендів – і тільки. Часто не йдеться навіть про дивіденди, а вся поведінкова “стратегіема” зводиться до параноїдального утвердження антимеритократичної максими “чим темніше небо, тим яскравіше сяє моя тьмяна зірка”. Фактично це втілення кредо оруелівської антиутопії, втілення на практиці чогось га кшталт роману “1984”.

Попри те, що з часу першого видання “Здорового суспільства” минуло вже сім десятиліть, ніхто не наважився поставити під сумнів концептуальні канони Еріха Фромма. Тим не менше, важко спростувати тезу про те, що абсолютна більшість сучасних соціумів значно більшою мірою відповідають критеріальним ознакам нездорового суспільства, ніж здорового. І, як не дивно, це практично нікого не вражає і ні в кого не викликає відчутного занепокоєння.

Іншими словами, в наш час **жити в де-факто нездоровому суспільстві перетворилося або на узвичаєну норму, або на безальтернативну безвихідь**. Одразу важко навіть збагнути, яка з цих альтернатив є більш образливою і згубною для перспектив індивідуальної і суспільної життєдіяльності. У даному контексті бум концептуалістики щодо так званого постсоціального світу є цілком закономірним, а вся інтрига зводиться лише до аргументаційних нюансів і стилістичних відмінностей інтерпретацій Бруно Латура, Карін Кнорр-Цетіні та інших прихильників цього дослідницького напрямку.

Найбільша небезпека, яка чатує на перспективи особистісного розвитку в нашому сьогоденні, – це стандартизація та нівелювання особистісних потенціалів. Ірл Найтінгейл переконливо довів, що такий загрозливий ефект є наслідком агітьюдів – соціальних настанов у формі стереотипізованого сприйняття значущих явищ і процесів [11]. Саме стандартизація і нівелювання лежать в основі того, що Ортега-і-Гассет ідентифікував як “втіленою посередністю”, “пересічністю *par excellence*”, а Ханна Арендт і Петер Зінгер відрекомендували “тією ординарністю, яка робить Абсолютне Зло не просто можливим, а тривіальним, спроможним прорости практично будь-коли й будь-де” [18].

Якщо уявлення про особистість як імпаکت-фактор суспільного розвитку мають в академічному середовищі непохитний консенсус, то чому в такому разі соціум у спосіб апріорі репресивної соціалізації цілеспрямовано дискримінує особистість, витісняючи її на маргінес суспільного буття й свідомості? Відповідь Еріха Фромма на це дражливе запитання в праці “Кредо” є доволі переконливою: абсолютна більшість дотепер існуючих соціумів слугувала цілям тих небагатьох персон, які намагалися **використати решту членів суспільства як засіб для досягнення особистої мети, котра здебільшого не мала нічого спільного з метою загальносуспільного розвитку і з інтересами соціуму в принципі**. Ці персони узурупували

владу з метою виголошувати істини в останній інстанції від імені суспільства й максимально використовували цей привілей на свою користь. Так соціум вступав у конфлікт з людяністю загалом і з особистістю зокрема.

Світоглядне діагностування Рональда Лейнга в алармістській книзі “Розділене Я” не підлягає сумніву: “Держава надто часто спонукає до відречення від екстазу, до зради наших вроджених можливостей, внаслідок чого **більшість із нас досягає успіхів лише в генеруванні хибного Я**” [17, с. 9]. Втім, наслідки виявляються негативними не лише для індивідів, які підсвідомо культивують хибну ідентичність і надають перевагу сумнівним пріоритетам – вкрай негативними, відповідно до аргументації Рональда Лейнга, є також наслідки для держави, яка хоч і отримує зручний, слухняний і цілком керований людський ресурс, проте його практично неможливо капіталізувати з огляду на його кричущу пасивність, інерційність, неефективність і непридатний для динамічного поступу суспільства.

То чому це можливо, чому держава впродовж століть і навіть тисячоліть культивує життєдіяльнісні алгоритми, які є вкрай сумнівними за критерієм прагматизму й користі для самої ж держави? Підказку для відповіді на сформульоване запитання варто шукати в міркуваннях Еріха Фромма з приводу “найбільшого в історії людства шахрайства”, пов’язаного з узурпацією владних повноважень і, як наслідок, з монополізацією можливостей говорити від імені держави, від імені її інтересів, хоча насправді йдеться про інтереси вузького кола осіб, які, паразитуючи на повноваженнях держави, переслідують власні інтереси – і якщо ці власні інтереси містять чимало розбіжностей з інтересами суспільства й держави, то для узурпаторів це не є пересторогою і проблемою.

Інна Левчук має рацію: “Управління людським потенціалом в умовах глобалізації потребує особливих механізмів управління ним з урахуванням новітніх цивілізаційних викликів, що слугуватиме підвищенню його конкурентних переваг, інноваційності та творчості у прийнятті публічних рішень та деконструкції традиційної соціальної практики” [4, с. 14]. Тут треба розуміти ось що: “Якщо в концепції людського капіталу інвестиції в людину є передусім засобом збільшення продуктивності праці й прибутку, чим і визначається їхня ефективність, то в концепції людського розвитку метою є високоосвічена, всебічно розвинена людина. Що стосується людського потенціалу, то це сукупні здібності та вміння індивідів до інтелектуальної, творчої, розумової, економічної, культурної діяльності з метою індивідуального та суспільного розвитку” [6, с. 60].

Так само не підлягає сумніву, що “в умовах сучасних ринкових відносин пріоритетного значення набуває динамізація людського розвитку та ефективна реалізація людського потенціалу. Втім, протиставляти ці два фактори людському капіталу не варто, оскільки і людський розвиток, і людський потенціал є достеменно необхідними передумовами людському капіталу. Між цими чинниками існує пряма, лінійна залежність” [6, с. 60]. На жаль, проблема не вичерпується різномисленнями людського капіталу та його складових – в епоху інформаційного суспільства основні труднощі на адресу особистісного розвитку пов’язані з безпрецедентними з можливостями комунікативних зловживань, з навіювальним потенціалом нейро-лінгвістичного програмування (НЛП), з мегатрендом “занурення” у віртуальний світ, який корелює з реальним соціумом хіба що в неістотних дрібницях.

Епоха Інтернету зробила віртуалістику тим двійником, який не просто існує паралельно, а часто заміщує об’єктивну дійсність. Наш сучасник часто живе в такій віртуалістиці значно більшою мірою, ніж в об’єктивній дійсності. Однак це – лише верхівка айсберга реальної проблеми, а основний масив проблеми пов’язаний із технологією перемикання уваги на другорядні пріоритети, внаслідок чого індивідуальна й масова свідомість зосереджують свої зусилля на другорядних і навіть на взагалі неіснуючих проблемах.

Для задоволення потреби такого світоглядного шахраювання згодиться навіть класична пропаганда, яка ось уже понад століття (з часів опублікування профільних праць Едварда Бернейса) “апріорі ігнорує просвітницьку потребу порівняльного аналізу ідей, концепцій, підходів тощо: вона популяризує певну ідею, концепцію, підхід тощо в статусі беззаперечного й безапеляційного. Саме пропаганда безроздільно пов’язана з таким явищем, як “промивання мізків”. Кожна пропаганда створює довкола себе авторитарну атмосферу, за відсутності якої її існування є або взагалі неможливим, або викликає очевидні сумніви” [3, с. 106-107].

Однак принцип розвитку підштовхує до генерування нових форм впливу на свідомість і підсвідомість. На початку XXI століття вірусного поширення набув інструментарій такого різновиду цензурування, як постправа [10; 12; 13; 15; 16].

Аллі Гоцалюк вочевидь важко заперечити, коли вона приходить до такого висновку: “Беручи до уваги маніпулятивно-навіювальну специфіку постправи, її застосування містить небезпеку негативних наслідків для суспільної свідомості. Найбільш негативними є її наслідки для фактичного статус-кво демократії, яка внаслідок застосування інструментарію постправи втрачає свої імперативні ознаки інформаційної прозорості, повноти висвітлення суспільних явищ і процесів, а також прийняття усвідомлених і зважених рішень на підставі адекватного сприйняття дійсності” [2, с. 8-9].

Ще один істотний проблемний аспект пов’язаний із тією обставиною, що “за замовчуванням

прийнято вважати, нібито постправа формує “продуктовий набір” для інформаційного харчування виключно інтелектуального планктону й світоглядних люмпенів. Проте, інтелектуальне збіднення інформаційного простору призвело до того, що на “субпродукт” постправа переходять й інші категорії населення та суспільні кластери – щоразу розлогіші суспільні ойкумени виявляються заручниками споживання постправа” [3, с. 65-66]. Іншими словами, в наш час вірус постправа вразив не лише світоглядних люмпенів і соціальних аутсайдерів: розлогим діапазоном засобів постправа для досягнення різних цільових орієнтирів регулярно й інтенсивно оперують представники спеціалізованої свідомості – зокрема академічної сфери, внаслідок чого пост правда набуває інструментальної легітимності й респектабельного інформаційного статусу.

Зауважена Рональдом Лейнгом тенденція генерування хибного Я перекидає місток асоціацій до влучної максими Антуана де Сент-Екзюпері: не дозволяйте, щоб рутинна і повсякденність *життя* поглинули вашу *мрію*; докладіть усіх зусиль для того, щоб *мрія* визначала ваше *життя*. Однак досягти такого цільового орієнтири чи хоча б послідовно рухатися в його фарватері не так уже й просто, якщо взяти до уваги, що “*межі культурного сценарію неухильно стандартизують мислення людини, а це латентно сприяє домінуванню шаблонів і стереотипів, неспроможних забезпечити ефективно, а прецінь – інноваційне становлення людини і суспільства. Не випадково справжні творці й новатори культури часто відхиляються від усталених культурних сценаріїв, започатковують незвідані, оригінальні, раніше невідомі сюжети діяльності, які згодом стають концептуальними орієнтирами для нових культурних сценаріїв*” [5, с. 21].

Влучно зауважене провідними вітчизняними фахівцями в сфері соціогуманітарних досліджень “домінуванню шаблонів і стереотипів “не може не викликати відчуття незавершеності, нестаточності й невідповідності канонам наукової верифікації, проте наша сучасність оперує лише таким “глобусом” смислів і значень” [8, с. 20]. Такий, із дозволу сказати, “глобус” є цілком закономірним наслідком меж культурних сценаріїв (смысловой та значеннєвої герметичності, парадигмальності) як онтологічного фактора соціокультурної демаркації.

Тут доводиться мати справу із de-facto соціальними інстинктами, які виконують насамперед функцію адаптації (виживання) й домінування (екзистенційної експансії). Якщо ж перейти до глибшого рівня каузальності, то необхідно врахувати особливості й принципи дії нейрогормону окситоцину, який регулює соціальні інстинкти в мозку людини, створює і закріплює механізми соціальної залежності: саме завдяки окситоцину мозок набуває максимально “пластичних” ознак, а закономірним наслідком такої соціалізаційної “пластичності” є людський продукт у вигляді пристосуванців і конформістів, для яких честь і совість – не більше, ніж обтяжливі умовності й рудиментарні анахронізми, які потребують “раціоморфного й прагматичного подолання”. На жаль, у цій сфері, практично нічого не змінилося з часів рабовласницького ладу, відколи Луцій Анней Сенека із розпачем констатував, що “*низькорангові раби люблять і вмють підкорятися*” [7; 9].

Наталія Бондаренко слушно привертає увагу до того, що “Фукідід не втомлювався повторювати: не *стіни*, а *люди* роблять місто містом” [1, с. 168]. Із цього приводу варто зробити істотне доповнення: люди роблять не лише місто містом, а й стіни стінами – тобто саме такими стінами, а не іншими, із саме таким, а не іншим рівнем ефективності захисту. Зрештою, від людей як *суб’єктів* залежить стан усіх *об’єктів*, явищ і процесів, до яких ці *суб’єкти* причетні, а всі *об’єкти* постають апостеріорним утіленням особистісної якості, волевого стрижня, світоглядного й інтелектуального рівня, а також ментальної специфіки та життєдіяльнісної інтенсивності *суб’єкта-людини* – не більше й не менше.

У Священному Писанні слушно зазначено, що *шлях праведника тернистий*. Дегуманізуюча й особистісно нівелююча практика соціалізації призвела до того, що в наш час тернистим є шлях не лише праведників, а й усіх особистостей, які змушені перманентно протистояти пресингу соціальної регламентації, фетишизації згубних пріоритетів і демагогічній “нормативності”, котра перетворює екзистенційно суверенних індивідів на театр маріонеток, у своєрідну алюзію, зображену в культурній американській франшизі “Планета мавп” (“Planet of the Apes”).

Наша сучасність має безліч інструментальних переваг, про які людині часів Сократа чи навіть епохи Відродження можна було хіба що мріяти. Але це саме той випадок, коли не лише можна, а й треба констатувати: все знайшли – лише людину загубили. Для таких випадків сардонічна посмішка з присмаком гіркоти найбільш доречна. Бо саме така посмішка, як переконливо проілюстрував Марк Аврелій у листах до Сенеки, лежить в основі стоїчного світосприйняття, адогматичного мислення й того симбіозу гідності та вігальності, який спонукає до подолання будь-яких недоліків – нехай навіть на варті цих недоліків стоїть репресивна соціалізація і наміри суспільно-політичних гешефтьярів “перемножити тебе на нуль”.

Висновки. Основні труднощі й перешкоди, що виникають на шляху особистісного розвитку з часів античності й мають виразне ілюстративне продовження в епоху інформаційного суспільства, здебільшого пов’язані з двома основними факторами. Перший стосується притаманного кожному соціуму механізму соціалізації, який, попри свою майже непомітну латентність призводить до цілком конкретних і далекосяжних наслідків у вигляді стандартизації та нівелювання особистісних потенціалів.

Другий фактор обумовлений проблемою апріорної репрезентативності, а саме: навіть якщо соціум був мислячим організмом, спроможним усвідомити свої інтереси, які тісно корелюють із перспективами особистісного розвитку, втілити ці інтереси на практиці суспільство може не завжди і не в повному обсязі, оскільки виконання цієї функції воно змушене покласти на плечі політико-управлінської вертикалі, яка, декларуючи відстоювання інтересів суспільства, насправді часто віддає перевагу забезпеченню власних інтересів, котрі або не тотожні інтересам суспільства (в кращому разі), або є несумісними антиподами (в гіршому разі).

Попри принципову нездоланність обох факторів, вони підлягають істотному нівелюванню внаслідок застосування інструментарію адогматичного і критичного мислення, системного аналізу, свободи слова та деліберативної демократії. Щоправда, кожен із цих інструментів не є чимось на кшталт вродженого права, яким можна будь-коли скористатися: зазначені опції генеруються за накопичувальним принципом – тобто вони потребують копійки праці, тривалого культивування, перманентного вдосконалення і готовності індивіда непохитно їх захищати. А оскільки найчастіше історична динаміка вдається до перевірки готовності захисту наших прав і свобод, то саме цей аспект потребує першочергової і повсякчасної уваги.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко, НП 2024, *Освітнє середовище: єдність форми та змісту як імператив ефективності*. Дисертація доктора філософії за спеціальністю “033 – Філософія”, Київський національний університет будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України, Київ, 243 с.
2. Гоцалюк, АА 2024, ‘Демократія як мета і постправда як засіб: дилема когерентності’, *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, Випуск 49 (4–6), с. 7–22.
3. Гурківська, АІ 2022, *Політична дійсність в епоху постправди: змістовно-функціональні особливості*. Дисертація доктора філософії за спеціальністю “052 – Політологія”, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Київ, 288 с.
4. Левчук, ІО 2021, *Захист людського потенціалу в умовах глобалізації*. Автореферат дисертації кандидата наук з державного управління, Київ, 20 с.
5. Рафальський, ОО & Самчук, ЗФ 2018, *Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства*, Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 688 с.
6. Самчук, ЗФ 2015, ‘Причинно-наслідкові зв’язки світоглядної зрілості та якісної освіти’, *Автономія та врядування у вищій освіті: збірник наукових праць*, автори: Бульвінська, ОІ, Гриценко, МВ, Рябченко, ВІ, Самчук, ЗФ & Червона, ЛМ, за ред. Самчука, ЗФ & Гриценко, МВ, Київ : ІВО НАПН України, 236 с.
7. *Скільки коштує людина? Прайс-листи на рабів від Давнього Риму до Америки XIX століття*. Доступно : <<https://www.youtube.com/watch?v=FiKedhN-06g>>. [5 Лютий 2025].
8. Сливінський, А 2024, ‘Соціокультурна взаємодія як фактор еволюціонування людства’, *Вища освіта України*, № 2, с. 14-27.
9. ‘Як керувати рабами’ Марк Сидоній Фалкс - цитати із книги. Доступно : <<https://www.youtube.com/watch?v=7UdolVJP1XQ>>. [5 Лютий 2025].
10. Cosentino, G 2020, *Social Media and the Post-Truth World Order: The Global Dynamics of Disinformation*, Springer International Publishing, 151 p.
11. *Earl Nightingale - The SECRET Is Your ATTITUDE*. Available from : <<https://www.youtube.com/watch?v=TYfcL8kpWVM>>. [5 February 2025].
12. Fluck, M 2017, *The Concept of Truth in International Relations Theory : Critical Thought Beyond Post-Positivism*, Palgrave Macmillan, 247 p.
13. Ford, DR 2018, *Politics and Pedagogy in the “Post-Truth” Era: Insurgent Philosophy and Praxis*, Bloomsbury Academic, 168 p.
14. Fromm, E 1990, *The Sane Society*, Holt Paperbacks, 384 p.
15. Fuller, S & Kivisto, P 2019, *Post-Truth: Knowledge As A Power Game*, Anthem Press, 220 p.
16. Kahl, DHJr & Atay, A 2021, *Pedagogies of Post-Truth*, Lexington Books, 228 p.
17. Laing, RD 1965, *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, Penguin Books, 224 p.
18. *Peter Singer - ordinary people are evil*. Available from : <<https://www.youtube.com/watch?v=KVl5kMXz1vA>>. [5 February 2025].

References:

1. Bondarenko, NP 2024, *Osvitnie seredovishche: yednist formy ta zmistu yak imperatyv efektyvnosti (Educational environment: unity of form and content as an imperative of efficiency)*. Dysertatsiia doktora filosofii za spetsialnistiu “033 – Filofosfiia”, *Kyivskiy natsionalnyi universytet budivnytstva i arkhitektury Ministerstva osvity i nauky Ukrainy*, Kyiv, 243 s.
2. Hotsaliuk, AA 2024, ‘Demokratiia yak meta i postpravda yak zasib: dylema koherentnosti (Democracy as an end and post-truth as a means: the dilemma of coherence)’, *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, Vypusk 49 (4–6), c. 7–22.
3. Hurkivska, AI 2022, *Politychna diisnist v epokhu postpravdy: zmistovno-funktsionalni osoblyvosti (Political Reality in the Post-Truth Era: Content and Functional Features)*. Dysertatsiia doktora filosofii za spetsialnistiu “052 – Politolohiia”, *Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, Kyiv, 288 s.
4. Levchuk, IO 2021, *Zakhyst liudskoho potentsialu v umovakh hlobalizatsii (Protection of human potential in the context of globalization)*. Avtoreferat dysertatsii kandydata nauk z derzhavnoho upravlinnia, Kyiv, 20 s.
5. Rafalskyi, OO & Samchuk, ZF 2018, *Tsyvilizatsiini perekhrestia suchasnoho susplstva (Civilizational crossroads of modern society)*, Kyiv: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 688 s.

6. Samchuk, ZF 2015, 'Prychynno-naslidkovi zviazky svitohliadnoi zrilosti ta yakisnoi osvity (Cause and Effect Relationships of Worldview Maturity and Quality Education)', *Autonomiia ta vriaduvannia u vyshchii osviti: zbirnyk naukovykh prats*, avtory: Bulvinska, OI, Hrytsenko, MV, Riabchenko, VI, Samchuk, ZF & Chervona, LM, za red. Samchuka, ZF & Hrytsenko, MV, Kyiv : IVO NAPN Ukrainy, 236 s.
7. *Skilky koshtuie liudyna? Prais-lysty na rabiv vid Davnoho Rymu do Ameryky XIX stolittia (How much does a person cost? Price lists for slaves from Ancient Rome to nineteenth-century America)*. Dostupno : <<https://www.youtube.com/watch?v=FiKedhN-06g>>. [5 Liutyi 2025].
8. Slyvynskiy, A 2024, 'Sotsiokulturna vzaiemodiia yak faktor evoliutsionuvannia liudstva (Socio-cultural interaction as a factor in the evolution of mankind)', *Vyshcha osvita Ukrainy*, № 2, c. 14-27.
9. "Tak keruvaty rabamy" Mark Sydonii Falks tsytaty iz knyhy ("How to Manage Slaves" by Marcus Sidonius Falks quoted in the book). Dostupno : <<https://www.youtube.com/watch?v=7UdolVJP1XQ>>. [5 Liutyi 2025].
10. Cosentino, G 2020, *Social Media and the Post-Truth World Order: The Global Dynamics of Disinformation*, Springer International Publishing, 151 p.
11. Earl Nightingale - *The SECRET Is Your ATTITUDE*. Available from : <<https://www.youtube.com/watch?v=TYfcL8kpWVM>>. [5 February 2025].
12. Fluck, M 2017, *The Concept of Truth in International Relations Theory : Critical Thought Beyond Post-Positivism*, Palgrave Macmillan, 247 p.
13. Ford, DR 2018, *Politics and Pedagogy in the "Post-Truth" Era: Insurgent Philosophy and Praxis*, Bloomsbury Academic, 168 p.
14. Fromm, E 1990, *The Sane Society*, Holt Paperbacks, 384 p.
15. Fuller, S & Kivisto, P 2019, *Post-Truth: Knowledge As A Power Game*, Anthem Press, 220 p.
16. Kahl, DHJr & Atay, A 2021, *Pedagogies of Post-Truth*, Lexington Books, 228 p.
17. Laing, RD 1965, *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, Penguin Books, 224 p.
18. Peter Singer - *ordinary people are evil*. Available from : <<https://www.youtube.com/watch?v=KVl5kMXz1vA>>. [5 February 2025].

Прорецензовано / Reviewed

11.02.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

18.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-9
УДК 316.6:004

МЕРЕЖЕВА СВІДОМІСТЬ ЯК НОВИЙ ФОРМАТ СОЦІАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

М. Ю. Слюсарь

Анотація.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі цифрових технологій мережева свідомість стала ключовим елементом суспільного життя. Інтернет, соціальні мережі, алгоритми персоналізованого контенту та штучний інтелект докорінно змінюють сприйняття реальності, формування думок і способів взаємодії людей. Понад 60% населення світу активно користується Інтернетом. Соціальні мережі стали основним джерелом інформації для мільйонів людей.

Постановка проблеми. Мережева свідомість як новий формат соціальної свідомості включає різноманітні алгоритми платформ (Facebook, YouTube, TikTok), які визначають, що людина читає, дивиться і у що вірить. Онлайн-кампанії (MeToo, BLM, рухи за екологію) стають потужним механізмом соціальних змін. Мережева свідомість впливає на політичні процеси та громадську думку. Трансформація мислення відбувається через кліпове сприйняття інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У представленому дослідженні ми орієнтуємося на вітчизняні концепції мережевої свідомості, представлені науковими розвідками Т. Бутченка, В. Воронкової, В. Нікітенко, О. Кивлюк, О. Сорокіної, М. Козловця та ін. Мережева свідомість – це потужний фактор суспільної трансформації, який відкриває нові можливості, але водночас породжує серйозні виклики. Її дослідження та адаптація до сучасних реалій є ключовим завданням як для окремих індивідів, так і для суспільства загалом.

Постановка завдання: 1) з'ясувати розвиток соціальних мереж і формування мережевої культури та свідомості; 2) розкрити мережеву свідомість як соціальний та суспільний феномен; 3) проаналізувати мережеву свідомість як новий формат цифрової реальності.

Виклад основного матеріалу. В статті розглядається мережева свідомість як соціальний феномен, яка представляє не просто нову тенденцію, а радикальне переформатування соціальної свідомості. Її вплив зростає, формуючи нові виклики та можливості для суспільства, економіки, політики та культури. Вивчення цього явища є вкрай важливим для розуміння майбутнього інформаційного суспільства.

Висновки. У висновках розкрито, що мережева свідомість – це новий етап розвитку соціальної свідомості. Вона формується під впливом цифрових технологій, соціальних мереж та глобальної комунікації,

змінюючи спосіб отримання інформації, прийняття рішень та соціальної взаємодії. Інтернет та цифрові платформи стали основним середовищем формування громадської думки. Алгоритми персоналізації контенту, інформаційні бульбашки та онлайн-активізм значною мірою визначають політичні, економічні та культурні процеси мережевого суспільства.

Ключові слова: мережева свідомість, мережеве суспільство, мережева людина, мережева культура.

NETWORK CONSCIOUSNESS AS A NEW FORMAT OF SOCIAL CONSCIOUSNESS

Mykyta Slyusar

Abstract.

Urgency of the research. In the modern world of digital technologies, network consciousness has become a key element of public life. The Internet, social networks, personalized content algorithms, and artificial intelligence are radically changing the perception of reality, the formation of opinions, and the way people interact. More than 60% of the world's population actively uses the Internet. Social networks have become the main source of information for millions of people.

Target setting. Network consciousness as a new format of social consciousness includes various platform algorithms (Facebook, YouTube, TikTok) that determine what a person reads, watches, and believes. Online campaigns (MeToo, BLM, environmental movements) are becoming a powerful mechanism for social change. Network consciousness influences political processes and public opinion. The transformation of thinking occurs through the clip perception of information.

Actual scientific research and issues analysis. In the present study, we focus on the domestic concepts of network consciousness presented in the scientific research of T. Butchenko, V. Voronkova, V. Nikitenko, O. Kyuliuk, O. Sorokina, M. Kozlovets, and others. Networked consciousness is a powerful factor of social transformation that opens up new opportunities but also poses serious challenges. Its study and adaptation to modern realities is a key task for both individuals and society as a whole.

The research objective: 1) to find out the development of social networks and the formation of network culture and consciousness; 2) to reveal network consciousness as a social and public phenomenon; 3) to analyze network consciousness as a new format of digital reality.

The statement of basic materials. The article examines network consciousness as a social phenomenon that represents not just a new trend, but a radical reformatting of social consciousness. Its influence is growing, creating new challenges and opportunities for society, economy, politics and culture. The study of this phenomenon is extremely important for understanding the future of the information society.

Conclusions. The conclusions reveal that network consciousness is a new stage in the development of social consciousness. It is formed under the influence of digital technologies, social networks and global communication, changing the way we receive information, make decisions and interact socially. The Internet and digital platforms have become the main medium for shaping public opinion. Content personalization algorithms, information bubbles, and online activism largely determine the political, economic, and cultural processes of the network society.

Keywords: network consciousness, network society, network person, network culture.

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми.

У сучасному світі цифрових технологій та глобальної інформаційної взаємодії формується новий тип суспільної свідомості – мережева свідомість. Вона виникає під впливом активного використання інтернету, соціальних мереж, штучного інтелекту та алгоритмів персоналізованого контенту. Розвиток мережевої свідомості має значний вплив на соціальні процеси, зокрема на: формування суспільної думки та поведінкових моделей; поширення інформації, включаючи фейки та маніпуляції; політичну активність та мережевий активізм; цифрову безпеку та приватність даних. Однак, разом із перевагами цифрової епохи, виникають виклики: інформаційна ізоляція через “бульбашки фільтрів”, фрагментарне сприйняття інформації та “кліпове мислення”, посилення маніпуляцій з боку алгоритмів соцмереж, загрози цифрової залежності та втрати критичного мислення. Дослідження цього явища є надзвичайно актуальним, адже мережеві технології безперервно розвиваються, змінюючи фундаментальні підходи до комунікації, навчання, політики та економіки. Мережева свідомість є новим феноменом, який ще не має достатньо ґрунтовного наукового осмислення. Серед ключових проблем, які потребують дослідження, можна виокремити: 1) Вплив цифрових платформ на формування світогляду – як алгоритми соцмереж визначають інформаційну картину людини. 2) Розмиття меж між реальністю та цифровим середовищем – чи може віртуальний світ замінити традиційні соціальні зв'язки? 3) Залежність від цифрових технологій – які механізми формують звикання до постійного онлайн-перебування? 4) Механізми маніпуляції свідомістю – як інформаційні війни та фейки впливають на суспільні настрої? 5) Шляхи формування критичного мислення – як зберегти незалежність думки в умовах інформаційного перевантаження? Таким чином, дослідження мережевої свідомості є важливим для розуміння майбутнього інформаційного суспільства та пошуку ефективних стратегій адаптації до нових реалій. Тим більше, що сьогодні зростають як можливості, так і ризики мережевої свідомості. До позитивних аспектів можна віднести доступ до знань, цифрова демократія, розвиток колективного інтелекту; до негативних - дезінформація, маніпуляції, втрата критичного мислення, цифрова залежність. Для ефективної взаємодії у мережевому суспільстві люди повинні вміти аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та захищати особисті дані. Великого поширення мають фейкові новини, deepfake-технології, бот-мережі для впливу на масову свідомість; загроза цифрового контролю та

обмеження приватності; зміни в економіці та освіті, що привели до трансформації освіти та роботи в умовах цифрової епохи. Онлайн-освіта, штучний інтелект, віддалена робота та цифрова економіка змінюють традиційні моделі навчання та професійної діяльності, що потребує розвитку цифрової грамотності та критичного мислення [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Концепція мережевого суспільства була сформульована іспанським соціологом Мануелем Кастельсом у праці *“The Rise of the Network Society”* (1996), у якій описав, як інформаційні технології змінюють соціальні структури та формують новий тип суспільства, в якому ключову роль відіграє цифрова взаємодія. Французький філософ П'єр Леві у книзі *“Collective Intelligence: Mankind's Emerging World in Cyberspace”* (1997) розвинув ідею колективного інтелекту, підкреслюючи, що мережеві технології сприяють спільному обміну знаннями та спільному прийняттю рішень. Американський дослідник Говард Рейнгольд у роботі *“Smart Mobs: The Next Social Revolution”* (2002) описав, як мобільні технології та інтернет формують нові моделі соціальної взаємодії, зокрема масові мережеві рухи. Шюшана Зубофф (*“The Age of Surveillance Capitalism”*, 2019) досліджує, як великі технологічні корпорації використовують дані користувачів для маніпуляцій свідомістю. Жан Бодрійяр (*“Simulacra and Simulation”*, 1981) підкреслював, що сучасна реальність дедалі більше заміщується цифровими образами та симуляціями. Результати досліджень підтверджують, що соціальні мережі впливають на свідомість за допомогою алгоритмів персоналізованого контенту, сучасне мережеве суспільство породжує багато проблем, алгоритми Facebook, Google і Twitter створюють інформаційні “бульбашки”, які обмежують доступ до альтернативних думок, у сучасному інформаційному світі відбувається політична поляризація, спричинена цифровими технологіями, соцмережі використовують психологічні тригери для підтримки залученості та формування звичок, у результаті чого виникають проблеми цифрової залежності та маніпуляцій. Аналіз літератури показує, що мережева свідомість є міждисциплінарним явищем, яке охоплює соціологію, психологію, інформаційні технології та філософію. У представленому дослідженні ми орієнтуємося на вітчизняні концепції мережевої свідомості, представлені науковими розвідками Т. Бутченка, В. Воронкової, В. Нікітенко, О. Кивлюк, О. Сорокіної, М. Козловця, О. Поліщука, О. Поліщук та ін. Вітчизняними вчени досліджено, що мережева свідомість – це потужний фактор суспільної трансформації, який відкриває нові можливості, але водночас породжує серйозні виклики. Її дослідження та адаптація до сучасних реалій є ключовим завданням як для окремих індивідів, так і для суспільства загалом. Дослідження цього феномену є важливим для розуміння соціальних змін у цифрову епоху, що інтернет змінює структуру мислення та знижує здатність до глибокого аналізу, що соцмережі впливають на ментальне здоров'я молоді та пропонують стратегії боротьби з цифровою залежністю та інформаційним перевантаженням. Попри значний обсяг наукових праць, залишаються відкритими питання: як штучний інтелект впливатиме на формування мережевої свідомості? які механізми захисту суспільства від маніпуляцій у цифровій сфері? як розвиватиметься концепція “метавсесвіту” та його вплив на особистість? [2].

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення основних тенденцій розвитку соціальних мереж і умов, що сприяють формуванню мережевої культури та свідомості. У межах соціально-філософського аналізу розглядається мережева свідомість як соціальний феномен та як новий формат цифрової реальності. Особливу увагу приділено відмінностям між класичною соціальною свідомістю та її мережевим аналогом, що виникає в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу.

Розвиток соціальних мереж і формування мережевої культури та свідомості

Від окремих людей до корпоративних брендів, від розваг до політики - соціальні мережі вносять глибокі зміни до нашого способу життя, моделей мислення і навіть культури. Соціальні мережі стали дуже впливовим засобом комунікації у суспільстві. Соціальні медіа англійською мовою – “social media”, їх також називають соціальними сайтами, соціальними платформами та соціальними медіа. Раніше соціальні мережі визначалися як веб-програми на основі технології Web 2.0, де користувачі могли не тільки переглядати контент, але й активно створювати його та взаємодіяти з ним. Контент сайтів соціальних мереж може бути представлений у вигляді тексту, зображень, відео або інших мультимедіа і часто створюється та публікується користувачами. В даний час, поки люди можуть вільно творити, ділитися та обмінюватися думками та досвідом у певному просторі, цей простір можна назвати соціальними мережами. Якщо говорити докладніше, платформи соціальних мереж надають користувачам майданчик, де вони можуть створювати власні профілі. Ці дані включають не лише основну особисту інформацію, а й інтереси, заняття та соціальні зв'язки. У міру того, як все більше людей спілкуються один з одним на цих платформах, формується величезна соціальна мережа, де люди можуть встановлювати і підтримувати різні соціальні відносини [3].

В англійській мові слово “спільнота” означає “community”, яке з'являється у різних дискусіях: від маркетингу бренду до обміну особистими інтересами. Спільнота – це не просто зібрання людей, а сукупність емоцій, інтересів та довіри між людьми; це група людей, які мають певну форму взаємовідносин друг з одним. Їх можуть поєднувати спільні інтереси, ідеї чи моделі поведінки. Таке об'єднання може відбуватися у фізичному світі, наприклад, у школах, компаніях чи клубах; воно

також може відбуватися у віртуальному світі, наприклад, у соціальному програмному забезпеченні, форумах чи блог-платформах. Співтовариства часто формуються на основі спільних інтересів чи цілей. Наприклад, людина, що любить спорт, може вступити до клубу любителів бігу; людина, що любить смачно поїсти, може стати членом певної кулінарної спільноти. У фізичному світі продукти чи послуги часто є залучення однодумців, тоді як в Інтернеті учасників залучають спільні інтереси чи теми. У кожному співтоваристві завжди є кілька особливо активних чи шановних членів, яких часто вважають лідерами громадської думки. Ці лідери здатні впливати на напрям і атмосферу у співтоваристві, а їхні пропозиції, думки чи дії часто визнаються більшістю членів. Тому для брендів, які хочуть увійти до спільноти чи вплинути на неї, дуже важливо розуміти цих лідерів думок та вибудовувати з ними добрі стосунки. Якщо ми хочемо отримати користь із спільноти, ми маємо спочатку навчитися інтегруватися. Тільки ставши частиною спільноти, ви зможете по-справжньому зрозуміти динаміку та потреби її членів. Це перехід від “гри у спільноті” до “управління спільнотою”, який потребує часу, терпіння та щирої участі. Тільки по-справжньому беручи участь у ньому, бренд чи особистість можуть знайти свою власну позицію та завоювати визнання та довіру спільноти. Соціальні мережі перетворилися із простого соціального інструменту на універсальну платформу з безліччю функцій. До неї активно залучені не лише молоді люди, а й багато компаній та організацій, які використовують потужні функції соціальних мереж для досягнення різних цілей та впливають на наше повсякденне життя та формують його.

Основна функція соціальних мереж – надати користувачам можливість самостійно створювати та розповсюджувати контент. Цим вмістом може бути текст, зображення, відео або голос. Саме тому, що контент створюється реальними користувачами, він настільки переконливий та привабливий. Цей контент користувача (UGC) не тільки надає брендам новий спосіб взаємодії зі своєю аудиторією, але й допомагає формувати імідж і довіру до бренду. У цій галузі компанії можуть використовувати контент користувача для підвищення впізнаваності та впізнаваності свого бренду, наприклад, проводячи онлайн-конкурси або спонукаючи клієнтів ділитися своїм досвідом використання продукції бренду. Створення спільноти є ключовим елементом соціальних мереж. Компанії можуть підтримувати та зміцнювати зв'язки із спільнотою, проводячи заходи, пропонуючи ексклюзивні знижки або створюючи системи членства. Соціальні мережі надають брендам унікальну платформу для просування та побудови відносин зі своєю аудиторією. Визначаючи рекламну аудиторію, співпрацюючи з ключовими лідерами думок (KOL) та займаючись контент-маркетингом, компанії можуть більш ефективно досягати своїх маркетингових цілей. Особливо важливо передавати історію бренду. Хороша історія бренду може знайти відгук у аудиторії та полегшити їй емоційний зв'язок із брендом. Компаніям та брендам важливо розуміти свій вплив у соціальних мережах [4].

Використовуючи інструменти аналізу даних, компанії можуть отримати різноманітну цінну інформацію, таку як демографічні дані фанатів, охоплення, рівень взаємодії, джерела трафіку на веб-сайті тощо. Ці дані допомагають компаніям оцінювати ефективність своїх маркетингових стратегій, виявляти потенційні проблеми та розробляти цільові маркетингові стратегії. Для багатьох користувачів соціальні мережі стали основним способом отримання інформації та споживання продуктів. Будь то новини, інформація про продукти чи тенденції, соціальні мережі можуть надавати миттєву та різноманітну інформацію. Для підприємств це означає, що вони можуть безпосередньо доносити інформацію про продукти, новини чи інший релевантний контент до своєї цільової аудиторії через соціальні мережі, що є більш ефективним, ніж випадковий підхід традиційних ЗМІ. Для більшості людей соціальні мережі – це інструмент розваги та дозвілля. Користувачі можуть дивитися фільми, слухати музику, грати в ігри, стежити за знаменитостями тощо, щоб задовольнити свої потреби у розвагах.

Завдяки функціям обміну та рекомендацій користувачів, а також підтримці алгоритмів цікавий контент може поширюватися у соціальних мережах вірусним способом. У цифровому світі перевірка особистості та безпека стали центром уваги. Соціальні мережі надають різні механізми автентифікації особистості, такі як двофакторна автентифікація та розпізнавання відбитків пальців за допомогою обладнання, для забезпечення безпеки облікових записів та даних користувачів. Крім того, багато онлайн-сервісів та програм інтегруються з обліковими записами соціальних мереж, дозволяючи користувачам входити в систему, надаючи простий і безпечний метод перевірки особистості.

Соціальні мережі перестали бути просто віртуальним простором для спілкування та обміну інформацією з іншими людьми. Вони поступово перетворилися на основне поле битви корпоративних брендів за проведення соціального маркетингу. Від звичних Facebook та Instagram до аудіовізуальної сфери YouTube до інтенсивної взаємодії між компаніями та аудиторією на LINE OA, кожна соціальна платформа демонструє унікальні тенденції розвитку та характеристики [5].

Основні риси мережевої свідомості: 1) Гіперзв'язність – кожен учасник комунікації є частиною глобальної мережі, де інформація циркулює швидко і безперешкодно. 2) Фрагментарність мислення та сприйняття – інформація сприймається через короткі повідомлення, візуальні елементи та алгоритмічно підібраний контент, швидкий потік контенту змінює когнітивні процеси. 3) Вплив цифрових алгоритмів – соціальні платформи та медіа управляють інформаційними потоками,

впливаючи на формування думок. 4) Краудсорсинг знань – колективне формування знань через співпрацю в мережевих. 5) Децентралізація знань – відсутність єдиного інформаційного центру, множинність джерел. 6) Алгоритмічне мислення – інформація фільтрується алгоритмами, що впливає на формування поглядів. 7) Гейміфікація реальності – елементи ігрової культури проникають у комунікацію, роботу, навчання. У той же час соціальні мережі породжують виклики та ризики: 1) Мережева поляризація – розподіл суспільства на інформаційно закриті групи. 2) Втрата критичного мислення – споживання контенту без перевірки достовірності. 3) Проблема приватності – цифровий слід і ризики втрати персональних даних. Мережева свідомість – це нова реальність сучасного суспільства, яка відкриває як перспективи, так і виклики. Її подальше дослідження та осмислення необхідні для розуміння трансформації соціальної взаємодії, політичних процесів, формування мережевої культури та свідомості.

Мережева свідомість як соціальний та суспільний феномен

У сучасному світі інформаційно-комунікаційні технології докорінно змінили спосіб взаємодії людей, що призвело до формування нового типу свідомості – мережевої свідомості. У сучасному цифровому світі відбувається докорінна трансформація соціальної свідомості, що зумовлена глобальним поширенням цифрових технологій, соціальних мереж та алгоритмічного управління інформаційними потоками. У цьому контексті формується мережева свідомість – новий тип соціальної свідомості, який відображає зміни у способах мислення, комунікації та взаємодії індивідів і спільнот.

Мережева свідомість – це сукупність когнітивних та комунікативних практик, що виникають у цифровому просторі, де інформація поширюється, обробляється і використовується через мережеві структури. Вона формується на перетині особистого досвіду, цифрової культури та технологічно опосередкованої взаємодії. Вона виникла в умовах цифрового суспільства, де основні соціальні, культурні та економічні процеси здійснюються через глобальні мережі. Мережева свідомість – це форма соціальної свідомості, яка формується в умовах постійної онлайн-взаємодії, цифрової комунікації та доступу до інформації через мережеві технології. Мережева свідомість – це не просто еволюція соціальної свідомості, а її новий формат, що визначає спосіб комунікації, сприйняття інформації та соціальну взаємодію. Вона відкриває величезні можливості для самовираження, освіти, бізнесу, але також несе ризики інформаційних маніпуляцій, втрати критичного мислення та соціальної ізоляції. Завдання сучасної людини – навчитися ефективно працювати з інформацією, розвивати цифрову грамотність і критичне мислення, щоб адаптуватися до нового світу, в якому домінує мережева свідомість.

Мережева свідомість – це сукупність уявлень, цінностей, знань та моделей поведінки, що формуються у людей під впливом цифрових комунікаційних технологій та взаємодії в мережевому середовищі. Вона є продуктом інформаційного суспільства та нових форм соціальної організації, які базуються на мережевій взаємодії. Основні риси мережевої свідомості: 1) Глобальність, у контексті якої індивіди та спільноти мають доступ до світових інформаційних ресурсів і можуть взаємодіяти в реальному часі. 2) Децентралізація, так як немає єдиного центру контролю інформаційних потоків, що сприяє демократизації знань і свободи висловлення. 3) Інтерактивність, у контексті якої користувачі не лише споживають інформацію, а й активно беруть участь у її створенні та поширенні. 4) Анонімність та мультиідентичність, так як люди можуть мати різні віртуальні ідентичності та взаємодіяти без прив'язки до фізичних характеристик. 5) Віртуалізація реальності, яка впливає на розмивання меж між фізичним та цифровим світами, що змінює сприйняття простору, часу та соціальних зв'язків [6].

Мережеве суспільство – це сучасна форма соціальної організації, що базується на інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ) та мережевих структурах взаємодії. Це суспільство, в якому основні соціальні, економічні та культурні процеси відбуваються в цифровому середовищі. Зміна соціальних зв'язків, у контексті яких традиційні спільноти доповнюються або замінюються онлайн-спільнотами, соціальними мережами, форумами. Трансформація комунікації – переважання цифрових каналів зв'язку, миттєвий доступ до інформації, поширення феномену “інформаційних бульбашок”. Політична активність та цифрова демократія – розвиток онлайн-активізму, електронного урядування, громадянських ініціатив через соціальні платформи. Зміна економічних моделей – поява цифрової економіки, краудфандингу, криптовалют, віддаленої роботи та фрілансу. Мережева свідомість – це новий формат соціальної свідомості, що визначає поведінку людей у цифрову епоху. Вона формує унікальні можливості для розвитку суспільства, але водночас ставить перед людством виклики, пов'язані з безпекою, етикою та критичним мисленням. Мережева свідомість як соціальний феномен сформувалася у зв'язку зі змінами у соціальній свідомості під впливом цифрових технологій, які охопили трансформацію громадянської активності, так як соціальні мережі стали інструментом мобілізації протестних рухів та цифрової демократії; відбулося формування людей за інтересами та переконаннями, що створює феномен інформаційних бульбашок; з'явилися нові форми соціальної відповідальності – цифрова етика, боротьба з дезінформацією та культура фактчекінгу.

Мережева свідомість як новий формат цифрової реальності

Соціальна свідомість змінюється під впливом цифрових технологій, культури та соціальних трансформацій. Класична (традиційна) соціальна свідомість сформувалася в умовах домінування ієрархічних структур і централізованих медіа. Мережева свідомість є продуктом цифрової епохи, глобалізації та децентралізованих комунікаційних платформ, про що свідчать відмінності між класичною та мережевою соціальною свідомістю (Табл.1)

Таблиця 1

Відмінності між класичною та мережевою соціальною свідомістю (сформована автором)

Характеристика	Класична соціальна свідомість	Мережева соціальна свідомість
Структура інформаційного середовища	Ієрархічна, централізована (газети, телебачення, радіо)	Децентралізована, мережева (соціальні мережі, блоги, платформи)
Джерело інформації	Державні або приватні медіа, наукові установи, еліти	Користувачі, платформи, алгоритми, ШІ
Комунікація	Одностороння (від медіа до мас)	Двостороння та багатостороння (інтерактивна, горизонтальна)
Формування світогляду	Через освіту, традиції, авторитетні джерела	Через інтернет-спільноти, соціальні мережі, краудсорсинг
Спосіб поширення інформації	Лінійний, повільний, контрольований	Вибуховий, хаотичний, вірусний
Швидкість обробки інформації	Повільна, аналітична	Швидка, реактивна
Глибина сприйняття	Аналітичне мислення, критичний підхід	Фрагментоване мислення, кліпове сприйняття
Механізм соціалізації	Родина, школа, церква, місцеві громади	Онлайн-спільноти, цифрові платформи, гейміфіковані середовища
Формування ідентичності	Фіксована, базується на традиціях, етнічності, релігії	Динамічна, багаторівнева, пов'язана з віртуальним "Я"
Контроль над свідомістю	Державні, релігійні, соціальні інститути	Алгоритми, маркетинг, цифрові корпорації
Етичні принципи	Зміцнені традиціями та мораллю	Формуються в процесі онлайн-інтеракцій
Політична участь	Через класичні механізми (вибори, партії, профспілки)	Цифровий активізм, петиції, краудфандинг, онлайн-протести
Формування колективної думки	Через організовані рухи та інституції	Через цифрові тренди, хештеги, алгоритмічний вплив
Роль технологій	Допоміжна, залежна від медіа	Визначальна, змінює мислення та соціальну поведінку

Таким чином, ми довели, що класична соціальна свідомість була стабільною, аналітичною, підконтрольною державним і соціальним інститутом, а мережева свідомість є динамічною, гнучкою, залежною від технологій та алгоритмів, що впливають на поведінку людини.. Трансформація свідомості свідчить про перехід від ієрархічного до горизонтального типу комунікації, що змінює механізми соціального впливу та управління.

Таблиця 2

Вплив мережевої свідомості на суспільство (сформована автором)

Вплив	Суспільство
Політика та активізм	Цифрові платформи сприяють розвитку мережевого активізму (#MeToo, ВЛМ, арабська весна). Фейкові новини та інформаційні маніпуляції стали частиною політичних кампаній. Зростає роль електронної демократії (онлайн-голосування, цифрові петиції)
Економіка	Перехід до цифрової економіки (криптовалюти, блокчейн, метавсесвіти). Нові форми зайнятості: фріланс, гіг-економіка, віддалена робота. Вплив інфлюенсерів та блогерів на ринок через персоналізований контент.
Культура та освіта	Онлайн-освіта (Coursera, Udemy) змінює традиційні навчальні моделі. Соціальні мережі формують нові культурні тренди (мем-культура, TikTok-феномени). Розвиток віртуальної реальності змінює сприйняття мистецтва та навчання.
Соціальна взаємодія	Традиційні соціальні зв'язки замінюються онлайн-спільнотами.

	Люди все більше ідентифікують себе через цифровий аватар та профіль у соцмережах. Виникають нові етичні дилеми щодо онлайн-поведінки (кібербулінг, приватність).
Виклики та загрози мережевої свідомості	Інформаційні бульбашки – алгоритми соцмереж формують однобоку картину світу. Дезінформація та маніпуляції – поширення фейкових новин та конспірологічних теорій. Цифрова залежність – постійне споживання контенту знижує концентрацію та критичне мислення. Криза приватності – персональні дані використовуються корпораціями та державами для контролю. Емоційна втома – надлишок інформації спричиняє стрес і когнітивне перевантаження.
Перспективи розвитку мережевої свідомості	Штучний інтелект як партнер у прийнятті рішень AI дедалі більше впливає на інформаційне середовище – від персоналізованого контенту до автоматизованого створення новин. Доповнена реальність та метавсесвіти Соціальні та економічні процеси все більше відбуватимуться у віртуальному просторі. Глобалізація цифрової культури Різні культури інтегруються завдяки мережам, створюючи нові форми колективної ідентичності. Етика штучного інтелекту Постане питання відповідальності AI за вплив на свідомість суспільства.

Можемо відмітити, що мережева свідомість виникає під впливом сучасних інформаційних технологій та цифрових комунікацій. Вона формується через: 1) соціальні мережі – Facebook, Twitter, Instagram, TikTok, YouTube та інші платформи, де люди взаємодіють, обмінюються ідеями та новинами; 2) мас-медіа та цифрові ЗМІ – традиційні медіа адаптуються до цифрового формату, створюючи нові формати контенту та інтерактивні форми комунікації; 3) освітні платформи та онлайн-курси – знання більше не є прерогативою закладів освіти, їх можна отримувати через Coursera, Udemu, Khan Academy та інші онлайн-ресурси; 4) штучний інтелект та алгоритми персоналізації – користувачі отримують контент на основі аналізу їхньої поведінки в мережі, що може як покращувати доступ до інформації, так і створювати “інформаційні бульбашки”; 5) віртуальна та доповнена реальність – розширюють межі сприйняття світу, змінюючи підхід до освіти, бізнесу, розваг. Сьогодні ми спостерігаємо вплив мережевої свідомості на різні сфери життя, у контексті якого відбуваються цифрові петиції, онлайн-голосування, електронне урядування; вплив соціальних мереж на політичні кампанії та масові протести; формується розвиток колективного інтелекту через Вікіпедію, з’являються відкриті бази даних, а також вплив блогерів та інфлюенсерів на формування смаків та трендів [5].

У результаті цих процесів відбулася інформаційна перенасиченість, що призвела до складності відрізнити правдиву інформацію від фейків; соціальна поляризація, у результаті чого алгоритми соцмереж підсилюють конфлікти між групами; кібербезпека призвела до ризиків хакерських атак, витоку персональних даних; виникли проблеми цифрової залежності – зниження концентрації уваги, втрата соціальних навичок у реальному житті; монополізація інформації – великі корпорації, такі як Google, Meta (Facebook), контролюють доступ до контенту. Мережева свідомість є новим рівнем соціального розвитку, що впливає на всі аспекти людського життя. Вона створює унікальні можливості для особистого розвитку, освіти, демократії та інновацій, але водночас несе загрози дезінформації, соціального поділу та цифрового контролю. Важливо навчитися критично мислити, адаптуватися до нових технологій та шукати баланс між реальним та цифровим світом.

Мережева свідомість – це форма суспільної свідомості, що формується в умовах цифрового світу, де інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) визначають взаємодію людей. Вона базується на постійній онлайн-взаємодії, цифровій ідентичності та нових формах соціальної організації. Мережева свідомість – це форма суспільної свідомості, що формується в умовах інформаційного суспільства, де цифрові технології, інтернет та соціальні мережі відіграють ключову роль у комунікації, прийнятті рішень та формуванні світогляду.

Мережеве суспільство, концепцію якого розробив Мануель Кастельс, ґрунтується на децентралізованій та глобальній інформаційній взаємодії, що впливає на всі аспекти людського життя – від політики та економіки до культури та міжособистісних стосунків. Мережева свідомість – це форма соціальної свідомості, що виникає під впливом цифрових технологій, глобальних інформаційних потоків і нових форматів комунікації. Вона характеризується швидкістю обробки

інформації, фрагментарним сприйняттям реальності, алгоритмічним управлінням контентом та цифровими ідентичностями. Основні риси мережевої свідомості: 1) Гіперзв'язність – постійний доступ до інформації та безперервна комунікація. 2) Інформаційна динаміка – швидке поширення даних та ідей. 3) Алгоритмічна фільтрація – залежність від алгоритмів при виборі контенту. 4) Фрагментоване мислення – сприйняття інформації у коротких форматах. 4) Кіберсоціалізація – формування соціальних зв'язків через цифрові платформи [6].

Основні категорії мережевої свідомості: 1) Інформаційні потоки – постійний рух та обмін даними між користувачами, платформами та системами; 2) Децентралізація знань – інформація більше не контролюється єдиним центром, а поширюється у відкритих мережах. 3) Цифрова ідентичність – особистість людини у віртуальному просторі, яка може відрізнитися від її реального “Я”. 4) Віртуальна комунікація – основна форма соціальної взаємодії, яка здійснюється через месенджери, соціальні мережі, онлайн-форуми. 5) Алгоритмічний вплив – алгоритми соціальних мереж та пошукових систем формують сприйняття світу, підлаштовуючи контент під користувача. 6) Мережевий активізм – цифрові форми соціального протесту та громадської активності (петиції, флешмоби, хештег-кампанії). 7) Цифровий слід – усі дії користувачів в інтернеті залишають дані, які можуть бути використані для аналізу та монетизації. 8) Фрагментація реальності – кожен користувач бачить світ через призму персоналізованого контенту, що може призводити до викривленого сприйняття дійсності.

Отже, мережева свідомість є новим етапом еволюції людського мислення, яке формується під впливом цифрових технологій. Вона змінює способи сприйняття інформації, соціальні взаємодії та навіть ідентичність особистості. Водночас вона породжує як нові можливості для розвитку суспільства, так і виклики, пов'язані з маніпуляціями, інформаційною безпекою та зміною когнітивних процесів.

Висновки. Мережева свідомість – це новий етап розвитку соціальної свідомості. Вона формується під впливом цифрових технологій, соціальних мереж та глобальної комунікації, змінюючи спосіб отримання інформації, прийняття рішень та соціальної взаємодії. Інтернет та цифрові платформи стали основним середовищем формування громадської думки. Алгоритми персоналізації контенту, інформаційні бульбашки та онлайн-активізм значною мірою визначають мережеву культуру та мережеву свідомість сучасної людини. Можемо зробити наступні висновки:

1. Нова соціальна реальність – мережева свідомість є продуктом цифрової епохи, змінюючи моделі комунікації, соціальної взаємодії та самовизначення особистості.

2. Відмінності від традиційної свідомості – якщо класична соціальна свідомість формувалася через безпосереднє спілкування та культурні інститути, то мережева базується на динамічних інформаційних потоках цифрового середовища.

3. Роль соціальних мереж – цифрові платформи відіграють ключову роль у трансформації суспільних процесів, визначаючи нові соціальні цінності, поведінкові норми та механізми взаємодії.

4. Глобальний інформаційний вплив – розвиток мережевої свідомості сприяє глобальній інтеграції, водночас створюючи ризики маніпуляції, інформаційного перенасичення та цифрової залежності.

5. Нові виклики цифрового суспільства – критичне мислення, інформаційна гігієна та етичне використання цифрових технологій є необхідними для гармонійного розвитку особистості в сучасному інформаційному середовищі. Таким чином, мережева свідомість є важливим компонентом цифрової реальності, що вимагає відповідального підходу до її формування та використання.

Список використаних джерел:

1. Воронкова, ВГ & Нікітенко, ВО 2022, *Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика*. Монографія, Львів-Торунь: *Liha-Pres*, 460 с.
2. Воронкова, В, Череп, А & Череп, О 2023, ‘Розвиток мережевої (інтернет-економіки) в умовах цифровізації: принципи, закони, тенденції розвитку’, *Science and society: trends of interaction : collective monograph*, Compiled by Shpak, V, Chairman of the Editorial Board. Tabachnikov, S & Oaks, S, California : *GS Publishing Services*, с. 31- 48.
3. Кивлюк, О, Воронкова, В & Нікітенко, В 2024, ‘Філософія комунікаційної парадигми постінформаційного суспільства: виклики і перспективи розвитку’, *Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph*, compiled by Shpak, V, Chairman of the Editorial Board Tabachnikov, S, Oaks, S, California: *GS Publishing Services*, с. 138-153. Доступно: <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2024_18/mono_2024_18.pdf>. [16 Січень 2025].
4. Sliusar, M 2023, ‘Stabishment and development of the network platform model in China and its impact on the formation of the digital economy’, *Humanities studies: Collection of Scientific Papers, Zaporizhzhia: Publishing house “Helvetica”*, 14 (91), pp. 165–175. Available from : <<http://humstudies.com.ua/article/view/277867/272615>>. [16 January 2025].
5. Шваб, К 2020, *Четверта промислова революція*, перекл. з німец. Климчук, Н & Лебеденко, Я, Харків: Вид-во “Клуб сімейного дозвілля”, 426 с.
6. Харарі, Ю 2019, *Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього*, Харків : Вид-во “Клуб сімейного дозвілля”, 544 с.

References:

1. Voronkova, VH & Nikitenko, VO 2022, *Filosofia tsyvrovoi liudyny i tsyvrovoho suspilstva: teoriia i praktyka (Philosophy of digital man and digital society: theory and practice)*. Monohrafiia, Lviv-Torun: Liha-Pres, 460 s.
2. Voronkova, V, Cherep, A & Cherep, O 2023, 'Rozvytok merezhevoyi (internet-ekonomiky) v umovakh tsyvrovizatsiyi: pryntsypy, zakony, tendentsiyi rozvytku (Development of the network (Internet economy) in conditions of digitalization: principles, laws, development trends)', *Science and society: trends of interaction : collective monograph*, Compiled by Shpak, V, Chairman of the Editorial Board. Tabachnikov, S, Oaks, S, California : *GS Publishing Services*, s. 31-48.
3. Kyvlyuk, O, Voronkova, V & Nikitenko, V 2024, 'Filosofiya komunikatsiynoyi paradyhmy postinformatsiynoho suspil'stva: vykyky i perspektyvy rozvytku' (Philosophy of the communication paradigm of the post-information society: challenges and prospects for development)', *Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph*, compiled by Shpak, V, Chairman of the Editorial Board Tabachnikov, S, Oaks, S, California: *GS Publishing Services*, c. 138-153, Dostupno: <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2024_18/mono_2024_18.pdf>. [16 Sichen 2025].
4. Sliusar, M 2023, 'Stablshment and development of the network platform model in China and its impact on the formation of the digital economy', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica"*, 14 (91), pp. 165–175. Available from : <<http://humstudies.com.ua/article/view/277867/272615>>. [16 January 2025].
5. Shvab, K 2020, *Chetverta promyslova revolyutsiya (The Fourth Industrial Revolution)*, perekl. z nimets. Klymchuk, N & Lebedenko, YA, Kharkiv: *Vyd-vo "Klub simeynoho dozvillya"*, 426 s.
6. Kharari, YU 2019, *Lyudyna rozumna. Istoriya lyudstva vid mynuloho do maybutn'oho (Man is intelligent. The history of mankind from the past to the future)*, Kharkiv : *Vyd-vo "Klub simeynoho dozvillya"*, 544 s.

Прорецензовано / Reviewed

29.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

4.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-10
УДК 140.8:364-322]:37.01

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСТВА В ОСВІТНІЙ СФЕРІ ЯК ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. І. Тернопільська

Анотація.

Актуальність теми дослідження зумовлена практичною необхідністю об'єднання українського суспільства через волонтерство у зв'язку з російсько-українською війною, яка стала серйозним викликом для України та цивілізованого світу. Молодіжне волонтерство є одним із перспективних і важливих напрямків волонтерської діяльності в Україні та світі, в тому числі через освітню сферу, волонтерські платформи та організації.

Постановка проблеми. Дослідження світоглядних засад волонтерства в освітній сфері як чинника інтеграційних процесів має важливе значення для інтеграції законодавства України до стандартів ЄС з урахуванням міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження є напрацювання Я. Блохи, О. Білаковського, Р. Драпушка, П. Горінова, Є. Міненка, Е. Панасенка, М. Лебідь, К. Кваши, Д. Чудновської, V. Bocsí, F. Hajnalka, V. Markos, X. Montagud, M. Estalayo, A. McFadden, K. Smeaton, які були основою для світоглядних засад інтеграції волонтерської діяльності в освітню сферу в Україні та світі.

Постановка завдання. На основі аналізу українських і зарубіжних наукових джерел, необхідно визначити: світоглядні засади волонтерства молоді; проаналізувати сучасні тенденції волонтерської діяльності в закладах освіти; виокремити актуальні проблеми впровадження волонтерства в національну освітню сферу; запропонувати власні пропозиції з удосконалення волонтерства в освітній сфері.

Виклад основного матеріалу. Філософська наука розглядає волонтерство як прояв доброї волі особистості, спосіб бути корисним суспільству, стиль життя та сферу свободи діяльності. Воно також виступає механізмом набуття професійного досвіду через вдосконалення soft skills.

Сучасна молодь має змогу знайомитися з волонтерством ще у школі, а згодом розвивати відповідні навички у закладах професійно-технічної освіти, університетах та різних проектах, що сприяє її громадянській активності та професійному зростанню.

Висновки. Визначено, що волонтерство української молоді базується на традиційних світоглядних цінностях як: гуманізм, духовність, свобода дій, співпереживання та емоційний інтелект, прозорість діяльності, патріотизм, що проявляється через бажання бути корисним своїй країні, ветеранам, цивільним, іншим категоріям людей. Важливим є набуття та розвиток креативності, лідерських навичок, умінь

брати відповідальність, критично мислити, розширення кола професійного спілкування, навичок активізму та професіоналізму через участь у волонтерських проєктах.

Ключові слова: філософія волонтерства, український філософський дискурс, філософія свободи, філософія доброї волі, світоглядні засади волонтерства, освітня сфера, інклюзивність волонтерської діяльності.

GLOBAL PRINCIPLES OF VOLUNTEERING IN THE EDUCATION SPHERE AS A FACTOR OF INTEGRATION PROCESSES

Valentyna Ternopilka

Abstract.

Urgency of the research. The relevance of the study is due to the practical need to unite Ukrainian society through volunteering in connection with the Russian-Ukrainian war, which has become a serious challenge for Ukraine and the civilized world. Youth volunteering is one of the most promising and important areas of volunteer activity in Ukraine and the world, including through the educational sphere, volunteer platforms and organizations.

Target setting. The study of the ideological foundations of volunteering in education as a factor in integration processes is important for the integration of Ukrainian legislation into EU standards, taking into account international experience.

Actual scientific researches and issues analysis. The source base of the study is the work of Y. Blocha, O. Bilakovsky, R. Drapushko, P. Gorinov, E. Minenko, E. Panasenko, M. Lebed, K. Kvasha, D. Chudnovska, V. Boci, F. Hajnalka, V. Markos, X. Montagud, M. Estalayo, A. McFadden, K. Smeaton, which were the basis for the worldview of the integration of volunteerism in the educational sphere in Ukraine and the world.

The research objective. Based on the analysis of Ukrainian and foreign scientific sources, it is necessary to determine: the worldview of youth volunteering; analyze current trends in volunteering in educational institutions, highlight current problems of introducing volunteering into the national educational system; offer own proposals for improving volunteering in the educational sphere.

The statement of basic materials. Philosophical science considers volunteering as a manifestation of individual goodwill, a way to be useful to society, a lifestyle and a sphere of freedom of activity. It also serves as a mechanism for gaining professional experience through the improvement of soft skills.

Today's youth have the opportunity to get acquainted with volunteering at school, and later develop relevant skills in vocational and technical education institutions, universities and various projects, which contributes to their civic activity and professional growth.

Conclusions. It is determined that volunteering of Ukrainian youth is based on traditional worldview values such as humanism, spirituality, freedom of action, empathy and emotional intelligence, transparency of activity, patriotism, which is manifested through the desire to be useful to their country, veterans, civilians, and other categories of people in need. It is important to acquire and develop creativity, leadership skills, the ability to take responsibility, critical thinking, expanding professional communication, activism and professionalism skills through participation in volunteer projects.

Keywords: philosophy of volunteering, Ukrainian philosophical discourse, philosophy of freedom, philosophy of goodwill, philosophical foundations of volunteering, educational sphere, inclusiveness of volunteering.

Актуальність дослідження. Актуальність феномену волонтерства та волонтерської діяльності в українському філософському дискурсі обумовлюється потребою пошуку шляхів об'єднання українського суспільства, у зв'язку з російсько-українською війною, що стало серйозним викликом як для України, так і для цивілізованого світу. Відзначимо, що волонтерство, взаємодопомога, підтримка, патріотизм та спротив українців у протистоянні ворогу дало можливість вистояти в перші дні війни, поки цивілізований світ долучився до допомоги, а в подальшому волонтерська діяльність, до якої було залучено велику частину українського суспільства, стала вагомим частинкою безпекових та гуманітарних проєктів.

Зазначимо, що “завдяки особливій природі волонтерство є ефективним способом вирішення складних проблем людини та суспільства, джерелом нешаблонних підходів до їх розв'язання, різновидом участі будь-якого представника соціуму в покращенні якості життя” [1, с. 80].

Волонтерську діяльність можна вважати показником соціального розвитку суспільства – що він вище, то більше є соціальних можливостей у вирішенні нагальних проблем. Це унікальний соціальний ресурс з різними видами, формами, методами діяльності, що доповнює подальші перспективи для активізації духовного, культурного й інтелектуального потенціалу нації [4].

Сьогодні рівень волонтерства дуже високий, адже “Україна в 2023 році посіла друге місце у світовому рейтингу благодійності. САФ, відповідальна за складання списку, повідомила про значний підйом України, оскільки минулого року країна займала 10-ту позицію” [15].

У зв'язку з наданням Україні статусу кандидата у члени Європейського Союзу перед нашою державною постає ряд завдань, виконання яких дозволить інтегрувати молодіжну політику України у загальноєвропейський простір і сприятиме створенню ефективної платформи для становлення української молоді, що позитивно вплине на розвиток нашої держави [6, с. 7]. Одним із напрямків такої діяльності є інтеграції волонтерської діяльності молоді в освітню сферу.

У контексті вищевказаного, та у відповідь на військові виклики, актуалізувались наукові дискурси, щодо розуміння інституту волонтерства, інклюзивності волонтерської діяльності, способи залучення до волонтерської діяльності молоді, щодо сприяння розвитку волонтерства серед

здобувачів освіти, впровадження волонтерства в університетському середовищі тощо. В результаті дискусій і обговорень були розроблені відповідні зміни до чинного законодавства щодо інтеграції волонтерської діяльності в освітню сферу, які відповідають стандартам європейського освітнього простору.

Відзначимо, що з метою легального закріплення інституту волонтерства серед здобувачів освіти, було прийнято відповідний законопроект “щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти” [3]. Прийняття відповідних змін до чинного законодавства “передбачає адаптацію законодавства України до права Європейського Союзу в частині визнання результатів волонтерської діяльності, розвиток культури соціальної відповідальності в суспільстві, особливо серед дітей та молоді, та збільшення частки суспільства, охопленої волонтерською діяльністю” [3]. Подібні зміни законодавства дають можливість наблизити національне законодавство до законодавства ЄС, запровадити кращі традиції залучення до волонтерської діяльності, підняти рівень мотивації до волонтерської діяльності, сприяти розвитку волонтерства в освіті.

Постановка проблеми. Дослідження світоглядних засад волонтерства в освітній сфері як чинника інтеграційних процесів має важливе значення для інтеграції законодавства України до стандартів ЄС з врахуванням міжнародного досвіду, дає можливість не лише вивчати цінності та мотиви волонтерської діяльності, основні моральні та етичні принципи, забезпечити формування ціннісних орієнтирів молодого покоління через освітні програми та волонтерські проекти, але і набути та вдосконалити практичні навички, які потрібні для подальшого професійного зростання, здобути нові професійно-орієнтовані знайомства та культурний досвід спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження є напрацювання українських філософів, соціологів та ряду західних дослідників в галузі гуманітарних наук. Серед українських філософів, соціологів, юристів слід відзначити напрацювання Я. Блохи, О. Білаковського, Р. Драпушка, П. Горінова, Є. Міненка, Е. Панасенка, М. Лебідь, К. Кваши, Д. Чудновської та ін. Серед закордонних дослідників V. Bocsi, F. Najnalka, V. Markos, X. Montagud, M. Estalayo, A. McFadden, K. Smeaton. Ці напрацювання були основою для дослідження тематики волонтерської діяльності взагалі, а зокрема, світоглядних засад інтеграції волонтерської діяльності в освітню сферу в Україні та світі.

Постановка завдання. На основі аналізу українських та зарубіжних наукових джерел, необхідно визначити: світоглядні засади волонтерства молоді; проаналізувати сучасні тенденції волонтерської діяльності в закладах освіти, виокремити актуальні проблеми впровадження інституту волонтерства в національну освітню сферу; запропонувати власні пропозиції по вдосконаленню волонтерства в освітній сфері.

Виклад основного матеріалу. Філософська наука трактує волонтерство як можливість особи проявляти свою “добру волю”, як можливість бути корисним людям і суспільству, як стиль життя, як сферу свободи діяльності, в тому числі, і як спосіб набуття нового професійного досвіду через вдосконалення своїх власних soft skills тощо.

Зазначимо, що в останні роки в багатьох країнах світу набуття навичок soft skills для молоді здобули важливого значення, так як є необхідною умовою для професійної реалізації в сучасному світі. Для української молоді подібна мотивація є менше актуальною, тому що в першу чергу волонтерство направлено на вирішення безпекових викликів, надання гуманітарної допомоги, участь у соціальних, екологічних та освітніх проектах тощо.

У сучасних умовах волонтерство молодих людей в Україні реалізовується як через офіційні державні проекти, приватні ініціативи, так і разом з членами своєї родини, через церковні проекти, через школу, інші заклади освіти, молодіжні організації та волонтерські платформи, як наприклад, Національна Волонтерська Платформа тощо. Подібна платформа була заснована з метою посилення волонтерського руху між Міністерством молоді та спорту України, Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та громадською організацією “Українська Волонтерська Служба”. Завданням Платформи є інформування молоді про можливості волонтерства в Україні та за кордоном, підтримка інститутів громадянського суспільства у напрямі залучення волонтерів [9].

Позитивно, що в результаті внесених законодавчих змін, знайомитись і долучатися до волонтерської діяльності молодь матиме можливість починаючи із школи, а в подальшому буде вдосконалювати навички волонтерської діяльності в закладах професійно-технічної освіти, в університетському середовищі та на відповідних волонтерських платформах та проектах.

Волонтерство для молодих людей, починаючи зі школи — “це спосіб входу в активізм. Молодь хоче бути частиною процесу відновлення країни та докладає зусиль для того, щоб дбати про інших, близьких, сусідів та тих, хто цього потребує, опинився в складних життєвих обставинах. За даними дослідження ETF та ЮНІСЕФ “Learning for careers” 65,7% української молоді в Україні та за кордоном планують отримати знання та навички, які б підтримували відбудову України.

Період кризи завжди викликає відчуття небайдужості, бажання покращити життя тих, хто зараз у скрутному становищі. Волонтерство розвиває відчуття мети та будує сильнішу, більш емпатійну життєву позицію. Відтак волонтерство є одним з безпечних середовищ, де молодь може бути драйвером змін. Саме у волонтерських організаціях молоді люди мають можливість голосу та

реалізації власних ідей та поглядів, адже у спільному русі взаємодопомоги всі мають рівні права. Завдяки волонтерській діяльності багато хто з них краще адаптувався до викликів війни, соціалізувався у нових громадах, знайшов нових друзів та відчуття сенсу своєї діяльності [10, с. 4].

На рівні здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів волонтерство сприяє формуванню та розвитку: щирості та доброзичливості у спілкуванні з людьми; свідомої готовності допомагати ЗСУ, навичок суспільної активності та готовності захищати свою рідну землю; навичок співпереживання, взаємодопомоги та толерантності по відношенню до батьків, рідних, товаришів, викладачів; нових навичок, технік, здібностей і талантів, що сприяють професійному самовизначенню та кар'єрному зростанню.

Волонтерська допомога військовим у професійно-технічному закладі є сукупністю чинників, педагогічних впливів, які сприяють формуванню, розвитку, вдосконаленню м'яких (універсальних) навичок необхідних для творчої та професійної самореалізації усіх учасників освітнього процесу, наповнює духовний світ усвідомленням особистої значимості та важливості для нашої держави на сучасному етапі її найвизначнішого історичного становлення [2].

Сучасне університетське освітнє середовище через волонтерську діяльність дає додаткові можливості набувати soft skills (м'які навички особистісного характеру), а саме: уміння працювати в колективі, критичне мислення, лідерські якості, емоційний інтелект, самоконтроль і самоорганізація, соціальну відповідальність тощо.

Феномен волонтерства полягає в тому, що його функції спрямовані як на людей, що потребують допомоги, так і на самого волонтера. До їх переліку ми відносимо наступні: функцію соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну функцію та функцію професіоналізації [9, с. 56].

3-поміж основних світоглядних засад волонтерства, на думку Я. Блохи, - "варто виокремити прозорість та відкритість. Волонтери в Україні прагнуть забезпечити максимальну прозорість та відкритість своєї роботи, щоб забезпечити довіру та підтримку від громадськості та донорів. Вони забезпечують публічні звіти та інформацію про свою діяльність, щоб кожен міг переконатися у справедливості та ефективності їхньої роботи. Українські волонтери також високо цінують інноваційність та творчість. Вони постійно шукають нові способи та ідеї для покращення своєї роботи та забезпечення максимальної користі для людей" [1, с. 83].

Однією з основних умов, на думку Е. А. Панасенко та О. І. Білаковського, які сприяють розвитку soft skills, є навчальне середовище у закладах вищої освіти, яке забезпечує можливості для активної взаємодії здобувачів вищої освіти. Університети, що впроваджують інноваційні методики, створюють атмосферу, де студенти можуть вільно висловлювати свої думки, обговорювати проблеми та брати участь у дискусіях. Активне навчання, яке передбачає командні проєкти, є ефективним механізмом для розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в групі. Дозволяючи молодим людям приймати рішення, які впливають на їхнє власне життя, вони стають більш відповідальними за решту свого життя та за свої спільноти, а студенти повинні мати змогу вирішувати реальні проблеми в межах навчального процесу, що стимулює розвиток критичного мислення та творчого підходу, емоційної грамотності студентів, зокрема через симуляції конфліктних ситуацій, групові обговорення або інтерактивні ігри [8, с. 115].

У часи війни патріотизм набуває особливого значення, адже він стимулює молодь до активної участі у захисті країни. Патріотизм може зміцнити моральний дух, заохочуючи молодь підтримувати армію, брати участь у волонтерських ініціативах і допомагати переселенцям. За цих умов необхідна інтеграція патріотичних тем у навчальні програми, такі як проєкти, присвячені видатним українцям, культурним надбанням, або історії незалежності. Заохочення молоді до участі у волонтерських програмах, що допомагають армії, переселенцям чи постраждалим від війни, підсилює їхнє усвідомлення громадянських обов'язків. Це також формує почуття єдності та солідарності в суспільстві [8, с. 117].

Волонтерська діяльність має за мету, в тому числі, й формування спільної національної ідентичності в молодіжному середовищі. Так, "спільна мета захисту територіальної цілісності України змогла об'єднати різні види ідентичності та сформувати власну національну ідентичність. Спротив ворогу допоміг об'єднати усі політичні сили та різні групи людей незалежно від їх політичної, культурної, релігійної або мовної ідентичності в єдину національну ідентичність" [5, с. 27].

Інтернаціоналізація освіти створює сприятливі умови для розвитку soft skills. Студенти, які беруть участь у програмах академічної мобільності, таких як Erasmus або міжнародні обміни, розвивають навички міжкультурної комунікації, що є важливим у глобалізованому світі. Такі програми дозволяють здобувачам освіти працювати в мультикультурних командах, де вони вчаться поважати різноманітність і знаходити спільні рішення [2].

Через участь у міжнародних проєктах молодь набуває досвід волонтерської діяльності в закладах освіти за кордоном. Відзначимо, що "у деяких країнах участь у волонтерських активностях або проєктах обов'язкова для школярів старших класів. Це елемент громадянської освіти – таким чином дітей привчають до участі у житті громади та формують відчуття відповідальності за країну" [7].

Якщо звернемося до світоглядних засад волонтерської діяльності молодих людей в США, то, згідно з результатами дослідження, які проведені американським закладом освіти, молоді люди вважають, що “волонтерство приносить такі переваги: навчання поважати інших; навчитися бути корисним і добрим; навчитися розуміти людей, які відрізняються; розвиток лідерських навичок, набуття терпіння та краще розуміння громадянства. Молодь відчуває співчуття до потребуючих; вони можуть зробити щось для справи, в яку вірять; вони вірять, що якщо вони допоможуть іншим, інші допоможуть їм.

Молоді люди, залучені до громадських робіт, швидше за все, матимуть сильну трудову етику в дорослому віці. Сімдесят три відсотки молодих людей вважають, що їхні зусилля можуть позитивно вплинути на їхнє життя” [12].

На рівні Європейського Союзу волонтерство переважно розглядається як можливість отримати та вдосконалити професійні навички, необхідні для подальшого працевлаштування чи розвитку кар’єри, тому більшість програм націлені саме на аудиторію старшу 18 років. Значний акцент робиться на міжнародному досвіді, можливостях подорожувати. Волонтерське залучення молоді документується, але не має прямого стосунку до системи формальної освіти. Волонтерство для школярів регулюється на рівні урядів окремих країн.

У Великобританії немає законодавчої вимоги для учнів волонтерити, однак така діяльність заохочується на державному та приватному рівнях [13].

В Угорщині мотиви для волонтерства серед молодого покоління включають приналежність до спільноти, зустріч з викликом, професійний розвиток, корисне проведення дозвілля, можливість знайти нових друзів, тому мотивація більш-менш сучасна, але ці результати дійсні серед усього населення віком від 16 до 29 років, а не лише студентів вищих навчальних закладів [11].

У підсумку проведеного практичного дослідження серед студентів університетів, прийшли до висновків, що “дані про участь у волонтерській діяльності вказують на те, що в Іспанії відсоток залученості студентів університетів нижчий, ніж в інших країнах. Результати показують, що, незважаючи на те, що мотиви базуються на соціальному сумлінні та відданості, найвищий рівень задоволеності серед студентів пов’язаний із перевагами з точки зору емоційного благополуччя, а не з академічним чи професійним розвитком [13].

У Центральній та Східній Європі волонтерство не є частиною навчального плану вищої освіти; тому волонтерська діяльність студентів вищої освіти є видом приватної ініціативи. Однак у Румунії волонтерство може бути частиною професійної практики [11].

На підставі проведеного дослідження, ми виокремили два базових наукових підходи до змістовного розуміння ціннісних засад волонтерської діяльності молоді. Так, одні дослідники, виділяють “три типи мотивів студентів до волонтерства: альтруїстичний, утилітарний, соціальний. Альтруїстичні мотиви, загальні мотиви, що ґрунтуються на цінностях, включають допомогу іншим, підтримку відомих справ або послуг на основі релігійних переконань. Утилітарна мотивація передбачає розвиток нових навичок, професійний досвід та участь у діяльності, призначеній для отримання прибутку в майбутньому працевлаштування. До третьої категорії відноситься набуття і капіталізація соціальних мотивів, включаючи волонтерство з друзями, встановлення нових соціальних контактів або волонтерство через соціальний тиск” [14].

Інші дослідники вважають, що подібні підходи дещо застарілі, що у минулому мотиваційні моделі були досить прості, включаючи лише два або три фактори (альтруїстичну, егоїстичну та соціальну мотивацію), але тепер, частіше використовуються багатофакторні моделі. Все більше поширюється міждисциплінарний підхід, при якому соціологічні, психологічні, соціально-психологічні, економічні та ін. досліджуються разом. Волонтерство старого типу більш цілісне, тоді як мотиваційна система нового типу волонтерства є менш цільною світоглядною системою. Традиційні (старого типу) мотиви волонтерства базуються на альтруїстичних цінностях (наприклад, бути корисні для суспільства та роблять щось для інших) і про важливість соціальних взаємодій і громади.

До сучасних мотивацій належать розвиток кар’єри, особистісний ріст, досвід роботи, професійне вдосконалення, отримання інформації, розвиток і відпрацювання навичок, збільшувати людський капітал, заводити друзів, зустрічати людей зі схожими інтересами та участь у корисному дозвіллі (навчання та заняття спортом та культурними заходами) [11]. Виглядає так, що новий, комбінований тип волонтерства є більш поширеним в країнах ЄС, так як має чітко визначені мотиви, передбачає більше свободи та автономії дій волонтера, є елементом відповідної організаційної структури та проявом активізму молодих людей.

Для українському молоді важливим бути причетними до системи захисту країни, відчувати, що вони беруть участь у справах, які мають суспільне значення, бути почутими і підтриманими, впливати на майбутнє своєї країни. Додатково, волонтерство є ще й тим соціальним інститутом, який дає молоді, в тому числі і кар’єрні можливості для подальшої участі в управлінні державою, прийнятті результативних рішень, які напряду впливають на їхнє власне життя, на життя громадянського суспільства та власної країни.

Висновки. У підсумку проведеного дослідження можемо констатувати, що через воєнні

виклики волонтерство молоді базується на традиційних світоглядних цінностях, які відповідають наявним в суспільстві викликам, як гуманізм, духовність, свобода дій, співпереживання та емоційний інтелект, прозорість діяльності, патріотизм, що проявляється через бажання бути корисним своїй країні, ветеранам, цивільним, іншим категоріям людей. Важливим є набуття та розвиток креативності, лідерських навичок, уміння брати відповідальність, критично мислити, розширення кола професійного спілкування, навички активізму та професіоналізму через участь у волонтерських проєктах.

Сьогодні в системі закладів шкільної, вищої, професійно-технічної освіти пропонуються різнопланові волонтерські проєкти та можливості для набуття волонтерського досвіду. Таке різнобарв'я волонтерських можливостей для школярів та студентів посилює умови для їх професійного зростання, навчання та формування потенціалу для участі у соціальних та суспільних змінах в країні. Враховуючи, що у повоєнний період існуватиме потреба в різнопланових проєктах допомоги ветеранам, інвалідам, сиротам, іншим категоріям громадян, вважаємо, що слід передбачити в системі шкільного та позашкільного навчання більш інклюзивну модель сервісного волонтерства.

Вважаємо, що на рівні професійно-технічного та університетського навчання молоді волонтерство має передбачати можливість адаптації набутого досвіду соціального, екологічного, культурного характеру у подальше кар'єрне зростання, участь в активному житті суспільства та професійний успіх в гуманітарних та соціальних сферах. Вважаємо, що досвід волонтерства, починаючи з шкільного часу, принесе користь особі, суспільству та державі, та сприятиме формування власних ціннісних моделей поведінки особи.

Список використаних джерел:

1. Блоха, Я 2023, 'Світоглядні засади волонтерства в Україні в умовах війни', *Філософські обрії*, № 47, с. 80-88. Доступно: <<https://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/282578/279264>>. [3 Грудень 2024].
2. Буряк-Габрись, І 2023, *Волонтерство здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів в умовах воєнного стану (з досвіду роботи)*. Доступно: <<https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/671/697>>. [3 Грудень 2024].
3. Верховна Рада України 2025, *Верховна Рада України прийняла Закон щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти*. Доступно: <<https://www.rada.gov.ua/news/razom/257407.html>>. [3 Грудень 2024].
4. Горінов, П & Драпушко, Р 2022, *Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження*. Монографія, Київ: *Державний інститут сімейної та молодіжної політики*.
5. Горінов, ПВ & Драпушко, РГ 2022, 'Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки Української держави', *Юридичний науковий електронний журнал*, № 10, с. 26-30. Доступно: <http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf>. [3 Грудень 2024].
6. Драпушко, РГ, Горінов, ПВ & Міненко ЄС 2022, 'Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень', *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, Том 33 (72), № 3, с. 54-59.
7. Лебідь, М, Кваша, К & Чудновська Д 2024, *Волонтерство у формальній освіті: бути чи не бути?* Доступно: <<https://voxukraine.org/volonterstvo-u-formalnij-osviti-buty-chy-ne-buty>>. [3 Грудень 2024].
8. Панасенко, ЕА & Білаковський, ОІ 2024, 'Умови розвитку soft skills компетентностей у здобувачів вищої освіти: сучасні реалії та виклики', в *Філософія освіти в умовах сучасних викликів: цінності, стратегії, інноваційні практики: Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція*, Полтава, Україна, с. 115-121. Доступно: <<https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2024/11/Filosofia-osvity-v-umovakh-suchasnykh-vyklykiv-2.pdf>>. [10 Грудень 2024].
9. Покровська міська рада Дніпропетровської області 2024, *Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Громадською організацією "Українська волонтерська служба" підписано Меморандум про взаєморозуміння*. Доступно: <<https://pkrv.dp.gov.ua/news/predstavnistvom-dutyachogofondu-onuynisefv-ukrayini-ta-gromadskoyu-organizaciyu-ukrayinska-volonterska-sluzhba-pidpusano-memorandum-pro-vzaemorozuminnya-10641>>. [9 Грудень 2024].
10. Українська Волонтерська Служба 2024, *Роль волонтерства у житті школярів: Всеукраїнське дослідження*. Доступно: <https://dlureport.s3.amazonaws.com/story_attachments/%C3%90%C3%90%C2%BE%C3%91%C3%90%C3%91%C3%90%C3%90%C2%B5%C3%90%C2%BD%C3%90%C2%BD%C3%91_%C3%90%C3%90%C2%BE%C3%90%C3%91_%C3%90%C2%B2%C3%90%C2%BE%C3%90%C2%BE%C3%90%C2%BD-story-b6b6f4f4-e846-4250-aed9-5baeac3aa03a.pdf>. [9 Грудень 2024].
11. Bocsi V, Hajnalka F & Markos V 2017, 'Motives of volunteering and values of work among higher education students', *Citizenship Social and Economic Education*, № 16(2), p. 117-131. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/318582423_Motives_of_volunteering_and_values_of_work_among_higher_education_students>. [3 December 2024].
12. Latham, M 2003, *Young Volunteers: The Benefits of Community Service, Extension | University of Nevada, Reno*, FS-03-23. Available from: <<https://extension.unr.edu/publication.aspx?PubID=4307>>. [3 December 2024].
13. Montagud, X & Estalayo M. 2024, *Volunteering among social work students: satisfaction, motives and benefits. When the emotional transcends the academic*. Available from: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615479.2024.2438257?src>>. [10 December 2024].
14. McFadden, A & Smeaton, K 2017, 'Amplifying Student Learning through Volunteering', *Journal of University Teaching & Learning Practice*, Vol. 14, Iss. 3, Art. 6. Available from: <<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1170180.pdf>>. [3 December 2024].

15. Ukrainian World Congress 2023, *Ukraine ranks second in World Giving Index*. Available from : <<https://www.ukrainianworldcongress.org/ukraine-ranks-second-in-world-giving-index/>>. [9 December 2024].

References:

1. Blokha, Ya 2023, 'Svitohliadni zasady volonterstva v Ukraini v umovakh viiny (Worldview foundations of volunteering in Ukraine in the context of war)', *Filosofski obrii*, № 47, pp. 80-88. Dostupno: <<https://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/282578/279264>>. [3 Hruden 2024].
2. Buriak-Habrys, I 2023, *Volonterstvo zdobuvachiv osvity profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv v umovakh voiennoho stanu (z dosvidu roboty) (Volunteering of students of vocational educational institutions under martial law (from work experience))*. Dostupno: <<https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/671/697>>. [3 Hruden 2024].
3. Verkhovna Rada Ukrainy 2025, *Verkhovna Rada Ukrainy pryiniala Zakon shchodo spryiannia rozvytku volonterstva sered zdobuvachiv osvity (The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law on Promoting the Development of Volunteering among Education Applicants)*. Dostupno: <<https://www.rada.gov.ua/news/razom/257407.html>>. [3 Hruden 2024].
4. Gorinov, P & Drapushko, R 2022, *Volonterska diialnist v Ukraini: sotsialno-pravove doslidzhennia (Volunteering in Ukraine: socio-legal research)*. Monohrafiia, Kyiv : Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky, 256 s.
5. Gorinov, PV & Drapushko, RG 2022, 'Stanovlennia natsionalnoi identychnosti ukraintsev yak osnova natsionalnoi bezpeky Ukrainy (Formation of the national identity of Ukrainians as the basis of the national security of the Ukrainian state)', *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal (Legal Scientific Electronic Journal)*, № 10, pp. 26-30. Dostupno: <http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf>. [3 Hruden 2024].
6. Drapushko, RG, Gorinov, PV & Minenko, YeS 2022, 'Efektyvnist zaluchennia molodi do pryiniattia upravlinskykh rishen (Efficiency of youth involvement in decision-making)', *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia (Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Public Administration and Management)*, Tom 33 (72), № 3, pp. 54-59.
7. Lebid, M, Kvasha, K & Chudnovska D 2024, *Volonterstvo u formalnii osviti: buty chy ne buty? (Volunteering in formal education: to be or not to be?)* Dostupno: <<https://voxukraine.org/volonterstvo-u-formalnij-osviti-buty-chy-ne-buty>>. [3 Hruden 2024].
8. Panasenko, EA & Bilakovskiy, OI 2024, 'Umovy rozvytku soft skills kompetentnosti u zdobuvachiv vyshchoi osvity: suchasni realii ta vyklyky (Conditions for the development of soft skills competencies in higher education students: modern realities and challenges)', v *Filosofii osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv: tsinnosti, stratehii, innovatsiini praktyky: Vseukrainska naukovo-praktychna onlain-konferentsiia*, Poltava, Ukraina, s. 115-121. Dostupno: <<https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2024/11/Filosofii-osvity-v-umovakh-suchasnykh-vyklykiv-2.pdf>>. [10 Hruden 2024].
9. Pokrovska miska rada Dnipropetrovskoi oblasti 2024, *Predstavnytstvom Dytiachoho fondu OON (IuNISEF) v Ukraini ta Hromadskoiu orhanizatsiieiu "Ukrainska volonterska sluzhba" pidpysano Memorandum pro vzaiemorozuminnia (The UNICEF Representative Office in Ukraine and the NGO "Ukrainian Volunteer Service" signed a Memorandum of Understanding)*. Dostupno: <<https://pkrv.dp.gov.ua/news/predstavnytstvom-dutyachogo-fondu-oonyunisefv-ukrayini-ta-gromadskoyu-organizaciyu-ukrayinska-volonterska-sluzhba-pidpusano-memorandum-pro-vzaemorozuminnya-10641>>. [9 Hruden 2024].
10. Ukrainska Volonterska Sluzhba 2024, *Rol volonterstva u zhytti shkolariv: Vseukrainske doslidzhennia (The Role of Volunteering in the Life of Schoolchildren: All-Ukrainian study)*. Dostupno: <https://dl-ureport.s3.amazonaws.com/story_attachments/%C3%90%C2%BE%C3%91%C3%90%C3%91%C3%90%C2%B5%C3%90%C2%BD%C3%90%C2%BD%C3%91_%C3%90%C3%90%C2%BE%C3%90%C3%91_%C3%90%C2%B2%C3%90%C2%BE%C3%90%C2%BE%C3%90%C2%BD-story-b6b6f4f4-e846-4250-aed9-5baec3aa03a.pdf>. [9 Hruden 2024].
11. Boci V, Hajnalka F & Markos V 2017, 'Motives of volunteering and values of work among higher education students', *Citizenship Social and Economic Education*, № 16(2), p. 117-131. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/318582423_Motives_of_volunteering_and_values_of_work_among_higher_education_students>. [3 December 2024].
12. Latham, M 2003, *Young Volunteers: The Benefits of Community Service*, *Extension | University of Nevada*, Reno, FS-03-23. Available from : <<https://extension.unr.edu/publication.aspx?PubID=4307>>. [3 December 2024].
13. Montagud, X & Estalayo M. 2024, *Volunteering among social work students: satisfaction, motives and benefits. When the emotional transcends the academic*. Available from : <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615479.2024.2438257?src>>. [10 December 2024].
14. McFadden, A & Smeaton, K 2017, 'Amplifying Student Learning through Volunteering', *Journal of University Teaching & Learning Practice*, Vol. 14, Iss. 3, Art. 6. Available from : <<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1170180.pdf>>. [3 December 2024].
15. Ukrainian World Congress 2023, *Ukraine ranks second in World Giving Index*. Available from : <<https://www.ukrainianworldcongress.org/ukraine-ranks-second-in-world-giving-index/>>. [9 December 2024].

Прорецензовано / Reviewed

28.12.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

19.01.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-11
УДК 101.1

THE INFLUENCE OF SMART TECHNOLOGIES ON QUALITY OF LIFE: A MULTIDIMENSIONAL PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE

M. Gramchuk
V. Nikitenko

Abstract.

Urgency of the research is dictated by the accelerating integration of smart technologies into human life, raising essential philosophical and ethical concerns. As digitalization reshapes personal autonomy, environmental sustainability, and social structures, a critical examination of its implications is necessary.

Target setting. "Smart" technologies are transforming human experience, particularly in terms of autonomy, environmental sustainability, perception, and social justice. Integrating existential, ecological, phenomenological, and ethical frameworks, it calls for philosophical analysis, offering a deeper understanding of the transformative impact of digital innovations on modern society.

Actual scientific researches and issues analysis. demonstrates the growing academic focus on digital transformation. Aram, Baxter, and Nutkevitch highlight the role of adaptation and innovation in technological evolution. Voronkova et al. examine the transition from 4G to 5G in the context of digital globalization. Nambisan, Zahra, and Luo (2019) explore global technological platforms and their influence on business ecosystems. Additionally, works by Anderson, Barabási, Diamandis & Kotler, Brynjolfsson & McAfee, and Russell address technological advancements and their socio-economic effects, reinforcing the need for an ethical and philosophical framework in technology adoption.

The research objective is to assess how smart technologies redefine human experiences, particularly in terms of autonomy, environmental impact, perception, and social justice. By applying existentialist, environmental, phenomenological, and ethical perspectives, the study provides a structured philosophical discourse on the topic.

The statement of basic materials includes an exploration of existentialist concerns related to personal expression and autonomy, environmental philosophical discussions on sustainability challenges, phenomenological insights into changes in perception and human interaction, and ethical debates regarding equitable access to smart technologies. The study also incorporates insights from European directives on ethical technology use.

Conclusions. The article emphasizes the necessity of ethical discourse in the development and deployment of smart technologies. It advocates for a balanced approach that aligns technological advancements with fundamental human values, contributing to a more equitable and sustainable society.

Keywords: Smart technologies, Quality of life, Philosophical perspective, Existentialism, Environmental philosophy, Phenomenology, Ethics, Equitable access, Ethical discourse, Societal implications.

ВПЛИВ СМАРТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ: БАГАТОВИМІРНА ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ

В. О. Нікітенко
М. О. Грамчук

Анотація.

Актуальність теми дослідження зумовлена прискоренням інтеграції смарт-технологій у життя людини, що викликає суттєві філософські та етичні проблеми. Оскільки діджиталізація змінює особисту автономію, екологічну стійкість і соціальні структури, необхідний критичний аналіз її наслідків.

Постановка проблеми. "Розумні" технології змінюють людський досвід, зокрема щодо автономії, екологічної стійкості, сприйняття та соціальної справедливості. Інтегруючи екзистенціалістські, екологічні, феноменологічні та етичні рамки, що потребує філософського аналізу, пропонуючи глибше розуміння трансформаційного впливу цифрових інновацій на сучасне суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє зростаючу увагу академічних кіл до цифрової трансформації. Арам, Бакстер і Нуткевич підкреслюють роль адаптації та інновацій у технологічній еволюції. Воронкова та ін. досліджують перехід від 4G до 5G в контексті цифрової глобалізації. Nambisan, Zahra та Luo досліджують глобальні технологічні платформи та їхній вплив на бізнес-екосистеми. Крім того, роботи Андерсона, Барабасі, Діамандіса і Котлера, Брінйольфссона і МакАфі та Рассела розглядають технологічний прогрес та його соціально-економічні наслідки, посилюючи потребу в етичній та філософській основі для впровадження технологій.

Постановка завдання. Дослідити складні взаємовідносини між людьми та "розумними" технологіями через екзистенціалізм, екологічну філософію, феноменологію та етику. Ці перспективи пропонують багатовимірний аналіз того, як технології впливають на якість людського життя.

Виклад основного матеріалу. включає дослідження екзистенціалістських проблем, пов'язаних з особистим самовираженням і автономією, філософські дискусії про проблеми сталого розвитку, феноменологічне розуміння змін у сприйнятті та людській взаємодії, а також етичні дебати щодо справедливого доступу до смарт-технологій. Дослідження також включає ідеї з європейських директив щодо етичного використання технологій.

Висновки. Визначено необхідність етичного дискурсу при розробці та впровадженні смарт-технологій, що виступає за збалансований підхід, який узгоджує технологічний прогрес з фундаментальними людськими цінностями, сприяючи створенню більш справедливого і сталого суспільства.

Ключові слова: "Розумні" технології, якість життя, філософська перспектива, екзистенціалізм,

екологічна філософія, феноменологія, етика, справедливий доступ, етичний дискурс, суспільні наслідки.

Introduction

Recent studies highlight both the benefits and challenges of integrating smart technologies into daily life. Scholars from various disciplines, including philosophy, psychology, and technology studies, have explored the impact of digitalization on human well-being, autonomy, and social interactions. Many researchers emphasize the role of smart technologies in enhancing quality of life. Studies on digital well-being suggest that automation, artificial intelligence, and the Internet of Things (IoT) improve efficiency in personal and professional spheres. For instance, research on smart cities demonstrates how intelligent infrastructure optimizes urban mobility, energy consumption, and healthcare services, ultimately fostering sustainability and convenience. Similarly, studies in health informatics discuss how wearable devices and telemedicine improve patient monitoring and preventive care, contributing to longer and healthier lives. However, academic discourse also addresses the ethical dilemmas and psychological consequences of excessive reliance on smart technologies. Scholars in media and communication studies warn about digital addiction, loss of attention span, and reduced face-to-face social interactions. Research in cyber-ethics highlights concerns over data privacy, surveillance, and algorithmic bias, stressing the need for ethical frameworks in AI development. Furthermore, sociologists point to the digital divide, where unequal access to smart technologies exacerbates social and economic inequalities, particularly in developing regions.

The impact of smart technologies on people's quality of life can be multifaceted. On the one hand, modern technology can make people's daily lives easier by providing quick access to information, easier communication, entertainment and other benefits. For example, smartphones, smart home devices, and other internet-enabled devices can help with home management, time and energy savings. On the other hand, the misuse or negative impact of smart technologies can affect people's physical and mental health, leading to gadget addiction, sleep disorders and other problems. Also, information overload can lead to the problem of information overload, as well as complicate the problem of confidentiality and data privacy. Thus, it is important to find a balance in the use of smart technologies so that they bring well-being and relief in everyday life without harming people's physical and mental health. Analysis of recent researches and publications

The literature review encompasses an extensive examination of diverse perspectives on the influence of smart technologies on quality of life. It delves into several key areas, such as Philosophical Insights: through the works of notable philosophers like V. Voronkova, V. Nikitenko and R. Oleksenko [5], the review elucidates the philosophical underpinnings of smart technologies and their ramifications on quality of life. It elucidates fundamental concepts shaping the role of smart technologies in contemporary society. Economic Evaluation: Drawing from the research of Erik Brynjolfsson and Andrew McAfee in "The Second Machine Age" [9] the review scrutinizes the economic implications of smart technologies on sectors like labor markets and overall societal dynamics. Technological Perspectives: Analyzing texts such as those by Peter Diamandis and Stephen Kotler [8] the review explores the potential applications of smart technologies across various domains and their resultant impact on quality of life. Social and Humanitarian Analysis: By examining the writings of S. Nambisan, S. A. Zahra, and Y. Luo [9], the review assesses the emergence of digital platforms and ecosystems, shedding light on how they reshape social practices and international relations, thereby potentially altering lifestyles. Through this comprehensive literature analysis, a nuanced understanding of the multifaceted effects of smart technologies on quality of life emerges, offering insights into potential avenues for future research in this domain. The humanistic dimension of smart technologies encompasses a wide range of philosophical approaches that allow for a comprehensive assessment of their impact on individuals and society. It is important to find a balance between technological progress and fundamental values, which will contribute to the development of ethically responsible and socially oriented use of smart technologies. Analysis: Examination of the key concepts of smart technologies and their impact on various aspects of human life. Synthesis: Integration of collected data and concepts to form a comprehensive understanding of the interaction between people and smart technologies. Modeling: Use of modeling to forecast potential consequences of implementing smart technologies on quality of life. Structural-functional analysis: Investigation of different aspects of smart technologies and their influence on society through structural-functional analysis. Agile method: Utilization of a flexible research method to adapt to changing conditions and achieve rapid results. Axiological analysis: Evaluation of values accompanying the development of smart technologies and their impact on quality of life. **The aim of the article** is to explore how smart technologies influence the quality of life of individuals.

Main Material

The term "quality of life" comes from English ("quality of life"). It was first used in the 1950s by Robert McNamara, an American economist and Secretary-General of the United Nations [6; 10].

He first used the term in connection with the discussion of monetary policy and the state of the economy. Later, the concept of "quality of life" became widely used in social sciences, medicine and psychology to measure and evaluate human well-being and satisfaction in various aspects of life. The term "quality of life" has become a key term in social sciences, medicine and psychology, describing the level of human satisfaction and well-being in all areas of life. The term "quality of life" reflects a comprehensive assessment of various aspects of a person's life, including physical health, psychological well-being, social

relationships, economic status and life satisfaction. It is used to measure and compare the quality of life between different groups of people, regions or countries, and to determine the effectiveness of social and health programmes. The term has been widely used in policy, research and strategy development to improve the well-being and satisfaction of the population. Today, the term “quality of life” is widely used in various industries and social contexts. Let's take a closer look at where it is used:

1. **Medicine and healthcare:** In medical research, “quality of life” is used to evaluate the effectiveness of treatments and the impact of diseases on patients. It is an important indicator for determining how satisfied patients are with their physical and psychological state after treatment.
2. **Sociology and social sciences:** In sociological research, “quality of life” is used to study people's social and economic conditions, satisfaction with work, family relationships, access to education, and other aspects of life.
3. **Economics and politics:** In economics and politics, “quality of life” can be used to assess the effectiveness of social programmes, the level of economic development of a country, and the well-being of the population. It is also an important indicator for making decisions about resource allocation and infrastructure development.
4. **International organisations and government agencies:** International organisations, such as the UN and the World Bank, use the concept of “quality of life” to compare living standards between different countries and to develop strategies to improve the well-being of the population [9].

Thus, the term “quality of life” is now a key indicator for assessing and ensuring people's well-being and life satisfaction in various aspects of their existence.

Quality of life can also be measured at a societal level to assess the overall well-being and happiness of a population. Governments and organisations use quality of life indicators to understand the effectiveness of social policies, economic initiatives, and public services. By monitoring factors such as income levels, health outcomes, education, environmental quality, and social inclusion, policymakers can make informed decisions to improve the overall quality of life for citizens.

Furthermore, the concept of quality of life is also crucial in the field of healthcare. Healthcare providers assess the quality of life of patients to ensure that treatment plans not only address medical issues but also enhance their overall well-being. This holistic approach considers the physical, emotional, social, and psychological aspects of patients' lives to provide comprehensive care. The application of the term “quality of life” extends across various domains, including individual well-being, societal progress, and healthcare delivery, with the ultimate goal of promoting happiness, fulfilment, and prosperity for individuals and communities. Quality of life can be defined by a variety of factors, such as health, well-being, job satisfaction, and interaction with loved ones. To achieve a high quality of life, it is important to take care of your physical and mental health, develop personal qualities, strive to achieve balance in different areas of life and be satisfied with your relationship with your environment. This is an individual concept for each person, which can be understood in different ways [1]. The term “quality of life” opens up wide philosophical horizons, especially in the context of understanding the essence and meaning of human existence. Here are some key aspects of the philosophical analysis of this term:

1. **The anthropological aspect:** The notion of “quality of life” draws attention to the fact that people strive not only for existence, but also for the quality of their existence. This raises the question of what makes life meaningful and satisfying for a person, what values they pursue, and how they understand their identity and place in the world.
2. **The ethical aspect:** The question of quality of life goes beyond material well-being and includes ethical aspects. A philosophical analysis of this concept leads to reflections on justice, solidarity, humanism and other moral values that determine the quality of life for the individual and society as a whole.
3. **The existential aspect:** The question of quality of life inevitably touches upon issues of existence and the meaning of existence. A philosophical analysis of this concept requires consideration of the issues of self-affirmation, personal identity, the search for purpose and meaning in life, which makes it full and meaningful.
4. **Political aspect:** Analysing quality of life opens up debates about political systems and social structures that facilitate or hinder the satisfaction of people's needs and desires. It raises questions about social justice, equality of opportunity and the distribution of resources in society.

Thus, a philosophical analysis of the term “quality of life” prompts us to consider deep questions about the nature of human existence, its values and meaning, and to find ways to improve life both at the individual and collective levels.

The philosophical aspect of the quality of life in the context of smart technologies opens up a whole range of new reflections and questions. Modern technologies provide opportunities to improve the quality of our lives, but they also present us with new ethical and existential challenges[6].

On a philosophical level, smart technologies raise questions about how they affect our understanding of human identity and the existential aspects of life. Quality of life is not limited to material goods, and smart technologies challenge us to consider how they affect our relationships with other people, our intrinsic values, and our sense of meaning.

Smart technologies also present us with ethical dilemmas about privacy, security and control.

Increased dependence on technology can lead to debt and a sense of loss of personal freedom. Thus, a philosophical analysis of the quality of life in the context of smart technologies requires us to consider how we use technology, how it affects our well-being, mental health and social relationships.

At the same time, smart technologies can be a tool to improve the quality of life by improving access to information, services and opportunities for self-improvement. They can contribute to the development of environmentally sustainable and resilient infrastructure that will ensure our physical and social well-being.

Thus, the philosophical aspect of quality of life in the context of smart technologies calls for us to carefully consider the impact of technologies on our existence, to find a balance between their benefits and risks, and to understand how they can serve to achieve a more harmonious and balanced way of life.

A deeper consideration of the philosophical aspect of quality of life in the context of smart technologies requires taking into account different philosophical approaches and concepts. For example, from a phenomenological perspective, we can consider how smart technologies change our perception of the world and our place in it. Technology affects our perception of time, space, and communication with other people, which can affect our personal identity and sense of connection to the world around us [10].

From a phenomenological perspective, smart technologies change our perception of the world and our place in it, affecting various aspects of our lives:

1. Perception of time: Smart technologies, such as smartphones and the Internet, are changing our perception of time. The instant availability of information and the ability to connect with others continuously can lead to a sense of constant hurry and instability.
2. Perception of space: Smart technologies also affect our perception of space. For example, virtual reality can change the way we think about space and boundaries, expanding or changing our perspective of the world.
3. Communication: Smart technologies have a significant impact on the way we communicate with others. They can create new opportunities for virtual communication and collaboration, but they can also separate us from real life and interpersonal relationships.

These changes in the way we perceive time, space and communication can affect our personal identity and sense of connection to the world around us. They can raise questions about our place in the world, our values and beliefs, and how we perceive ourselves and others.

From an ethical perspective, we are faced with the question of the fair distribution of benefits and access to smart technologies. Does everyone have the opportunity to benefit from these technologies, or can they lead to a further gap between rich and poor? How can smart technologies contribute to a more just and equitable society?

From an ethical perspective, smart technologies raise questions about fair access to them and the distribution of benefits. Inequalities in access to smart technologies can widen the gap between rich and poor, which is contrary to the principles of justice and equality.

On the other hand, smart technologies have the potential to contribute to a more equitable society. By providing access to education, healthcare, information and employment opportunities, they can help reduce social and economic inequalities. For example, smart technologies can provide remote access to education and healthcare for people in remote areas or with disabilities [8]. However, it is important to consider the ethical aspects of developing and using smart technologies, including protecting data privacy, avoiding discrimination, and considering potential negative impacts on society. Addressing these ethical issues can help shape a more equitable and equitable use of smart technologies in society. In the context of the ethical use of smart technologies in society, the following European documents can be cited:

1. General Data Protection Regulation (GDPR): This regulation sets standards for the protection of privacy and the processing of personal data in the European Union. It contains rules regarding the storage, processing and transfer of personal data, which is an important aspect of the ethical use of smart technologies.
2. Digital Single Market (DSM) Strategy: This strategy sets out the main principles and objectives for digital development in the European Union. It contains principles of accessibility, including access to the internet and digital services for all citizens, which is key to ensuring a fair and equitable society [5].
3. European Artificial Intelligence (AI) Strategy: This strategy defines the principles and requirements for the development and use of artificial intelligence in the European Union. It contains principles for the ethical use of artificial intelligence, including the protection of privacy, non-discrimination and transparency.
4. The Convention on Human Rights and Biomedicine (OVS): This convention establishes principles and rules for the ethical use of biomedical technologies in the field of medicine and biology. It is applicable to ethical issues related to the use of medical and biological data in smart technologies [4]. European documents provide a framework and standards for the ethical use of smart technologies in society, contributing to a more just and equitable society.

From an existentialist perspective, we can consider the question of our personal meaningful vision of the world and our place in it in relation to the development of smart technologies. Can these technologies contribute to our personal expression and fulfilment, or do they threaten our autonomy and freedom?

From an existentialist perspective, the development of smart technologies can have a significant impact on our personal sense of the world and our place in it. The main questions that may arise are those related to our personal expression and autonomy in relation to these technologies.

On the one hand, smart technologies can facilitate our personal expression by opening up new opportunities for creative expression through various applications, media and social networks. They can help us store and share our ideas, experiences and position in the world.

On the other hand, the development of smart technologies can pose a threat to our autonomy and freedom. For example, the collection and analysis of large amounts of data may lead to a breach of privacy and control over our personal data. It can also lead to dependence on technologies and algorithms that determine our actions and choices, limiting our freedom of choice and expression [2].

Thus, in the context of existentialism, the development of smart technologies requires attention to how they affect our personal vision of the world and our ability to express and fulfil ourselves, as well as to measures to ensure our autonomy and freedom in using these technologies.

From an environmental philosophy perspective, we can consider the impact of smart technologies on our coexistence with nature and the environment. How do they affect the ecosystem and the sustainability of our planetary environment?

Thus, a deeper analysis of the philosophical aspect of the quality of life in the context of smart technologies requires consideration of issues related to different philosophical movements and approaches, as well as the practical implications of using these technologies for our personal and collective well-being. From the perspective of environmental philosophy, the development of smart technologies has a significant impact on our coexistence with nature and the environment. Let's look at how these technologies affect the ecosystem and the sustainability of our planetary environment:

1. Energy efficiency: Smart technologies can help to reduce energy consumption and use more environmentally friendly energy sources, such as renewable energy. This helps to reduce greenhouse gas emissions and the negative impact on the climate.
2. Resource management: Smart technologies can help in the efficient management of natural resources such as water and energy. For example, smart irrigation systems can optimise water use in agriculture, and smart grids can support more efficient electricity distribution.
3. Biodiversity conservation: Smart technologies can be used to monitor and protect natural ecosystems and species. For example, monitoring systems can detect changes in the environment and respond in time to threats to biodiversity.
4. Challenges and threats: However, the development of smart technologies can also create new environmental challenges and threats. For example, the growth of electronics production can lead to an increase in waste, and the use of rare metals in smart devices can lead to the degradation of natural ecosystems. Consequently, from an ecological perspective, smart technologies have both positive and negative impacts on our coexistence with nature and the environment. It is important to understand this impact and take measures to maintain environmental sustainability in the use of these technologies.

Conclusions. In the proposed article we have explored various dimensions of how smart technologies affect quality of life, examining philosophical, economic, technological, social, and humanitarian perspectives. Through analysis of diverse concepts and research in this field, we have identified that smart technologies yield both positive and negative repercussions on quality of life.

On one hand, smart technologies present novel opportunities for convenience, efficiency, and enhanced quality of life. They contribute to economic advancement, facilitate access to information, enhance healthcare services, and streamline interactions with the surrounding world.

Conversely, there exist certain risks and challenges linked to the utilization of smart technologies. These may encompass widening social disparities, threats to data privacy and security, and detachment from nature and the environment.

Thus, to ensure that smart technologies positively affect quality of life, it is imperative to strike a balance between their utilization and ethical, environmental, and social considerations. This necessitates a comprehensive approach aimed at fostering a fairer, more inclusive, and sustainable society through the judicious use of contemporary technologies.

References:

1. Anderson, S 2020, *Letters from Bezos: 14 principles of business growth from Amazon*, translated A. Kolodnytska, Kyiv: Bookchef : Fors Ukraina.
2. Aram, E, Baxter, R & Nutkevitch, A 2019, *Adaptation and Innovation*, Taylor & Francis Group.
3. Barabási, A.-L 2023, *The formula of maximum: Winning strategies to achieve goals*, translated K. Derevianko, Kharkiv: Vivat.
4. Brynjolfsson, E & McAfee, A 2015, *The Second Machine Age*, The Washington Post, Retrieved July 8, 2015.
5. Voronkova, V, Nikitenko, V, Oleksenko, R, Andriukaitiene, R, Kharchenko, J & Kliuinenko, E 2023, *Digital technology evolution of the industrial revolution from 4G to 5G in the context of the challenges of digital globalization*, TEM Journal. Volume 12, Issue 2, pp. 732-742.
6. McNamara, Robert, S, 1916-2009. *In retrospect : the tragedy and lessons of Vietnam*. 1995.

7. Nambisan, S, Zahra, SA & Luo, Y 2019, 'Global platforms and ecosystems: Implications for international business theories', *Journal of International Business Studies*, 50 (9), pp.1464–1486. Available from : <<https://doi.org/10.1057/s41267-019-00262-4>>. [4 January 2025].
8. Diamandis, P & Kotler, S 2021, *Bold: How to Go Big, Create Wealth and Impact the World*, Kyiv: Laboratory.
9. McAfee, A & Brynjolfsson, E 2019, *Machine, platform, crowd. How to tame our digital future*, Kyiv: Nash Format.
10. Robert, S. McNamara 2010, *Papers. A Finding Aid to the Collection in the Library of Congress*. Manuscript Division, Library of Congress Washington, D.C.
11. Russell, Stuart 2020, *Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control*, translated from English by V. Zengan, Kyiv: Force Ukraine.

Прорецензовано / Reviewed	28.01.2025
Рекомендовано до друку / Recommended for publication	10.01.2025

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-12
УДК 378.091.3:378.011.3-091]:793.7

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО

О. О. Войналович
А. Ф. Шевченко

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Розвиток освіти, на сьогоднішній день, характеризується модернізацією навчання, його перетвореннями з метою підвищення ефективності на основі застосування інноваційних технологій. Основне завдання викладачів та науковців знайти сучасний підхід до освітнього процесу, створювати та впроваджувати нові методи та технології навчання. Процес освіти у закладах вищої освіти має бути не лише пояснення, яке запам'ятовується або записується студентом, – це повинна бути і мислетворча, активна робота на заняттях та зацікавленість даним матеріалом.

Постановка проблеми. Готовність майбутніх викладачів до організації ігрової діяльності здобувачів освіти розглядаємо як важливу складову професійної компетентності майбутнього фахівця, що є умовою конкурентноздатності випускника закладу вищої освіти на ринку праці. Під професійною компетентністю викладача розуміємо інтегральну характеристику спеціаліста, відмінними ознаками якої є готовність і здатність кваліфіковано організувати освітній процес, зокрема, використовувати педагогічні можливості ігрових технологій, що сприяє особистісному зростанню здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми використання ігрових технологій у закладах вищої освіти в науковій літературі присвячені праці Л. Варзацької, І. Вацькова, Н. Головка, О. Жукової, Н. Кравець, Є. Литвиненко, М. Марко, І. Романюк, Г. Топчій, Г. Щукіної. Ігрові технології навчання в освіті України є об'єктом уваги таких науковців, як Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Мариновська, О. Зимня, О. Локшина, О. Овчарук. Вивчення робіт психолого-педагогічного спрямування (Ю. Бабанський, І. Беленюк, Л. Кондрашова та ін.) засвідчує, що науковці належну увагу приділяють проблемі впровадження ігрових технологій в освітній процес ЗВО. Але сучасним дослідженням бракує обґрунтування проблеми ігрових технологій за професійним спрямуванням.

Постановка завдання. Висвітлення інноваційних форм навчально-виховної роботи ЗВО на прикладі ігрових технологій, проаналізувати сутність, функції, види, впровадження ігрових технологій у процесі підготовки майбутніх викладачів

Вклад основного матеріалу. У статті розглядаються питання впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес ЗВО на прикладі ігрових технологій. Ігрові технології навчання – це особливий метод навчання, який передбачає засвоєння навчального матеріалу та змісту освіти, формує взаємодію педагога і здобувача освіти за допомогою гри, а також допомагає знайти та отримати бажану ціль, тобто досягти певного результату. Ігрові технології заявлені як модифікуюча інновація. Навчання технологіям даного виду пов'язане із використанням моделі навчання, заснованої на активності суб'єктів освітнього процесу. Висвітлено методичну складову діяльності викладача по впровадженню ігрових технологій, виходячи із завдань методичної роботи, дидактичних принципів, функцій навчання, форм організації освітнього процесу.

Висновки. Підвищення професіоналізму і загальнокультурного рівня педагогічних кадрів є одним із пріоритетних шляхів реформування вітчизняної освітньої системи. Вища освіта у класичному університеті забезпечує майбутніх фахівців професійними знаннями, вміннями та навичками у поєднанні з академічною освітою. В умовах її модернізації особливого значення набуває методична складова підготовки як постійно діючого професорсько-викладацького складу, так майбутніх фахівців. Вона являє собою систему, що включає цілі, зміст, методи, засоби і форми організації навчання.

Ключові слова: гра, ігрові технології, навчальний процес, педагогічні ігри, класифікація, професійна діяльність.

GAME TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY OF UNIVERSITY TEACHERS

Oleksandra Voinalovych
Andrii Shevchenko

Abstract.

Urgency of the research. The development of education, today, is characterized by the modernization of learning, its transformations in order to increase efficiency based on the use of innovative technologies. The main task of teachers and scientists is to find a modern approach to the educational process, to create and implement new methods

and technologies of learning. The process of education in higher education institutions should not only be an explanation that is remembered or recorded by the student, it should also be creative thinking, active work in classes and interest in the given material.

Target setting of the readiness of future teachers to organize the gaming activities of education seekers is considered as an important component of the professional competence of the future specialist, which is a condition for the competitiveness of a graduate of a higher education institution in the labor market. By the professional competence of a teacher we mean an integral characteristic of a specialist, the distinctive features of which are the readiness and ability to competently organize the educational process, in particular, to use the pedagogical capabilities of gaming technologies, which contributes to the personal growth of education seekers.

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of using game technologies in higher education institutions is studied in the scientific literature by L. Varzatska, I. Vachkov, N. Holovko, O. Zhukova, N. Kravets, E. Lytvynenko, M. Marko, I. Romaniuk, H. Topchii, H. Shchukina. Game-based learning technologies in education in Ukraine are the subject of attention of such scholars as N. Bibik, L. Vashchenko, O. Marynovska, O. Zimnia, O. Lokshyna, O. Ovcharuk. The study of psychological and pedagogical works (Y. Babansky, I. Beleniuk, L. Kondrashova, etc.) showed that scientists pay due attention to the problem of introducing game technologies into the educational process of higher education institutions. However, modern research lacks a substantiation of the problem of game technologies in the professional field.

The research objective innovative forms of educational work of higher education institutions using the example of game learning technologies, theoretically justifying the possibilities and feasibility of using game learning technologies in the professional training of future teachers in higher education institutions.

The statement of basic materials. The article considers the issues of introducing innovative technologies into the educational process of higher education institutions using the example of game technologies. Game learning technologies are a special teaching method that involves mastering educational material and educational content, forms the interaction of the teacher and the student through the game, and also helps to find and obtain the desired goal, that is, to achieve a certain result. Game technologies are declared as a modifying innovation. Teaching technologies of this type is associated with the use of a learning model based on the activity of subjects of the educational process. The methodological component of the teacher's activity in implementing game technologies is highlighted, based on the tasks of methodological work, didactic principles, learning functions, and forms of organization of the educational process.

Conclusions. Increasing the professionalism and general cultural level of teaching staff is one of the priority ways of reforming the domestic education system. Higher education in a classical university provides future specialists with professional knowledge, skills and abilities in combination with academic education. In the conditions of its modernization, the methodological component of training both the permanent teaching staff and future specialists acquires special importance. It is a system that includes goals, content, methods, means and forms of organizing training.

Keywords: game, game technologies, educational process, pedagogical games, classification.

Актуальність проблеми. Сьогодні вимагає від майбутнього викладача вміння не просто надання здобувачам освіти певних знань, а навчання їх творчо мислити, структурувати інформацію та цілеспрямовано відбирати необхідне. Сучасний викладач має нести здобувачам освіти не тільки нові знання, а й новий тип оволодіння інформацією. У зв'язку з цим, особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного викладача на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, готовності до творчого впровадження ігрових технологій у професійній діяльності. Використання ігрових технологій навчання у фаховій підготовці майбутніх викладачів у ЗВО є одним із сучасних методів активізації навчальної роботи здобувачів освіти, підвищення якості засвоєння матеріалу, інтенсифікації всього освітнього процесу. Ігрова пізнавальна діяльність дозволяє відчувати досліджуваній педагогічний процес чи явище, що сприяє більш глибокому розумінню, а там, де це необхідно, і практичному засвоєнню предмета, що підлягає вивченню. На заняттях із використанням ігрових технологій відбувається закріплення і систематизація знань, удосконалення умінь та навичок через їх застосування, створюються умови для активного обміну досвідом між учасниками ігрової діяльності.

Постановка проблеми. В сучасному освітньому процесі відбувається перехід від класичної до постнеокласичної парадигми освіти, що супроводжується пошуком нових шляхів розв'язання поставлених перед педагогами завдань. Відбувається перехід від засвоєння теоретичного матеріалу, затвердженого освітньою програмою, до розвитку самостійного мислення здобувачів освіти, набуття ними навичок самостійного навчання та реалізації набутих знань на практиці [1].

Для досягнення подібних завдань використовуються різні інтерактивні технології, наприклад, ігрова. Відповідно до Законів України "Про вищу освіту" (2014), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки відбувається активне залучення до освітнього процесу закладів вищої освіти інноваційних технологій. Особливої уваги під час викладання педагогічних дисциплін у ЗВО заслуговують ігрові технології, які набули поширення у студентській аудиторії. Ігрові технології є складником сучасних педагогічних технологій, які дозволяють активізувати професійну підготовку здобувачів освіти у ЗВО [7]. Підвищення професіоналізму і загальнокультурного рівня педагогічних кадрів є одним з пріоритетних шляхів реформування вітчизняної освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток освіти, на сьогоднішній день, характеризується модернізацією навчання, його перетвореннями з метою підвищення ефективності

на основі застосування інноваційних технологій [9]. Основне завдання викладачів та науковців знайти сучасний підхід до навчального процесу, створювати та впроваджувати нові методи та технології навчання. Наразі багато науковців і педагогів-практиків проводять дослідження у напрямках вивчення практики та методології проведення ігор як способів соціалізації, здійснення переходу від завчання теорії до вивчення на практиці, формування логічного мислення та професійних навичок здобувачів освіти, підвищення ефективності навчання та рівня професійної підготовки тощо.

Нині ведеться активний пошук, розробка і впровадження інноваційних технологій навчання, про що свідчать численні міжнародні та регіональні науково-методичні конференції, праці вчених Р. Абта, С. Біра, М. Бірштейн, В. Буркова, А. Вербицького, С. Гідровича, Л. Дудко, А. Дьоміна, Д. Д`юї, Х. Кіпатрика, М. Кларина, І. Носаченко, Д. Панькова, В. Петрук, Л. Романишиної, І. Сироежина, Д. Форрестера, К. Хайнце, Н. Шапілової та ін.

Постановка завдання. Проаналізувати філософську, психолого-педагогічну, методичну літературу з проблеми, що досліджується, Обґрунтувати і розкрити сутність понять: технології навчання, ігрові технології, ігрова діяльність, та розглянути питання щодо підготовки майбутнього викладача ЗВО до впровадження ігрових технологій в навчальний процес.

Виклад основного матеріалу. Згідно з провідною освітньою концепцією, творчість впливає на формування інтелектуально й морально досконалої особистості, дає можливість людині розуміти свою індивідуальність, свій талант і використовувати його на добро людям. У Національній доктрині розвитку освіти України зазначається необхідність розвитку ініціативи та творчого пошуку педагогів, вивчення та поширення їх педагогічного досвіду. Зміни суспільного життя країни вимагають від майбутніх педагогів працювати по-новому, оновлювати форми та методи педагогічної діяльності. “Далеко не кожний стане вченим, письменником, артистом, далеко не кожному призначено винайти порох, але майстром у своїй справі повинен стати кожний...” – В. Сухомлинський.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття “педагогічна творчість” тлумачиться вкрай неоднозначно. Його визначають в контексті педагогіки творчості [2], як особливу галузь педагогічної науки, що спрямована на виявлення закономірностей формування творчої особистості. Аналізуючи різноманітні підходи до структури готовності майбутніх педагогів до впровадження ігрових технологій у професійній діяльності, ми зробили висновок, що всі її компоненти можна розглядати у трьох видах:

1. Організаційно-практична готовність – це сукупність вмінь, необхідних для успішної реалізації тієї або іншої педагогічної діяльності.

2. Психологічна готовність, тобто комплекс мотиваційних, волевих, емоційних та інших психічних процесів і станів особистості по відношенню до запропонованої діяльності.

3. Науково-теоретична готовність, яка характеризується необхідними для виконання даної діяльності знаннями, тобто осмисленням суті діяльності, її завдань, принципів, змісту, форм, методів тощо.

Основні завдання підготовки майбутніх викладачів до ігрової діяльності в закладі вищої освіти полягають в тому, щоб:

- допомогти кожному здобувачеві освіти в розвитку його ціннісних орієнтацій і гуманістичної спрямованості, які визначають загальний підхід до реалізації актуальних проблем сучасної освіти;

- надати майбутньому викладачу можливість усвідомити методологію розв’язання професійно-педагогічних проблем, яка ґрунтується на гуманістичній парадигмі;

- розкрити перед здобувачем освіти способи побудови конкретних концепцій роботи закладу освіти і самого викладача, враховуючи своєрідність умов їх діяльності;

- орієнтувати майбутнього викладача на осмислення ним результатів педагогічних нововведень, сприяти виробленню критеріїв їх оцінки і самооцінки.

Схема творчого педагогічного процесу включає в себе сукупність таких послідовних дій [8].

1. Усвідомлення необхідності змін.

2. Оцінка ситуації, що склалася.

3. Формування проблеми.

4. Вибір варіанту розв’язання проблеми.

5. Прийняття рішення щодо застосування елементів ігрової технології.

6. Експериментальна перевірка та впровадження ігрової діяльності.

7. Оцінка результатів.

Основними джерелами творчих ідей щодо формування готовності майбутніх викладачів ЗВО до впровадження ігрових технологій:

- потреби країни, регіону, району (міста) – соціальне замовлення закладам освіти на випускника;

- директивні та нормативні документи органів влади та управління освіти різних рівнів;

- досягнення та розробки психології, педагогіки, соціології, інших наук про людину;

- досягнення передової та масової педагогічної тематики;

- власний професійний досвід керівників і педагогів, інтуїція, практичне педагогічне

мислення;

- аналіз психолого-педагогічної літератури, періодичних видань.

Творчий характер у застосуванні ігрової технології, в першу чергу, асоціюється з ефективним використанням набутого досвіду в нових обставинах, удосконаленні відомого, в освоєнні наукових розробок відповідно до актуальних завдань [5]. Неодмінно треба вести мову про оперативність та гнучкість професійних дій в нестандартних ситуаціях. Важливо, що подібна технологія потребує імпровізаційних моментів як на підставі точних знань і фахового розрахунку, так і високорозвиненої інтуїції. Водночас подібна робота вимагає ретельного цілепокладання, проектування, прогнозування результату виховної взаємодії. При цьому, ефективність професійно-педагогічних дій знаходиться в прямій залежності від умінь: продукувати й реалізувати ідею в нових обставинах; передбачати варіанти розв'язання подібних проблем; активного використання передового педагогічного досвіду в організації подібної справи [6].

Проаналізувавши сутність ігрової технології, можемо означити, що її реалізація потребує не лише володіння знаннями з фаху, але й готовності впроваджувати її в освітню практику. В цьому контексті, "готовність" варто розглядати як активно-діяльнісний стан особистості, що скерований на мобілізацію сил щодо розв'язання конкретних завдань різного рівня й складності. Головна умова формування подібної готовності проявляється перш за все в її здібностях організувати, регулювати й виконати відповідно до поставленої мети. Також, готовність до діяльності зумовлюється і іншими чинниками, а саме: системою завдань і методів, ґрунтовними професійними знаннями і вміннями, особистісним включенням у спільну справу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що готовність до професійної діяльності містить мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний компоненти. Так, мотиваційний компонент охоплює сукупність стимулів, що узгоджуються з метою й завданнями освітньої взаємодії. Когнітивний – відображає пізнавальну сферу особистості, включаючи необхідний обсяг знань для ефективної педагогічної практики. Операційний компонент визначає рівень сформованості умінь і навичок, що забезпечують успішне розв'язання професійних завдань. Важливу роль відіграє й особистісний компонент – набір індивідуальних якостей, які сприяють результативному виконанню професійної діяльності [4].

Отже, готовність педагога до ігрової діяльності являє собою складне інтегративне новоутворення особистості, основними складовими якого має стати мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-операційний та оцінно-рефлексивний компоненти.

Ці компоненти забезпечують: - розвиток творчих здібностей педагога; - формування його інноваційного потенціалу; - підвищення рівня обізнаності щодо впровадження ігрових технологій; - здатність до самоконтролю та об'єктивної оцінки як власної готовності до інноваційної діяльності, так і рівня підготовленості здобувачів освіти. Саме тому, формування готовності студентства до ігрової діяльності розглядається як системна діяльність, яка складається з діагностико-коректуючого, навчального й аналітико-регулятивного етапів.

Отже, під формуванням готовності педагогів до ігрової необхідно розуміти процес цілеспрямованого розвитку в освітньому середовищі вищої педагогічної школи професійних якостей та властивостей, які допоможуть сформувати готовність до цієї діяльності. Тому сутність самого процесу формування готовності майбутнього викладача до ігрових технологій означається як зміна станів готовності від низького до максимально високого рівня в чітко означених умовах.

Виходячи з наведених вище варіантів трактування поняття „готовність”, можна стверджувати, що компоненти готовності будуть виступати в якості ознак її сформованості, наприклад, таких:

- мотиваційний компонент, тобто ставлення до ігрової діяльності;
- направленість особистості майбутнього педагога;
- наявність розуміння та реалізацію моделі ігрової діяльності.

На належному рівні слід розглянути й змістовно-операційний компонент, адже він містить:

- рівні системних знань, отримані в процесі навчання;
- технологічність – знання про впровадження гри в освітній процес;
- володіння практичними навичками для здійсненні ігрової діяльності (особистий досвід).

Значне місце у впровадженні ігрових технологій займає і оцінно-рефлексивний компонент, який ґрунтується на:

- самооцінці готовності до здійснення ігрової діяльності;
- самокорекції праці майбутнього викладача;
- самоаналізі власної діяльності.

Беручи до уваги зазначене, виокремимо основні завдання мотиваційно-орієнтаційного компонента готовності до ігрової діяльності:

- формування у викладачів особистісно значущого ставлення до предмета та об'єкта їхньої професійної діяльності;
- вироблення навичок аналізу та прагнення до активного розв'язання нестандартних педагогічних ситуацій, зацікавленості у планування та застосуванні ігрових технологій;

- сприяння налаштованості та стійкій орієнтації на впровадження ігрових технологій в освітню практику [4].

Отже, мотиваційно-орієнтаційний компонент є основою розвитку основних властивостей і якостей особистості майбутнього педагога як професіонала. Він виконує регулятивну та орієнтовну функції в процесі підготовки здобувача освіти до ігрової діяльності, сприяючи усвідомленню її значущості та формуванню стійкої мотивації до її застосування.

Також виділимо функції змістовно-операційного компонента – формування готовності майбутнього педагога до використання ігрових технологій, що включає в себе: творче переосмислення нової інформації; вміння адаптувати впроваджені концепції і методики; мотивацію до оволодіння новими інформаційними і професійними методами і засобами; засвоєння та збагачення інформації про сутність і структуру ігрової діяльності; формування умінь оперувати інформацією в різних сферах ігрової діяльності.

Таким чином, готовність майбутнього викладача до використання ігрових технологій реалізується через уміння визначати найбільш ефективні прийоми і способи впровадження ігрових технологій, майстерності у володінні сучасними технологіями та методиками.

Також особливе місце посідає оцінно-рефлексивний компонент готовності здобувачів освіти до ігрової діяльності. Тому що саме цей компонент відображає уміння і навички проаналізувати впровадження елементів ігрових технологій в освітній процес, відкоректувати, спрогнозувати розвиток, уміння передбачити можливі потреби і проблеми ігрової діяльності. Це – творча спрямованість майбутнього педагога до виконання ігрової діяльності та стимул до мобілізації всіх ресурсів на досягнення поставленої мети щодо знання і освоєння ігрових технологій.

Зважаючи на означені особливості можемо виділити функції оцінно-рефлексивного компонента:

- на основі ґрунтовних знань, формування навичок самоконтролю і самооцінки;
- об'єктивно співвіднести рівень розвинутості власних якостей готовності до ігрової діяльності з соціально-педагогічними нормами.

Отже, оцінно-рефлексивний компонент реалізує функцію контролю і самоконтролю, тому що це формує готовність майбутнього педагога до впровадження ігрових технологій в освітньому процесі.

Аналізуючи наукову літературу, ми структурували готовність здобувача освіти до ігрової діяльності, визначивши:

- 1) мотиваційний компонент – мотивація ігрової діяльності;
- 2) когнітивний компонент, що містить ґрунтовні знання предмета та види діяльності;
- 3) процесуальний компонент – якісні професійні вміння та навички.

Ці компоненти, використані в освітньому процесі ЗВО будуть доцільними в дидактичній системі підготовки майбутніх педагогів до ігрової діяльності.

Структуру готовності до реалізації ігрової діяльності можемо охарактеризувати на основі об'єднання таких компонентів:

- професійна компетентність майбутнього педагога;
- підготовка до професійної діяльності;
- особистісні якості здобувачів освіти;
- придатність до професійної діяльності.

Протягом навчання у ЗВО вдало організована система формування готовності здобувача освіти до впровадження ігрових технологій може реально впливати на подальший розвиток наведених компонентів.

Готовність майбутнього педагога до ігрової діяльності - це завжди цілісний стан його особистості, що виражає її загальну культуру, ціннісні орієнтації та морально-психологічну готовність до даного виду діяльності.

Висновки: майбутній педагог повинен володіти спеціальними властивостями, знаннями та вміннями з впровадження ігрових технологій в освітній процес, а саме: ініціативністю, кмітливостю, винахідливістю, наполегливістю, самовладанням, самостійністю, спостережливістю, організованістю, оригінальністю ідей, вмінням перетворюватися в інший образ, здібністю до фантазування, компетентністю в ігровій сфері.

Таким чином, формування готовності майбутнього педагога до впровадження ігрових технологій в освітній процес характеризується принциповими особливостями спеціаліста – готовність і здатність кваліфіковано використовувати педагогічні можливості ігрових технологій в освітньому процесі ЗВО.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про те, що системну роботу закладів вищої освіти стосовно формування у майбутніх педагогів готовності до ігрової діяльності слід розпочати із створення сприятливого освітнього середовища, залучаючи здобувачів як до навчальної, так і позааудиторної роботи з вивчення передового педагогічного досвіду, оволодіння психолого-педагогічними діагностиками та ін.

Підсумовуючи вище означене, можна зазначити, що формування готовності майбутніх

викладачів до використання ігрових технологій повинне бути одним із орієнтирів педагогічної науки закладів вищої освіти. Успішне опанування теоретичних знань із умілим використанням прийомів, забезпечують персональну активність здобувача освіти, як майбутнього викладача. Ми маємо знати, що інтерактивне навчання, відповідно і впровадження ігрових технологій в жодному разі не порушує усталених підходів до лекцій та семінарських занять як основної форми організації освітнього процесу, із притаманними йому поєднаннями фронтальної, індивідуальної та групової форми навчання або їх варіаціями.

Навпаки, воно покликане зробити освітній процес живим, динамічним, цікавим для обох задіяних в ньому сторін – надавача і здобувача освіти.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, ВП & Дем'яненко, НМ 2021, 'Феномен педагогічної інноватики в науково-теоретичному обґрунтуванні й освітній практиці (концептуальні засади, результати і перспективи магістерського Проєкту "Інноваційні авторські освітньо-виховні системи")', *Інноваційні авторські освітньо-виховні системи: досвід учителів України: науково-методичний посібник; за заг. ред. Н.М. Дем'яненко*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 12-32.
2. Аузіна, МО & Возна, АМ 2003, *Інноваційні процеси в освіті*. Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів, Львів, *ЛБІ НБУ*, 103 с.
3. Бех, І 2005, 'Принципи інноваційної освіти', *Освіта і управління*, Т. 8, № 3/4, с. 7-20.
4. Горобей, СД (n. d.), *Готовність вчителя до інноваційної діяльності*. Доступно: <<https://klasnaocinka.com.ua/en/article/gotovnist-vchitelya-do-innovatsiinoyi-diyalnosti.html>>. [12 Лютий 2025].
5. *Інноваційні технології навчання 2017*, Навчальний посібник для студентів, кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова, ХШ; наук. ред. Арістова, АВ; упорядн. словника Волобуєва, СВ, Київ: *НТУ*, 172 с.
6. Паламарчук, ВФ 2005, 'Інноваційні процеси в педагогіці: першооснови педагогічної інноватики', *Освіта України*, с. 34-38.
7. Побірченко, НС 2003, 'Інноваційні підходи до підготовки майбутніх учителів у контексті реформування системи вищої педагогічної освіти', *Рідна школа*, №3, с.3-5.
8. *Педагогіка вищої школи 2007*, Навчальний посібник, авт. Курлянд, ЗН, Хмелюк, ПІ, Семенова, АВ, Бартенева, ІО & Богданова, ІМ, 3-е вид., переробл., доповн. Київ: *Знання*, 495 с.
9. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура 2008, Монографія, за ред. Кременя, ВГ, Київ : *Педагогічна думка*, 472 с.

References:

1. Andrushchenko, VP & Demianenko, NM 2021, 'Fenomen pedahohichnoi innovatyky v naukovo-teoretychnomu obgruntuvanni y osvitnii praktysi (kontseptualni zasady, rezultaty i perspektyvy mahisterskoho Proiektu "Innovatsiini avtorski osvitno-vykhovni systemy")' (The Phenomenon of Pedagogical Innovation in Scientific and Theoretical Substantiation and Educational Practice (Conceptual Foundations, Results and Prospects of the Master's Project "Innovative Author's Educational Systems"))', *Innovatsiini avtorski osvitno-vykhovni systemy: dosvid uchyteliv Ukrainy: naukovo-metodychnyi posibnyk; za zah. red. N.M. Demianenko*. Kyiv: *NPU imeni M.P. Dragomanova*, s. 12-32.
2. Auzina, MO & Vozna, AM 2003, *Innovatsiini protsesy v osviti (Innovative processes in education)*. Navchalnyi posibnyk dlia stud. vyshch. navch. zakladiv, Lviv, *LBI NBU*, 103 s.
3. Bekh, I 2005, 'Pryntsypy innovatsiinoi osvity (Principles of innovative education)', *Osvita i upravlinnia*, T. 8, № 3/4, s. 7-20.
4. Horobei, SD (n. d.), *Hotovnist vchytelia do innovatsiinoi diialnosti (Teacher's readiness for innovative activity)*. Dostupno: <<https://klasnaocinka.com.ua/en/article/gotovnist-vchitelya-do-innovatsiinoyi-diyalnosti.html>>. [12 Liutyi 2025].
5. *Innovatsiini tekhnolohii navchannia (Innovative Teaching Technologies) 2017*, Navchalnyi posibnyk dlia studentiv, kol. avtoriv; vidp. red. Bakhtiarova, KhSh; nauk. red. Aristova, AV; uporiadn. slovnyka Volobuieva, SV, Kyiv: *NTU*, 172 s.
6. Palamarchuk, VF 2005, 'Innovatsiini protsesy v pedahohitsi: pershoosnovy pedahohichnoi innovatyky (Innovative processes in pedagogy: the fundamentals of pedagogical innovation)', *Osvita Ukrainy*, s. 34-38.
7. Pobirchenko, NS 2003, 'Innovatsiini pidkhody do pidhotovky maibutnikh uchyteliv u konteksti reformuvannia systemy vyshchoi pedahohichnoi osvity (Innovative approaches to training future teachers in the context of reforming the system of higher pedagogical education)', *Ridna shkola*, №3, с.3-5.
8. *Pedahohika vyshchoi shkoly (Pedagogy of Higher Education) 2007*, Navchalnyi posibnyk, avt. Kurliand, ZN, Hmeliuk, PI, Semenova, AV, Barteneva, IO & Bohdanova, IM, 3-e vyd., pererobl., dopovn. Kyiv: *Znannia*, 495 s.
9. *Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura (Phenomenon of innovations: education, society, culture) 2008*, Monohrafiia, za red. Kremenia, VH, Kyiv : *Pedahohichna dumka*, 472 s.

Прорецензовано / Reviewed

4.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

24.01.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-13
УДК 161:004.8

ТЕСТУВАННЯ СЕРВІСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ DEEPAI.ORG НА ЗДАТНІСТЬ ДОТРИМУВАТИСЯ ПРАВИЛ ФОРМАЛЬНОЇ ЛОГІКИ

В. Д. Піхорович
А. Ю. Самарський

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Швидкий прогрес інформаційних технологій протягом останніх десятиліть істотно вплинув на багато аспектів суспільства. Особливу увагу привертає поширення використання штучного інтелекту (ШІ). Він стає все більш актуальним і широко застосовується в різних сферах науки, освіти і техніки. Це ставить перед філософами завдання провести ґрунтовні дослідження ШІ та розробити пропозиції стосовно його використання.

Постановка проблеми. Одним з ключових питань, яке виникає при розгляді можливостей ШІ, є його здатність дотримуватися правил формальної логіки. Формальна логіка є основою раціонального мислення і використовується для формалізації процесів мислення та доведення правил та законів. Тому, важливо перевірити, наскільки ШІ може виконувати завдання, які вимагають логічного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження великих мовних моделей штучного інтелекту (LLM) на дотримання ними правил формальної логіки проводилися колективами вчених під керівництвом: Р. Нішантома, Й. Вана, М. Амірізаніані, Т. Лью, Х. Чі. Роботи С. Ванга демонструють, що оволодіння основними правилами умовиводів ШІ все ще не відповідає людським можливостям та пропонують підходи для перевірки та підвищення логічних навиків ШІ. Е. Ларсон, показує, чому ШІ не може розуміти тексти, проте він спеціально не досліджує дотримання ШІ правил формальної логіки. Б. Лін досліджує використання математичних методів для підвищення точності ШІ.

Дослідження показують, що ШІ може бути навченим дотримуватися правил формальної логіки, але цей процес може вимагати значних зусиль та ресурсів.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в тестуванні сервісу штучного інтелекту <https://deepai.org/chat> на здатність дотримуватися правил формальної логіки, а саме розв'язувати задачі на *modus ponens* і *modus tollens*. Розуміння цього аспекту дозволить краще зрозуміти можливості мовних ШІ і допоможе їх користувачам отримувати більш адекватні результати.

Виклад основного матеріалу. Стаття присвячена аналізу логічних умовиводів, зокрема правил *modus ponens* і *modus tollens* у контексті взаємодії з штучним інтелектом (ШІ). Розглядається два приклади. У першому випадку з двох засновків ("Якщо на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий" і "Асфальт на вулиці мокрий") ШІ робить неправильний висновок, стверджуючи, що "на вулиці йде дощ", попри те, що це не є коректним застосуванням *modus ponens*. Автори підкреслюють, що навіть здоровий глузд вказує на те, що асфальт може бути мокрим з інших причин.

У другому прикладі, що стосується *modus tollens*, ШІ отримує ще один неправильний висновок. Знову ведеться мова про те, що коректний висновок може бути зроблений лише за правильними схемами логічного мислення. Хоча в окремих випадках ШІ досягав успіху в логічних задачах, автор вважає це випадковістю, а не підтвердженням здатності до логічного мислення.

Тестування на виявлення помилок у висновках показує, що навіть коли ШІ формулює висновки неправильно, він може вказати на необхідність додаткової інформації для коректного висновку. Таким чином, стаття підкреслює обмеженість сучасних моделей ШІ в розумінні логіки і необхідність критичної думки з боку користувача при роботі з ними.

Висновки. Для вирішення проблеми логічних помилок у текстах, згенерованих штучним інтелектом (ШІ), пропонується об'єднати зусилля фахівців з логіки та ШІ. Важливо розробити програми, які автоматично перевірятимуть відповідність створених текстів схемам *modus ponens* і *modus tollens*. Схеми цих умовиводів можуть бути сформульовані у вигляді математичних моделей, що полегшуватимуть виявлення помилок. Необхідно навчити ШІ ідентифікувати антецедент і консеквент в умовних судженнях. Важливо також навчати студентів основ формальної логіки та залучати фахівців-філологів для розробки інструментів контролю. З огляду на складність і відмінності мов, міждисциплінарний підхід буде вирішальним для успіху таких проектів.

Ключові слова: штучний інтелект, формальна логіка, мислення, мовні моделі, LLM, deepai.org/chat, *modus ponens*, *modus tollens*.

TESTING THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE SERVICE DEEPAI.ORG ON ITS ABILITY TO FOLLOW THE RULES OF FORMAL LOGIC

Vasil Pihorovich
Andrii Samarskyi

Abstract.

Urgency of the research. The rapid progress of information technologies over the past few decades has

significantly impacted many aspects of society. Special attention is drawn to the increasing use of artificial intelligence (AI). It is becoming more relevant and widely applied in various fields of science, education and technology, ranging from medicine to manufacturing automation. This poses a challenge for philosophers to conduct in-depth research on artificial intelligence and develop recommendations regarding its use.

Target setting. One of the key questions arising when considering the capabilities of artificial intelligence is its ability to adhere to the rules of formal logic. Formal logic is the foundation of rational thinking and is used to formalize thought processes and prove rules and laws. Therefore, it is essential to test how well artificial intelligence can perform tasks that require logical thinking.

Actual scientific researches and issues analysis. Research on large language models (LLM) compliance with the rules of formal logic has been conducted by various groups of scientists led by R. Nishant, J. Wan, M. Amirizani, T. Liu, and H. Chi. The work of S. Wang demonstrates that AI's mastery of the fundamental rules of inference still falls short of human capabilities and suggests approaches for testing and enhancing AI's logical skills. E. Larson shows why artificial intelligence cannot understand texts; however, he does not specifically investigate artificial intelligence's adherence to the rules of formal logic. B. Lin explores the use of mathematical methods to improve artificial intelligence accuracy.

Research indicates that artificial intelligence can be trained to follow the rules of formal logic, but this process may require significant effort and resources.

The research objective. The task of this article is to test the artificial intelligence service at <https://deepai.org/chat> for its ability to adhere to the rules of formal logic, specifically solving problems related to modus ponens and modus tollens. Understanding this aspect will allow for a better understanding of the capabilities of language-based artificial intelligence and assist users in obtaining more accurate results.

The statement of basic materials. The article is dedicated to analyzing logical inferences, particularly the rules of modus ponens and modus tollens in the context of interaction with artificial intelligence (AI). Two examples are examined. In the first case, from two premises ("If it is raining outside, then the pavement is wet" and "The pavement outside is wet"), artificial intelligence makes an incorrect conclusion, asserting that "it is raining outside," despite this being an incorrect application of modus ponens. The authors emphasize that common sense indicates that the pavement could be wet for other reasons.

In the second example, concerning modus tollens, artificial intelligence reaches yet another incorrect conclusion. Again, it is noted that a correct conclusion can only be drawn from proper logical thinking schemes. Although artificial intelligence has succeeded in some logical tasks, the author considers this a coincidence rather than confirmation of logical thinking ability.

Testing for errors in conclusions shows that even when artificial intelligence formulates conclusions incorrectly, it can indicate the need for additional information to make a correct inference. Thus, the article highlights the limitations of contemporary artificial intelligence models in understanding logic and underscores the necessity for critical thinking on the part of users when interacting with them.

Conclusions. To address the issue of logical errors in texts generated by artificial intelligence (AI), it is proposed to unite the efforts of specialists in logic and AI. It is important to develop programs that will automatically check the conformity of generated texts to the schemas of modus ponens and modus tollens. The schemas of these inferences can be formulated as mathematical models, facilitating the detection of errors. It is also essential to teach AI to identify antecedents and consequents in conditional statements. Moreover, it is vital to educate students on the fundamentals of formal logic and engage linguists in the development of control tools. Given the complexity and differences in languages, an interdisciplinary approach will be crucial for the success of such projects.

Keywords: artificial intelligence, formal logic, reasoning, language models, LLM, deepai.org/chat, modus ponens, modus tollens.

Актуальність теми дослідження. Швидкий прогрес інформаційних технологій протягом останніх десятиліть істотно вплинув на багато аспектів суспільства. Наука і техніка зазнали значних змін. Практично неможливо знайти наукову дисципліну, яка б не піддалася впливу інформатизації та цифровізації. Особливу увагу привертає поширення використання штучного інтелекту (ШІ). Він стає все більш актуальним і широко застосовується в різних сферах науки, освіти та техніки. Це ставить перед філософами завдання провести ґрунтовні дослідження ШІ та розробити пропозиції стосовно його використання в освітньому процесі. Варто зауважити, що навички логічного мислення не є єдиним показником інтелекту ШІ. Штучний інтелект також вимагає розвитку інших аспектів, таких як розпізнавання образів, навчання на основі даних та прийняття рішень.

Постановка проблеми. Одним з ключових питань, яке виникає при розгляді можливостей ШІ, є його здатність дотримуватися правил формальної логіки. Формальна логіка є основою раціонального мислення і використовується для формалізації процесів мислення та доведення правил та законів. Тому, важливо перевірити, наскільки ШІ може виконувати завдання, які вимагають логічного мислення. Тестування здатності ШІ дотримуватися правил формальної логіки є важливим кроком у розвитку інтелектуальних систем. Це дозволить розширити можливості та збільшити впевненість у використанні ШІ в різних галузях, де вимагається логічне мислення і прийняття обґрунтованих рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в сфері тестування ШІ на здатність дотримуватися правил формальної логіки спрямовані на розробку алгоритмів та моделей, що дозволяють оцінювати логічні навички інтелектуальних систем. Один з підходів до цього полягає у створенні комп'ютерних програм, які перевіряють, наскільки ШІ виконує логічні операції та доводить правила. Як правило, над такою задачею працює колектив дослідників великих мовних

моделей LLM (від англ. “large language model”) до яких належить популярний Chat GPT.

Оскільки практиці використання LLM приблизно 7 років, а їх широке використання почалось декілька років тому, то досліджень з даної проблематики ще небагато. Проте можна виділити ключові публікації. У 2021 році вийшла книга Е. Ларсона “Міф про штучний інтелект: чому комп’ютери не можуть мислити так, як ми” [3], де автор показує, чому ШІ не може розуміти тексти, проте він спеціально не досліджує дотримання ШІ правил формальної логіки, хоч і стверджує, що LLM, на відміну від людини, занадто формальний. В статті “Формальна раціональність алгоритмів на основі штучного інтелекту та проблема зміщення” Р. Нішантом та іншими авторами [6] досліджується фундаментальна різниця між ШІ та людською раціональністю в осмисленні даних та чому алгоритмам на основі ШІ не вистачає здатності відображати здоровий глузд в інтерпретації даних, що призводить до помилкових рішень.

Й. Ван та інші автори досліджень “LogicAsker: оцінка та вдосконалення здатності логічного мислення великих мовних моделей” [7] та “A & B == B & A: виклик логічних збоїв у великих мовних моделях” [8] також зафіксували проблему дотриманні ШІ правил логіки та запропонували автоматичний підхід, який всебічно оцінює та покращує здатність логічного міркування LLM за набором атомарних навичок міркування на основі пропозиційної та предикатної логіки. М. Амрізаніані та інші автори публікації “Чи можуть великі мовні моделі міркувати як люди? Оцінювання теорії мислення в LLMs для відкритих запитань” [1] порівнюючи показники семантичної схожості та лексичного перекриття між відповідями, створеними людьми та LLM, виявляє явні відмінності в можливостях аргументації, причому навіть найдосконаліші моделі демонструють помітні обмеження.

Дослідження “Логіка думки: введення логіки в контексти для повного міркування у великих мовних моделях” авторів Т. Лью та ін. [5] констатує, що продуктивність LLM у складних логічних завданнях залишається незадовільною. Інше дослідження авторів Х. Чі та ін. “Розкриття причинно-наслідкових міркувань у великих мовних моделях: реальність чи міраж?” [2] робить висновок, що LLM здатні лише до неглибокого рівня причинно-наслідкових міркувань, але їм не вистачає здатності до справжнього людського рівня причинно-наслідкових міркувань. Автори дослідження “Чи можуть LLM міркувати за правилами? Логічні каркаси для стрес-тестування та покращення LLM” С. Ванг та ін. [9] демонструють, що опанування основними правилами умовиводів ШІ все ще не відповідає людським можливостям та пропонують підходи для перевірки та підвищення логічних навичок ШІ. Крім того, такі компанії, як Amazon, інвестують у методи автоматизованого міркування для зменшення помилок ШІ і забезпечення його відповідності формальної логіки. В статті Б. Лін “Чому Amazon робить ставку на “автоматизоване міркування”, щоб зменшити галюцинації ШІ?” [4] обговорюється використання математичних методів для підвищення точності ШІ. Дослідження показують, що ШІ може бути навченим дотримуватися правил формальної логіки, але цей процес вимагатиме значних зусиль та ресурсів.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в тестуванні сервісу штучного інтелекту <https://deepai.org/chat> на здатність дотримуватися правил формальної логіки, а саме розв’язувати задачі на *modus ponens* і *modus tollens*. Розуміння цього аспекту дозволить краще зрозуміти можливості мовних ШІ і допоможе їх користувачам отримувати більш адекватні результати.

Виклад основного матеріалу. Поставимо задачу на *modus ponens* (так на латині називається стверджувальний модус умовно-категоричного умовиводу):

“Чи можна зробити висновок “На вулиці йде дощ” із засновків “Якщо на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий” і “Асфальт на вулиці мокрий””. Відповідь чату: “Так, можна зробити висновок “На вулиці йде дощ”, оскільки з двох засновків можна вивести, що якщо на вулиці йде дощ, то асфальт стає мокрим, а асфальт на вулиці дійсно мокрий. Таким чином, можна зробити висновок про те, що на вулиці йде дощ”.

Відповідь очевидно некоректна, оскільки ствердження за схемою *modus ponens* може йти тільки від ствердження основи до ствердження наслідку, але не навпаки — від ствердження наслідку до ствердження основи, оскільки одне і те ж явище може викликатися різними причинами, і наявність цього явища зовсім не значить, що воно викликане саме тією причиною, про яку йшлося у засновку.

У нашому випадку основою служило твердження “на вулиці йде дощ” (позначимо його буквою А), а наслідок був “асфальт мокрий” (його позначимо буквою В). Отже:

Правильна схема

$$\begin{array}{l} A \Rightarrow B \\ A \\ \hline B \end{array}$$

Неправильна схема

$$\begin{array}{l} A \Rightarrow B \\ B \\ \hline A \end{array}$$

Для того, щоб розуміти, що такого висновку, як зробив у цьому випадку штучний інтелект,

робити не можна, зовсім не обов'язково знати правила побудови умовиводів за схемою *modus ponens*. Досить звичайного здорового глузду, щоб побачити, що асфальт міг бути мокрий, скажімо, від того, що розтав сніг, чи його полила поливальна машина.

Спробуємо ще одну задачу, але на заперечення, тобто на міркування за схемою *modus tollens*, заперечний модус умовно-категоричного умовиводу. Сформулюємо запит так: “Чи можна зробити висновок “Асфальт на вулиці не мокрий” із засновків “Якщо на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий” і “На вулиці не йде дощ””.

На цей раз результат вийшов ще гірший, оскільки на додаток до порушення правила *modus tollens*, згідно з яким заперечення може йти тільки від заперечення наслідку до заперечення основи, у першому реченні ми отримали чисту нісенітницю:

“З висновком “Асфальт на вулиці не мокрий” можна зробити наступний логічний висновок на основі двох даних: “Якщо на вулиці не йде дощ, то асфальт на вулиці не мокрий”. Це впливає з умов: якщо на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий, але оскільки на вулиці не йде дощ, то асфальт не мокрий”.

Як уже говорилося, заперечення за схемою *modus tollens* може здійснюватися тільки від заперечення наслідку до заперечення основи. Причина такого порядку заперечення та ж сама, що і у випадку зі ствердженням: будь-яке явище може викликатися різними причинами, отже відсутність тієї, про яку йдеться у засновку не означає, що явище не може бути викликане іншими причинами. А от відсутність явища означає, що не було ніяких причин, у тому числі та тієї, яка нас цікавить. Таким чином:

Правильна схема

$$\begin{array}{l} A \Rightarrow B \\ \text{не } B \\ \hline \text{не } A \end{array}$$

Неправильна схема

$$\begin{array}{l} A \Rightarrow B \\ \text{не } A \\ \hline \text{не } B \end{array}$$

Виходить, що для даного сервісу ІІІ цей алгоритм не є очевидним.

Але нездатність вирішувати навіть найпростіші логічні задачі на *modus ponens* чи *modus tollens* ще не означає, що він взагалі не здатний будувати міркування за цими схемами. Адже нездатність вирішити логічну задачу для ІІІ може бути пов'язана зі способом, яким ця задача була сформульована. Адже ІІІ — це не інтелект у звичному розумінні цього слова, а мовна модель. Він думати не вміє, а може тільки продовжувати фразу тим чи іншим способом. Тому поставимо перед чатом задачу трохи інакше: “Відомо, що коли на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий. Зараз на вулиці йде дощ. Який висновок можна зробити із цих даних?”

Сервіс видав цілком коректну відповідь: “З цих даних можна зробити висновок, що асфальт на вулиці мокрий”. Зрозуміло, що робити на основі цієї відповіді висновок про те, що програми штучного інтелекту можуть бути навчені розв'язувати задачі логічного мислення, було б не дуже коректно. Коректніше було б говорити про те, що в нескладних випадках, коли засновки ідуть за правильною схемою *modus ponens*, він здатен зробити коректний висновок.

Перевіримо, чи зможе сервіс повторити своє “досягнення” на прикладі з *modus tollens*. Сформулюємо запит: “Відомо, що коли на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий. Зараз асфальт не мокрий. Який висновок можна зробити із цих даних?” Відповідь правильна: “З цих даних можна зробити висновок, що зараз не йде дощ на вулиці”.

Отже, і за схемою *modus tollens* у нескладному випадку, тобто за умови коректного формулювання засновків, сервіс може зробити адекватний висновок. Але чи можна це характеризувати як вміння розв'язувати задачі логічного мислення. Адже може статися, що коректні висновки з'являються цілком випадково.

Тому поспробуємо визначити межі складності логічних задач на тему умовно-категоричних умовиводів, доступної даному сервісу. Можливо, що ІІІ не бачив логічних помилок тільки тому, там їх треба було шукати в уже готових умовиводах, але зможе вичленити їх тоді, коли йому самому доведеться робити висновок. Сформулюємо запит так, щоб засновки, із яких ІІІ має зробити висновки, були істинними, але йшли за неправильною схемою *modus tollens*:

$$\begin{array}{l} A \Rightarrow B \\ \text{не } A \\ \hline \text{не } B \end{array}$$

“Відомо, що коли на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий. Зараз на вулиці не йде дощ. Який висновок можна зробити із цих даних?” Знову отримуємо помилкову відповідь: “З цих даних можна зробити висновок, що асфальт не є мокрим”. Перевіримо, що буде, коли засновки будуть побудовані за неправильним *modus ponens*:

$$\frac{A \Rightarrow B}{B} \\ \frac{\quad}{A}$$

“Відомо, що коли на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий. Зараз асфальт мокрий. Який висновок можна зробити із цих даних?” Відповідь знову некоректна: “З цих даних можна зробити висновок, що асфальт на вулиці зараз не мокрий, оскільки не йде дощ”.

Отже, даний сервіс не в змозі не тільки виявити логічну помилку в готових міркуваннях, побудованих за схемами *modus ponens* чи *modus tollens*, але і не здатен виявляти випадки, коли висновку не можна робити через те, що засновки задані з порушенням правил.

Проте можна “змусити” його знайти помилку. Зробимо наступний запит:

“Відомо, що коли на вулиці йде дощ, то асфальт мокрий. Зараз асфальт мокрий. Який висновок можна зробити із цих даних?”

Некоректна відповідь:

“З цих даних можна зробити висновок, що асфальт на вулиці зараз не мокрий, оскільки не йде дощ”.

Адже асфальт може бути мокрим з інших причин”.

Отримуємо наступну відповідь сервісу: “наприклад, через те, що раніше йшов дощ або що було пролите якоюсь рідиною. Тому правильний висновок з цих даних може бути такий: “Немає достатніх даних для висновку щодо того, чому асфальт зараз мокрий””.

Виходить, що в принципі ШІ може робити цілком коректний висновок про те, що коли в засновках містяться логічні помилки, то ми не маємо права робити висновки з них. Але для того, щоб він зробив цей висновок, потрібні додаткові зусилля користувача. До того, щоб ці зусилля докласти, користувач сам має або знати правила побудови *modus ponens* чи *modus tollens*, або добре розуміти предмет, про який йдеться, бо інакше він просто не зможе побачити тих помилок, які допустив ШІ і, відповідно, ніяких додаткових запитів створювати не буде.

Висновки. Можливо, задля хоча б часткового вирішення цих проблем фахівцям з логіки і ШІ треба об'єднати свої зусилля для того, щоб розробити програми, які б автоматично перевіряли згенеровані ШІ тексти на їх відповідність правилам побудови *modus ponens* і *modus tollens*. Адже, самі схеми умовно-категоричних умовиводів є дуже простими і, що дуже важливо, існують не тільки чіткі алгоритми побудови правильних міркувань за *modus ponens* і *modus tollens*, але не менш чіткі схеми неправильних умовно-категоричних умовиводів, що полегшує задачу створення програм для виявлення характерних помилок при генеруванні текстів.

Ці схеми являють собою готові математичні моделі для будь-яких умовно-категоричних умовиводів, тобто таких умовиводів, першим засновком яких служать умовні, інакше кажучи, імплікативні судження, а другим — прості категоричні судження, до того ж такі прості судження, які входять до складу умовного судження першого засновку як його антецедент (умова) чи наслідок (консеквент). Фактично головна проблема при розробці програм, здатних виявляти і виправляти логічні помилки в міркуваннях, побудованих за такими схемами, може полягати в тому, щоб навчити ШІ ідентифікувати в умовних судженнях, які містяться у першому засновку умовно-категоричних умовиводів, умову і наслідок, або інакше — антецедент і консеквент.

Дослідження показало, що потрібно обов'язково вчити основ формальної логіки студентів тих спеціальностей, які в майбутньому збираються займатися розробкою ШІ, і тих, хто змушений буде фахово використовувати ШІ в своїй роботі. Для вирішення цієї проблеми було б доречно залучити до роботи і фахівців-філологів. Адже ознаки, за якими можлива така ідентифікація, далеко не завжди зводяться до тих, які відомі нам зі шкільної програми. Наприклад, що слова, які будуть іти після “якщо” (у нашому прикладі це “йде дощ”) складають умову, а ті, які слідує за “то”, наслідок (у нашому прикладі це “йде дощ”). Зрозуміло, що ШІ буде працювати не тільки з такими очевидними граматичними конструкціями, які були використані у нашому прикладі, не кажучи вже про те, що зміст речень далеко не завжди буде таким же очевидним, що дозволяє користувачу самому легко контролювати ШІ, якщо він припуститься помилку. Крім того, треба мати на увазі, що “робочою мовою” ШІ зазвичай є англійська, тому у випадку з іншими мовами ми будемо мати справу ще із подвійним перекладом, який теж не буде сприяти коректній ідентифікації антецедента і консеквента. Тому роль лінгвістів при розробці інструментів логічного контролю ШІ буде дуже велика. А якщо взяти до уваги, причинно-наслідкові зв'язки, виражені у першому засновку умовно-категоричних суджень далеко не завжди такі очевидні, як у прикладі з дощем і асфальтом, то цілком може бути, що доведеться залучати також і фахівців найрізноманітніших галузей науки і спочатку створювати *modus ponens* і *modus tollens* спеціалізовані інструменти логічного контролю ШІ і тільки потім поступово рухатися шляхом їх універсалізації. На даній стадії дослідження цього питання це питання поки що залишається відкритим, але і тепер зрозуміло, що створення подібних інструментів принаймні на

перших порах може бути тільки результатом міждисциплінарного підходу.

References:

1. Amirizani, M, Martin E, Sivachenko, M, Mashhadi, A & Shah, C 2024, 'Can LLMs reason like humans? Assessing theory of mind reasoning in LLMs for open-ended questions', in *Proceedings of the 33rd ACM International Conference on Information and Knowledge Management*, pp. 34-44.
2. Chi, H, Li, H, Yang, W, Liu, F, Lan, L, Ren, X & Han, B 2024, 'Unveiling causal reasoning in large language models: reality or mirage?', in *The Thirty-eighth Annual Conference on Neural Information Processing Systems*. Available from : <<https://openreview.net/pdf?id=1IU3P8VDbn>>. [5 January 2025].
3. Larson, EJ 2021, *The Myth of Artificial Intelligence: Why Computers Can't Think the Way We Do*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Lin, B 2025, 'Why Amazon is betting on 'automated reasoning' to reduce AI's hallucinations', *The Wall Street Journal*, 5 February. Available from : <<https://www.wsj.com/articles/why-amazon-is-betting-on-automated-reasoning-to-reduce-ais-hallucinations-b838849e>>. [7 January 2025].
5. Liu, T, Xu, W, Huang, W, Wang, X, Wang, J, Yang, H & Li, J 2024, 'Logic-of-thought: injecting logic into contexts for full reasoning in large language models', *arXiv preprint arXiv:2409.17539*. Available from : <<https://doi.org/10.48550/arXiv.2409.17539>>. [2 January 2025].
6. Nishant, R, Schneckenberg, D & Ravishankar, MN 2024, 'The formal rationality of artificial intelligence-based algorithms and the problem of bias', *Journal of Information Technology*, 39(1), pp. 19–40. Available from : <<https://doi.org/10.1177/026839622311768>>. [6 January 2025].
7. Wan, Y, Wang, W, Yang, Y, Yuan, Y, Huang, JT, He, P & Lyu, M 2024, 'LogicAsker: evaluating and improving the logical reasoning ability of large language models', in *Proceedings of the 2024 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, pp. 2124-2155. Available from : <<https://doi.org/10.48550/arXiv.2401.00757>>. [9 January 2025].
8. Wan, Y, Wang, W, Yang, Y, Yuan, Y, Huang, JT, He, P & Lyu, MR 2024, 'A & b== b & a: triggering logical reasoning failures in large language models', *arXiv preprint arXiv:2401.00757*. Available from : <<https://arxiv.org/abs/2401.00757v1>>. [9 January 2025].
9. Wang, S, Wei, Z, Choi, Y & Ren, X 2024, 'Can LLMs reason with rules? Logic scaffolding for stress-testing and improving LLMs', *arXiv preprint arXiv:2402.11442*. Available from : <<https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.11442>>. [8 January 2025].

Прорецензовано / Reviewed

21.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

11.02.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-14

УДК 37.09:004.8:316.774

СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСВІТЯН У ГАЛУЗІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

М. А. Умрик

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Сфера освіти останні декілька років знаходиться під впливом нових потужних викликів, реагувати на які намагаються науковці, освітяни, дослідники багатьох країн. Одним з таких викликів стала епоха ШІ, що пронизала собою усе цифрове суспільство і освітню галузь зокрема.

Постановка проблеми. Отже, постала потреба розвитку компетентностей у галузі використання ШІ у освітан і необхідність створення відповідної структури компетентностей у галузі ШІ для освітан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені активно досліджують можливості застосування цифрових технологій, в тому числі штучного інтелекту в освітньому процесі. Це такі науковці як: В. Биков, М. Жалдак, О. Кузьмінська, В. Кухаренко, В. Лапінський, М. Олійник, Н. Морзе, Ю. Рамський, С. Семеріков, Є. Смирнова-Трибульська, О. Спірін, О. Струтинська, А. Стрюк, Ю. Триус, В. Франчук та інші.

Постановка завдання. Проаналізувати наукові джерела та релевантні публікації за темою дослідження. Визначити складові компетентностей у галузі ШІ для освітан в цифровому суспільстві. Визначити структуру компетентностей у галузі ШІ для освітан. Окреслити напрями подальших досліджень у галузі використання ШІ освітянами.

Виклад основного матеріалу. Авторами було розроблено трьохрівневі складові компетентностей у галузі ШІ для освітан в цифровому суспільстві, які включають загальні компетентності 21 століття, цифрові компетентності, та специфічні професійні компетентності у галузі ШІ для освітан, а також

передбачено формування майбутніх компетентностей в галузі використання ШІ для освітян, що відображає адаптацію структури компетентностей до швидких змін в технологіях та методиках навчання. Також авторами запропоновано напрямки подальших досліджень у галузі використання ШІ освітянами.

Висновки. ШІ стає невід'ємною частиною освітнього процесу в цифровому суспільстві, надаючи значні можливості для персоналізації та оптимізації освітнього процесу. Вкрай важливим є розробка адаптованих, під освітні програми різних країн, методик використання ШІ в освіті та підготовка відповідних педагогічних кадрів.

Ключові слова: компетентності у галузі використання ШІ, цифрові компетентності, структура компетентностей у галузі використання ШІ.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE COMPETENCY FRAMEWORK FOR EDUCATORS IN THE DIGITAL SOCIETY

Mariia Umryk

Abstract.

Urgency of the research. Education has been under the influence of new powerful challenges for the past few years and scientists from different countries are responding to them. The AI era has become such a challenge and has permeated the entire digital society and education in particular.

Target setting. The problem of developing competencies in the field of using AI among educators has become relevant and it is necessary to create an appropriate framework of competencies in the field of AI for educators.

Actual scientific research and issues analysis. Ukrainian scientists are investigating the possibilities of using digital technologies, including artificial intelligence, in the educational process. These are such scientists as: V. Bykov, M. Zhaldak, O. Kuzminska, V. Kukharenko, V. Lapinsky, M. Oliynyk, N. Morse, Yu. Ramsky, S. Semerikov, E. Smirnova-Trybulska, O. Spirin, O. Strutynska, A. Stryuk, Yu. Trius, V. Franchuk and others.

The research objective. Analyze scientific sources and relevant publications on the topic of the study. Identify the components of AI competencies for educators in the digital society. Identify the structure of AI competencies for educators. Outline areas of further research in the field of AI use by educators.

The statement of basic materials. The authors developed three-level components of AI competencies for educators in the digital society. They include general 21st century competencies, digital competencies, and specific professional AI competencies for educators. The authors also envisage the formation of future competencies in the field of AI use for educators, which reflects the adaptation of the competency framework to rapid changes in technologies and teaching methods. The authors also propose areas of further research in the field of AI use by educators.

Conclusions. AI is becoming an integral part of the educational process in a digital society, providing significant opportunities for personalization and optimization of the educational process. It is extremely important to develop methods for using AI in education adapted to the educational programs of different countries and to train appropriate teaching staff.

Keywords: AI, AI competencies, digital competencies, AI competency framework.

Актуальність теми дослідження. Сфера освіти останні декілька років знаходиться під впливом нових потужних викликів, реагувати на які намагаються науковці, освітяни, дослідники багатьох країн. Першим таким викликом було віддалене навчання, пов'язане з періодом пандемії і карантину. Відповіддю на нього стало широке впровадження змішаного навчання, коли освітяни різних країн світу намагалися застосовувати цифрові технології для реалізації в освітньому процесі гармонійне поєднання дистанційного і традиційного навчання.

Наступним потужним викликом стала епоха ШІ, що пронизала собою усе цифрове суспільство і освітню галузь зокрема. Адже для успішного життя громадян у сучасному цифровому суспільстві необхідний розвиток нових компетентностей у галузі використання ШІ, які є ключем до успішної адаптації та для ефективної взаємодії в ньому, використовуючи цифрові технології. Зрозумілим стало, що вкрай важливим для освітян є формування і розвиток нових компетентностей (цифрових та у галузі використання ШІ), адже саме вчитель з самого початку навчання дітей є носієм цифрової культури і, як результат, носієм культури використання штучного інтелекту в повсякденному і професійному житті людини.

Постановка проблеми. Отже, постала потреба розвитку компетентностей у галузі використання ШІ у освітян і необхідність створення відповідної структури компетентностей у галузі ШІ для освітян. А також вирішення нагального дослідницького питання “Які компетентності у галузі ШІ необхідні освітянам з урахуванням останніх освітніх викликів (дистанційне, змішане навчання, інтеграція цифрових технологій та ШІ)?”

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені активно досліджують можливості застосування цифрових технологій, в тому числі штучного інтелекту в освітньому процесі. Це такі науковці як: В. Биков, М. Жалдак, О. Кузьмінська, В. Кухаренко, В. Лапінський, М. Олійник, Н. Морзе, Ю. Рамський, С. Семеріков, Є. Смирнова-Трибульська, О. Спірін, О. Струтинська, А. Стрюк, Ю. Триус, В. Франчук та інші [5, 7, 10].

Зазначимо основні висновки, яких дійшли науковці, досліджуючи ці питання. По-перше, цифрові компетентності – основа для адаптації у цифровому суспільстві. Науковці, зокрема в [10], наголошують, що цифрові компетентності є ключовим фактором успішної інтеграції громадян у сучасне цифрове суспільство.

По-друге, компетентності у галузі ШІ є невід'ємною частиною цифрових компетентностей для громадян і для освітян зокрема [1, 4, 5, 6, 10].

По-третє, важливим питанням інтеграції ШІ в цифрове суспільство є етичні виклики такої інтеграції [2].

По-четверте, науковці останні роки активно досліджують проблему використання ШІ в освіті, і вивчають важливе питання - як розвиток цифрових і компетентностей в галузі ШІ впливає на усі аспекти освітнього процесу загалом [1, 2, 5, 6, 7, 8, 10]. Науковці вказують, що інтеграція ШІ в освіту розвиває нові компетентності, які мають ключове значення для забезпечення комплексного розвитку особистості і є основою для розвитку навичок, які забезпечують громадянам змогу ефективно функціонувати у цифровому суспільстві.

Отже, робимо основний висновок про важливість розвитку компетентностей у галузі використання ШІ у освітан і *необхідність створення відповідної структури компетентностей у галузі ШІ для освітан.*

Також зазначимо важливість *аналізу вже здійснених досліджень в цій галузі і необхідності адаптації досвіду зарубіжних країн для українських реалій.*

Отже, *метою даної статті є аналіз досліджень у галузі використання ШІ для освітан з урахуванням останніх освітніх викликів (дистанційне, змішане навчання, інтеграція цифрових технологій і ШІ) та визначення структури компетентностей у галузі використання ШІ для освітан з детальним описом кожної компетентності, а саме з прикладами знань, умінь навичок і досвіду роботи освітан у даній галузі.*

Постановка завдання. Проаналізувати наукові джерела та релевантні публікації за темою дослідження. Визначити складові компетентностей у галузі ШІ для освітан в цифровому суспільстві. Визначити структуру компетентностей у галузі ШІ для освітан. Окреслити напрями подальших досліджень у галузі використання ШІ освітянами.

Виклад основного матеріалу.

Для вирішення дослідницького завдання були використані наступні методологічні підходи:

- систематичний огляд літератури для аналізу існуючих даних та теоретичних підходів до побудови (розробки, проектування) структур компетентностей у галузі ШІ освітан в цифровому суспільстві.

- контент-аналіз для ідентифікації загальних тем, категорій і зв'язків між ними.

- порівняльний аналіз існуючих структур компетентностей. Висвітлення взаємозв'язків між цифровими та компетентностями в галузі ШІ, визначаючи, як вони можуть доповнювати одна одну у формуванні і розвитку майбутніх компетентностей в галузі ШІ, що виникатимуть.

На основі зібраних даних побудова оновленої структури компетентностей у галузі використання ШІ для освітан з детальним описом визначених компетентностей, а саме з прикладами знань, умінь навичок і досвіду роботи освітан у даній галузі.

Структура компетентностей освітан у галузі використання ШІ в цифровому суспільстві з врахуванням рівнів розвитку компетентностей

За основу в даному дослідженні візьмемо визначення *компетентності у галузі ШІ для освітан*, як динамічну комбінацію знань, вмінь, навичок, досвіду роботи у галузі ШІ, що включає набір ставлень, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистих та професійних якостей, необхідних для виваженого, ефективного та етичного розуміння і впровадження, використання технологій ШІ в освітній галузі [1, 2, 4, 5].

Також визначимо *структуру компетентності у галузі ШІ для освітан* як рівень ступінчастого розвитку здатності особи (вчителя, викладача, адміністрації освітнього закладу тощо) здійснювати взаємодію “людина-ШІ” для особистої, професійної та/або подальшої навчальної діяльності, а також проектувати в освіті успішні сценарії трикутної взаємодії “вчитель-ШІ-учень” [1, 2, 4, 5].

Для розгляду *структури компетентності у галузі ШІ для освітан* проаналізуємо останні дослідження у галузі використання ШІ для освітан з урахуванням останніх освітніх викликів (дистанційне, змішане навчання, інтеграція цифрових технологій і ШІ).

Досліджуючи питання дистанційного навчання і, як результат, організації освітнього процесу в умовах змішаного навчання, однією з найбільших проблем є складність забезпечення якісного зворотного зв'язку вчитель-учень в реальному часі, ефективної залученості учнів, оцінювання та контролю якості навчання. Робота вчителя та учня в умовах змішаного навчання вимагає додаткової попередньої підготовки вчителя, високого рівня цифрової компетентності з моменту вибору онлайн засобів та платформ навчання до моменту детального аналізу, оцінювання результатів навчання учнем. Також викликом може стати розвиток соціальних навичок адже змішане навчання може обмежувати можливості для розвитку міжособистісних навичок, які зазвичай відбуваються під час очних занять. Рішенням може стати правильний підбір цифрових технологій та розробка відповідних методик, розвиток цифрових компетентностей і компетентностей у галузі використання ШІ у освітан.

Основою останньої структури цифрових компетенцій, є Digital Competence Framework for Citizens (DigComp), розробленої європейською комісією (commission.europa.eu). Вона представляє собою набір цифрових компетенцій необхідний для ефективної навігації в цифровому світі і спрямований на допомогу освітянам, політикам, громадянам і роботодавцям в розумінні та оцінці

цифрових компетенцій.

Остання представлена версія DigComp 2.2 “Структура цифрових компетентностей для громадян, з новими прикладами знань, навичок і ставлення” була опублікована на сайті європейської комісії у березні 2022 році [4].

Узагальнимо, що важливими аспектами життя людини в цифровому суспільстві стає інформаційна та медіаграмотність з акцентом на критичне мислення; інформаційна безпека, зокрема безпека персональних даних; взаємодія “людина-ШІ”, з сформованим набором “правильних” ставлень людини (безпечність, творчість, критичність, відповідальність, етичність), де права та потреби останньої завжди в центрі уваги.

Європейська комісія також представила розширену і адаптовану європейську рамку Цифрової компетентності педагогів (DigCompEdu), спеціально розроблена для освітян. Має три напрями: професійні компетентності педагога, педагогічні компетентності педагога і компетентності учнів. Загалом структура включає 22 компетентності, організовані в шість напрямків: професійна взаємодія; цифрові ресурси; навчання та викладання; оцінювання; розширення можливостей учнів; сприяння розвитку цифрових компетентностей учнів. Підкреслимо, що структура зазначає ступінчастий розвиток визначених компетентностей на 6 рівнях: Новачок, Дослідник, Інтегратор, Експерт, Лідер, Піонер [3].

Ці рівні допомагають педагогам оцінити свої поточні компетентності та визначити напрями для подальшого професійного розвитку.

Важливими в цьому напрямку є напрацювання ЮНЕСКО, яка працює для досягнення сталого розвитку через підтримку і просування глобальних освітніх, культурних і наукових ініціатив. ЮНЕСКО визнає, що ШІ стає важливою складовою частиною сучасної освіти, і для ефективного використання її технологій у навчальному процесі вчителі повинні мати відповідні знання та навички. У зв'язку з цим, організація розробила і опублікувала в 2024 році дві рамки компетентностей для вчителів та для учнів з питань штучного інтелекту[9].

Опишемо детальніше структуру компетентностей для вчителів в галузі використання ШІ. Структура містить 15 компетентностей у п'яти напрямках: взаємодія людини та ШІ (набір ставлень), етика ШІ, базові та прикладні аспекти ШІ (знання у галузі ШІ та навички у галузі ШІ), методика для ШІ, професійний розвиток. Ці компетентності поділяються на три рівні прогресу: початковий рівень, середній рівень, інноваційне використання та створення [9].

Для побудови структури компетентностей освітян у галузі використання ШІ в цифровому суспільстві за основу візьмемо структуру компетентностей для вчителів в галузі використання ШІ за ЮНЕСКО.

Враховуючи попередні розглянуті дослідження та розуміючи важливий вплив саме *цифрових компетентностей* на компетентності в галузі використання ШІ, та важливість врахування *майбутніх компетентностей у галузі ШІ*, що виникають, нами була розроблена наступна структура компетентностей освітян у галузі використання ШІ в цифровому суспільстві з врахуванням рівнів розвитку зазначених компетентностей (Рис. 1).

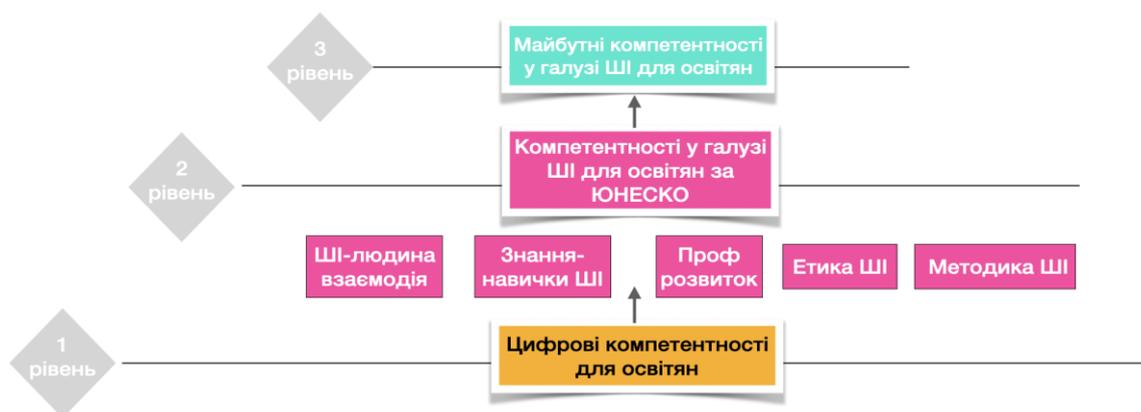

Рис. 1. Структура компетентностей освітян у галузі використання ШІ в цифровому суспільстві з врахуванням рівнів розвитку зазначених компетентностей

Вказуючи зв'язки між різними рівнями, зображених на рисунку, ми вказуємо їх умовно, адже зрозуміло що вони можуть як передувати так і доповнювати один одного. Для наглядності залишимо трьохрівневу структуру, роблячи акцент на тому, що в більшості випадків цифрові, передують ШІ компетентностям, і зрозуміло, що *майбутні компетентності у галузі ШІ, що виникають*, будуть на

останньому третьому рівні.

Складові структури компетентностей у галузі ШІ для освітян в цифровому суспільстві

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення, формування, класифікації структур компетентностей у галузі ШІ [1, 2, 4, 5, 9, 10], розширимо структуру компетентностей освітян у галузі використання ШІ іншими передуючими компетентностями, які є важливими для їх формування і розвитку, наприклад це такі компетентності як: критичне мислення, етична, комунікаційна тощо. Основою для цих компетентностей можуть бути взяті вже розроблені міжнародні структури компетентностей, які описують ключові знання, уміння, навички та відношення (attitude) громадян, необхідні для успішного життя, навчання та роботи в сучасному суспільстві XXI ст., що швидко змінюється. Це такі структури компетентностей як: P21 Framework (Partnership for 21st Century Learning), США; OECD Learning Compass 2030, розроблений міжнародною Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD); Європейські структури компетентностей (EU Competence Frameworks) (DigComp, LifeComp, EntreComp) [8]; UNESCO Framework (Education 2030, AI, ICT, Curriculum globALE) [10]; World Economic Forum (The Future of Jobs Report 2025).

Також опишемо складові кожного рівня структури компетентностей у галузі ШІ для освітян в цифровому суспільстві (Рис. 2).

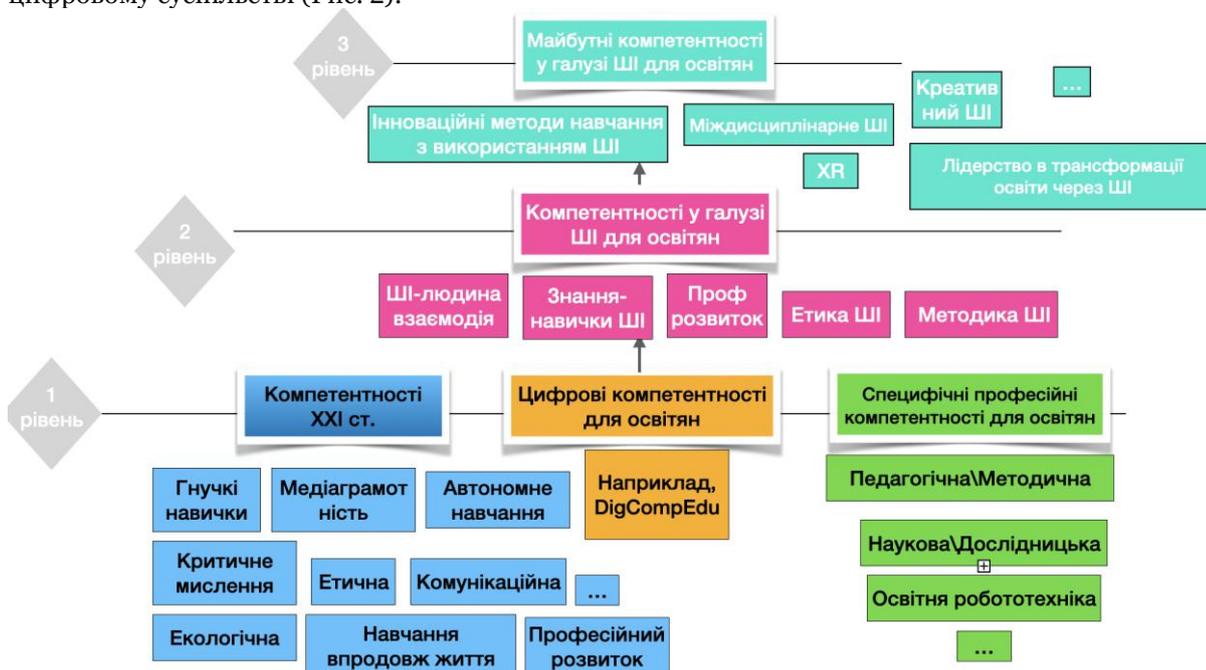

Рис. 2. Складові структури компетентностей у галузі ШІ для освітян в цифровому суспільстві з врахуванням рівнів розвитку зазначених компетентностей

Розглянемо детальніше кожен групу компетентностей і опишемо їх.

1. Компетентності XXI ст.

До цієї групи компетентностей віднесемо: критичне мислення, медіаграмотність, автономне навчання (автономне управління); етичну, комунікаційну та екологічну компетентності, навчання впродовж життя, професійний розвиток, креативність, розв'язання проблем (Problem solving), когнітивні навички, тощо.

2. Цифрові компетентності для освітян.

Візьмемо за основу проаналізовану вище цифрову структуру компетентностей, розроблену Європейською комісією. Зазначимо, що якщо говорити про компетентності в галузі використання ШІ для освітян, за основу візьмемо DigCompEdu.

3. Специфічні професійні компетентності для освітян.

Ключові специфічні компетентності для освітян можуть залежати від їх професійної спрямованості і в основному є передуючими для компетентностей в галузі ШІ

Такими будуть методична, педагогічна компетентність, наукова та дослідницька. Також може бути освітня робототехніка тощо.

4. Компетентності у галузі ШІ.

Як вказано вище, за основу взято розроблену рамку компетентностей ШІ для освітян від Юнеско.

5. Майбутні компетентності у галузі ШІ, які виникають для освітян.

В дану категорію віднесемо усі ті, компетентності, формування і розвиток який будуть стрімко виникати з розвитком ШІ в освіті і цифрового суспільства зокрема. Прикладом таких

компетентностей можуть слугувати.

- *Інноваційні методи навчання з використанням ШІ.* Використання передових ШІ-технологій для створення адаптивних та персоналізованих методик навчання, з використанням віртуальних асистентів, інтелектуальних навчальних платформ тощо.
- *Міждисциплінарне ШІ.* Інтеграція знань з різних дисциплін, таких як комп'ютерні науки, психологія, педагогіка, щоб глибше розуміти, як ШІ може покращити освітні результати.
- *Креативний ШІ.* Використання технологій штучного інтелекту для стимулювання та підтримки креативності учнів та викладачів.
- *VR/AR/XR.* Використання віртуальної реальності (VR), доповненої реальності (AR) та змішаної реальності (XR) разом із ШІ в освіті відкриває нові можливості для залученості учнів, інтерактивності та ефективності освітнього процесу.
- *Лідерство в трансформації освіти через ШІ.* Розвиток лідерських навичок для керування змінами в освітній сфері, сприяння інноваціям та впровадженню технологій ШІ тощо.

Структура компетентностей у галузі використання ШІ для освітян, з детальним описом визначених компетентностей (знання, уміння навички і досвід роботи освітян у даній галузі)

Розпишемо основні знання, уміння навички і досвід роботи освітян у даній галузі по кожній з визначених категорій.

I. Етика в галузі використання ШІ.

1. Знання основних етичних загроз використання ШІ в освітній діяльності.
2. Розуміння необхідності забезпечення превалювання людських і соціальних цінностей над технологіями ШІ в освітній діяльності.
3. Навички відповідального використання ШІ в освітній діяльності.
4. Уміння відстежувати потенційну загрозу або шкоду, яка може бути нанесена учням у разі використання ШІ.
5. Знання загроз використання ШІ щодо безпеки персональних даних учнів, порушення прав учнів на приватність, конфіденційність тощо, уміння перешкоджати таким загрозам.
6. Уміння визначати етичні прогалини в інструкціях до освітніх продуктів з ШІ для учнів-користувачів даного продукту.
7. Знання і вміння необхідні для здійснення ролі учителя-наставника в етичних питаннях використання ШІ для учнів.

II. Професійний розвиток.

1. Обізнаність щодо прав та обов'язків професійного розвитку вчителя в епоху ШІ.
2. Навички рефлексії та самооцінки готовності вчителя до професійного розвитку в епоху ШІ.
3. Навички створення та використання гібридного тренера "людина + ШІ" для професійного розвитку вчителя.
4. Навички використання наявних або персонально адаптованих генеративних інструментів ШІ для створення тренера ШІ, який моделює конкретні сценарії професійного розвитку вчителя.
5. Навички використання інструментів ШІ для наукової діяльності вчителя.

III. Взаємодія людини й ШІ (набір ставлень).

1. Права людини та потреби завжди в центрі уваги.
2. Розуміння та розвінчання певних педагогічних фейків стосовно використання ШІ.
3. Навички формування у учнів критичного мислення.
4. Навички формування у учнів роботи в команді.
5. Навички формування креативного мислення у учнів.
6. Навички формування екологічної грамотності у учнів.
7. Навички формування у учнів розуміння необхідності забезпечення превалювання людських і соціальних цінностей над технологіями ШІ.
8. Навички критичного мислення для оцінювання переваг і ризиків обраних освітніх ШІ інструментів.
9. Розуміння, чому деякі новітні технології повинні бути обмежені або виключені з освітнього процесу.

IV. Знання у галузі ШІ + Навички у галузі ШІ = базові та прикладні аспекти.

1. Професійні (продвинуті, поглиблені в порівнянні від користувачького рівня) знання про те, як працює ШІ.
2. Вміння визначати потенційні застосування штучного інтелекту в освітній діяльності.
3. Навички роботи з перевіреними інструментами ШІ для освітніх завдань.
4. Використання інструментів ШІ для прогнозування результатів певних освітніх процесів та їх оцінювання.
5. Навички оцінювання результатів навчання учнів за допомогою технологій ШІ.
6. Навички професійного підбору інструментів ШІ, враховуючи персональні потреби учнів.

7. Навички створення власних, персонально адаптованих для учнів інструментів ШІ.
  8. Навички алгоритмізації і програмування (Пайтон, Пролог тощо).
  9. навички професійного налаштування інструментів ШІ для створення орієнтованого на учня персоналізованого середовища навчання
  10. Професійні знання і навички в галузі нейронних мереж.
  11. Навички в галузі розробки та тестування ШІ моделей.
  12. Навички роботи з персональним ШІ трекером безпеки для учнів.
- V. *Методична, педагогічна.*

1. Знання та навички розширення можливостей для інклюзивної педагогіки з використанням ШІ.
2. Навички творчого налаштування та використання інструментів ШІ для створення персонального інформаційного середовища учня.
3. Навички роботи як учасник або керівник спільних дослідницьких груп, що працюють над інноваційними педагогічними методологіями та/або спільноти для спільного створення надійних, доступних та інклюзивних інструментів ШІ для освіти.
4. Досвід розробки навчальних програм (дисциплін) у галузі ШІ.
5. Знання переваг і недоліків процесу оцінювання учнів з використанням ШІ.
6. Знання ризиків використання ШІ для оцінювання та прогнозування соціального, етичного та психометричного розвитку учнів.
7. Уміння проєктувати в освіті успішні сценарії трикутної взаємодії вчителя–ШІ–учня.
8. Творче використання ресурсів ШІ для безпечного та ефективного вирішення проблем, що вимагають інтеграції концепцій, методів і навичок з різних дисциплін.
9. Уміння використовувати ШІ інструменти для планування, підготовки вчителя до уроку.

Вплив ШІ на освітні процеси є беззаперечним. Вкрай важливим є розробка адаптованих, під освітні програми різних країн, методик використання ШІ в освіті та підготовка відповідних педагогічних кадрів.

Дослідження також підкреслило важливість “передуючих” і “майбутніх” компетентностей для формування і розвитку компетентностей у галузі використання ШІ, які виявились критично необхідними для всіх громадян, незалежно від їх професійної діяльності, зокрема і для освітян. Ці компетентності включають критичне мислення, етичні аспекти, і здатність до постійного навчання і адаптації, що є особливо важливими у світі швидкого розвитку технологій в цифровому суспільстві.

Напрямки подальших досліджень.

1) *Інтеграція ШІ в курси навчання майбутніх вчителів.*

Дослідження процесів впровадження курсів або окремих модулів про ШІ у навчальні програми для підготовки вчителів, а також аналіз ефективності таких курсів або модулів для розвитку компетентностей майбутніх вчителів у сфері використання ШІ.

2) *Етичні аспекти використання ШІ в освіті.*

Розгляд етичних питань, пов'язаних із збором та аналізом даних учнів, приватністю, конфіденційністю та використанням автоматизованих систем оцінювання і вибору навчальних матеріалів.

3) *Креативне використання ШІ в освітньому процесі.*

Аналіз можливостей ШІ для підтримки креативного мислення та творчості усіх учасників освітнього процесу, включно з розробкою інструментів, які можуть цьому сприяти.

4) *Вивчення довгострокового впливу ШІ на освіту загалом.*

Довгострокове вивчення впливу ШІ на освіту загалом, включаючи аналіз, які ризики використання ШІ.

5) *Персоналізація освіти з використанням ШІ.*

Дослідження можливостей ШІ для персоналізації навчання та розробка методик, які підтримують індивідуальні потреби учнів.

6) *ШІ для адміністративного персоналу.*

Розробка та тестування систем, які використовують ШІ для оптимізації управління освітніми закладами, включаючи розклади занять, управління ресурсами та моніторинг виконання навчальних програм.

Висновки. ШІ стає невід'ємною частиною освітнього процесу в цифровому суспільстві, надаючи значні можливості для персоналізації та оптимізації освітнього. Впровадження ШІ в освіту вимагає від педагогів розвитку нових компетентностей, а також формування навичок використання їх на практиці.

Для ефективного використання ШІ освітянами нами було розроблено трьохрівневі складові компетентностей у галузі ШІ для освітян в цифровому суспільстві, які включають загальні компетентності XXI століття, цифрові компетентності, та специфічні професійні компетентності у галузі ШІ для освітян, а також передбачено формування майбутніх компетентностей в галузі використання ШІ для освітян, що відображає адаптацію структури компетентностей до швидких змін

в технологіях та методиках навчання. Адже щоб відповідати вимогам сучасної освітньої практики, освітяни повинні постійно оновлювати свої знання та навички використання ІІІ. Цей процес включає регулярне навчання та професійний розвиток, зокрема у підготовці в закладах вищої освіти, а також участь у воркшопах, семінарах, конференціях та інших формах підвищення кваліфікації освітян та широку дискусію між усіма учасниками цього процесу.

Подяка. Дослідження, результати якого подані в статті, проведено в рамках проекту “Кращі практики ЄС у галузі STREAM освіти для майбутніх учителів”;(STREAM) за програмою Erasmus+ Jean Monnet Module (номер проекту 101098885-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH-UA-IBA). Проєкт STREAM співфінансується за підтримки Європейської Комісії. У статті відображено погляди авторів. Європейська Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

References:

1. Baskara, FR 2025, ‘Conceptualizing Digital Literacy for the AI Era: A Framework for Preparing Students in an AI-Driven World’, *Data and Metadata*, 4, p. 530. Available from : <<https://dm.ageditor.ar/index.php/dm/article/view/530>>. [20 November 2024].
2. Chiu, TKF 2024, ‘Teacher Education for AI Competency’, In: *Empowering K-12 Education with AI*. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/386487134_Empowering_K-12_Education_with_AI_Preparing_for_the_Future_of_Education_and_Work>. [25 February 2025].
3. European Commission, Joint Research Centre 2017, *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. Available from : <<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC107466>>. [5 January 2025].
4. European Commission, Joint Research Centre 2020, *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Available from : <<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>>. [8 January 2025].
5. Mikeladze, T & Meijer, PC 2024, ‘A comprehensive exploration of artificial intelligence competence frameworks for educators: A critical review’, *European Journal of Education*, 59(e12663). DOI: 10.1111/ejed.12663. Available from : <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ejed.12663>>. [2 January 2025].
6. Morze, N & Strutynska, O 2021, ‘Digital Transformation in society: Key Aspects for Model Development’, *Journal of Physics: Conference Series*, 1946 (1), 012021. DOI: 10.1088/1742-6596/1946/1/012021. Available from : <<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1946/1/012021>>. [2 January 2025].
7. Morze, N, Strutynska, O & Umryk, M 2018, Implementation of robotics as a modern trend in STEM-education, *International Journal of Research in E-learning*, 4(2), pp. 11-32. DOI: 10.31261/IJREL.2018.4.2.02. Available from: <http://www.ijrel.us.edu.pl/sites/default/files/2020-02/1-Implementation%20of%20Robotics%20as_o.pdf> [25 December 2024].
8. Strutynska, O, Torbin, G, Umryk, M & Vernydub, R 2020, ‘Digitalization of the educational process for the training of the future teachers’, *CTE 2020: 8th Workshop on Cloud Technologies in Education*, December 18, 2020, Kryvyi Rih, Ukraine, pp. 179–199.
9. UNESCO 2024, *AI Competency Framework for Teachers*. Available from : <<https://www.unesco.org/en/articles/ai-competency-framework-teachers>>. [20 December 2024].
10. Van Audenhove, L, Vermeire, L, Van den Broeck, W & Demeulenaere, A 2024, ‘Data literacy in the new EU DigComp 2.2 framework how DigComp defines competences on artificial intelligence, internet of things and data’, *Information and Learning Sciences*. Available from : <https://www.researchgate.net/publication/378069671_Data_literacy_in_the_new_EU_DigComp_22_framework_k_how_DigComp_defines_competences_on_artificial_intelligence_internet_of_things_and_data>. [25 November 2024].

Прорецензовано / Reviewed

10.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

29.01.2025

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ПОВЕРНЕННЯ ДО РОЗУМУ. РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ ВІКТОРА АНДРУЩЕНКА «ПРОСВІТНИЦЬКА ОДІССЕЯ РОЗУМУ»

*RETURN TO REASON. A REVIEW OF VIKTOR ANDRUSHCHENKO'S BOOK "THE ENLIGHTENMENT
ODYSSEY OF THE MIND"*

Михайло Бойченко

У сучасну важку добу, коли в усьому світі наростають політична турбулентність і нестримний популізм, а присмерк здорового глузду визначають як новий суспільний тренд (наприклад, вислів «гниття мізків» – brain rot – Оксфордський словник визнає терміном 2024 року у англомовному світі) особливо цінно не просто зберігати здатність до тверезої і раціональної оцінки подій, але й силу розумного оптимізму.

Пропонована широкій українській аудиторії книга доктора філософських наук, професора Віктора Петровича Андрущенко є цікавим поєднанням академічної глибини аналізу і художньої форми дружньої оповіді. Не лише назва книги апелює до класики світової літератури, але і її зміст своїм подекуди епічним пафосом, а подекуди і героїчним етосом надає науковим аргументам автора ціннісної ваги і історичної правдивості. Ця книга є свідченням сучасника і інтелектуального учасника справедливої війни України проти навали неспровокованої і брутальної російської імперської повномасштабної воєнної агресії, яка повністю себе проявила на увесь світ після 24 лютого 2022 року, але триває у своїх прихованих формах вже понад три століття.

Як і у «Одісеї» Гомера, у нинішній праці Віктора Андрущенко головна фабула твору зумовлена подіями страшною війни і автор пропонує читачам спільно шукати шлях до омріяного миру як втраченої домівки, від якої ми ніколи не відмовимося. І як у класичному творі Гомера, цей шлях може підказати лише розум людини, яка вірно любить свою Батьківщину. А хіба розум може бути іншим? Хіба ж не є безумством поневолення інших народів, вбивства і гвалтування сотень тисяч невинних – усе те, чим російська імперія займається століттями. Саме цьому наважилася нарешті покласти край Україна. Саме тому на нас спрямовані вдячні погляди і світлі надії усіх тих, кого росія встигла принизити і пограбувати не лише в Україні, але й у інших країнах Європи і Азії. На українців також покладають свої сподівання усі друзі демократії у світі – і саме тому спрямовують Україні свою руку допомоги.

Але не лише демократичні цінності і щирий патріотизм проходять нині випробування в Україні – увесь світ очікує від нас того, що у горнилі війни згорить усе вторинне і наносне, а залишиться лише криця правди і честі. Залишиться лише істинне і стліє усе облудне. Саме тому автор рецензованої книги звертається до розуму – як тієї провідної нитки Аріадни, яка здатна вивести з лабіринту постправди і затьмарення мислення, вивести до сонця істини і ясного бачення речей, якими вони є насправді.

Цими міркуваннями зумовлена побудова основної структури книги як проходження щаблів здобуття, загартовування і належного застосування розуму, яке потребує сучасного аналога подвигів Геракла: очищення від рудиментів і атавізмів Авгієвих стаєнь радянщини, жорстке і послідовне протистояння багатоголовім гідри російської імперської сваволі, делікатне зважування варіативних шляхів розуму у пошуку безсмертної істини, рівноцінної золотим яблукам Гесперид, прокладання шляху через усю Європу для закладання Гераклових стовпів раціональності для сучасної освіти і науки, нарешті – приборкання Цербера повоєнної розрухи. Усі ці подвиги сучасна людина здатна зробити будучи більше не так тілесно всемогутнім Гераклом, як інтелектуально сміливим і хитромудрим Одісеєм. До цієї ідеї і підводить у книзі «Просвітницька одісея розуму» різними непомітними, але захоплими стежками свого оповідного стилю її автор.

Невтомно і послідовно цей шлях лицаря науки і освіти через роки йде і веде читачів за своєю думкою і сам Віктор Петрович Андрущенко: згадаймо його знакові і етапні не лише для нього самого, а й для українського освітянського та наукового загалу праці – «Організоване суспільство» (у двох томах) (2006), «Світанок Європи» (2012), «Феномен освіти» (у п'яти книгах) (2020), «У пошуках свободи» (2023). І це лише основні одноосібні і монографічні видання цього творчого і плідного автора. А скільки ще його праць, які є збірками його статей і виступів, скільки праць у творчому тандемі чи у «троїстому союзі» – передусім з Леонідом Губерським і Миколою Михальченком. Скільки було випущено колективних монографій за редакцією академіка НАПН України, члена-кореспондента НАН України Віктора Андрущенко? Десятки і десятки... Тому нова книга є не лише свідченням незгасимості освітнього розуму в Україні, але й етапною у тривалій невпинній рефлексії автора на одну велику тему – стратегічній ролі освіти у суспільному розвитку України.

Не дивно, що людина з таким розвиненим концептуальним баченням перспектив розвитку

освіти і суспільства є керівником сотень дисертаційних досліджень, серед яких понад півсотні докторських дисертацій з соціальної філософії та філософії освіти, натхненником і керівником виконання численних успішно виконаних наукових тем. Не лише свій масштабний академічний досвід, але й свій величезний досвід топ-менеджера вищої освіти, багаторічного ректора провідного українського та європейського педагогічного університету автор вклав у свої праці. І нова книга Віктора Андрущенка є згустком концептуального мислення, яке не лише узагальнює вже пройдений шлях – власний і сотень своїх учнів –, але й надає концептуальні орієнтири і евристичні підказки для сотень майбутніх наукових досліджень у сфері філософії, педагогіки, соціальних і гуманітарних наук.

Можна бути впевненим у щасливому плаванні цієї книги у морі читацьких зацікавлень: вона обіцяє не лише пригоди і дива Одісеї, але й пророкує їх щасливе завершення, як і у класичному творі величного Гомера. Варто лише побажати перекладу цієї праці англійською мовою – аби і закордонний читач міг долучитися як до українського досвіду розумного подолання лихоліть війни, так і до того, що допомагає українцям їх долати – до невтомного і працьовитого розуму.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бойченко Михайло Іванович	доктор філософських наук, професор, старший дослідник, професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна) e-mail : boichenko.m@knu.ua https://orcid.org/0000-0003-1404-180X
Вашкевич Віктор Миколайович	доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : gileya.org.ua@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-1312-4315
Войналович Олександра Олександрівна	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : vvvalexandra@ukr.net https://orcid.org/0000-0003-3920-4898
Воронкова Валентина Григорівна	доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) e-mail : valentinavoronkova236@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-4361-1701
Гльоза Олександр Станіславович	аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : o.s.hloza@udu.edu.ua https://orcid.org/0009-0008-04249-7213
Горінов Павло Валерійович	кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту права та політології, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : p.v.gorinov@udu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-8294-2784
Грамчук Марина Олександрівна	аспірантка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) e-mail : marinagramchuk@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-6655-6114
Крилова Світлана Анатоліївна	доктор філософських наук, професор, професор кафедри теоретичної і практичної філософії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна) e-mail : lana.swetly@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-5528-7438
Крупа Андрій Геннадійович	аспірант кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) e-mail : akrupa1512@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-2746-6786
Мар'єнко Вікторія Юрївна	здобувач вищої освіти PhD спеціальності 033 Філософія, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна) e-mail : marienko1987v@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-7727-2579
Метеленко Наталя Георгіївна	доктор економічних наук, професор, академік АЕНУ, директорка, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) e-mail : natalia.metelenko@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-6757-3124

Нікітенко Віталіна Олександрівна	доктор філософських наук, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) e-mail : vitalina2006@ukr.net https://orcid.org/0000-0001-9588-7836
Піхорович Василь Дмитрович	старший викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (Київ, Україна) e-mail : a.samarskyi@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-3168-8704
Самарський Андрій Юрійович	кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (Київ, Україна) e-mail : a.samarskyi@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-2619-0394
Свириденко Денис Борисович	доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : denis_sviridenko@ukr.net https://orcid.org/0000-0001-6126-1747
Сливінський Андрій Олександрович	аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : 698789@ukr.net https://orcid.org/0009-0000-8998-5157
Слюсарь Микита Юрійович	аспірант кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) e-mail : slusarnikita18@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-6423-9155
Тернопільська Валентина Іванівна	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : v_tern@ukr.net https://orcid.org/0000-0002-1468-9932
Умрик Марія Анатоліївна	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій і програмування, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : m.a.umryk@npu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-0396-0045
Шевченко Андрій Федорович	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail : affb73@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-9777-8841

AUTHORS

Mykhailo Boichenko	Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Senior Researcher, Professor of the Department of Theoretical and Practical Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine) e-mail : boichenko.m@knu.ua https://orcid.org/0000-0003-1404-180X
Viktor Vashkevich	Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : gileya.org.ua@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-1312-4315
Oleksandra Voinalovych	PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of UNESCO Chair on Science Education, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : vvvalexandra@ukr.net https://orcid.org/0000-0003-3920-4898
Valentyna Voronkova	Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) e-mail : valentinavoronkova236@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-4361-1701
Oleksandr Gloza	postgraduate student of the Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : o.s.hloza@udu.edu.ua https://orcid.org/0009-0008-0249-7213
Pavlo Gorinov	PhD in Law, Associate Professor, Director of the Educational and Research Institute of Law and Political Science, Professor of the Department of Jurisprudence and Branch Legal Disciplines, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : p.v.gorinov@udu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-8294-2784
Marina Gramchuk	postgraduate student of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) e-mail : marinagramchuk@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-6655-6114
Svitlana Krylova	Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theoretical and Practical Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine) e-mail : lana.swetly@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-5528-7438
Andrii Krupa	PhD student of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) e-mail : akrupa1512@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-2746-6786
Victoriya Marienko	PhD student in the specialty 033 Philosophy, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) e-mail : marienko1987v@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-7727-2579
Natalya Metelenko	Doctor of Economics, Professor, Academician of AENU, Director of the Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) E-mail : natalia.metelenko@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-6757-3124

Vitalina Nikitenko	Doctor of Philosophical Sciences, Professor of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) e-mail : vitalina2006@ukr.net https://orcid.org/0000-0001-9588-7836
Vasil Pihorovich	Senior Lecturer, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine) e-mail : a.samarskyi@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-3168-8704
Andrii Samarskyi	PhD in Philosophy, Senior Lecturer, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine) e-mail : a.samarskyi@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-2619-0394
Denys Svyrydenko	Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Chairholder of the UNESCO Chair on Science Education, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : denis_sviridenko@ukr.net https://orcid.org/0000-0001-6126-1747
Andriy Slivinskyi	PhD student of the Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : 698789@ukr.net https://orcid.org/0009-0000-8998-5157
Mykyta Slyusar	PhD student of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) e-mail : slusarnikita18@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-6423-9155
Valentyna Ternopil'ska	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Education and Social Work, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : v_tern@ukr.net https://orcid.org/0000-0002-1468-9932
Mariia Umryk	PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of IT and Programming, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : m.a.umryk@npu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-0396-0045
Andrii Shevchenko	PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of Pedagogy Chair, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail : affb73@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-9777-8841

**ІНДЕКСУВАННЯ ВИДАННЯ
“ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”**

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО НАУКОВОГО ВИДАННЯ “ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська, англійська, німецька, французька, польська.
2. Рукопис статті подається до редакції у формі: файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції *journal.discourse@gmail.com* у форматі “Автор- Назвастатті.doc”.
3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:
  - зовнішньою рецензією (для авторів без вченого ступеня) із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
  - якщо рукопис публікується іноземною мовою, стаття супроводжується перекладом завіреним фахівцем з іноземної мови (бюро перекладів, або викладачем ВНЗ іноземної мови);
  - розширеною анотацією (двома мовами, одна з яких англійська) в залежності від мови написання рукопису статті (додаток 2);
  - відомостями про автора (авторів) (додатку 1).
4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. Авторський текст не має бути опублікованим раніше та не бути перекладом раніше опублікованої статті. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та рецензенти.
5. Форма подання статті:
  - обсяг рукопису – 20-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
  - кількість співавторів – не більше чотирьох, як виняток до п’яти;
  - стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора *Microsoft Word for Windows®* (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;
  - рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
  - формат аркуша – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”; поля: ліворуч – 2,5 см; праворуч – 2 см; зверху – 2 см; знизу – 2 см; інтервал між рядками – 1,5 пт.; інтервал між абзацами “до”, “після” – 0 пт; відступи “праворуч”, “ліворуч” – 0 пт; відступ першої строчки – 1,27 см;
  - рисунки, фотографії, графіки слід вставляти в текст статті як об’єкт. Положення об’єкта – “в тексті”;
  - рисунки, створені у вбудованому у *Microsoft Word* редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об’єкти;
  - рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.
  - Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:
    - індекс УДК у верхньому лівому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.);
    - ініціали та прізвища авторів у верхньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.).Порядок подання: ім’я, по батькові, прізвище;
  - науковий ступінь, вчене звання (Time New Roman, 12 пт.);
  - електронна пошта автора;
  - *порожній рядок*;
  - назва статті – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою) та англійською мовами (Time New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті
  - подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
  - *порожній рядок*;
  - анотація (Time New Roman, 12 пт., курсив) (додаток 2);
  - *порожній рядок*;
  - ключові слова (3-10 слів) українською, або регіональною мовою та англійською мовами (Time New Roman, 12 пт., курсив);
  - *Основний текст статті повинен містити наступні рубрики:*
    - актуальність теми дослідження (Time New Roman, 14 пт.);
    - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями (Time New Roman, 14 пт.);

- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття (Time New Roman, 14 пт.);
  - постановка завдання (Time New Roman, 14 пт.);
  - виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (Time New Roman, 14 пт.);
  - висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку (Time New Roman, 14 пт.).
  - *порожній рядок*;
  - Список використаних джерел (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру)
  - References (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру);
  - надійшла стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
  - бібліографічний опис для цитування (Time New Roman, 12 пт.) (додаток 3).
6. Літературні джерела, що цитуються, повинні бути пронумеровані. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...". Список літератури наводиться наприкінці статті у алфавітному порядку на мові оригіналу, відповідно до Harvard Referencing style (гуманітарні науки та суспільні науки) – (http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16051/22/Harvard_Referencing_style.PDF).
7. Список літератури транслітерується латинськими літерами (References). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.
- Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.
- Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія та незалежні рецензенти.
- Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена відповідальним секретарем редколегії.

Додаток 1

Відомості про автора (авторів)

	Українською мовою	Англійською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові		
Науковий ступінь		
Учене звання		
Посада		
Кафедра		
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)		
Сфера наукових інтересів		
Джерело фінансування, напр., "Виконано за грантом <i>назва</i> , №..., НДР №..." або інше.		
Адреса надсилання видання		
Електронна адреса		
Номер мобільного телефону		
ID (у системі наукової ідентифікації)	Якщо є, або ж зареєструватися	
ORCID (https://orcid.org/)	Обов'язково	
Назва статті		

Додаток 2

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження.
Постановка проблеми.
Аналіз останніх досліджень і публікацій.
Постановка завдання.
Виклад основного матеріалу.
Висновки.
Ключові слова:

Urgency of the research.
Target setting.
Actual scientific researches and issues analysis.
The research objective.
The statement of basic materials.
Conclusions.
Keywords:

Додаток 3

Бібліографічний опис для цитування:

Петренко, ТГ & Бойко, ВВ 2017, 'Вплив соціуму на девіантну поведінку дітей та молоді', *Освітній дискурс : збірник наукових праць*, № 1 (1). с. 15-21.

Наукове видання

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

Випуск 52(1-2), 2025

Scientific edition

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

Volume 52(1-2), 2025

Шеф-редактор: В. П. Андрущенко
Головні редактори: О. П. Кивлюк, Д. Б. Свириденко
Відповідальний редактор: І. О. Мордоус

Співзасновники:
ТОВ “Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Підписано до друку 7 березня 2025 р.
Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 14. Наклад 300 пр. Зам. № 201

Друк:
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
тел.: (0432) 69-67-69, 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: tvory2009@gmail.com
<http://www.tvoru.com.ua>